

საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემია
ივ. ჯავახიშვილის სახელობის ისტორიის, არქეოლოგიისა
და ეთნოგრაფიის ინსტიტუტი

თინათინ ყაუხჩიშვილი

ბერძენი მწერლების ცნობები საქართველოს შესახებ

II

(არისტოტელე, ნიკოლოზ დამასკელი,
კლავდიუს ელიანუსი)

1969

ნაშრომში განხილულია სამი ბერძენი მწერლის (არისტოტელეს, ნიკოლოზ დამასკელისა და კლავდიუს ელიანუსის) ცნობები საქართველოს შესახებ.

ამ ავტორთა ნაშრომებში არის საინტერესო მასალა ანტიკური ხანის საქართველოს ისტორიისათვის, კერძოდ მათ თხზულებებში დაცულია უძველესი ცნობები ბათუმის შესახებ, არის მასალა ქართველ ტომთა წეს-ჩვეულებებზე და დიდი რაოდენობით გვხვდება სხვადასხვაგვარი საბუნებისმეტყველო ხასიათის ცნობები.

ნაშრომი „ბერძენი მწერლების ცნობები საქართველოს შესახებ“, II, ნაგარაუდევია როგორც წყარო საქართველოს ძველი ისტორიის შემსწავლელთათვის.

წინასიტყვაობა

კრებულში „ბერძენი მწერლების კნობები საქართველოს შესახებ, II“ წარმოდგენილია სამი მწერალი: არისტოტელე (ძვ. წ. ა. IV ს.), ნიკოლოზ დამასკელი (ძვ. წ. ა. I ს., ახ. წ. I ს.) და კლავდიუს ელიანუსი (II—III ს.). ეს სამი ავტორი, ესოდენ განსხვავებული ერთმანეთისაგან და ქრონოლოგიურად საკმაოდ დაშორებული, გაერთიანებულია იმ ნიშნით, რომ ძველ ბერძენ მწერალთა შორის სხვებზე მეტად ამათ თხზულებებში მოიპოვება ეთნოგრაფიული და საბუნებისმეტყველო ხასიათის მასალა, რასაც უთუოდ მნიშვნელობა აქვს საქართველოს ძველი ისტორიის შესწავლისათვის.

უნდა ითქვას, რომ ზემოხსენებული ავტორები, როგორც წყარო საქართველოს ძველი ისტორიისათვის, დიდი პოპულარობით არ სარგებლობენ და ამ კრებულში წარმოდგენილი არცერთი ავტორი აქამდე ჩვენში ამ თვალსაზრისით შესწავლილი არ ყოფილა. ძველი ისტორიით დაინტერესებული პირები საკիրობის შემთხვევაში სათანადო მასალას ჰკრეფდნენ ვ. ლატიშევის *Scythica et Caucasica*-დან, სადაც მასალა ასეთი სისრულით არ არის წარმოდგენილი.

ნაშრომის ცალკეული ნაწილები შესრულებულია სხვადასხვა წელს საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის ივ. ჯავახიშვილის სახელობის ისტორიის, არქეოლოგიისა და ეთნოგრაფიის ინსტიტუტის გეგმის მიხედვით.

არისტოტელე

არისტოტელე იმდენად მრავალმხრივი მოღვაწეა, მის პიროვნებას იმდენი თხზულება მიეწერება და უკავშირდება, რომ მის შესახებ სრული, თუნდაც მხოლოდ მიმოხილვითი ნაშრომის დაწერადიდ სიძნელებთან არის დაკავშირებული.

წარმოდგენილი ნაშრომი ერთ პატარა საკითხს ეხება და თუ სათაურის უფრო მეტ დაზუსტებას მოვინდომებთ, მაშინ მას უნდა ვუწოდოთ: „მასალა საქართველოს ისტორიისათვის არისტოტელეს სახელით ცნობილ ნაწარმოებებში“, რადგან მრავალი ის თხზულება, რომელსაც ჩვეულებრივ არისტოტელესად მიიჩნევენ და რომელშიც საქართველოს შესახებ რაიმე ცნობა მოიპოვება, ავტორიტეტულ მკვლევართა მიერ მეტწილად ან არისტოტელეს მოწაფეებისად არის აღიარებული ან არა და შემდეგში, მისი მიმდევრების მიერ დაწერილად. ამის შესახებ უფრო დაწვრილებით ქვემოთ, ცალკეულ ნაშრომთან დაკავშირებით გვექნება ლაპარაკი; ჯერჯერობით კი პირობითად ამ ცნობებს ზოგადად არისტოტელესად მივიჩნევთ.

არისტოტელე ცხოვრობდა 384—322 წწ-ში, დაიბადა ქ. სტაგიროში (ქალკიდიკეში, ათონის მახლობლად). მისი მამა, ნიკომაქოსი, მაკედონიის მეფის ამინტას II-ის კარის ექიმი იყო, დედას კი ფაქსტიასი ერქვა. არისტოტელე 17 წლამდე შინ სწავლობდა, 17 წლისა კი წავიდა ათენში და მიებარა პლატონის აკადემიაში. აქ მან 20 წელი გაატარა (367—347 წწ.), ჯერ თვითონ სწავლობდა, მერე ასწავლიდა, წერდა და მასალებს აგროვებდა.

343—340 (თუ 338) წლებში ფილიპე მაკედონელის მიწვევით არისტოტელე მაკედონიის მეფის სამსახურში იყო—მეფეს ემსახურებოდა კალმით და უფლისწულს, ალექსანდრეს ელინურად ზრდიდა. მასწავლებელი და მოწაფე ძალიან განსხვავებული ბუნებისა იყვნენ, ამიტომ მათი დაახლოება არ მომხდარა; მაგრამ, მიუხედავად ამისა, არის ასეთი გადმოცემა, რომ მას შემდეგ, რაც 335 წ. არისტოტელემ ათენში საკუთარი სასწავლებელი ლიკეაონი დააარსა, ალექ-

სანდრემ გაუგზავნა მას 800 ტალანტი სკოლის კეთილმოსაწყობად და პირადი მეცნიერული მუშაობისათვის. 323 წ., ალექსანდრეს სიკვდილის შემდეგ, ათენში პროცესი მოეწყო მაკედონური ორიენტაციის მოქალაქეთა, უფრო სწორად—მეტეკთა წინააღმდეგ, რის შედეგადაც არისტოტელე იძულებული გახდა გაქცეულიყო ეგებაზე, სადაც გარდაიცვალა 322 წ. არისტოტელეს ჰყავდა ორი ცოლი—პირველი იყო პითია (მიზიის ასოსის ტირანის ჰერმიასის ნაშვილები ძმისშვილი), რომელიც ადრე გარდაიცვალა და მას დაუტოვა თავისი მოსახელე ასული. მეორე ცოლი—ჰერპილისი სტაგიროდან იყო, მისგან ჰყავდა ვაჟი, ნიკომაქოსი, რომელიც 322 წ. ჯერ ყრმა იყო (παῖς οὖν); მამის მემკვიდრეობის მიპართ ის გულგრილი არ ყოფილა (მან გამოსცა „ეთიკა“), მაგრამ ბევრის გაკეთება ამ მიმართულებით არ დასცალდა, რადგან ჰაბუჟი გარდაიცვალა (დაახ. 310—300 წწ.).

იმდენი რამის გაკეთება იკისრა და მოასწრო არისტოტელემ თავის ცხოვრებაში, რომ ერთი კაცი ამას ვერ აუვიდოდა, რა მონაცემები, ენერგია და სურვილებიც არ უნდა ჰქონოდა. მან აქდენის გაკეთება იმით შეიძლო, რომ გარს უამრავი მოწაფე და თანამშრომელი ეხვია, რომლებიც მისთვის მასალას აგროვებდნენ, ამ მასალას ამუშავებდნენ და ა. შ. ასეთები იყვნენ: თეოფრასტე, ევდემოსი, სტრატონი, მემნონი, არისტოქსენოსი, დიკაჰარქოსი და სხვები.

საფიქრებელია, რომ ჩვენამდე მოღწეული არისტოტელეს სახელით ცნობილი ნაწარმოებების ბირთვის შეადგენენ თვით არისტოტელეს შენიშვნები და კონსპექტები, რომელთაც ის წერდა სალექციოდ. მათ შორის იყო ისეთებიც, რომლებიც თვით ავტორის მიერ საბოლოოდ იყო დამუშავებული და გამოსაცემად გამზადებული, ხოლო არის ისეთებიც, რომლებიც მისი მსმენელების ჩანაწერი უნდა იყოს.

არისტოტელეს ბიოგრაფი, დიოგენე ლაერტი მას 400-მდე წიგნს მიაწერს, ხოლო I თუ II სს. პერიპატეტიკოსი პტოლემეაფოსი კი ამბობდა, რომ მას 1000 წიგნი ჰქონდა დაწერილი.

არისტოტელემ (და მისმა სკოლამ) წვლილი შეიტანა მეცნიერების თიანჭის ყველა დარგის განვითარებაში. ეს დარგებია: ბოტანიკა, ზოოლოგია, ანატომია, ისტორიოგრაფია, სამართლის მეცნიერება, ლიტერატურათმცოდნეობა. არისტოტელე ითვლება დიალექტიკის სისტემატიზატორად, ლოგიკისა და ფსიქოლოგიის ფუძემდებლად, ეთიკისა და სოციოლოგიის უდიდეს წარმომადგენლად.

არისტოტელე არის ლოგიკის მამამთავარი და აღწერითი ბიოლოგიის საფუძვლის ჩამყრელი¹.

არისტოტელე უპირველეს ყოვლისა ფილოსოფოსია; საყოველთაოდაა ცნობილი მისი ნაშრომები: „ორგანონი“, „ფიზიკა“, „მეტაფიზიკა“, „სულისათვის“, „ეთიკა“ და სხვ. მაგრამ ასევე დიდი მნიშვნელობისაა სხვა თხზულებებიც, რომლებიც მეცნიერების სხვადასხვა დარგს განეკუთვნებიან.

არ ჩამოვთვლი ყველა ნაშრომს, რომელიც არისტოტელეს სახელითაა ცნობილი (მოღწეულია 47 მეტნაკლებად მთლიანი ნაწარმოები და კიდევ ასეული ფრაგმენტი), მოვიხსენიებ მხოლოდ მათ, სადაც საქართველოს შესახები ცნობები მოიპოვება; გეოგრაფიული ხასიათის ცნობებია შემდეგ ნაწარმოებებში: „მეტეოროლოგია“, „ქარების შესახებ“, „სამყაროს შესახებ“, „ცის შესახებ“ (სქოლიოებში), „პრობლემები“ და „გამოუცემელი პრობლემები“. ცნობები არის ზოოლოგიურ ნაშრომებში: „ცხოველთა ისტორია“, „ცხოველთა დაბადების შესახებ“, „ცხოველთა ნაწილები“. ცნობები გვაქვს სოციალურ-ეკონომიური ხასიათის ტრაქტატებში: „პოლიტიკა“, „პოლიტიები“, „ეკონომიკა“. ასევე კომპილაციურ ნაშრომში, სადაც შერწყმულია ბუნებისმეტყველებისა და ისტორიის საკითხები — „საოცარ ამბავთა შესახებ“. ცნობები მოიპოვება ფილოსოფიურ-ესთეტიკური პრობლემათიკის მქონე თხზულებებშიც: „მჭერმეტყველება“, „ნიკომაქოსის ეთიკა“, „პოეტური ხელოვნება“, „მეორე ანალიტიკა“ (სქოლიოებში), „ძილის დროს მისნობა“. ცნობები არის ფრაგმენტებშიც, რომლებიც სულ სხვადასხვა რიგის ნაწარმოებების ნაწყვეტებს წარმოადგენენ. ცნობილია, რომ არისტოტელეს ჰქონდა ნაშრომი „Νόμοιαι βερεβερε“ („არაბერძენთა წეს-ჩვეულებები“), სადაც განხილული იყო სხვა ხალხებთან ერთად კავკასიის ტომთა ისტორიისა და ეთნოგრაფიის საკითხებიც.

სამწუხაროდ „Νόμοιαι βερεβερε“, რომელიც მკვლევართა მიერ ერთხმად არისტოტელესეულად არის აღიარებული, ჩვენამდე არაა მოღწეული, მაგრამ სხვა ნაწარმოებებში არა სპეციალურად, არამედ

¹ RE, II, 1896, გვ. 1012—1054; სტატია Aristoteles, ავტორია Gercke ს. ყაუხჩიშვილი, ბერძნული ლიტერატურის ისტორია, II, 1949, გვ. 19—25; И. М. Тронский, История античной литературы, 1957, стр. 186—192; История греческой литературы, т. II, Москва, 1955, стр. 199—218; W. Christ, Geschichte der griechischen Litteratur, I Teil, München, 1912, S. 718—771.

სხვათაშორის შესულია მრავალი ცნობა კავკასიის, კერძოდ საქართველოს შესახებ, რაც საფიქრებელია არ განსხვავდება იმისაგან, რაც „Νόμους βαρβαρίων“-ში იყო.

ზემოთ ჩამოთვლილი ნაწარმოებები შეიცავენ სხვადასხვაგვარ ცნობებს, რომელთაც ძირითადად რამდენიმე ჯგუფის სახით წარმოვიდგენთ. ეს ჯგუფებია:

1. წმინდა გეოგრაფიული ხასიათის ცნობების შემცველი.

2. ზოოლოგიური მასალით წარმოდგენილი.

3. ტომთა მომხსენიებელი და მათი დახასიათების შემცველი ცნობები, რომლებიც აგვიწერენ ტომთა წეს-ჩვეულებას, მათ საქმიანობას და ა. შ.

4. ძველი თქმულებების, არგონავტებისა და პრომეთესის მითის მომხსენიებელი (ძირითადად ლიტერატურული ქანრის ანალიზის ასპექტში).

აქ ვერ შევჩერდები ყველა ცნობის განხილვაზე, რაც კი შესწავლილი მაქვს, გამოვყოფ მხოლოდ მათ, რომლებმაც მიიპყრეს საგანგებო ყურადღება.

საინტერესო გეოგრაფიული ხასიათის ცნობები არის ნაწარმოებში „მეტეოროლოგია“², რომელიც არისტოტელეს უტყუარ ნაშრომთა რიცხვშია³. მომყავს სამი სხვადასხვა ციტატა:

350⁰, „ხოლო კავკასიონიდან ბევრი სხვადასხვა მდინარე მრედიდება, გამორჩეული წყლის სიმრავლითა და სიდიდით და მათ შორის—ფასისი. კავკასიონი უდიდესი მთაა, როგორც სიფართოვით, ასევე სიმაღლით და მიმართულია ზაფხულის აღმოსავლეთისაკენ (ე. ი. ჩრდილო-აღმოსავლეთისაკენ—თ. ყ.). საბუთი მისი სიმაღლისა ისაა, რომ ის კარგად ჩანს ეგრეთწოდებული სიღრმეებიდანაც (ἀπὸ τῶν ἀβύσσων καὶ κρημάτων)⁴ და მათთვისაც, ვინც ტბაში შეტურდება. მისი მწვერვალები მზითაა განათებული... მისი სიფართოვის [ნიშანია ის], რომ მასში ბევრი ადგილსამყოფელია⁵, სადაც ბევრი

² ვსარგებლობდი გამოცემით Aristotle Meteorologica with an english translation by H. D. P. Lee, 1952 (ლობე-ის სერია. ნაშრომი ამ სერიაში პირველად 1952 წელს გამოქვეყნდა).

³ W. Christ..., გვ. 734. RE... გვ. 1045—46.

⁴ ინგლისურ თარგმანში გვაქვს: it is visible... from the so-called Deeps... რუსულ თარგმანში გვაქვს: „он виден с так называемых пучин“.

⁵ ἔθρα—ნიშნავს: седалище (стул, скамья, трон и т. п.); местопребывание; основание; сидение, медление, бездействие. რუსულ თარგმანში არის долина(?)

ტომები (ჭმუი) ცხოვრობენ და სადაც, ამბობენ, ბევრი ტბე-
ბიაო“.

351* „კავკასიონის ქვემოთ არის ტბა, რომელსაც ადგილობრივი
მცხოვრებლები ზღვას უწოდებენ. რადგან ამ ტბას მრავალი და
დიდი მდინარე ერთვის და ცხადი გამოსავალი კი არა აქვს, იგი
მიწის ქვეშ მიედინება კორაქსებისკენ და გამოდის პონტოს ეგრეთ-
წოდებულ სიღრმეებთან (περι τῆς καλιόμειναι βυθῆς τῆς Πόντου)⁶.
ეს არის ზღვის რაღაცა ნაწილი, რომელსაც განუსაზღვრელი სიღრმე
აქვს. ჯერ არასოდეს არავის შესძლებია იქ ჩასვლა და ფსკერის
აღმოჩენა. აქვე, ნაპირიდან დაახლოებით 300 სტადიონის დაშორე-
ბით ამოდის სასმელი წყალი დიდ ფართობზე, მაგრამ მთლიანად
კი არა, არამედ სამ ადგილას“.

354* „არის ბევრი ზღვა, რომლებიც ერთმანეთს არ უერთდე-
ბიან არცერთ ადგილას, მაგ., მეწამული ზღვა ოკეანეს უკავშირ-
დება ჰერაკლეს სტელეებს გარეთ, როგორც ჩანს, სულ ვიწრო [ნაწი-
ლით]; ხოლო ჰირკანიისა და კასპიის [ზღვები] გამოყოფილი არიან
[ოკეანისგან] და ირგვლივ სულ დასახლებული არიან, ისე რომ არ
დაიმალებოდა [მათი] წყაროები, თუ კი რომელიმე ადგილას ასეთი
რამ იქნებოდა“.

ამ ცნობათა შორის ყურადღებას იპყრობს შემდეგი:

1. ფასის იცნობს არისტოტელე, როგორც კავკასიონიდან მომ-
დინარე, წყალმრავალ, დიდ მდინარეს.

ფასისი ბერძნულ მწერლობაში მანამდეც იყო ცნობილი (ჰესიო-
დე, ჰეროდოტე, ჰიპოკრატე, სოფოკლე, ევრიპიდე...), მაგრამ ასე
დაწვრილებით და ზუსტად სხვაგან მის შესახებ არ გვხვდება (ჰესიოდე,
ჰეროდოტე, ჰიპოკრატე ახსენებენ მის შესართავს და დინების ქვემო
ნაწილს), ეს არის თანამედროვე რიონი.

2. კავკასიონის ქედი (რომლის ხსენება და აღწერილობა გვხვდება
მანამდე ჰეროდოტესა და ესქილესთან) არისტოტელესთან სწორად
არის დახასიათებული. ის იმ ცნობასაც კი იძლევა, რომ ამ მთებში,
უფრო ზუსტად იმ ხეობებში, რომლებიც სერავენ მათ, ბევრი ტომი
[ჭმუი] ცხოვრობს (ამის შესახებ უფრო დაწვრილებით აქვს შემდეგ
სტრაბონს „გეოგრაფიაში“⁷).

⁶ ინგლისურ თარგმანში არის: the so-called Deepes of Pontus, რუსულ
თარგმანში არის: „около так называемых пучин Понта“.

⁷ შტრ. „სტრაბონის გეოგრაფია“, 1957, გვ. 120, 122—123, 126, 128; განსა-
კუთრებით გვ. 140—141.

3. კორაქსებს, როგორც კოლხურ ტომს, იცნობენ ჰეკატაეოსი (ფრგ. 185), ფსევდო სკილაქსი (77), ახსენებს მათ არისტოტელეც, მაგრამ არ საზღვრავს არც მათ საცხოვრისს, არც მათ ეთნიკურობას. მიუხედავად ამისა, ზემოთ მოყვანილი ნაწყვეტიდან ჩანს, რომ მის დროს მის მკითხველ თუ მსმენელ საზოგადოებას ამისი საგანგებო ახსნა არ სჭირდებოდა.

კასპიის ზღვა, რომელსაც ბევრი მდინარე ერთვის, თვითონ კი არ უკავშირდება არცერთ ზღვას თუ ოკეანეს, ირგვლივ სულ დასახლებულია, დასანახავად მისგან არაფერი გამოდის, წყალს კი გამოსავალი სჭირდება. ასეთი რამ მიწის ქვეშ ხდება, წყალი მიედინება კორაქსებისკენ და გამოდის პონტოსთან—ე. ი. კორაქსებიც ამ მიმართულებით არიან საძებნელი. პონტო და კორაქსები ერთ კონტექსტში იხსენიებიან. ВДИ არისტოტელეს ამ ტექსტთან აკეთებს ასეთ შენიშვნას (გვ. 323): „Земля Кораксов — в данном случае кавказское побережье в центральной его части“; ВДИ (XIX, გვ. 300) ჰეკატაეოსის კორაქსებთან დაკავშირებით აკეთებს შენიშვნას: „Кораксы горное племя на западно-кавказском побережье, в районе милетской колонии Диоскуриады,... В более позднее время были подчинены колхам“.

ფსევდო-სკილაქსი კორაქსებს ახსენებს ჰენიოხებზე სამხრეთით და კოლებზე ჩრდილოეთით შავი ზღვის აღმოსავლეთ სანაპიროზე. ამათზე კიდევ უფრო სამხრეთით არის ტომი კოლხებისა და მის ტერიტორიაზეა დიოსკურისი. ისე რომ, ამ ავტორის თანახმად კორაქსების ტომი თანამედროვე სოხუმზე უფრო ჩრდილოეთით არის ნავარაუდები. არისტოტელე სხვაგან არსად ახსენებს კორაქსებს, ისე რომ დაბეჯითებით ვერ ვიტყვით, მას უფრო ზუსტად სად ესახება მათი ადგილსამყოფელი, მაგრამ მისი კორაქსები და ე. წ. სიღრმეები დიდად დაშორებულნი არ უნდა იყვნენ ერთმანეთს.

4. ზემოთ მოყვანილ ციტატებში საგანგებოდ მინდა შეეჩერდე ერთ გამოთქმაზე, რომელიც ორჯერ გვხვდება: ა. ერთ-ერთი საბუთი იმისა, რომ კავკასიონის ქედი მაღალია, არის შემდეგი: ის კარგად ჩანს ე. წ. სიღრმეებიდანაც (ἀπὸ τῶν ἰακισμῶν καὶ βῆσων) და მათთვისაც, ვინც ტბაში შეტურდება *; ბ. კასპიის ზღვას ბევრი მდინარე

* ამ შემთხვევაში არა აქვს მნიშვნელობა იმას, ეს ტბა რაა, მეოტისი (როგორც ესპით რუს და ინგლისელ მთარგმნელებს), თუ კასპიისა—შესაძლოა კასპიის ზღვაც იყოს. არისტოტელე ხომ აქვე, ამავე შრომაში წერს, რომ კავკასიონის ქვემოთ არის ტბა (λίμνη), რომელსაც ადგილობრივი მცხოვრებლები ზღვას უწოდებენო.

ერთვის და ცხადი გამოსავალი კი არა აქვს, ის მიწის ქვეშ მიედინება კორაქსებისკენ და გამოდის პონტოს ეგრეთწოდებულ სიღრმეებთან (περὶ τῆς ἀχλὺς μύνης βύθου τῶν Πόντου). ეს არის ზღვის ერთი რაღაცა ნაწილი, რომელსაც განუსაზღვრელი სიღრმე აქვს. ჯერ ვერავინ შეიძლო იქ ჩასვლა და ფსკერის აღმოჩენა.

Ἐν τῆς ἀχλὺς μύνης, რაც რუსულად თარგმნილია როგორც *пучина* და ინგლისურად *Deep*, უექველად ყურადღებადამისაქცევია. არისტოტელე ამ სიტყვით აღნიშნავს რაღაც გეოგრაფიულ პუნქტს. უექველია—ეს პონტოს ზღვასთან რაღაცა ადგილია. თუ დაუშვებდით პირველი მაგალითის მიხედვით იმას, რომ არისტოტელე ამბობს—კავკასიონი ისე მაღალია, რომ ის შუა ზღვიდანაც კარგად მოჩანს და ტბაში შესვლისასაცო, მაშინ გაუგებარია, ჯერ იქვე, „ეგრეთწოდებული“ (რაც ჩვეულებრივ საკუთარ სახელებთან არის სოლმე) რა საჭიროა და შემდეგ, მეორე მაგალითში ხომ დაზუსტებულია, რა არის ეს „ეგრეთწოდებული სიღრმეები“—*τῆς δὲ ἐστὶν ἄπειρον τῆς τῆς μύνης τῆς βύθου* „ეს არის ზღვის რაღაცა ნაწილი, რომელსაც განუსაზღვრელი სიღრმე აქვს“, თანაც ეს ადგილი სანაპიროსთან ახლოსაა—ამის შემდეგ თხრობაა იმისა, რომ „აქვე, დაახლოებით 300 სტადიონის დაშორებით ამოდის სასმელი წყალი“.

ჩემის აზრით, ორგზის მოხსენიებული *τῆς ἀχλὺς μύνης βύθου* არის ზღვისპირა გეოგრაფიული პუნქტი, საიდანაც მოჩანს კავკასიონის სიმაღლეც და სადაც ზღვას განუსაზღვრელი სიღრმე (βύθος) აქვს. შავი ზღვა რომ საერთოდ ღრმა ზღვაა, ამის შესახებ დავა არ არსებობს, მაგრამ არისტოტელესთან მისი სიღრმის ამჯერად ერთი ადგილის მიპართ საგანგებოდ მოხსენიება, ვფიქრობ, უკავშირდება იმას, რომ პუნქტს ჰქვია *τῆς βύθου* და აეტორს ამისი ახსნა უნდა. აქვე არ შეიძლება არ გავიხსენოთ პლინიუს უფროსის (I ს.) ერთი ცნობა, რომელიც, როგორც ჩანს, მომდინარეობს არისტოტელესაგან (*Naturalis Historia*, II, 224): *Altissimum mare XV stadiorum Fabianus tradit, alii in Ponto ex adversa Coraxorum gentis (vocant βύθου Ponti) trecentis fere a continenti stadiis immensam altitudinem maris tradunt, vadis numquam repertis.*

„ფაბიანუსი გადმოგვცემს, რომ ყველაზე მეტი სიღრმე ზღვისა არის 15 სტადიონი. სხვები კი ამბობენ, რომ კორაქსების მოდგმის (საცხოვრისის) პირდაპირ ((ამ ადგილს) პონტოს βύθოს-ს უწოდებენ), თითქმის 300 სტადიონის მანძილზე ხმელეთიდან ზღვას აქვს განუზომელი სიღრმე და ფსკერი, რომელიც არასოდეს ყოფილა

ნახული“ (აქ პატარა განსხვავებაა, მაგრამ ძირითადად იგივეა, რაც აქვს არისტოტელეს II ცნობაში).

ე. ი. პლინიუსის აზრითაც პონტოს „ბათეასთან“, ხმელეთიდან 300 სტადიონზე ზღვა ძალიან ღრმაა. ე. ი. აქაც იხსენიება ადგილი „ბათეა“, პირდაპირაა ნათქვამი, რომ მას პონტოს ბათეას უწოდებენ (ეს იმიტომ, რომ არის სხვა ბათეაც—მემფისის, ლუზიტანიის, ტარენტის). ამ ცნობებისათვის აქამდე ყურადღება არავის მიუქცევია, არსებობს მხოლოდ ტომაშეკის პატარა საენციკლოპედიო სტატია (RE, III, 1899, გვ. 123), სადაც Βεθήεα τῆς Πόντου ცალკე პუნქტად არის აღიარებული (თუმცა მის ბათომთან გაიგივებაზე არაფერია ნათქვამი) და აღნიშნულია, რომ ის კორაქსების სანაპიროს 360 სტადიონით არის დაშორებული, არის დიოსკურიაზე სამხრეთით, შავი ზღვის სამხრეთ-აღმოსავლეთ სანაპიროზე (და სწორადაა მიჩნეული მეზღვაურთა დაკვირვება—რომ შავი ზღვის ჩრდილოეთ სანაპიროსკენ წყალი უფრო თხელია, ხოლო სამხეთ-აღმოსავლეთით—უფრო ღრმა).

ამრიგად, პონტოს სამხრეთ-აღმ. სანაპიროზე აღნიშვნა პუნქტისა, რომლის სახელსაც „ბათ“ ძირი ჰქონდა (და ეს „ბათ“ ბერძნულ ჰაზმ⁶-ად არის გაგებული, მოცემულია მისი ბერძნული ეტიმოლოგია) არის ჯერ კიდევ არისტოტელესთან და შემდეგ მას იმეორებს პლინიუსი.

მდ. ბათუს ახსენებენ იგივე პლინიუსი იმავე ნაშრომის სხვა ადგილს (NH VI, 12), არიანე (II ს.) PPE—§ 7 და ანონიმი (V ს.) § 2. პლინიუსი წერს: „140.000 ნაბიჯის მანძილზე ტრაპეზუნტიდან მდ. აბსაროსია და იმავე სახელის მქონე ციხე შესართავთან. ამ ადგილებში მთების გადაღმა იბერიია, ხოლო ნაპირის გასწვრივ მოსახლეობენ ჰენიოხები, ამპრევტები, ლაზები. მდინარეებია: აკამფსისი, ისისი, მოგროსი, ბათისი, კოლხთა ტომებია აქ. ქალაქი მათიუმი⁶. მდინარე ჰერაკლეუმი, იმავე სახელწოდების კონცხითურთ

⁶ კოლხიდის ტერიტორიაზე არსებული ქალაქი „მატიუმის“ ლოკალიზაცია ჯერ არავის მოუხდენია. საგულისხმოა, რომ ამ სახელწოდების რამდენიმე გეოგრაფიულ პუნქტს ბერძენ-რომაელ ავტორთა შორის მხოლოდ პლინიუსთან ვხვდებით. მისი „მატიუმი“ არის: 1. კრეტის ჩრდილო სანაპიროზე (IV, 12, 20), 2. იონიაში (V, 29, 31), 3. კოლხიდაში (VI, 4, 4) და 4. ესაა გვიანდელი სახელი კომანასი (VI, 3, 4).

სხვა ავტორები Matium, Μάτιον-ს არ იცნობენ. არის ცდა მისი გაიგივებისა პტოლემეოსის „მადიასთან“.

და უსახელოვანესი პონტოს მდინარეთაგან—ფაზისი“ (საინტერესოა, რომ ამ „ბათუსს“—ლათინური თარგმნის *река Глубокая*).

არიანე წერს: „აკამფსისიდან მდინარე ბათისამდე სამოცდათხუთმეტი სტადიონია. მდ. აკინასე ბათისიდან ოთხმოცდაათი სტადიონითაა დაშორებული“.

ანონიმს კი აქვს: „მდ. აკამფსისიდან მდ. ბათისამდე სამოცდათხუთმეტი სტადიონია, ათი მილიონი, მდ. ბათისიდან მდ. კინასამდე ოთხმოცდაათი სტადიონია, თორმეტი მილიონი“.

ამ ავტორებთან ხსენებული მდინარეები ცნობილია, თუ რომელი რას ნიშნავს დღევანდელ პირობებში. აკამფსისი ჰორონის ერთი ტოტია (აფსაროსი—II), აკინასე და კინასი—მდ. კინტრიშია. მოგროსი სუფსაა, ისისი—ნატანები. ერთი სიტყვით, მდ. ბათუსი გამოდის ჰორონსა და კინტრიშს შორის, 12—13 კმ-ით ჰორონის ჩრდილოეთით, ე. ი. იქ, სადაც არის ყოროლის წყალი. აღსანიშნავია, რომ ფსევდო-სკილაქსს (ძვ. წ. IV ს.) ისისა (=ნატანებს) და აფსაროსს (=ჰორონს) შორის აქვს ერთი მდინარე, *Ἀγροῦ ποταμῶς*, რაც ნიშნავს „ყაჩაღთა წყალს“, თუ ქართულად ვთარგმნით. რომელი მდინარე იგულისხმება ამ სახელით, დაბეჯითებით თქმა ჰერს, შეიძლება ეს იყოს კინტრიშიც და ყოროლის წყალიც.

მდ. Bathys-თან დაკავშირებით ტომაშევი საენციკლოპედიო სტატიაში წერს (RE, III, 1899, გვ. 139): „An seiner Mündung lag ein Hafen gleichen Namens“—ე. ი. მდინარეა ბათუსი და მის შესართავთან არის ნავსადგური ბათუსი. ტომაშევი თუმცა არ აზუსტებს, ბათოს უნდა ვარაუდობდეს.

პაპეს საკუთარ სახელთა ლექსიკონში ვკითხულობთ: *Bzჭზ, ბ... Küstenfluss im Pontus Cappadocicus, j. Tzulschuda—Su, Arr., Plin...*

პლინიუსისა და არიანეს ცნობას მდ. ბათუსის შესახებ ყურადღება მიაქცია თ. უსპენსკიმ, რომელსაც თავის ერთ სტატიაში ასეთი ადგილი მოეპოვება: „Что касается реки Вафия у Плиния и Арпана, то нам бы представлялось справедливым видеть здесь долину Bzჭზ, т. е. местность и название нынешнего Батума“ (ИАН, 1917, № 2).

ქართულ სამეცნიერო ლიტერატურაში ანტიკური წყაროები ბათომის ისტორიისათვის ს. ყაუხჩიშვილის შემოტანილია. მას პლინიუსის, არიანეს, *Tabula Peutingeriana*-სა (II ს-ის ძეგლი, გადაკეთებული IV—VI სს-ში) და „პასქალური ქრონიკის“ (VII ს.) მონა-

ცემების საფუძველზე ასეთი დასკვნები აქვს გაკეთებული: „ბათუს-ო იყო ქალაქის სახელიც, და მდინარის სახელიც (ისევე, როგორც მაგ. ფასისი), ბერძენმა ეს ადგილობრივი სახელი გაიაზრა, როგორც ბერძნული სიტყვა (ჰამპჯ—ლრმა), ამიტომ არის Tab. Peut.-ზე Portus altus (altus არის თარგმანი ჰამპჯ-ის) ე. ი. ლრმა ნავსადგური (ნავსადგური ბათუსი). რომ ეს დასახლებული პუნქტი მნიშვნელოვანი ნავსადგური არ ყოფილიყო, ის ვერ მოხვდებოდა რუკაზე, და არც „პასქალური ქრონიკა“ უწოდებდა მას $\mu\epsilon\gamma\acute{\alpha}\lambda\eta \pi\acute{\alpha}\lambda\iota\varsigma$ -ს“.

ეს დაკვირვება დამაჯერებელი ჩანს და ამას უნდა დავეუმატოთ ის, რომ არა მხოლოდ პლინიუსისა და არიანეს დროიდან გვაქვს ცნობა „ბათომის“ შესახებ, არამედ უფრო ადრე, არისტოტელეს დროიდან. ის, რაც შემდგომ საუკუნეებში დიდ ქალაქად და მნიშვნელოვან ნავსადგურად იხსენიება, რამდენიმე საუკუნის წინ ისეთი პუნქტი ყოფილა, რომელზე მითითებითაც არისტოტელეს აზრით აიხსნებოდა ისეთი რამ, რასაც მის დროს განმარტება სჭირდებოდა (კასპიის ზღვის საკითხს).

უკანასკნელი წლების არქეოლოგიური მონაპოვრის საფუძველზე დღესდღეობით ასეთი დასკვნაა გამოტანილი, რომ ბათუმის გორაზე (მდ. ყოროლის წყლის შესართავის მარცხენა ნაპირზე) ინტენსიური ცხოვრება იწყება ძვ. წ. I ათასწლეულის დასაწყისიდან მაინც, უკვე ძვ. წ. VII ს-დან ბათუმს ცხოველი სავაჭრო-ეკონომიური კავშირი იქვს ბერძნულ სამყაროსთან, რაც დასტურდება განათხარი იმპორტული კერამიკით¹⁰.

5. ყოველივე ზემოთქმულთან დაკავშირებით არ შეიძლება არ შევჩერდეთ კასპიის ზღვის საკითხზე, რომელიც არისტოტელემდე ბერძნულ საგეოგრაფიო მწერლობაში სხვაგვარად იდგა. მანამდე იყო აზრი, რომ კასპიის ზღვა უერთდებოდა ოკეანეს და ეს შეერთება, წყლის სადინარი ყელი, მას ჩრდილოეთ ნაწილში ჰქონდა. არისტოტელე კი მართებულად წერს, რომ არსებითად ეს არის ტბა, მაგრამ ადგილობრივი მცხოვრებლები მას ზღვას უწოდებენ (351^ა). მეორეგან ამავე ტბას (sea ზღვას) იგი ორი სახელით იხსენიებს: ჰირკანიისა და კასპიის ზღვები, (რომლებიც ასევე არ არიან ოკეა-

¹⁰ ალ. წულუკიძის სახელობის ქუთაისის სახელმწიფო პედაგოგიური ინსტიტუტის შრომები, X, 1950—1951 წწ., გვ. 17—23.

¹⁰ ა. ი ნ ა ი შ ვ ი ლ ი, ბათუმის უძველესი ისტორიისათვის: კავკასიის ხალხთა ისტორიის საკითხები, 1966, გვ. 69—75; ა. კ ა ხ ი ძ ე, მასალები აღმოსავლეთ შავი ზღვისპირეთის ძველი ქალაქების ისტორიისათვის: მასალები საქართველოს და კავკასიის არქეოლოგიისათვის, ტ. IV, 1965, გვ. 68—94.

ნესთან დაკავშირებული) და იმეორებს იმას, რაც ზემოთაც თქვა, რომ ამ ზღვას თვალსაჩინო საღინარი არ აქვს, ე. ი. მისგან არაფერი გამოდის, ის სხვა ზღვებთან არ არის დაკავშირებული (354^a). ВДИ-ს შენიშვნის მიხედვით (გვ. 324) „Повидимому здесь Аристотель называет Гирканским южную часть Каспийского моря, Каспийским же—северную часть того же моря“¹¹.

რა წყარო აქვს არისტოტელეს იმისათვის, რომ კასპიის ზღვის მიწისქვეშა დინებაზე ილაპარაკოს, არ ვიცი.

ზოოლოგიური ხასიათის ცნობებიდან, რომლებიც დიდი რაოდენობითაა მოცემული არისტოტელეს თხზულებებში, მინდა შეეჩერდე შემდეგზე: „ცხოველთა ისტორიაში“¹² (რომელიც ძირითადად თვითონ არისტოტელეს მიერ დაწერილად არის აღიარებული, მხოლოდ მისი VII და X წიგნები ითვლება სხვა წარმოშობისად¹³) არის ერთი ასეთი ცნობა (III, 2): „მეწველი საქონელი მეტ რძეს მოაწველის, თუ ნაკლებს, ეს დამოკიდებულია მათი სხეულის სიდიდეზედაც და საკვების ნაირსახეობაზედაც. მაგ., ფასისთან არიან პატარა ძროხები, რომელთაგან თითოეული ბევრ რძეს იწველის, ხოლო ეპირის დიდი ძროხებიდან თითოეული იწველის ერთ ამფორა რძეს და შესაძლოა სულაც ნახევარს, ორივე ძუძუდან. ხოლო ის, ვინც სწველის, გამართული დგას, ოდნავ წახრილი, რადგან არ შეუძლია მისწვდეს მის ჯიქანს“.

ე. ი. ფასისის ძროხები პატარები არიან და ბევრს იწველიან (ეს დამოკიდებულია, ჩანს, საკვების ნაირსახეობაზე), ხოლო ეპირისა—დიდები არიან და ცოტას იწველიან, თანაც ეს ცოტა არის 1 ამფორა. ერთი ამფორა შეიცავს დაახლ. 15—20 ლიტრს; თანამედროვე ქართული ჯიშის ძროხების შესახებ ის აზრი არსებობს, რომ ისინი იმდენად ბევრს არ იწველიან, რამდენადაც მალალხარისხოვან, ცხიმიან რძეს იძლევიან. კოლხური ჯიშის ძროხას ზოოლოგებს გარდა ყურადღება მიაქცია გ. ჩიტაიამ, რომელიც წერს: „ხეცსურებსა და ქართველების სხვა ტომებს საუკუნეთა მანძილზე დიდად უმრომიათ ამ ჯიშის (იგულისხმება ხეცსურული ძროხა — თ. ყ.)“

¹¹ პირკანიისა და კასპიის ზღვებს ასახელებს ნაწარმოებიც *Περὶ χόσμου* („სამყაროს შესახებ“), რომელიც მიეწერება არისტოტელეს, მაგრამ სინამდვილეში მისი არ არის. აქ ეს ზღვები ოკეანესთან არიან დაკავშირებული.

¹² ესარგებლობდი შემდეგი გამოცემებით: *Aristotelis, De animalibus historia, textum recognovit Leonadrus Dittmeyer, Lipsiae, 1907.*

¹³ RE. გვ. 1047; Christ, ..., გვ. 734.

გაუმჯობესებაზე. თავისი ჩამომავლობით ეს ძროხა ძველი კოლხური ძროხის ჯიშისა უნდა იყოს, რომელსაც, პატარა ტანის მიუხედავად, დიდი წველადობა ახასიათებდა. ხევესურულ ძროხას დღეს ახასიათებს მაღალი წველადობა, ხოლო მის რძეს—დიდი ცხიმოიანობა. ხევესურულ ძროხას ეს თვისებები შექმნილი აქვს ადამიანის კულტურული ზეგავლენის შედეგად, კერძოდ, საკვების შერჩევა-გაუმჯობესების გზითაც. საძოვარ-საბალახოს შერჩევას ხევესურეთში დიდი ყურადღება ექცევა¹⁴.

პონტოს თავლის შესახებ არაერთ ბერძენ მწერალს აღუნიშნავს: ქსენოფონტი, სტრაბონი, კლავდიუს ელიანუსი. არისტოტელე „ცხოველთა ისტორიაში“ შემდეგს წერს ამ საკითხზე: V, 22. „პონტოში არიან ერთგვარი ფუტკრები, მეტისმეტად თეთრები, რომლებიც თავლს თვეში ორჯერ აკეთებენ. ხოლო თემისკირაში, რომელიც მდინარე თერმოდონტთანაა, ფუტკრები მიწაშიაც და სკებშიც ისეთ ფიჭას აკეთებენ, რომელშიც ცვილი ბევრი კი არ არის, არამედ ძალიან ცოტა, ხოლო თავლი კი სქელი. ფიჭა გლუვი და თანაბარია. ფუტკრები მუდამ არ აკეთებენ ამას, არამედ მხოლოდ ზამთრობით: რადგან პონტოში ბევრია სურო, რომელიც სწორედ ამ დროს ყვავის და მისგან იღებენ თავლს ფუტკრები. ამისოშიც ჩამოაქვთ ზემოდან¹⁵ თეთრი და ძალიან სქელი თავლი, რასაც აკეთებენ ფუტკრები უფიჭოდ ხეებზე. ამგვარი თავლი პონტოში სხვაგანაც გვხვდება“.

ამრიგად, არისტოტელეს უტყუარ ნაწარმოებში საკმაოდ დაწვრილებით არის აღწერილი პონტოს ფუტკარი და თავლი.

„საოცარ ამბავთა შესახებ“ ტრადიციულად არისტოტელეს სახელს უკავშირდება, მაგრამ თანამედროვე სპეციალისტები სრულიად უარყოფენ ამის შესაძლებლობას. იგი მიჩნეულია კომპილაციურ ნაშრომად, რომელიც 3 სხვადასხვა ნაწილისაგან შედგება და აშკარად არისტოტელეს შემდეგ არის შექმნილი (მოთხრობილია ისეთი ამბები, რაც არისტოტელეს მერე მოხდა¹⁶). მაგრამ საბუნებისმეტყველო მასალა ასე თუ ისე თეოფრასტეს სახელს უკავშირდება;

¹⁴ ხევესურული სახლის „სენე“: ანალები, I, 1947, გვ. 153.

¹⁵ Ζωομαθαι—რუსულ თარგმანში არის „животных материка“, გერმანულ თარგმანში—aus den höheren Gegenden“.

¹⁶ ВДИ, стр. 327. Christ... გვ. 745, უფრო დაწვრილებით არის ვე-ის სტატიაში, სადაც მისი სხვადასხვა ნაწილი სხვადასხვაგვარად არის დათარიღებული, ხოლო ყველაზე გვიანდელი ახ. წ. VI ს-ით, გვ. 1046.

ის უნდა ყოფილიყო წყარო მისი ნაშრომის ამ ნაწილის ავტორისათვის. მაშინ, როდესაც ისტორიული ექსცერპტები ეყრდნობიან ტიმაფოსს, რომელიც პოსეიდონიოსის მეშვეობით არის ცნობილი მათი ავტორისათვის და მთლიანად კი მთელი ეს ნაწილი ადრიაწეს დროს განეკუთვნება.

ნაწარმოებში „საოცარ ამბავთა შესახებ“ არის ცნობები პონტოს თავლის შესახებ: სახელდობრ: 831^b. 17. „ამბობენ, რომ კაპადოკიის ზოგიერთ ადგილებში თავლი ფიქის გარეშე კეთდება, ხოლო სისქით ის ზეთის მსგავსია.

18. ტრაპეზუნტში, რომელიც პონტოშია, წიფელის თავლი მძიმე, სუნიანია; ამბობენ, რომ ჯანმრთელებს ის აგიჟებს. ხოლო ბნედიანებს საბოლოოდ სპობს¹⁷.

ამ ნაწყვეტის § 17 ახლოსა არისტოტელეს ქეშმარიტ ცნობებთან, ხოლო რაც შეეხება მეორეს (§ 18), იგი გვაგონებს ქსენოფონტისა (Anab. IV, 8, 20) და კლავდიუს ელიანუსის (ცხ. ისტ. V, 42) მონათხრობს.

ქსენოფონტი წერს: „ტრაპეზუნტის მიდამოში რომ მოვიდნენ ელინები, ბევრი სკა დახვდათ. ჯარისკაცებმა თავლი რომ შეჭამეს, გონება დაჰკარგეს. მათ გული ერეოდათ, კუჭი აეშალათ, ფეხზე დგომა არავის შეეძლო. ვინც ცოტა შეჭამა, ისინი მთვრალეებს ჰგვანდნენ, ხოლო ვინც ბევრი—გიჟებს, ანდა მომაკვდავებს. მაგრამ არავინ მომკვდარა. მეორე დღეს ისინი გონს მოვიდნენ, ხოლო მესამე და მეოთხე დღეს ადგნენ და ისე გრძობდნენ თავს, თითქოს მოწამვლის მერე რჩებიანო“ (ანაბ. IV, 8, 20).

კლავდიუს ელიანუსის ცნობა არისტოტელეს ცნობაზე არის დამყარებული და იქ ვკითხულობთ: „ამბობენ, რომ კაპადოკიელთა ქვეყანაში ფუტკრები თავლს უფიქოდ აკეთებენ და ეს თავლი ზეთსავით სქელია. მე ვიცი, რომ პონტოს ტრაპეზუნტში თავლს იღებენ წიფლისაგან. ამ თავლს მეტად მძიმე სუნი აქვს. ჯანმრთელ ადამიანებს ის აგიჟებს, ხოლო ბნედიანებს კვლავ ჯანმრთელობას უბრუნებს“ (V, 42). ის განსხვავება, რაც არისტოტელეს და კლავდიუს ელიანუსის ტექსტებს შორის არის, მომდინარეობს თვითონ არისტოტელეს ციტატის გაგებისაგან¹⁷. მსგავსი, მაგრამ უფრო ლაკონიური ხასიათის ცნობები აქვთ სტრაბონსა და პლინიუსს.

¹⁷ რუსულ თარგმანშია: „совсем вылечит“, ინგლისურ თარგმანშია: epileptics are cured by it immediately—ბერძნული ზმნა ἀπαλλάσσει—ამ ორივე შესაძლებლობას იძლევა.

სტრაბონი კოლხიდის აღწერისას გადმოგვცემს: „ქვეყანაში კარგი ნაყოფი იცის, გარდა თაფლისა, ეს მეტწილად მწარეა“ (გეოგრაფია, XI, 2, 17). ხოლო პლინიუსი ამბობს: „საუკეთესო ცვილი არის პუნიკური. ხოლო ყველაზე უფრო ჰგავს მას პონტოს ქვეყნებისა—ის ყვითელი ფერისაა, თაფლის სუნიანი და სუფთა. ეს მე ძალიან მაკვირვებს, რადგან აქაური თაფლი შხამიანია“ (NH, XXI, 83).

ცნობა ამგვარი თაფლის შესახებ რომ სინამდვილეს შეესაბამება, ამას ადასტურებს მ. მაქსიმოვას შენიშვნაც¹⁸: „По рассказам современных путешественников, подобный мед и в настоящее время можно встретить в приморских городах этой области (ე. ი. შავი ზღვის სამხრეთ-აღმ. სანაპიროზე)... По-турецки он называется... „одуряющий мед“.

არისტოტელეს ცნობათა ერთი რიგი იძლევა ქართველ ტომთა დახასიათებას.

„პოლიტიკასა“ და „ნიკომაქოსის ეთიკაში“, რომლებიც არისტოტელეს შეიძლება დაუმთავრებელ, მაგრამ უტყუარ ნაწარმოებებად ითვლებიან, ლაპარაკია პონტოს ირგვლივ მცხოვრები ტომების ველურობის შესახებ. სახელდობრ: ნიკომაქოსის ეთიკა, 1148^b 22 „ცხოველურ [ჩვევებს] ვუწოდებ ისეთებს... როდესაც ამბობენ, რომ ზოგიერთები პონტოს ირგვლივ მცხოვრებ ველურ ტომთაგან სიამოვნებას განიცდიან ერთნი იმისაგან, რომ უმ ხორცს სჭამენ, მეორენი—ადამიანის ხორცს, მესამენი იმისგან, რომ ერთმანეთს ბავშვებს ასესხებენ ხოლმე წვეულებისათვის“. უფრო დაზუსტებულია ეს ცნობა „პოლიტიკაში“, 1338^b: „ტომთა შორის ბევრია ისეთი, რომელთაც მიდრეკილება აქვთ მკვლევლობისა და კაცობრიობის მიმართ, როგორც მაგ., პონტოსთან მცხოვრებთ შორის აქეებსა და ჰენიონებს და ხმელეთზე მოსახლე ტომთა შორის სხვებს, ზოგს ამათ მსგავსად და ზოგს კიდევ მეტად; [ეს ტომები] მეკობრეები არიან, მაგრამ ვაჟაკობას ვერ დაიკვებებენ“.

აქვეა მოსატანი ცნობა „პოლიტიკებიდან“, რომელიც თუ პირადად არისტოტელესი არა, მისი სკოლიდან მაინც არის გამოსული და „ფასისელთა სახელმწიფო წყობილების“ პატარა ფრაგმენტს წარმოადგენს¹⁹.

¹⁸ К с е н о ф о н т, Анабасис, М.-Л., стр. 275.

¹⁹ უფრო დაწვრილებით იხ. თ. ყ ა უ ხ ჩ ი შ ვ ი ლ ი, ჰერაკლიდე და მისი ცნობა საქართველოს შესახებ. არისტოტელეს ფრაგმენტების დამუშავებისას ესარგებლობდო გამოცემით: Aristotelis Fragmenta, edidit V. Rose, Lipsiae, 1896.

46. „ფასისში თავდაპირველად ჰენიოხები ცხოვრობდნენ, კაცი-
ჭამია და ადამიანთა ტყავის გამხდელი ტომი, შემდეგ კი მილეტე-
ლები, ხოლო ესენი სტუმართმოყვარენი არიან, ისე რომ ამარაგე-
ბენ მათ, ვისაც გემები ელუბებათ, 3 მნას აძლევენ [მილეტელებს
ესენი] და ზღვითვე მიემგზავრებიან“. ამრიგად, ამ ცნობებში არა-
ერთგზის არის აღნიშნული პონტოსპირეთის ტომების (ჰენიოხებისა
და აქეების) ცხოველური ჩვევები და ველური მიდრეკილებები—
კაციჭამიობა, მკვლელობა, ადამიანის ტყავის გახდა, მეკობრეობა.

„ეთიკაცა“ და „პოლიტიკაც“ განმაზოგადებელი ნაშრომებია, იქ
კატეგორიებზე არის ლაპარაკი და არა ცალკეულ ფაქტებზე, ამდენ-
ნად დებულებები კაციჭამია ტომების შესახებ ზოგადია, დაუთარი-
ლებელია. თარიღდება ის „პოლიტიების“ ფრაგმენტის მიხედვით.
ყოველივე ეს ხდებოდა, ჩანს, ე. წ. მილეტელთა კოლონიზაციამდე.
მაგრამ ჩვენ მაინც გვიჭირს, მიუხედავად არისტოტელეს დიდი
ავტორიტეტისა, იმის დაშვება, რომ ფასისში (და მის მიდამოებში)
მილეტელთა კოლონიზაციამდე ასეთი დაბალი კულტურული დონე
ყოფილიყო. არქეოლოგიური მასალა, მოპოვებული ამ ტერიტო-
რიაზე, ამის საშუალებას არ იძლევა²⁰.

ბერძნულ მწერლობაში ცნობა ჰენიოხებისა და აქეების ველუ-
რობის შესახებ ამის შემდეგ არა ერთხელ გვხვდება. ჰენიოხთა
ტომის დახასიათებისას ძველი ავტორები ერთსულოვნებას იჩენენ:
ისინი მეკობრეობითა და მომთაბარეობით ცხოვრობენ (დიოდორე,
ბიბლიოთეკა, 20, 25; სტრაბონი, XI, 2, 12); ისინი ველურები არიან
და ზიანს აყენებენ მეზღვაურებს (ე. ი. მეკობრეობას ეწვევიან—ოვი-
დიუსი, Ep. ex Ponto IV, 10). ისინი ველური, ულმობელი ზნისა
არიან (truces), რაც მედეას დროს გამოიჩინეს (ვალერიუს ფლა-

²⁰ ფასისის მოსახლეობის (არისტოტელეს ცნობის თანახმად ჰენიოხთა) განვითარების დონის შესახებ მსჯელობა შეიძლება იმ მასალის მიხედვით, რაც ფოთის არქეოლოგიურმა ექსპედიციამ მოაპოვა. არაფერს ვაპობ იმპორტულ კერამიკაზე, რომელიც ძვ. წ. VI ს-ით თარიღდება. ქველ ფასისთან დაკავშირებულ ნაშთსახლარზე, სოფ. ქვემო ქალაღიდის მიდამოში აღმოჩენილია თიხის პერპელი, კოლხეთისათვის ტიპური და დამახასიათებელი ბრინჯაოდან რკინაზე გარდამავალი ფენებისათვის: თ. შიქელაძე, ფოთის არქეოლოგიური ექსპედიციის 1962 წლის მუშაობის შედეგები: სამეცნიერო სესია მიძღვნილი 1962 წლის საველე-არქეოლოგიური კვლევა-ძიების შედეგებისადმი, მოხსენებათა ანოტაციები, თბილისი, 1963, გვ. 47—52; შიქელაძე, ფოთის არქ. ექსპედიციის მიერ 1963 წელს ჩატარებული საველე კვლევა-ძიების შედეგები: XII სამეცნიერო სესია მიძღვნილი 1963 წლის საველე-არქ. კვლევა-ძიების შედეგებისადმი, თბილისი, 1964, გვ. 22—26.

კუსი, VI, 41). ჰენიოხების მეკობრული ცხოვრება უფრო დაწვრილებით აქვს აღწერილი სტრაბონს (გეოგრაფია, XI, 2, 12), მაგრამ სხვაგან არსად არ არის ლაპარაკი მათ კაციჰამიობაზე. სტრაბონი ჰენიოხების შესახებ იმასაც სწერს, რომ „ჰენიოხებს ოთხი ბასილევსი ჰყავდათ, როდესაც მითრიდატე ევპატორმა... ამათ ქვეყანაზე გადაიარა“ (XI, 2, 13). ჰენიოხების „ბასილევსები“, იმის საფუძველზე, რაც ამავე ავტორს ამ ტომის შესახებ უწერია, მესმის როგორც გვარის უფროსები, ე. ი. ძვ. წ. I ს-სათვის ჰენიოხებს გვაროვნული საზოგადოება აქვთ და მათი ბასილევსი გვარის უფროსია. აპიანე ჰენიოხებს მითრიდატეს მოკავშირებად აღცხადებს, მაგრამ ასეთივე მოკავშირეები არიან არანაკლებ ველური აქაჯები, სკვითები, ხალიბები (მითრიდატეს ომების ისტორია, გვ. 144, 196, 223—224). ერთი სიტყვით, არისტოტელეს ცნობის თანადროული სხვა ცნობები არ გვაქვს, მაგრამ ერთი დაშვება შეიძლება: არისტოტელე კაციჰამია და კაციისკლის მოყვარულ ტომთა შორის, მართალია, ასახელებს ჰენიოხებსა და აქეებს, მაგრამ იქვე ამბობს, რომ სხვები, რომლებიც უფრო დაწვრილებით ცხოვრობენ ზღვისგან ზოგი ამათსავით ველურია და ზოგი კიდევ უფრო მეტადო.

რადგან ეს ცნობა დათარიღებული არ არის (და მეორე ცნობის მიხედვით კი ყოველივე ეს უფრო ადრე ხდებოდა, ვიდრე მილეტელები ფასისში მოვიდოდნენ), ამიტომ სავარაუდებელია, რომ ეს ეხება დაახლ. ჰომეროსის დროს, როდესაც სტრაბონის ცნობით „არ შეიძლებოდა ამ ზღვაზე (ე. ი. შავ ზღვაზე) ცურვა და იწოდებოდა არასტუმართმოყვარედ (ἄξεως) მისი მღელვარებისა და ირგვლივ მცხოვრები ტომების ველურობის გამო. ეს ეხება განსაკუთრებით სკვითურ ტომებს, რომლებიც უცხოელებს სწირავენ მსხვერპლად, ჰამენ მათ ხორცს და თავის ქალებს სასმისებად იყენებენ. ხოლო შემდეგში მას სტუმართმოყვარე (εὔξεως) ეწოდა, მას შემდეგ, რაც იონიელებმა სანაპიროზე ქალაქები ააგეს (VII, 3,6)“.

მთელი ეს მასალა მოტანილია იმის ასახსნელად, თუ საიდან მოდის ის გადაჭარბება, რაც არისტოტელეს აქვს ამ ორი ტომის მიმართ. ბერძნულ მწერლობაში მრავალი საუკუნის მანძილზე ისინი დაბალი განვითარების ტომებად არიან მიჩნეული, ხოლო რაც შეეხება მათ კაციჰამიობას, ის უნდა მომდინარეობდეს სკვითების (ეს ფართო ცნება ბევრ ტომს აერთიანებდა, რომელთაც განვითარების თანაბარი დონე არ ჰქონიათ) იმ რეპუტაციიდან, რაც მათ ბერძნებში ჰქონდათ. შესაძლოა ცნობა სკვითების კაციჰამიობის შესახებ

ავტორმა განავრცო აქეებსა და ჰენიოხებზედაც, რომლებიც აგრეთვე სკეიჯურ ტომად მიიჩნია.

თუ ერთ ფრაგმენტში ფასისის მცხოვრებლები ველური კაციჰამიები არიან, მეორე ფრაგმენტში (83) ფასისიდან მოსული ხალხი ათენშია და მათ საზოგადოებაში ატარებს დროს ათენელი სახალხო ორატორი.

83. „სხვები ამბობენ ფილოქსენოსზე²¹, რომ ის თევზის მოყვარულია, ხოლო არისტოტელე ამბობს, რომ ის უბრალოდ წვეულების მოყვარული იყო. ის სადღაც წერს კიდევაც შემდეგს: სახალხო ორატორები მთელ დღეს ხალხში ატარებენ, სასწაულმოქმედთა სანახაობებზე და ფასისიდან ან ბორისთენედან ზღვით მოსულებთან, მათ არაფერი აინტერესებთ საერთოდ, გარდა ფილოქსენოსის წვეულებისა²².

ჩვენ იმას ვერ ვიტყვი, რომ სახალხო ორატორების საქმიანობა, დიდად იყოს მოწონებული, მაგრამ ერთია კია, რომ ამ ცნობის მიხედვით ათენში ამ დროისათვის ფასისიდან მოსული ხალხი იშვიათობა არ ყოფილა და მათთან დროს ტარებას სახალხო ორატორები არ გაუბობდნენ. ამ ჩამოსულთა მიზნებზე არაა ლაპარაკი ამ ფრაგმენტში, მაგრამ საფიქრებელია, რომ ისინი, ზღვით მოსულნი ამოდენა მანძილზე ტყუილად არ იქნებოდნენ წამოსულნი, უფრო პირდაპირ რომ ვთქვათ, უთუოდ სავაჭრო საქმიანობა და ურთიერთობა ექნებოდათ ათენელებთან; იმ მოედანზე, სადაც სასწაულმოქმედთა სანახაობები იმართებოდა, ესენიც ტრიალებდნენ და თავის საქმეს აკეთებდნენ²³.

ზემონსენებულ ნაწარმოებში „საოცარ ამბავთა შესახებ“ კარგად დიდი ნაწყვეტებია ბევრ სხვა ბერძენ მწერალთან ხსენებული ხალიბური რკინისა და მოსინიკური სპილენძის თვისებებისა, ღირსებისა და დამუშავების წესების შესახებ. ჩემგან ავ რიგის ცნობებს დიდი

²¹ ფილოქსენოსი იყო ათენელი ფილოსოფოსი: ანაქაგორას მოწაფე, წერს მის შესახებ В.И. პლატონი იხსენიებს მას როგორც ავტორს ნაწ-ისა *τραγευσία* (კომეროსზე იყო პაროდია.—თუმა საქმელ-სასმელ) Christ, I⁶... გვ. 415—416.

²² ეს ფრაგმენტი რუსულად არის თარგმნილი. თარგმანი შეიტაცეს უზუსტობებს და ბოლო საერთოდ გაუგებარია: „...он где то пишет так: „народные ораторы проводят целый день на представлениях фокусников и в болтовне с приезжающими из Фасида или Борисфена, не чигая ничего (?) кроме обеда Филоксена, да и то не целого (?)“.

²³ დ. ჯანელიძის აზრით, ფასისიდან ათენში მოქალაქენი არა მხოლოდ სავაჭრო მიზნებით მოდიოდნენ. „შესაძლოა ფასიანელები ელინურ დღეობაზე ყოფილიყვნენ ჩამოსულნი და მათ სანახაობრავ შეჯიბრებებშიაც მიეღოთ მონაწილეობა, რაკი ისინი ხალხში ტრიალებდნენ იქ, სადაც სასწაულმოქმედთა სანახაობები იყო გამართული და რაკი ფასიანელთა საზოგადოებაში დროს ატარებდა ათენელი სახალხო ორატორი“: „ლიტერატურული საქართველო“, № 2 (1664). 4. VII.1969.

კომენტარები არ სკირდება, ერთს კი აღვნიშნავ, რომ ასე კარგად ჩამოყალიბებული ეს ცნობები სხვა ავტორებთან არ არის.

833^ბ. „ამბობენ, რომ განსაკუთრებულია ხალიბური და ამისური რკინის წარმოშობა. რადგან, როგორც ამბობენ, ის დაკავშირებულია იმ ქვიშასთან, რომელიც მდინარეებს ჩამოაქვს. ზოგიერთები ამბობენ, რომ ამ [ქვიშას], უბრალოდ გარეცხილს ახურებენ, ხოლო სხვების აზრით ის, რაც რჩება გარეცხვისა და გახურების შემდეგ, კიდევ მრავალგზის ირეცხება, ხოლო შემდეგ მასში სდებენ ეგრეთ-წოდებულ ცეცხლგამძლე ქვას, რაც ამ ქვეყანაში ბევრია.

ეს რკინა ბევრად უკეთესია ყველა სხვაზე. მაგრამ იგი ერთ ლუმელში რომ არ დნებოდეს, როგორც ჩანს, არაფრით განსხვავდებოდა ვერცხლისაგან. ამბობენ, რომ მხოლოდ ეს [რკინაა], რომ არ იუანგება, მაგრამ ის ბლომად არ მოიპოვება“.

835^ა. „ამბობენ, რომ მოსინიკური სპილენძი ყველაზე მეტად მბრწყინავი და თეთრია, იმიტომ კი არაა, რომ თუთია ურევია, არამედ იმიტომ, რომ მიწის რალაცა ნაწილი არის მასში შერეული და გახსნილი. ამბობენ, რომ მან, ვინც აღმოაჩინა ეს ნარევი, [სხვას] არავის ასწავლა, ამიტომ, რომ ამ ადგილებში უწინ გაკეთებული სპილენძის ქურჭელი [თავისი ღირსებებით] გამორჩეულია, ხოლო ახალი გაკეთებული აღარ [გამოირჩევა]“.

ძველ ბერძნულ მწერლობაში გაცილებით უფრო ადრე ჩნდება ცნობები კოლხების, ვიდრე იბერების შესახებ. ამისი მიზეზი უთუოდ ისაა, რომ ბერძნებმა უფრო ადრე გაიცნეს შავი ზღვის პირას მოსახლე კოლხები, ვიდრე ქვეყნის შიგნით მცხოვრები იბერები. ამდენად, იბერების ხსენებას არისტოტელესთან განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება, როგორც უძველეს ცნობას, რაც კი მოიპოვება ბერძნულ მწერლობაში იბერების შესახებ. არისტოტელე „იბერებს“ ჩვეულებრივ უწოდებს ესპანეთის მკვიდრთ და მათ საკმაოდ ხშირად იმოწმებს. მაგრამ „პოლიტიკაში“ ერთგან გვაქვს ისეთი მოხსენება „იბერებისა“, რომ სრულიად შესაძლებელია ეს ცნობა საქართველოს იბერებს ეხებოდეს. Pape თავის ლექსიკონში არისტოტელეს მიერ ამჯერად ხსენებულ იბერებსაც ესპანეთის იბერებად მიიჩნევს.

1324^ბ. „ზოგიერთ ტომებში კანონები კიდევაც აქეზებენ [ხალხს] ამ სიქველის (იგულისხმება ვაჟკაცობა, მტრის წინააღმდეგ ბრძოლა—თ. ყ.) მიმართ, როგორც მაგ., კარქედონში, სადაც ამბობენ, რომ კაცი იმდენი რგოლისაგან შემდგარ სამკაულს იღებს, რამდენ

ლაშქრობაშიც მიუღია მონაწილეობა. ოდესღაც მაკედონიაში იყო კანონი, რომ კაცს, თუ მას არასოდეს მოეკლა მტერი, ცხენის აღვირი უნდა შემოერთებოდა წელზე [ქამრის ნაცვლად]. სკვითებში ნება არ იყო რომელიმეცა დღესასწაულის დროს ჩამოტარებული სასმისის დაღვევისა იმის მიერ, ვისაც არცერთი მტერი არ ჰყავდა მოკლული. ხოლო იბერთა შორის, რომელიც მეომარი ტომია, [წესია], იმდენი ობელისკი²⁴ უნდა დაირჭოს [კაცის] საფლავის ირგვლივ, რამდენი მტერიც ჰყავს მას მოკლული. ამრიგად, ამისთანა მრავალი რამ არის სხვადასხვა ტომთა შორის, ზოგი კანონის მიერ დაწესებული და ზოგი კიდევ ჩვეულებათა [საფუძველზე განმტკიცებული]“.

ამ ნაწყვეტის მიხედვით არ ჩანს, რომელ იბერებზეა ლაპარაკი. აქ სხვადასხვა ხალხია ჩამოთვლილი — კართაგენელები, მაკედონელები, სკვითები, იბერები. სკვითების მერე იბერების მოხსენიება არ ნიშნავს მაინცადამაინც იმას, რომ მეზობლობის პრინციპია დაცული, რადგან მანამდე მაკედონელები იყვნენ და იქამდე კიდევ კართაგენელები. თუმცა ესპანეთის იბერების მოხსენიება უფრო ბუნებრივი იქნებოდა ამ კონტექსტში სულ თავში, რადგან ასეთი ჩამოთვლების შემთხვევაში არისტოტელეს საერთოდ ერთგვარი გეოგრაფიული თანმიმდევრულობა ახასიათებს. მაგ., აქვე, ცოტა ზემოთ სწერია ასეთი რამ: „იმ ტომებში, რომლებიც საკმაოდ ძლიერნი და ხარბნი არიან, ამგვარი [სამხედრო] ძლიერება დიდ პატივშია. [ეს ტომები არიან] სკვითები, სპარსელები, თრაკიელები და კელტები“ (ხომ არ არის გვერდიგვერდ — „სკვითები და კელტები“?). მართალია, საქართველოს იბერები აქ მოხსენიებულნი არიან როგორც მეომარი ტომი (რაც მერეც ხდება ხოლმე), მაგრამ არც ესპანეთის იბერებზე წერია არსად, რომ ისინი მეომრები არ არიან.

ამ ცნობასთან დაკავშირებით არ შეიძლება, რომ არ გავვახსენდეს პლატონის „კანონებიდან“ ერთი ადგილი, სადაც ასევე „მეომარ იბერებზეა“ ლაპარაკი (და ეს „იბერები“ ყოველთვის ესპანელებად მიაჩნიათ ხოლმე). ...ἀσπερ Σχίσματα χρῶνται καὶ Πέρσαι χρηστέον, καὶ ἔτι Καρχηδόνιοι καὶ Κελτοὶ καὶ Ἰβήρες καὶ Θράκες, πολε-

²⁴ *ὀβελίσκος* — небольшой вертел или рожен; обелиск, мелкая монета (обелиск — четырехугольная колонна, суживающаяся кверху и оканчивающаяся пирамидальным острием“. რუსულ თარგმანშია „столько колышков“. ინგლისურ თარგმანშია; „small spits“ და შენიშვნაშია: „or perhaps «pointed stones»“.

μὰδ ξῆμαχουα δντα τανουα γένη, ἢ ααμᾶπερ ἔμαζε (Nóμοι, I, 9, p. 637 D). „ისე უნდა სმა, როგორც სვამენ სკვითები და სპარსელები, ან კიდევ კართავენელები, კელტები, იბერები და თრაკიელები. ყველა ეს ტომი ხომ მეომარია, თუ ისე, როგორც თქვენ [სვამთ]?“

აქაც „იბერთა“ მიმართ იგივე ეპითეტია ნახმარი, რაც არისტოტელესთან, ტომთა სიაც დაახლოებით ისეთივეა, მხოლოდ განსხვავებით არისტოტელესგან ტომთა თანამიმდევრობაა სხვა—პლატონის „იბერები“ კელტებსა და თრაკიელებს შორის იხსენიებიან; თუ კი ყოველივე ამას ასეთ გადამწყვეტ მნიშვნელობას მივანიჭებთ.

ერთადერთი, რაც საშუალებას გვაძლევს არისტოტელეს ეს ცნობა ქართველებს განვუკუთვნოთ, არის ის ქართული ეთნოგრაფიული მონაცემები, რომლებიც მას უჭერენ მხარს.

კავკასიის მთიელების შესახებ ერთი ასეთი ცნობა არსებობს: „თურმე მათ [ქისტებს—თ. ყ.] წესად ჰქონდათ, რამდენსაც ვინ მაგანძურს მოკლავდა, იმდენ წითელ ჯელისაჯოცს ამოიტანებდა ქამარში, წელში... ქორწილში ჰისტებმა თურმე ფერჯისა დაახეს და ერთ ქისტს თორმეტი ჯელისაჯოცი ეტანა წელში, თორმეტი მეგანძური მოეკლაო“²⁵, ე. ი. რამდენ მტერსაც მოკლავდა ქისტი, იმდენი წითელი ხელსახოცი უნდა გაეკეთებინა ქამარში. არსებობს ასეთი ცნობაც: აღმოსავლეთ საქართველოს მთიანეთში, კერძოდ მთიულეთში არის ასეთი ჩვეულება: მოკლულის დამარხვისას მისი მახლობლები მის საფლავთან ფიცს სდებენ, რომ მას ისისხლებენ. ხოლო ფიცის დადება გულისხმობს ჭდეების დადებას კვერთხზე— ე. ი. იმდენი ჭდე იქნება კვერთხზე, რამდენმა კაცმაც დასდო ფიცი, რომ მოკლულს ისისხლებდა²⁶.

არცერთ ამ ცნობაში არ არის განმეორებული ის, რასაც არისტოტელე წერს, მაგრამ მტრის მოკვლა რომ კავკასიონის აღმოსავლეთ მთიანეთში რაღაცა ერთეულებით აღინიშნებოდა (ერთ შემთხვევაში წითელი ხელსახოცებით, რომელიც მკვლელს უნდა ეტარებინა და მეორე შემთხვევაში ჭდეებით, რომელსაც მოკლულის მახლობლები აკეთებდნენ), ეს ცხადია.

²⁵ ა. ლ. ო ჩ ი ა უ რ ი, ხევსურების ჯვრებთან დაკავშირებული ამბები, რვ. I. 1949, გვ. 1 (მასალები დატულია საქ. მეცნ. აკადემიის ისტორიის, არქეოლოგიის და ეთნოგრაფიის ინსტიტუტის საქართველოს ეთნოგრაფიის განყოფილებაში. მასალა მომარწოდა თ. ოჩიაურმა, რისთვისაც მას მადლობას მოვახსენებ).

²⁶ ეს ცნობა მომარწოდა პროფ. გ. ჩიტაიამ, რისთვისაც მას მადლობას მოვახსენებ.

ყოველივე ამის მიუხედავად, არისტოტელეს მიერ მოხსენიებულ იბერებს მხოლოდ პირობით შევიტან ჩვენს მასალაში, რადგან, სამწუხაროდ, არ ვიცნობ ეთნოგრაფიულ მასალას ესპანეთის იბერების შესახებ, რაც საშუალებას მომცემდა გარკვევით მეთქვა, რომ მათ შორის არ არსებობს ამის მსგავსი წეს-ჩვეულება მტრის მოკვლასთან დაკავშირებით.

ამ რიგის წერილობითი ცნობები სხვაც მოგვეპოვება (მაგრამ, სამწუხაროდ, საკუთრივ იბერების შესახებ არა).

ძვ. წ. I ს-ის ავტორი, ნიკოლოზ დამასკელი წერს: „სინდები საფლავზე იმდენ თევზს აგდებენ, რამდენი მტერიც ჰყავს მოკლული გარდაცვალებულს“ (უცნაურ ჩვეულებათა კრებული, § 120)..

სინდები სკვითური მოდგმის ტომია, უფრო ზუსტად—მეოტი ტომია, ისინი ცხოვრობდნენ დღევანდელი ანაპის მიდამოში, ე. ი. საქართველოს იბერებთან უფრო ახლოს, ვიდრე ესპანეთის იბერებთან. ეესტათის კომენტარის მიხედვით სინდები იგივე Ζιζυοί (ჯიჯები) არიან.

ცხადია არისტოტელეს ცნობა იბერთა შესახებ იგივე არ არის, მაგრამ მოტივები უეჭველად საერთოა. თანაც ნიკოლოზ დამასკელის ერთ-ერთ წყაროდ არისტოტელეა მიჩნეული.

„პეპლოსი“ არ ეკუთვნოდა არისტოტელეს და ისე მიეწერა მის სახელს. ჯერ კიდევ იოანე ცეცე იყო ამ აზრისა. ეს ეპიგრამები, რომლებიც ამ მითოლოგიური ხასიათის ნაწარმოებში იყო ჩართული ზოგი სპეციალისტის აზრით დაახლ. 250—150 წწ. უნდა იყოს შეთხზული²⁷.

მიუხედავად ამისა, არისტოტელეს ფრაგმენტებში ყოველთვის არის ხოლმე შეტანილი ამ „პეპლოსიდან“ მოღწეული ნაწყვეტები²⁸, მე მინდა მათგან შევჩერდე ერთ ეპიტაფიაზე:

43. „აძეტეს მიმართ, რომელიც განისვენებს კოლხიდაში.

აძეტე, ოქრომრავალი კოლხების მეუღლე

აქ გააპათიოსნა ღმერთების ყველაფრის დამთრგუნველმა ბედისწერამ“.

პირველ რიგში ერთი ენობრივი ხასიათის შენიშვნა მინდა გავაკეთო ამ ნაწყვეტის მიმართ—ბერძნული $\pi\alpha\upsilon\mu\alpha\mu\acute{\alpha}\tau\alpha\rho\ \mu\iota\sigma\iota\beta\alpha$ (ყველა-

²⁷ RE, 33. 1054.

²⁸ ესარგებლობდი გამოცემით: Aristotelis Fragmenta, edidit V. Rose, Lipsiae, 1836. Anthologia lyrica, edidit E. Diehl, VI... Lipsiae, 1924.

ფრის დამთრგუნველი ბედისწერა) მთლად გამართული გამოთქმა არ არის, უთუოდ ის ლექსის გამოა დაშვებული. ჯერ ერთი, $\pi\alpha\upsilon\delta\alpha\mu\acute{\alpha}\tau\alpha\rho$ არის მამობრივი სქესის ფორმა (იმავე მნიშვნელობისაა დედრ. სქესისათვის $\pi\alpha\upsilon\delta\alpha\mu\acute{\alpha}\tau\epsilon\iota\rho\alpha$) და შემდეგ—ეს არის არსებითი სახელი, რაც გამოყენებულია $\mu\omicron\iota\dot{\iota}\rho\alpha$ -სთან (დედრობითი სქესის სუბსტანტივთან) მსაზღვრელად ისე, როგორც გამოიყენებდნენ ზედსართავს. როგორც ჩანს ასეთი გადახვევა გამოიწვია ლექსის (დაქტილური პენტამეტრის) საკიროებამ არაპირველხარისხოვან პოეტთან. მთავარი, რის გამოც მივაქციე ამ ფრაგმენტს ყურადღება ისაა, რომ მისი ავტორისათვის კოლხები ოქრომრავალი, ოქროთი მდიდარი ტომია და რომ ეს ეპითეტი ($\pi\omicron\lambda\lambda\chi\rho\sigma\theta\epsilon\varsigma$) ბერძნულ მწერლობაში განეკუთვნებოდა ხოლმე მიკენს (სოფოკლე, ელექტრა, 9), სარდეს (ესქილე, სპარს., 45), ბაბილონს (იქვე, 53); პირთაგან—გიგესს (არქილოქე, 2), პრიამეს (კოლუთუს, 283).

მართალია, ეს მასალა უფრო გვიანდელია, ვიდრე არისტოტელეა, შესაძლოა მისი ავტორი კარგად იცნობდა აპოლონიოს როდოსელის „არგონავტიკას“, და ცნობა იქიდან ჰქონდა აღებული, მაგრამ ის, რომ მან სწორედ ისე მოიხსენია კოლხები, როგორც იმდროინდელ მსოფლიოში სიმდიდრით განთქმული ქალაქები (მიკენი, სარდე, ბაბილონი) და პირები (გიგესი, პრიამე), იმის მაუწყებელია, რომ მის წარმოდგენაში კოლხები მდიდარი (და ძლიერი) ხალხი ყოფილა ადრევე დროს.

„პელოსის“ ნაწყვეტების გადაკითხვისას ადვილად შეიმჩნევა, რომ მასში ეპიტაფიების 2 ჯგუფია: ერთი ჯგუფი არის აქაველთა ბანაკის გმირების შესახები ეპიტაფიები და მეორე—ტროელი გმირებისა (ბოლოში არის რამდენიმე ეპიტაფია და აქ ერთად არიან ოადიპოსი, აქილეუსი, პატროკლე. როგორც ჩანს ეს ერთგვარად შემდგომი დამატებაა კიდევ). თუ ეს გამომცემლებისა და რედაქტორის ნაღვაწი არ არის და ხელნაწერს, დედანს ძირითადად ისეთივე სახე ჰქონდა, როგორც ის გამოცემულია, მაშინ უნდა შევნიშნოთ ერთი გარემოება: ადრევე, ისევე როგორც აქილეუსი, აქაველთა ჯგუფშია.

მე არ ვლაპარაკობ იმ ვითარებაზე, რომელიც ჰომეროსის „ილიადასა“ და საკუთრივ მის „ხომალდთა კატალოგში“ არის. შემდეგ ხანებშიც, თუნდაც მაგ., ჰეროდოტესთან ისეთი ცნობებია, რომ უდავოა, ერთმანეთს უპირისპირდებიან ელინები (seu აქაველები)

და ტროელები, და კოლხები ამ სიტუაციაში ტროელების მოკავშირეები არიან²⁹.

როგორც ჩანს, „პელოსის“ შემდგენელი ასეთ საკითხებში არ იყო ჯეროვნად გარკვეული.

მე მინდა შევჩერდე კიდევ ერთ ცნობაზე, რომელიც არის არისტოტელეს ერთ-ერთი ნამდვილი თხზულების³⁰, *Περὶ ἰσπαρχῶν* (ცის შესახებ) სქოლიოებში. მართალია, არც სქოლიოები ეკუთვნის არისტოტელეს³¹ და არც ცნობა ეხება საკუთრივ საქართველოს, მაგრამ ჩვეულებრივ სქოლიოები მასთან ერთად განიხილება, რასაც ისინი განმარტავენ, ხოლო ცნობა საკმაოდ საინტერესოა.

სქოლიო განეკუთვნება აღნიშნული ნაშრომის II წიგნს. იქ წერია: „ამბობენ, რომ ჩვენ ვცხოვრობთ არქტიკული რკალისა, რომელიც ჩრდილოეთ პოლუსის მახლობლადაა და ზაფხულის ტროპიკული [რკალის] შუაში; სკვითები—რუსები (*ῥῶς μὲν Ἰσπαρχῶς τῆς Ῥώης*) და სხვა ჰიპერბორეელი ტომები [ცხოვრობენ] ჩრდილოეთის რკალის მახლობლად, ხოლო ეთიოპები, არაბები და სხვები—ზაფხულის ტროპიკული [რკალის] მახლობლად... ელინები კი ცხოვრობენ ჰიპერბორეელი ტომებისა და აღმოსავლეთის მახლობელი [ტომების] შორის, ამიტომაა, რომ ისინი სხვებზე უფრო გონივრები არიან, და ბრძოლებში [სხვებზე] უფრო ძლიერნი და მამაცნი, რადგანაც უფრო ზომიერ ადგილას ცხოვრობენ“.

ის გარემოება, რომ ბერძენს თავისი თავი ყველაზე უკეთესი ეგონა (და არისტოტელეც ხომ ბერძენია), არ საჭიროებს დიდ კომენტარებს. ამ დროინდელი ბუნებისმეტყველების მონაპოვარია ისიც, რომ ზომიერი ჰავის უპირატესობა აღიარებული იყო მაშინდელ შრომებში (და საერთოდ ბევრი იწერებოდა იმაზე, თუ კლიმატი რა გავლენას ახდენს ადამიანთა ფიზიკურ და სულიერ მონაცემებზე. შდრ., მაგ., ჰიპოკრატეს ტრაქტატი „ჰაერთა, წყალთა და ადგილთა შესახებ“).

²⁹ თ. ყაუხჩიშვილი, პეროდოტეს ცნობები საქართველოს შესახებ, 1960, გვ. 29—30.

³⁰ W. Christ, გვ. 733: RE... გვ. 1045. გერკეს ამ ნაწარმოების სახელწოდება ციცერონის დროს დაკმეული მიაჩნია.

³¹ ამ ნაწარმოების სქოლიოები ეკუთვნის სიმპლიციუსს, რომელიც VI ს. მოღვაწეობდა: Christ..., I⁶, გვ. 506—507; RE, გვ. 1045.

მე მინდა შევაჩერო ყურადღება გამოთქმაზე—„სკვითები—რუსები და სხვა ჰაბორბორეელი ხალხები ცხოვრობენ ჩრდილოეთის რკალის მახლობლად“.

„სკვითები—რუსები“ მე შესმის ისე, რომ სქოლიასტის აზრით, ვისაც უწინ ერქვა სკვითი, ახლა მას რუსი ჰქვია. ეს იგივე ვითარებაა, რაც გვიქონდა გაცილებით ამაზე ადრე, ძვ. წ. V ს-ში ჰეროდოტესთან, რომელთანაც დასტურდება ასეთი ფორმები: აჰა—კოლხიდა (აჰა ძველი სახელი ქვეყნისა, კოლხიდა უფრო ახალი), პითოდელფო (პითო ძველი სახელი ფოკიდის ერთი ადგილისა და ქალაქისა, დელფო შედარებით ახალი, იმავე ადგილისათვის), პელაზგები-ეგიალები (ესენიც პარალელური სახელებია; იონიელებს ჯერ ეწოდებოდათ პელაზგები და შემდეგ ეგიალები—ე. ი. უფრო ადრე ერქვათ მათ პელაზგები, ეს უფრო ძველი სახელია და შემდეგ ეგიალები, ეს შემდეგ დარქმეული სახელია)³².

ამგვარად, ერთ რიგში გვაქვს—აჰა, პითო, პელაზგები, სკვითები და მეორე რიგში, მათ შესაბამისად უფრო ახალი სახელები: კოლხიდა, დელფო, ეგიალები, რუსები.

ВДН, XX, გვ. 332 ამ ადგილის მიმართ ასეთ კომენტარს აკეთებს: „Наименование „русь“ или „рос“ употребляется византийскими писателями, наряду с наименованием „скифы“, применительно к славянским племенам; при этом подчеркивается, что термин „рос“ является местным и самобытным*. Его происхождение и этимология не могут еще, однако, считаться окончательно выясненными“... რუსულ თარგმანში ამ ადგილას გვაქვს „Скифы—русь“.

ბერძნულ მწერლობაში Ρῶς, ὄς გვხვდება ცეცესთან, ლეონთან, ეესტათის კომენტარებში დიონისიოს პერიეგეტის მიმართ, მაგრამ ასეთ კონტექსტში იქ არაა (სკვითი—რუსი!). ცეცე ამბობს, რომ

³² თ. ყ ა უ ხ ჩ ი შ ე ი ლ ი, ჰეროდოტეს ცნობები საქართველოს შესახებ, გვ. 48—49.

* აქ უნდა იგულისხმებოდეს ის გარემოება, რომ ბიზანტიელი მწერლებისათვის Ρῶς (Ρῶσσοι, Ροῦσσοι) იგივე სიტყვაა, რაც არის Ρῶς — მდინარე აზიის სარმატიაში (მისთვის მეორე ფორმაა 'Ρῶ). Agathem. 2,10. ე. ი. მდინარესა და მასთან მცხოვრებ ხალხს ერთი და იგივე სახელი ჰქვიათ. ჯერ არსებობდა დიდი, კრებითი სახელი „სკვითი“ (რომელიც ბევრ სხვადასხვა ადგილზე მცხოვრებ, განვითარების სხვადასხვა დონეზე მყოფ ტომს გულისხმობდა) და შემდეგ, რაც გაძლიერდა ტომი „როსი“, მისმა სახელმა შესძლო „სკვითის“ შეცვლა.

ტავრებს (ე. ი. ტავრიდის მკვიდრთ) ეწოდებათ რუსებში. დაახლოებით ამასვე ამბობს ლეონი—ტავროსკვითებს ჩვეულებრივ რუსები ეწოდებათო. ხოლო ევსტათი კი ცალ-ცალკე ასახელებს—ტავრებსა და რუსებს. ტავრები ძველ ბერძნულ წყაროებში სკვითურ ტომად არიან მიჩნეული, მაგრამ „სკვითის“ საბადლო ტერმინი „ტავრი“ არასოდეს ყოფილა. „რუსი“ კი ჩანს გახდა მისი მემკვიდრე და შემცვლელი.

Иде́я: იბრაჰიმ-ს სქოლასტის ცნობა „რუსის“ მომხსენიებელი ერთ-ერთ უძველესი ცნობაა ბერძნულ მწერლობაში. აქ ავტორი კლასიკური ბერძნულია ტრადიციების მიხედვით ერთად წარმოგვიდგენს ძველსა და ახალ სახელებს.

არისტოტელე

ΠΕΡΙ ΚΟΣΜΟΥ¹

სამყაროს შესახებ²

III, 393^{a-b} (გვ. 630 — 631)
 Ἄντιπαρήκει δὲ τοῖς εἰρημένοις
 πολυμερέστατος ὢν ὁ Πόντος, οὐ
 τὸ μὲν μυχαῖατον Μαῶτις κα-
 λεῖται, τὸ δ' ἔξω πρὸς τὸν
 Ἑλλησποντον συνανεστόμαται τῆ
 καλουμένη Προποντίδι. Πρὸς γε
 μὴν ταῖς ἀναρχέσεις τοῦ ἡλίου
 πάλιν εἰσρέων ὁ Ὀκεανὸς, τὸν
 Ἰνδοκόν τε καὶ Περσικὸν διανοί-
 ξας κόλπον ἀναφαίνει, συνεχῆ
 τῆν Ἐρυσπρᾶν θάλασσαν διειλη-
 φώς. Ἐπὶ θάτερον δὲ κέρας κατὰ
 στενὸν τε καὶ ἐπιμήκη διήκων
 ἀρχένα πάλιν ἀνευρύνεται, τῆν
 Ἰρκαλίαν τε καὶ Κασπίαν ὀρι-
 ζων. Τὸ δ' ὑπὲρ ταύτην βᾶθυσ
 ἔχει τὸν ὑπὲρ τῆν Μαῶτιν λίμ-

393^{a-b} ზემოხსენებული [ზღვე-
 ბისა და უბეების] საპირისპირო
 მხარეს არის მრავალი ნაწილი-
 საგან შემდგარი პონტო, რომლის
 ყველაზე უფრო შორეული ნაწი-
 ლი იწოდება მეოტისად, ხოლო
 გარეთ [პონტო] ჰელესპონტს
 უერთდება ეგრეთწოდებული
 პროპონტილით³. მზის აღმოსაეა-
 ლისაკენ კვლავ მიედინება ოკეა-
 ნე, რომელიც წარმოქმნის ინდოე-
 თისა და სპარსეთის უბეებს და
 [იქვე] მათ მიყოლებით მეწამულ
 ზღვასაც მოიცავს. მეორეს მხრივ
 მიემართება ვიწრო და წაგრძე-
 ლებული ტოტით, შემდეგ კვლავ
 ფართოვდება და ჰქმნის ჰირკა-
 ნიისა და კასპიის [ზღვებს]. ამ

¹ „Das Buch ist mitsamt dem einleitenden Brief an Alexander fälschlich dem Aristoteles beigelegt worden“, Christ, Gesch. d. Gr. Lit.², S. 408. ტექსტი ამოწერილია: Aristotelis Opera omnia, vol. III, Parisiis, editore Firmin-Didot, გვ. 626—642.

² ВДИ, стр. 321: „Книга вместе с вводящим письмом, обращенным к Александру, ошибочно приписана Аристотелю“ (Christ, ... т. 2, стр. 408).

³ რუს. თარგმ.: „он суживается к Геллеспонту т. н. Пропонтидою“ (?)

νην τόπον, εἶτα κατ' ὀλίγον ὑπὲρ τοὺς Σκύθας τε καὶ Κελτικὴν σφίγγει τὴν οἰκουμένην πρὸς τὸν Γαλατικὸν κόλπον καὶ τὰς προειρημένους Ἡρακλείδους στήλας, ὧν ἕξω περιρρέει τὴν γῆν ὁ Ὁκεανός.

Ἐὐρώπη μὲν οὖν ἐστὶν ἡς ὄροι: ἀρκτὸν στήλας¹ μ' Ἡρακλέους καὶ μυχοί: Πόντου θάλαττά μ' Ἰρκαίνια, καμ' ἦν στενώτατος ἰσθμὸς εἰς τὸν Πόντον διήκει: τινὲς δ' ἀπὸ τοῦ ἰσθμοῦ Ἰάναιον ποταμὸν εἰρήκασιν. Ἀσίαν δ' ἐστὶ τὸ ἀπὸ τοῦ εἰρημένου ἰσθμοῦ τὸν τε Πόντου καὶ τῆς Ἰρκαίνιας θάλασσης μέχρι θωτέρου ἰσθμοῦ, ἕξ μετὰξὺ κείτου τοῦ τ' Ἀραξίου κόλπου καὶ τῆς ἕσω θάλασσης, περιεχόμενος ὑπὸ τε τάντης καὶ τῶν πέριξ Ὁκεανῶν: τινὲς δὲ τὸ ἀπὸ Ἰωνάτιδος μέχρι Νείλου στομάτων τίθενται τὸν τῆς Ἀσίας ὄρον. Ἡμεლიც მოიცავს ამ ზღვის ქვემოთა და ოკეანის მახლობელ [ტერიტორიას]. ზოგიერთები აზიის საზღვარს მიიჩნევენ [ტერიტორიას] ტანაისიდან ნილოსის შესართავამდე.

[ზღვის] ზემოთ [ქვეყანას] სიღრმე აქვს, ასევე სკვითების ზემოთაც¹ და კელტების მხარისკენ ავიწროებს დასახლებულ ქვეყანას გალატების უბისაკენ² და ზემოხსენებულ პერაკლეს სტელებისაკენ, რომლის გარეთაც გარს შემოედინება დელამიწას ოკეანე.

ხოლო ევროპა [ის ქვეყანაა], რომლის საზღვრებიც არის ირგვლივ: პერაკლეს სტელები, პონტოს უკიდურესი ნაწილები³ და პირკანიის ზღვა, რომლიდანაც ძალიან ვიწრო ყელი მიემართება პონტოსაკენ. ზოგიერთები ამბობენ, რომ ამ ყელიდან არის მდინარე ტანაისი. ხოლო აზია არის [ის ქვეყანა, რომელიც მდებარეობს] ამ ზემოხსენებული ყელიდან (რომელიც პონტოსა და პირკანიის ზღვას შორისაა), ვიდრე მეორე ყელამდე⁴, რომელიც მდებარეობს არაბეთის უბესა და შიგნითა ზღვას შორის და რომელიც მოიცავს ამ ზღვის ქვემოთა და ოკეანის მახლობელ [ტერიტორიას]. ზოგიერთები აზიის საზღვარს მიიჩნევენ [ტერიტორიას] ტანაისიდან ნილოსის შესართავამდე.

¹ რუსულ თარგმანშია: „пространство выше его, имеет глубокое место над Меотийским озером, затем понемногу выше скифов и кельтской земли суживает населенную землю к Галатскому заливу“ (?).

² ეს არის ბისკაის უბე.

³ *μυχοί*—ჩვეულებრივ ამ გამოთქმით საქართველოს (თანამედროვე აფხაზეთის) ტერიტორიაზე არსებული ადგილი (თუ ადგილები) აღინიშნება ხოლმე შტრა. Strabo, Μεσηπον....

⁴ ВДИ, стр. 320: „До другого перешейка“ — Аристотель имеет ввиду Суэцкйй перешеек“.

Εἰς τὸ β' (p. 492) ... μέσον δὲ ἡμᾶς λέγουσι κατοικεῖν τοῦ τε ἀρκτικῶς κύκλου τοῦ τῷ βορείῳ πόλῳ ἐγγίζοντος καὶ τοῦ θερεινῶς τροπικῶς, τοὺς μὲν Σκύθας τοὺς ῥῶς καὶ τὰλλα ἔθνη τὰ ὑπερβόρεια τῷ κύκλῳ τῷ ἀρκτικῷ πλησιάζοντα, τοὺς δὲ Αἰθίοπας καὶ τοὺς Ἀραβίους καὶ τοὺς ἄλλους τῷ θερεινῷ τροπικῷ, ὁμῶς οὐδὲ ψυχρὸς αἰσθάνεσθαι φασὶ τούτους· τοὺς δὲ Ἕλληνας μέσους τῶν τε ὑπερβορείων ἔθνων καὶ τῶν τῇ ἀνατολῇ πλησιάζοντων οἰκεῖν, ὁμῶς καὶ φρονιματώτους εἶναι τῶν ἄλλων καὶ τὰς μάχας ῥωμαλευτέρους καὶ ἀνδρικωτέρους, ὡς τὸν εὐχρατότερον τόπον οἰκοῦντας... Cod. Reg. 1853.

ამბობენ, რომ ჩვენ ვსახლობთ არქტიკული რკალისა, რომელიც ჩრდ. პოლუსის მახლობლადაა და ზაფხულის ტროპიკული [რკალის] შუაში; სკვითები-რუსები და სხვა ჰიპერბორეელი ტომები [ცხოვრობენ] ჩრდილოეთის რკალის მახლობლად, ხოლო ეთიოპები, არაბები და სხვები—ზაფხულის ტროპიკული რკალის მახლობლად, ამიტომაა, რომ ამბობენ, ესენი სიცოცხეს ვერ გრძნობენ¹. ელინები კი ცხოვრობენ ჰიპერბორეელი ტომებისა და აღმოსავლეთის მახლობელი [ტომების] შორის, ამიტომაა რომ ისინი სხვებზე უფრო გონიერები არიან და ბრძოლებში [სხვებზე] უფრო ძლიერები და მამაცნი, რადგანაც უფრო ზომიერ ადგილას ცხოვრობენ...

ἌΝΕΜΩΝ ΘΕΣΕΙΣ ΚΑΙ
ΠΡΟΣΗΓΟΡΙΑΙ

ἐκ τῶν Ἀριστοτέλους περὶ σημεῖων*

ქარების მდგომარეობისა
და სანელაწოდებათა
შესახებ

973^a (20—25) ἐν δὲ Προκον-
νήσῳ καὶ ἐν Τέβῳ καὶ ἐν Κρήτῃ
καὶ Εὐβοίᾳ καὶ Κυρήνῃ Ἑλλησ-
ποντίας. Μάλιστα δὲ ἐνοχλεῖ τὸν
τε τῆς Εὐβοίας Καφηρέα καὶ τὸν

973^a პროკონესოსში, ტეოს-
ში, კრეტაზე, ებეასა და კირე-
ნეში [ქარს ეწოდება] ჰელესპონ-
ტიასი. ის განსაკუთრებით ალე-
ლებს ევბეის კაფერეესსა და კი-

* ტექსტი ამოწერილია; Aristotle, *Minore works, with an english translation by W. S. Hett*, 1955 (first printed 1936).

¹ რუსულ თარგმანშია: „не терпят холода“ (?). *αἰσθάνομαι* (ვგრძნობ).

Κυρηναῖον λιμένα, καλούμενον δὲ
'Ἀπολλωνίαν' πνεῖ δὲ ἀφ' Ἑλλησ-
πόντου.

METEOROLOGICA ¹

347^a—347^b (I, 10. 36—41)
Γίγνεται δ' ἡ θρόσος πανταχοῦ
νοτίοις, οὐ βόρειοις, πλὴν ἐν τῷ
Πόντῳ. Ἐκαὶ δὲ τοὺναντίον βό-
ρειοις μὲν γὰρ γίγνεται, νοτίοις
δ' οὐ γίγνεται. Αἴτιον δ' ὁμοίως
ὅσπερ ὅτι εὐθείας μὲν γίγνεται,
χειμῶνος δ' οὐ. ἔ μὲν γὰρ νότος
εὐθείαν ποιεῖ, ὁ δὲ βόρειος χειμῶ-
να ψυχρὸς γάρ, ὥστ' ἐκ τοῦ
χειμῶνος τῆς ἀναψυμάσεως σβέν-
υσσι τὴν θερμότητα. Ἐν δὲ τῷ
Πόντῳ ὁ μὲν νότος οὐχ οὕτως
ποιεῖ εὐθείαν ὥστε γίγνεσθαι ἀτμί-
θια, ὁ δὲ βόρειος θιά τὴν ψυχρό-
τητα ἀντιπερυστάς τὸ θερμὸν
ἀθροίζει, ὥστε πλεόν ἀτμίξει μάλ-
λον. Πολλάκις δὲ τοῦτο καὶ ἐν
τοῖς ἕξω τόποις, ἴδειν γιγνόμενον
ἔστιν· ἀτμίξει γὰρ τὰ φρέατα
βόρειοις, μάλλον ἢ νοτίοις· ἀλλὰ
τὰ μὲν βόρεια σβένυσσι πρὶν συ-
σταῖναι τι πλῆθος, ἐν δὲ τοῖς νο-
τίοις ἔαται ἀθροίζεσθαι ἢ ἀνα-
ψυμάσις.

ლებში და [თვალნათლივ] ჩანს კიდევაც, რომ ხდება. რადგან ჩრდი-
ლოეთის ქარებისაგან უფრო ორთქლდება წყალსაცავები, ვიდრე
სამხრეთის [ქარებისგან]. მაგრამ ჩრდილოეთის ქარები უფრო უწინ

რენეს ნავსადგურს, რომელსაც
ეწოდება აპოლონია. იგი უბერავს
ჰელესპონტიდან.

მეტეოროლოგია

347^a—347^b ცვარი ყველგან
სამხრეთის [ქარებისაგან] წარმო-
ქმნება და არა ჩრდილოეთისაგან,
გარდა პონტოსი. აქ [სწორედ]
საპირისპირო [ამბავი] ხდება; [აქ
ცვარი] წარმოიშვება ჩრდილოე-
თის [ქარებისაგან] და სამხრეთი-
საგან არ წარმოიშვება. [ამისი]
მიზეზი იგივეა, რა [მიზეზიც
ამ მხარეში ცვარს] წარმოქმნის
წყნარ ამინდში, ხოლო ზამთარში
არა. რადგან სამხრეთის ქარი
ჰქმნის წყნარ ამინდს, ხოლო
ჩრდილოეთისა, რადგან ის ცივია,
ზამთრის [ამინდს], ისე, რომ სი-
ცივის დროს ისობა სითბო
აორთქლებსას. პონტოში კი სა-
მხრეთის ქარი ვერ ჰქმნის ისეთ
წყნარ ამინდს, რომ აორთქლება
მოხდეს. ხოლო ჩრდილოეთის ქა-
რი სიცივის გამო თავს იყრის
ირგვლივ და მას შემოეჭობა,
ისე რომ უფრო მეტი ხდება
აორთქლება. ხშირად ეს ხდება
[პონტოს] გარეთ მდებარე ადგი-

¹ ბერძნული ტექსტი ამოწერილია: Aristotle Meteorologica, with an eng-
lish translation by H. D. P. Lee, 1952.

სპობენ [სიცხეს], ვიდრე მისი რალაც რაოდენობა დაგროვდება, ხოლო სამხრეთის ქარების დროს შეიძლება დაგროვდეს თხშივარი.

348^b—349^a (I, 12, 35—38)
(I, 12, 1—2) Καὶ οἱ περὶ τὸν Πόντον ὄταν ἐπὶ τοῦ κρυστάλλου σκηνοποιῶνται: πρὸς τὰς τῶν ἰχθύων θήρας (θηρεύουσι γὰρ διακόποντες τὸν κρυστάλλον), ἕδωρ θερμὸν περιχέουσι τοῖς κελύμοις διὰ τὸν θάπτον πύγνυσθαι: γρῶνται γὰρ τῆ κρυστάλλῳ ὥσπερ τῷ μολύβδῳ, ἔν' ἤρεμῶσιν οἱ κελύμοι.

350^a (I, 13, 23—36) Ἐκ μὲν τοῦτου ῥέουσιν ἄλλοι τε ποταμοὶ καὶ ὁ Βάκτρος καὶ ὁ Χοάσπης καὶ ὁ Ἀράξης: τούτων δ' ὁ Ἰάναϊς ἀποσχίζεται: μέρας ὦν εἰς τὴν Μαιῶτιν λίμνην. Περὶ δὲ καὶ ὁ Ἰνδὸς ἐξ ἀντῆν, πάντων τῶν ποταμῶν ρεῦμα πλεῖστον, ἐκ δὲ τοῦ Κασκάσου ἄλλοι τε ῥέουσι πολλοὶ καὶ κατὰ πλῆθος καὶ κατὰ μέγεθος ὑπερβῆλλοντες, καὶ ὁ Φάσις: ὁ δὲ Κασκάσος μέγιστον ὄρος τῶν πρὸς τὴν ἔω τὴν θερμὴν ἔσται καὶ πλῆθει καὶ ὕψει. Σημειῶ δὲ τοῦ μὲν ὕψους ὅτι ὄραται καὶ ἀπὸ τῶν κελουμένων βυθῶν καὶ εἰς τὴν λίμνην εἰσπλεόντων, ἔστι δ' ἡλιοῦται: τῆς γὰρ ἀντῆς τὰ ἄκρα. μέγρι: τοῦ

348^b—349^a პონტოს ირგვლივ [მცხოვრებნი], როდესაც ისინი დაბანაკდებიან ხოლმე ყინულზე სათევზაოდ (ისინი ყინულს ამოტევენ ხოლმე და ისე თევზაობენ), ცხელ წყალს ასხამენ [თავის] ანკესებს, რათა ისინი უფრო სწრაფად გაიყინონ: ისინი ხომ ყინულს იყენებენ როგორც ტყვიას, რომ ანკესები კარგად გააჩერონ.

350^a ამ [მთებიდან]¹ მიედინებიან სხვა მდინარეებიც და ასევე ბაქტროსი, ხოასპესი და არაქსი². ამისაგან გამოყოფილი ნაწილია ტანაისი³, რომელიც მეოტისის ტბას [ერთვის]. აქედან მიედინება ინდოსიც, რომელიც ყველა მდინარეთა შორის უდიდესია. ხოლო კავკასიონიდან ბევრი სხვადასხვა [მდინარე] მიედინება, გამორჩეული [წყლის] სიმრავლით და სიდიდით და მათ შორის ფასისი. კავკასიონი უმაღლესი მთაა, როგორც სიფართოვით, ასევე სიმაღლით და მიმართულია ზაფხულის აღმოსავლეთისაკენ. საბუთი მისი სიმაღლისა ისაა, რომ ის კარგად ჩანს ეგრეთწოდებული „სიღრმეებიდანაც“ და მათთვის-

¹ მთა—პარნასი—ივულისხმება ტიან-შანი და პამირი. ВДИ.

² არაქსი—შეიძლება—ამუ-ღარია, შეიძლება ის, რასაც დღესაც არაქსი ეწოდება. ВДИ.

³ აზოვისა და კასპიის ზღვების ურთიერთობა აქ ძალიან დამახინჯებულია.

τρίτου μέρους ἀπο τε τῆς ἕω καὶ
 πάλιν ἀπὸ τῆς ἐσπέρας· τοῦ δὲ
 πλῆθους ὅτι πολλὰς ἔχον ἕβρας,
 ἐν αἷς ἔβην τε κατοικεῖ πολλὰ
 καὶ λίμνας εἰναι φασὶ μεγάλας,
 †ἀλλ' ἕμωσ πάσας τὰς ἕβρας
 εἰναι φασὶ φανεράς μέχρι τῆς
 ἐσχάτης κορυφῆς†

სამყოფელია², სადაც ბევრი ტომები ცხოვრობენ და სადაც ამბობენ,
 რომ ბევრი ტბებიათ, მაგრამ იმასაც ამბობენ, რომ ყველა ეს საც-
 ხოვრისი ჩანს ვიდრე უკანასკნელ მწვერვალამდე.

350^b (I, 13, 1—11) Ἐκ δὲ
 τῆς Πυρήνης... ῥέουσιν ὁ τε
 Ἴστρος καὶ ὁ Τερετησός. οὕτως
 μὲν οὖν ἕξω στηλῶν, ἔ δ' Ἴστρος
 ὁ ἔλης τῆς Εὐρώπης εἰς τὸν
 Εὐξείνου πόντον. τῶν δ' ἄλλων
 ποταμῶν οἱ πλεῖστοι πρὸς ἄρκτον
 ἐκ τῶν Ἀρξυνίων τῶν τε καὶ
 ὑψι καὶ πλῆθει μέγιστοι· πρὸς τὸν
 τόπον τοῦτον ἔστιν. ἢ π' ἀντήν ὅς
 τήν ἄρκτον ἢ πῆρ τῆς ἐσχάτης
 Σκυθίας εἰς καλοῦμεναι· Ῥίπαι,
 πρὸς τὴν τοῦ μεγάλου ἐστὶν
 οἱ λεγόμενοι λόγοι· μισώμενος ῥέ-
 ουσιν δ' οὖν οἱ πλεῖστοι καὶ μέγισ-
 τοι μετὰ τὸν Ἴστρον τῶν ἄλλων
 ποταμῶν ἐντεῦθεν, ὡς φασιν.

ისტროსის შემდეგ უდიდესი მდინარეები [ევროპის] სპეა მდინა-
 რეთა შორის.

¹ ბერძნ. *λίμνη* — ტბა; მთარგმნელებს (ი. რუსული, ინგლისური თარგმანები) ეს ესმით, როგორც „მოტიხის“. სრულიად შესაძლებელია, რომ იგულისხმებოდეს „კასპის ტბა“—არისტოტელეს კონცეფციით ეს ტბაა და არა ზღვა. იხ. აქვე 351^a.

² რუს. თარგმანშიа—долина (?) ბერძნ. *ἕβρα*.

³ „პოლუსის ქვემოთ“—ასეც შეიძლება თარგმანა.

⁴ ბერძნ. „Ῥίπαι... ὀβνῆχο Ὑρალ... Ἐτο ნαμῆხოვანνη... რაპროსტრანალოს ἡποгда ἡ ἡα Ἀλταῖσκησ ὄροσ“: ВДИ, стр. 323.

საც, ვინც ტბაში შეცურდება¹.
 აგრეთვე მისი მწვერვალები მზი-
 თაა განათებული ღამით, ვიდრე
 $\frac{1}{3}$ ნაწილამდე. როგორც გან-

თილამდე, ასევე კვლავ საღამოს
 მერეც. მისი სიუაროთვის [ნიშა-
 ნია ის], რომ მასში ბევრი ადგილ-

350^b პირენეიდან მიედინებიან
 ისტროსი და ტარტესოსი. ეს
 [მიედინება] სტელებს გარეთ, ხო-
 ლო ისტროსი მთელ ევროპას
 [გადაივლის და ერთვის] ევქსინის
 პონტოს. [ევროპის] სპეა მდინა-
 რეთაგან უმეტესნი ჩრდილოეთი-
 საკენ მიედინებიან არკინიის მთე-
 ბიდან. ეს [მთები] სიმაღლითა
 და სიუაროთით უდიდესნი არიან
 ამ ადგილას. ზედ დიდი დათვის თა-
 ნავარსკვლავედის ქვემოთ³ სკვი-
 თიის კიდზე არის ეგრეთ წოდე-
 ბული რიპე⁴, რომლის სიდიდის
 შესახებ ზღაპარულ ამბებს მოგვე-
 თხრობენ. როგორც ამბობენ, აქე-
 დან მიედინებიან მრავალი და

351^a (I, 13, 8—16) ἀλλ' ἦ γε ὑπὸ τὸν Κασπιασὸν λίμνη, ἣν καλοῦσιν οἱ ἔχει θάλατταν· αὕτη γὰρ ποταμῶν πολλῶν καὶ μεγάλων εἰσβαλλόντων οὐκ ἔχουσιν ἔκρουον φανερόν ἐκδιδῶσιν ὑπὸ γῆν κατὰ Κορυζοῦς, περὶ τὰ καλούμενα βῆθια τοῦ Πόντου· ταῦτα δ' ἐστὶν ἄπειρόν τι τῆς θιλάττης βῆθιος· οὐδεὶς γοῦν πώποτε καθεῖς ἐδυνήθη πέρας εἰρεῖν· ταύτη δὲ πόρρω τῆς γῆς σχεδὸν περὶ τριακόσια στάδια· πῶσιμον ἀναδιδῶσιν ἕνωρ ἐπὶ πολλὴν τόπον, οὐ συνεχῆ δὲ, ἀλλὰ τρισσαχῆ.

ლო დიდ ფართობზე, მაგრამ მთლიანად კი არა, არამედ სამ [ადგილას].

353^a (I, 14, 1—23) ἀλλὰ μὴν καὶ τὰ περὶ τῆν Μαιωτικὴν λίμνην ἐπιδιδῶκα τῇ προσχώσει τῶν ποταμῶν τοσοῦτον, ὥστε πολλῶν ἐλάττω μεγέθει πλοῖα· νῦν εἰσπλεῖν τούτου ῥᾶδιον ἀναλογίσασθαι· ὅτι καὶ τὸ πρῶτον, ὥσπερ αἱ πολλαὶ τῶν λιμνῶν, καὶ αὕτη ἔργον ἐστὶ τῶν ποταμῶν, καὶ τὸ τελευταῖον πᾶσαν ἀνάγκη γενέσθαι· ξηρὰν· ἔτι δὲ ὁ Βόσπορος αἰεὶ μὲν ῥεῖ διὰ τὴν προσχωσῆσθαι,

351^a კავკასიონის ქვემოთ არის ტბა, რომელსაც ადგილობრივი მცხოვრებლები ზღვას უწოდებენ. ამ [ტბას] მრავალი და დიდი მდინარე ერთვის და ცხადი გამოსავალი კი არა აქვს. იგი მიწის ქვეშ [მიედიწება] კორაქსებისაკენ და გამოდის ეგრეთწოდებულ პონტოს „სიღრმეებთან“¹. ეს არის ზღვის რაღაცა [ნაწილი], რომელსაც განუსაზღვრელი სიღრმე აქვს. ჯერ არასოდეს არავის შესძლებია იქ ჩასვლა და ფსკერის აღმოჩენა. აქ ნაპირიდან დაახლოვებით 300 სტადიონის დაშორებით ამოდის სასმელი წყალი მთლიანად კი არა, არამედ სამ

353^a მეოტისის ტბის [ნაპირებზე] იმოდენა დაგროვდა მდინარეთაგან ჩამოტანილი შლამი, რომ ამჟამად ბევრად ნაკლები სიდიდის ხომალდები შეცურავენ ხოლმე შიგ სავაჭროდ ვიდრე 60 წლის წინ. ისე რომ ამის მიხედვით ადვილია განსაზღვრა, რომ თავდაპირველად ისევე, როგორც სხვა მრავალი ტბა, ეს [ტბაც] მდინარეთაგან არის შექმნილი და საბოლოოდ აუცილებელია, რომ

¹ „До Аристотеля господствовало представление, по которому Каспийское море имело выход в океан с северной стороны. На чем основаны предположения Аристотеля о подземном слиянии Каспийского и Черного морей, сказать трудно“... ВДИ, стр. 323.

και ἔστιν ἔτι ταῦτα και τοῖς
 ὀμμασιν ἰδεῖν ὃν τινα συμβαίνει
 τρόπον· ὅτε γάρ ἀπὸ τῆς Ἀσίας
 ἦθονα ποιήσασιν ὁ ῥόσς, τὸ ὕψι-
 σθαι λήμνη ἐγίγνετο μικρὰ τὸ πρῶ-
 τον, εἰτ' ἐξηράνθη ἄν, μετὰ δὲ
 τοῦτο ἄλλη ἢ ἀπὸ ταύτης ἦθον,
 και λήμνη ἀπὸ ταύτης· και τοῦτο
 αἰ οὕτως συνέβαιεν ὁμοίως. τοῦ-
 του δὲ γυγνομένου πολλάκις ἀνάγ-
 κη χρόνου προΐοντος ὥσπερ πο-
 ταμὸν γενέσθαι, τέλος δὲ και
 τοῦτον ξηρόν.

გამუდმებით ასე ხდება. რადგან
 აუცილებელია, რომ გასასვლელი [ისე
 დავიწროვდეს], როგორც მდინ-
 არე და ბოლოს ის სულ ამოშრება
 ხოლმე.

Φανερόν τοῖσιν, ἐπεὶ ὁ τε
 χρόνος οὐχ ὑπολείψει· και τὸ βλον
 αἰῖδιον, ὅτι οὔτε ὁ Τάναϊς οὔτε
 ὁ Νεῖλος αἰ ἔρρει, ἀλλ' ἦν ποτε
 ξηρὸς ὁ τόπος ὅθεν ῥέουσιν· τὸ
 γάρ ἔργον ἔχει αὐτῶν πέρας, ὁ
 δὲ χρόνος οὐκ ἔχει. ὁμοίως δὲ
 τοῦτο και ἐπὶ τῶν ἄλλων ἀρμό-
 σει ποταμῶν λέγειν.

354^a (II, 1, 1—6) Ἔτι δ'
 ἐπεὶ πλείους εἰσὶ θάλαττα πρὸς
 ἀλλήλας οὐ συμμειγνύουσαι· κατ'
 οὐδένα τόπον ὧν ἢ μὲν ἐρυθρὰ
 φαίνεται κατὰ μικρὸν κοινωνοῦσα
 πρὸς τὴν ἕξω στηλῶν θάλατταν.
 ἢ δ' Ἰρχανία και Ἰασπία κευ-
 ρισμέναι τε ταύτης και περιουκτού-
 μεναι κύκλῳ, ὥστ' οὐκ ἂν ἐλάν-

ის მთლიანად გაშრეს. ხოლო
 რაც შეეხება ბოსფორს, [იქ] მუ-
 დამ არის დინება შლამზე და
 [აღამიანს] შეუძლია თავისი თვა-
 ლით ნახოს, თუ როგორ ხდება
 [ეს ამბავი]: როდესაც აზიის [მო-
 შორებით] დინება შეჰქმნის სანა-
 პიროს, ჯერ მის უკან პატარა
 ტბა წარმოიქმნება, შემდეგ ის
 ამოშრება, ხოლო ამის მერე ამ
 [ადგილის მოშორებით წარმო-
 იქმნება] სხვა სანაპირო და მის
 [უკან კიდევ] ტბა. და ამრიგად
 ეს ხდება მრავალჯერ, ამიტომ

ამრიგად ცხადია, რომ რად-
 გან დრო არასოდეს ჩერდება და
 ქვეყნიერება კი მუდმივია, არც
 ტანაისი და არც ნილოსი მუდამ
 არ მოედინებოდნენ, არამედ ოდეს-
 ლაც მშრალი იქნებოდა ის ადგი-
 ლი, საიდანაც ისინი მოედინე-
 ბიან, რადგან მათ საქმიანობას აქვს
 საზღვარი, ხოლო დროს კი არა
 აქვს. ამის მსგავსად არის სათქმე-
 ლი სხვა მდინარეთა მიმართაც.

354^a არის ბევრი ზღვა, რომლე-
 ბიც ერთმანეთს არ ერევა არცერთ
 ადგილას. მაგ., მეწამული [ზღვა
 ხმელთაშუა] ოკეანეს უკავშირ-
 დება [პერაკლეს] სტელებს გარეთ,
 როგორც ჩანს სულ ვიწრო [ნა-
 წილით], ხოლო პირკანისა და
 კასპიის [ზღვები] გამოყოფილნი
 არიან მისგან [ე. ი. ზღვისაგან]

Θανον αὐ πηγαί, εἰ κατὰ τινος
τόπον αὐτῶν ἦσαν.

354^a (II, 1. 13—26) Ἡ δ' ἐν τῷ Ἡρακλείων στηλῶν ἀπασσα κατὰ τὴν τῆς γῆς κοιλότητά ρεῖ, καὶ τῶν ποταμῶν τὸ πλεῖθος ἢ μὲν γὰρ Μαῶτις εἰς τὸν Πόντον ρεῖ, οὗτος δ' εἰς τὸν Αἰγαῖον. τὰ δ' ἦδη τούτων ἕξω πελάγη ἤττον ποιεῖ τούτ' ἐπιδήλιως. ἐκείνοις δὲ διὰ τε τῶν ποταμῶν πλεῖθος συμβαίνει τοῦτο (πλείους γὰρ εἰς τὸν Εὐξείνιον ῥέουσιν ποταμοὶ καὶ τὴν Μαῶτιν ἢ τὴν πολλαπλασίαν χώραν αὐτῆς) καὶ διὰ τὴν βραχυτέραν αὐτῆς· αἰεὶ γὰρ ἔτι βραχυτέρα φαίνεται οὖσα ἢ θάλασσα, καὶ τῆς μὲν Μαῶτιδος ὁ Πόντος, τούτου δ' ὁ Αἰγαῖος, τοῦ δ' Αἰγαίου ὁ Σικελικός· ὁ δὲ Σαρδονικός καὶ Τυρρηνικός βραχυτέροι πάντων.

პონტოზე, სიცილიისა კიდევ ეგევსისაზე, ხოლო სარდინიისა და ტირენიის [ზღვები] ყველაზე უფრო ღრმა არიან¹.

359^b (II, 3, 18—20) ἔστι δὲ καὶ περὶ Λύγκον κρήνη τις ὑδατος ὀξέος, περὶ δὲ τὴν Σχυμικήν

¹ ВДИ, стр. 324: „Повиднмому, здесь Аристотель называет Гирканским южную часть Каспийского моря, Каспийским же—северную часть того же моря (ср. так же, „О мире“, гл. III).

² вогнутость; depth.

³ „в Эвксин и Меотиду изливаются столько рек, что они несколько раз превосходят площадь последнего“ (?).

⁴ ВДИ, гл. 324: შენიშვნა იმის შესახებ, რომ ეგევსის ზღვა არაა უფრო ღრმა პონტოზე.

და ირგვლივ სულ დასახლებულნი არიან ისე, რომ არ დაიფარებოდა [მათი] წყაროები, თუ კი რომელიმე ადგილას [ასეთი რამ] იქნებოდა¹.

354^a ჰერაკლეს სტელეს შორის [მყოფი] მთელი [ხმელთაშუა ზღვის] დინება დამოკიდებულია ხმელეთის ღრმულზე² და ასევე მდინარეთა სიმრავლეზედაც. მეოტისი ხომ პონტოში მიედინება, ხოლო ეს კიდევ ეგევსის [ზღვაში]. სხვა ზღვების მიმართ ნაკლებ თვალსაჩინოდ ხდება [ეს ამბავი]. ხოლო ამათ მიმართ ხდება ეს [ამბავი] ჯერ ეს ერთი მდინარეთა სიმრავლის გამო (რადგან უფრო მეტი მდინარეები მიედინებიან ეგქსინისა და მეოტისისაკენ, ვიდრე [სხვა] მასზე გაცილებით უფრო დიდ ხმელეთზე³) და ასევე ნაკლები სიღრმის გამო. რადგან ზღვა სულ უფრო და უფრო ღრმა ჩანს, პონტო [უფრო ღრმაა] მეოტისზე, ეგევსის ზღვა—

359^b ლინკოსში არის ერთი მუხევე წყლის წყარო, ხოლო სკვითიაში კი მწარე. [წყალი], რომე-

πικρὰ τὸ δ' ἀπορρέον αὐτῆς τὸν ποταμὸν εἰς ὃν εἰσβάλλει· ποιεῖ πικρὸν ὄλον.

362^b (II, 5, 22—25) Πολύ... τὸ μῆκος [τῆς οἰκουμένης] δι᾿ ἄφειραι τοῦ πλάτους· τὸ γὰρ ἀπὸ Ἡρακλείων στεγλῶν μέχρι τῆς Ἰνδοκῆς τοῦ ἐξ Ἀφιοπιάς πρὸς τὴν Μαιῶτιν καὶ τοὺς ἐσχατέσοντας τῆς Σκυθίας τόπους πλέον ἢ πέντε πρὸς τρία τὸ μέγεθος ἔστιν, ἐὰν τὲς τὸν πλοῦς λογιζῆται· καὶ τὰς ὁδοὺς, ἃς ἐνδὲχεται λαμβάνειν τῶν τοιοῦτων τὰς ἀκρίβειάς.

364^b (II, 6, 19—22) Οἱ ἐναντιοὶ δὲ ἡ ταῦτὸ ποιοῦσιν ἡ ἐναντίον, οἷον ἰγροὶ λίψ καὶ κακίας, ὃν ἐλλησποντίαν ἔνιοι καλοῦσιν [καὶ εὐροῦς, ὃν ἀπηλιώτην]· ξηροὶ δὲ ἀργέστης καὶ εὐροῦς· ἀπ' ἀρχῆς δὲ οὗτος ξηρὸς, τελευτῶν δὲ ὑδατώδης.

366^a (II, 8, 24—28) Ἐτι δὲ περὶ τόπους τοιοῦτους οἱ ἰσχυρότατοι γίνονται τῶν σεισμῶν, ὅπου θά-

ლიც გამოდის ამ [წყაროდან] და ერთვის მდინარეს, ამ [მდინარეს] მთლიანად ამწარებს¹.

362^b დასახლებული ქვეყნის სიგრძე დიდად განსხვავდება მისი სიგანისაგან: მანძილი ჰერაკლეს სვეტებიდან ინდოეთამდე თავის სიდიდით უფრო მეტად შეესარდება მანძილს ეთიოპიიდან მეოტისამდე და სკვითიის ადგილების კიდევამდე, ვიდრე ხუთი სამს, თუ მივიღებთ მხედველობაში საზღვაო და სახმელეთო გზებს, რამდენად შეიძლება მივაღწიოთ სიზუსტეს ასეთი განზომილებებისას.

364^b საპირისპირო [ქარები] ან ამასვე აკეთებენ, ან საწინააღმდეგოს, როგორც მაგ. ლიპსი² და კაჟიასი³, რომელსაც ზოგიერთები ჰელესპონტიასს უწოდებენ, ნოტიო [ქარები] არიან. ხოლო მშრალი ქარები არიან არგესტესი⁴ და ეგროსი⁵—თავდაპირველად ეს მშრალია, ხოლო ბოლოს—წვიმიანი.

366^a კვლავ, ყველაზე უფრო მძლავრი მიწისძვრათა შორის ხდება იმ ადგილას, სადაც ხმე-

¹ ВДИ, стр. 324. „Липк—горная вершина в Эпире. Относительно горькой воды в устье Днепра, ср. у Геродота, кн. IV, 81“. შედარე კიდევ ფაზისს—არიანე PPE.

² სამხრეთ-დასავლეთის ქარი.

³ ჩრდილო-აღმოსავლეთის ქარი.

⁴ ჩრდილო-დასავლეთის ქარი.

⁵ სამხრეთ-აღმოსავლეთის ქარი.

λαττα βρώδης ἢ ἡ χώρα σομφῆ
 καὶ Ἰππυτράς· διὸ καὶ περὶ Ἑλλή-
 σποντον καὶ περὶ Ἀχαΐων καὶ
 Σικελίων, καὶ τῆς Ἐνβοίας περὶ
 τούτους τοὺς τόπους· δοκεῖ γὰρ
 διασλῶν' ἕξεν ὑπὸ τῆν γῆν ἡ θά-
 λαττα·

367^a (II, 8, 1—2) Οἶον καὶ
 περὶ Ἡράκλειον ἐγένετο τῆν ἐν
 τῷ Πόντῳ νεωστί,...

372^a 15 (III, 2, 12—17)
 ...οἶον ἐν Βοσπόρῳ ποτὲ συγέ-
 πεσε· δι' ὅλης γὰρ τῆς ἡμέρας
 συνανασχόντες δῦο παρῆλθοι· διε-
 τέλεσαν μέχρι δυσμῶν.

ΠΕΡΙ ΤΑ ΖΩΑ ΙΣΤΟΡΙΑΙ *

III, 21. διαφέρει· διὲ τῷ¹ πλέον
 ἰμάσθω· γάλα ἢ ἔλαττον² τῶν
 ἐχόντων γάλα ζῴων κατὰ τε τὰ
 μεγέθη³ τῶν σωμάτων καὶ⁴ τὰς
 τῶν ἐδεσμάτων διαφοράς, οἶον ἐν
 Φάσει· μὲν ἔσσι· βροῖδων⁵ μικρὰ ὧν
 ἕκαστον βδάλλεται· γάλα πολὺ,

ლეთი მკვრივი არაა და გამოქვა-
 ბულებიანია. ამიტომ [ხდება ძლი-
 ერი მიწისძვრები] ჰელესპონტისა
 და აქეის მიდამოებში, სიცი-
 ლიაში და ევბეის ირგვლივ მდე-
 ბარე ადგილებში. რადგან ვფიქ-
 რობ, ზღვა [ამ ადგილებში] მიწის
 ქვეშ მიედინება [არხებით].

[მიწისძვრა] მოხდა ახლახან
 ჰერაკლესთან, რომელიც პონ-
 ტოშია [თუ პონტოს ნაპირზეა?]

...როგორც მოხდა ეს ერთ-
 ხელ ბოსფორში, სადაც ორი პარ-
 ჰელიოსი⁶ ამოვიდა [მზესთან ერ-
 თად], მთელი დღის განმავლო-
 ბაში გრძელდებოდა ეს [ამბავი],
 ვიდრე მზის ჩასვლამდე.

ცხოველთა ისტორიის შესახებ

III, 21. მეწველი საქონელი
 მეტ¹ რომეს მოიწველს თუ ნაკ-
 ლებს, ეს დამოკიდებულია [მათი]
 სხეულის სიდიდეზედაც და საკ-
 ვების ნაირსახეობაზედაც, მაგ.
 ფასისთან არიან პატარა ძრო-
 ხები, რომელთაგან თითოეული

* ტექსტი ამოწერილია: Aristotelis, De animalibus historia, textum recog-
 novit Leonardus Dittmeyer. Lipsiae, 1907 (Bibl. Teubneriana).

¹ გერმ. ტექსტშია τὸ. იხ. შენიშვნა: τῷ τὸ PD^a. გერმ. შენ.: τὸ C^a Rh^a.

² იხ. გერმ შენიშვნ.: *λυ. λ. ἢ. ἔλ.] ἢ ἔλαττον βδάλλεσθαι γάλα PD^a A
 re tr.*

³ იხ. შენ.: τὸ *μεγέθος* I^a tr.

⁴ იხ. შენ.: *καὶ* κατὰ A^a.

⁵ გერმ. ტექსტშია: *βοῖδια*. იხ. შენ.; *βοῖδια* D^a.

⁶ პარჰელიოსი—სტრ.—ложное солнце.

αἱ δ' Ἡπειρωτικαὶ βόες αἱ μεγά-
λαι¹ βδᾶλλονται² ἐκάστη ἀμφο-
ρέα καὶ τοῦτου τὸ³ ἤμισυ κατὰ
τοὺς δύο μαστούς· ὁ δὲ βδᾶλλον
ὀρθὸς ἕστηκεν, μικρὸν ἐπικύπτ-
ων⁴, διὰ τὸ μὴ δῦνασθαι ἄν
ἐφικνεῖσθαι·⁵ καθήμενος⁶.

V, 10. αἱ δὲ πηλαμῦδες καὶ
οἱ θύγνοι τίκτουσι ἐν τῷ Πόντῳ,
ἄλλοι δ' οὐ· κεστρεῖς δὲ καὶ
χρυσόφρυες καὶ λάβρακες μάλισ-
τα οὐ ἂν ποταμοὶ ῥέωσιν· οἱ δ'
ἄρκυες καὶ σκορπίδες καὶ ἄλλα
πολλὰ γένη ἐν τῷ πελάγει.

V, 17. γίγνονται⁷ δ' οἱ μὲν
κάραβοι ἐν τοῖς τραχεῖσι·⁸ καὶ
πετρῶδεςιν, οἱ δ' ἄστακοι ἐν τοῖς
λείοις· ἐν δὲ τοῖς πηλῶδεςιν οὐδέ-
τεροι⁹ ὄν καὶ ἐν Ἑλλησπόντῳ
μὲν καὶ περὶ Θάσον ἄστακοι γί-
γνονται, περὶ δὲ τὸ Σίγειον καὶ
τὸν Ἄβυον¹⁰ κάραβοι.

ბევრ რძეს იწველის, ხოლო ეპი-
რის დიდი ძროხებიდან თი-
თოეული იწველის [ერთ] ამფო-
რა [რძეს] და [შესაძლოა სულაც]
ნახევარს, ორივე ძეძულან. ხოლო
ის, ვინც სწველის, გამართული
დგას, ოდნავ წახრილი, რადგან
დამჯდარს არ შეუძლია მისწვდეს
[მის ჯიქანს].

V, 10. პელამიდები და სკომ-
ბრები მოიპოვება პონტოში და
სხვაგან არსად. კესტრები, ქრი-
სოფრიები და ლაბრაკები კი გან-
საკუთრებით იქ, სადაც მდინე-
რეები მოედინებიან¹¹. ხოლო
ორკინები, სკორპიდები და სხვა
მრავალი ჯიში—ზღვაში.

V, 17. კარაბები¹² მოიპოვე-
ბიან ოღროჩოლორო და კლდოვან
ადგილებში, ხოლო ასტაკები¹²—
დაბლობებში. ლამიან [ადგილებ-
ში] კი არცერთი არაა. ამიტო-
მაა, რომ ჰელესპონტსა და თა-
ზოსთან მოიპოვებიან ასტაკები,
ხოლო სიგეიონთან და ათონ-
თან—კარაბები.

¹ შებ. αἱ μεγάλαι om, A^a C^a tr. nescio an recte.

² იხ. შებ.: βδάλλεται PD^a.

³ იხ. შებ.: τὸ om A^a C^a.

⁴ შებ. ἕστηκεν ἢ μικρὸν PD^a tr, quod ferendum est, si mutes ἐπικύπτει.

⁵ შებ.: ἐφικέσθαι PD^a Ald. Cs. Sch. Bk.

⁶ იხ. შებ.: καθήμενον A^a.

⁷ გერმ. ტექსტში: γίνονται.

⁸ შებ.: τραχώδεσι PD^a Ald. Cs.

⁹ გერმ. შებ.: οὐδέτερον Sch.

¹⁰ შებ.: ἄβω PD^a.

¹¹ გერმ. an der Mündungen der Flüsse (?).

¹² ორივე კიბოს ჯიშებია. κάραβος გერმ. თარგმანში Langusten, ἀστακοί — Hummern.

V, 19*. *περὶ δὲ τὸν Ἰπαι-
 νιν¹ ποταμὸν τὸν περὶ Βόσπορον
 τὸν Κιμμέριον² ὑπὸ τροπᾶς θε-
 ρινᾶς καταφέρονται³ ὑπὸ⁴ τοῦ
 ποταμοῦ οἶον θύλαχοι μεζῶν
 ῥαγῶν⁵, ἐξ ὧν ῥηγνυμένων ἐξέρ-
 χεται ζῆθρον πετρατὸν τετράπους·
 ζῆθ⁶ δὲ καὶ πέτεται⁶ μέγχι δελφῆς,
 καταφερομένου δὲ τοῦ ἡλίου,
 ἀπομαρμαίνεται, καὶ ἄμα δισομέ-
 νου ἀποθνήσκει· βῆσσαν⁷ ἡμέραν
 μίαν, διὸ καὶ⁸ καλεῖται ἐφή-
 μερον.*

V, 22. *ἐν δὲ τῷ Ἰόντῳ εἰσ-
 τίνες μίλιτται λευκαὶ σφῆδρα, αἱ
 τὸ μέλι ποιεῖσιν· οὗ τὸν μηγῶς⁹.
 θ' ἐν Θεμισσῶν¹⁰ περὶ τὸν*

V, 19. მდინარე ჰიპანისთან,
 რომელიც კიმერიის ბოსფორთა-
 ნაა¹¹, მზის საზაფხულო შემო-
 ბრუნების დროს, მდინარეს ჩამო-
 აქვს ერთგვარი პარკუჭები, უფრო
 დიდები ყურძნის მარცვალზე.
 მათგან, როდესაც ისინი სკდე-
 ბიან, გამოდის ფრთოსანი, ოთხ-
 ფეხა ცხოველი. ის ცოცხლობს
 და დაფრინავს საღამომდე, ხოლო
 როდესაც მზე გადაიხრება, ის
 ჭკნება და მის ჩასვლასთან ერთად
 კვდება, ისე, რომ იცოცხლა მხო-
 ლოდ ერთი დღე, ამიტომ ეწო-
 დება მას „ერთდღიანი“.

V, 22. პონტოში არიან ერთ-
 გვარი ფუტკრები, მეტისხედად
 თეთრები, რომლებიც თავლს
 თვეში ორჯერ აკეთებენ... ხოლო

* შთელი ეს ნაწილი და ზემოთ კიდევ მეტი [1]-შია მოთავსებული. შთელი ამ მონაკვეთის მიმართ ინგლ. გამოცემის შენიშვნაში სწერია: „verba 7—21 ut supplementum adsuta esse videntur.“

¹ შენ.: *ἰπαιήν* PD^a Ald. Cs.
² შენ.: *κιμμερικόν* D^a, *καὶ μέγχι καὶ P.*
³ ინგ. შენ.: *καταφαίρονται* A^a pr.
⁴ შენ.: *ἐπὶ* PD^a tr. Aed. Cs.
⁵ შენ.: *ῥογῶν* A^a pr, *ῥαγῶν* PD^aC^a A^a rc.
⁶ ინგ. შენ.: *πέταται* A^a, *πετάται* P.
⁷ შენ.: *βιοσῶν* PD^a tr. Ald. Cs.
⁸ შენ.: *καὶ om* A^a C^a.

⁹ გერმ. შენ.: *dic| dia* A^a. ინგ. შენ.: *dic (dià A^a) τῶν μηγῶς| lectio vix sana, etiamsi eam Plinius affirmat; δι' ἐκάστου μηγῶς an λυσομανές? cf. θ. 8:11^b 22, Xen. Anab. IV 8:20 ceterosque quos Beckmann p. 44 affert locos.*

¹⁰ გერმ. ტექსტ.: *ἐν δὲ Θεμισσῶν¹⁰ ἰκνε* შენ.: *ἐν δὲ* A^a, Di. *ol δ' ἐν ceteri.* ინგ. შენ.: *al δ' ἐν| ἐν δὲ* A^a, *ἐν δ' ἐν* C^a.

¹¹ ВДИ, стр. 325: „Река Гипанис у Боспора Киммерийского—Кубань, впадавшая в древности в Черное море (у нынешней Пересыпи), а теперь впадающая в Азовское море у г. Темрюка“.

Θερμῶδοντα¹ ποταμὸν ἐν τῇ γῆ
 καὶ ἐν τοῖς σμύγῃσι·² ποιοῦσι·³
 κηρία οὐκ ἔχοντα κηρὸν πολὺν
 ἀλλὰ πᾶν μικρόν⁴, μέλι δὲ πα-
 χύ· τὸ δὲ κηρίον λεῖον καὶ ὀμα-
 λόν ἔστιν. οὐκ αἶ· δὲ τοῦτο⁵
 ποιοῦσιν, ἀλλὰ τὸν χειμῶνος· ὁ
 γὰρ κίττος πολὺς ἐν τῷ Πόντῳ⁶
 ἔστιν, ἀνθεῖ δὲ ταύτην τῆν ὥραν,
 ἀφ' οὗ φέρουσι τὸ μέλι, κατὰ γε-
 ται δὲ καὶ εἰς Ἀμύσον⁷ μέλι
 ἀνωφθεν λευκὸν καὶ παχύ σφόνδρα,
 ὃ ποιοῦσιν αἱ μέλιτται ἀνευ κη-
 ρίων πρὸς τοῖς δένδρεσιν· γίνε-
 ται·⁸ δὲ καὶ ἄλλοθεν⁹ τοιοῦτον ἐν
 τῷ Πόντῳ· εἰσὶ δὲ καὶ μέλιτται
 αἱ ποιοῦσι κηρία τριπλά¹⁰ ἐν τῇ
 γῆ· ταῦτα δὲ μέλι μὲν ἴσχει¹¹,
 σκώληκας δ' οὐκ ἴσχει¹². ἔστι
 δ' οὔτε τὰ κηρία πάντα τοιαῦτα,
 οὔτε πᾶσαι αἱ μέλιτται τοιαῦτα
 ποιοῦσιν.

თემისკირაში, რომელიც მდინარე
 თერმოლონტთან არის [ფუტკრე-
 ბი] მიწაშია და სკებშიც [ისეთ]
 ფიქას აკეთებენ, რომელშიც ცვი-
 ლი ბევრი კი არ არის, არამედ
 ძალიან ცოტა, ხოლო თაფლი კი
 სქელია. ფიქა გლუვი და თანა-
 ბარია. ხოლო [ფუტკრები] მუდამ
 კი არ აკეთებენ ამას, არამედ
 [მხოლოდ] ზამთრობით: რადგან
 პონტოში ბევრია სურთ, [რომე-
 ლიც] სწორედ ამ დროს ყვავის
 და მისგან იღებენ თაფლს [ფუტკ-
 რები]. ამისთვის ჩამოაქვთ ზემო-
 დან¹³ თეთრი და ძალიან სქელი
 თაფლი, რასაც აკეთებენ ფუტკ-
 რები უფიქოდ ხეებზე. ამგვარი
 [თაფლი] პონტოში სხვაგანაც
 გვხვდება. არიან ისეთი ფუტკრე-
 ბიც, რომლებიც სამმაგ ფიქას
 აკეთებენ ღელამიწაში. ეს [ფიქა]
 თაფლს კი იჭერს, მაგრამ მატ-

¹ იხ. შენ.: *θερμῶδοντα* PD^a.

² იხ. შენ.: *μῆγῃσι* A^a pr.

³ გერმ. ტექსტში: *ποιοῦνται* შენ.: *ποιοῦσι* C^a. იხ. შენ. *ποιουσαι* PD^a.

⁴ გერმ. ტექსტში: *σμικρόν*. იხ. შენ.: *σμικρόν* A^a.

⁵ შენ.: *τοιοῦτον* D^a.

⁶ შენ.: *πόντω* C^a *solus, ceteri τόπω* (ე. ი. PD^a A^a, „in ponto“ tr.).

⁷ შენ.: *ἀμυσόν* C^a, *ἀβυσσον* A^a pr.

⁸ გერმ. ტექსტში: *γίνεται*.

⁹ შენ.: *ἄλλοθεν* A^a pr.

¹⁰ იხ. შენ.: *τριπλά* A^a.

¹¹ *σκώληκα* PD^a Ald. Cs. *σκώληκια* Sch.

¹² გერმ. გამოც.: *μέλι μὲν ἴσχει, σκώληκας δ' οὐκ ἔχει*. იქვე შენიშვნა: *ἔχει* A^a C^a Di. Pk., *ἴσχει ceteri*. იხ. შენ.: *ἔχει* A^a C^a, *quod et hic et antea restituendum videtur*.

¹³ *ἀνωθεν* — რუს. თარგმ. — изнутри материка; გერ. — aus den höheren Gegenden.

ლებს ვერ იჭერს. მაგრამ არც ყველა ფიჭაა ისეთი და არც ყველა ფუტკარი აკეთებს ასეთ [ფიჭას].

VI, 2. καὶ τὰ χρώματα δὲ τῶν ὄντων διαφέρει· κατὰ τὰ γένη τῶν ὀρνίθων· τῶν μὲν γὰρ λευκὰ ἔστι· τὰ ψά, οἷον περιστερὰς καὶ πέρδικας, τῶν δ' ὠκρά, οἷον τῶν περὶ τὰς λίμνας, τῶν δὲ κατεστυγμένα, οἷον τὰ τῶν μελεαγρίδων καὶ φασσιανῶν· τὰ δὲ τῆς κερχυρίδος ἐρυθρὰ ἔστιν ὥσπερ μίλτος.

VI, 12. τίκτει δ' ὁ μὲν δελφίς τὰ μὲν πολλὰ ἔν, ἐνίοτε δὲ καὶ δύο· ἢ δὲ φάλαινα ἢ δύο τὰ πλείστα καὶ πλεονάκις ἢ ἔν. ὁμοίως δὲ τῷ δελφίνι καὶ ἡ φώκαινα· καὶ γὰρ ἔστιν ὁμοιον δελφίνι μικρῷ, γίγνεται δ' ἐν τῷ Πόντῳ. διαφέρει δὲ φώκαινα δελφίνος· ἔστι γὰρ τὸ μέγεθος ἕλαττον, εὐρύτερον δ' ἐκ τοῦ νώτου· καὶ τὸ χρώμα ἔχει κυανοῦν. πολλοὶ δὲ δελφίνων τι γένος εἶναι φασί· τὴν φώκαιναν...

VI, 13. ἀλεινά τε γὰρ ἔστι τὰ περὶ τὴν γῆν, καὶ τροφήν

VI, 2. კვერცხების ფერთაჲ განსხვავდებიან ფრინველთა სხვადასხვა ჯიშები: ზოგიერთის კვერცხი თეთრია, როგორც მაგმტრელისა და კაკბისა, ზოგიერთისა—ყვითელი, როგორც მაგჭაობის ირგვლივ მცხოვრები [ფრინველებისა], ზოგიერთისა დაწინწკლული, როგორც მაგ. ციცურისა და ხობისა¹. ხოლო კირკიტასი წითელია, როგორც სურინჯი.

VI, 12. დელფინი შობს მეტწილად ერთს, ხოლო ზოგჯერ ორ [შვილსაც], ხოლო ვეშაპი ან ორს, ყველაზე მეტს და უფრო ხშირად, ან კიდევ ერთს. დელფინის მსგავსადაა ზღვის ლორიც, რადგან ის ხომ მსგავსია პატარა დელფინის და ცხოვრობს პონტოში. მაგრამ ზღვის ლორი განსხვავდება დელფინისგან: იგი სიდიდით ნაკლებია, ხოლო ზურგის მხარეს უფრო ფართეა. ფერად არის მუქი ლურჯი. ბევრნი ამბობენ, რომ დელფინის რაღაც ჯიშია ზღვის ლორიც².

VI, 13. ხმელეთის მახლობლად [წყალი] უფრო თბილია და

¹ გერმანული გამოცემის შენიშვნა: φασσιανῶν] Die Eier der Fasanen sind nicht gefleckt, Brehm. Thierleb., IV, 461.

² გერმანული გამოცემის შენიშვნა: φώκαινα] Ael. h. anim. V, 4 giebt Mehreres von hier entlehnte von der φάλαινα an. Das Meerschwein kommt im Schwarzen Meere vor...

ζάντιο: ἀντίθετος δὲ τὸ ἐν ὀλί-
 γαις ἀντίθετος: ἡμέρας, καὶ
 ἐξέρχονται μὲν τὸν φθινόπωρον
 ἄμα ταῖς θύνησιν, εἰσπλέουσι δὲ
 τὸν ἔαρος ἡδὴ ὄσσει: πηλαμύθως.
 σχεδὸν δὲ καὶ οἱ ἄλλοι: [πάντες]
 ἰχθύες: ταχέως λαμβάνουσι: τῆν
 ἀντίθετον. πάντες δ' ἐν τῷ Ἰόντω
 θάττον: παρ' ἡμέραν γὰρ καὶ οἱ
 αἰεταὶ πολλὰ ἐπιδηλοῦσιν ἀντίθετον.
 ყველა სხვა თევზები სწრაფად იზრდებიან,
 პონტოშია, კიდევ უფრო
 ძალიან თვალსაჩინოდ იზრდებიან.

VI, 22. εἰς: δ' οἱ: πρὸς ἄνθρω-
 πους: τῶν ἰσχυρῶν γονιμότεροι, καὶ
 οἱ ἄρρενες τῶν ἀρρένων καὶ οἱ
 θήλειαι: τῶν θηλειῶν. ἀναβάν-
 νουσι: δὲ καὶ ἐπὶ τὰς μητέρας οἱ
 ἴπποι: καὶ ἐπὶ τὰς θυγατέρας:
 καὶ τότῃ θοῶς τέλειον εἶναι: τὸ
 ἰπποφάρμακον, ἔτι δὲ ὄχρῶσι: τὰ
 ἔαυτων ἔκχουσι. οἱ δὲ Σκύθαι
 ἰππεύουσι: ταῖς γυναῖκασι ἴπποις,
 ἔτι δὲ θάττον στερῆναι: τὸ
 ἔμψυκον, καὶ φωνῆ γένεσθαι: ἀπὸ
 τῶν ἑσπερίων.

VIII, 12. [ლაპარაკია იმის შესახებ, რომ როგორც აღამიანი
 იცვლის საცხოვრებელ ადგილს ტემპერატურის ცვლასთან ერთად—

¹ ἀντίθετος—იბოეს—სქანის სახელია. ამავე დროს ანტიპოდს ნიშნავს ზრდას (გაგე-
 ბულია ისე, რომ ძირი ერთია—ანტი-).

² თუნასის ჯიშია.

³ სქანის ჯიშია. გერმან.—Boniten.

⁴ ეს ფრაზა საეკვია: καὶ οἱ ἀρρενες τῶν ἀρρένων, καὶ αἱ θήλειαι τῶν
 θηλειῶν მამრნი მამრთა შორის და დედრნი დედრთა შორის (?).

⁵ გერმან. eine Stuterei gilt dann erst als vollkommen...

ბენ „სკორდილებს“, ხოლო ბი-
 ზანტიონელები „ავქსიდებს“¹ იმი-
 ტომ, რომ სულ მცირე რაოდე-
 ნობის დღეების განმავლობაში
 იზრდებიან² და გვიან შემოდგო-
 მაზე გამოდიან [პონტოდან] თუნა-
 სებთან ერთად, ხოლო გაზაფ-
 ხულზე კვლავ შეცურდებიან ხოლ-
 მე [პონტოში] მას მერე, რაც პე-
 ლამილებად³ იქცევიან. თითქმის
 იზრდებიან, ხოლო ყველა [რომე-
 სწრაფად. ამიებიც⁴ დღითი დღე

VI, 22. ცხენთა შორის უფრო
 ხნიერნი უფრო ნაყოფიერნი არი-
 ან, როგორც ულაცები, ასევე ფა-
 შატებიც⁴, ცხენები აკრილებენ
 თავის დედებსაც და თავის შვი-
 ლებსაც. ვთქვობ, ცხენების ჯო-
 გი მაშინ არის სრულყოფილი⁵,
 როდესაც [ულაცი] საკუთარ შთა-
 მომავლობას ანაყოფიერებს. სკვი-
 თები დაჯირითობენ მაკე ცხენებ-
 ზე, როდესაც ნაყოფი უფრო
 სწრაფად ბრუნავს და ამბობენ,
 რომ [ამის შედეგად ეს ცხენები]
 უფრო ადვილად ბადებენ...

ზამთარში თბილ ადგილს ეძებენ და ზაფხულში გრილს. ასევე იქცევიან ცხოველებიც შეძლებისდაგვარად.

VIII, 12. καὶ τὰ μὲν ἐν αὐτοῖς τοῖς συνήθεσι τόποις ἐνρίσχηται τὰς βροθεῖας, τὰ δ' ἐκτεπλῖξει, μετὰ μὲν τῆν φθινοπωρινῆν ἰσημερινὴν ἐκ τοῦ Πόντου καὶ τῶν ψυχρῶν τόπων φεύγοντα τὸν ἐπὶόντα χειμῶνα, μετὰ δὲ τῆν ἑαρινῆν ἐν τῶν θερμῶν εἰς τοὺς τόπους τοὺς ψυχροὺς φοβούμενα τὰ καύματα, τὰ μὲν ἐκ τῶν ἐγγύς τόπων ποιοῦμενα τὰς μεταξολὰς, τὰ δὲ καὶ ἐκ τῶν ἐσχατίων ὡς εἰπεῖν, οἷον αἱ γέφυραι ποιοῦσιν μεταβάλλουσι γὰρ ἐκ τῶν Σκυθικῶν πεδίων εἰς τὰ ἔλη τὰ ἄνω τῆς Αἰγύπτου, ἔθεν ὁ Νεῖλος ρεῖ...
ბებიდან ეგვიპტის ზემოთ მდებარე ქაობებში გადადიან, საიდანაც ნილოსი მოედინება...

...καὶ οἱ ἰχθυαὲς δὲ τὸν αὐτὸν τρόπον οἱ μὲν ἐκ τοῦ Πόντου καὶ εἰς τὸν Πόντον μεταβάλλουσιν, οἱ δ' ἐν μὲν τῷ χειμῶνι ἐκ τοῦ πελάγους πρὸς τῆν γῆν, τῆν ἀλίαν διώκοντες, ἐν δὲ τῷ φέρει ἐκ τῶν προσγείων εἰς τὸ πέλαγος, φεύγοντες τῆν ἀλίαν.

VIII, 13. ...καὶ ἐν τῇ Βιστωνίδι λίμνῃ ἔνεστι τὰ πλεῖστα γένη τῶν ἰχθύων, τῶν δὲ κολιῶν οἱ πολλοὶ εἰς μὲν τὸν Πόντον οὐκ ἐμβάλλουσιν, ἐν δὲ τῇ Προποντιδὶ θερίζουσι καὶ ἐκτίχουσι,

VIII, 12. [ცხოველების ნაწილი] თავის ჩვეულ ადგილებში ჰპოვებს შევლას. [მეორე ნაწილი] ადგილს იცვლის, [თანაც ისე] რომ შემოდგომის ბუნიაობის შემდეგ პონტოდან და ცივი ადგილებიდან გაუბრძიან კარზე მომდგარ ზამთარს, ხოლო გაზაფხულის ბუნიაობის შემდეგ თბილი [ადგილებიდან] ცივი ადგილებისაკენ [მიეშურებიან] სიცხისაგან შეშინებულები. [ზოგიერთები] ახლო ადგილებს იცვლიან, [სხვები კიდევ], როგორც იტყვიან უკიდურეს [ადგილებს იცვლიან], როგორც ამას წეროები შვრებიან: რადგან ისინი სკვიითიის დაბლობიდან გადადიან, საიდანაც

თევზებიც ამგვარადვე [იქცევიან, ზოგიერთები] პონტოდან გადადიან და პონტოში შემოდნიან, [ზოგიერთები] ზამთრობით ზღვიდან ხმელეთისაკენ [მიდიან], სითბოს მისდევენ, ხოლო ზაფხულობით სითბოს გაუბრძიან და სანაპიროდან ზღვისაკენ [მიეშურებიან].

VIII, 13. თევზების ყველაზე უფრო ბევრი ჯიშში ბისტონისის ტბაში მოიპოვება, კოლიასთაგან² ბევრნი პონტომდე არც მიცურავენ ხოლმე, პროპონტიდაში ატარებენ ზაფხულს და [იქ] აჩენენ,

¹ Thunfisch-ის სახეობა. სკუმბრიობა—(?)

χειμάζουσιν ὁ ἐν τῷ Αἰγαίῳ. ἑσπέρουσι δὲ καὶ πηλαμύδης καὶ ἄμια· εἰς τὸν Πόντον ἐμβάλλουσιν τοῦ ἕσπερος καὶ ἑσπέρουσι, σχεδὸν δὲ καὶ οἱ πλείστοι τῶν ῥυάδων καὶ ἀγελῶν ἰχθύων. εἰσὶ δ' οἱ πλείστοι ἀγελῶν. ἔχουσιν δ' οἱ ἀγελῶν ἡγεμόνας πάντας. εἰσπλέουσιν δ' εἰς τὸν Πόντον διὰ τε τὴν τροφήν (ἢ γὰρ νομῆ καὶ πλείων καὶ βελτίων διὰ τὸ πότιμον, καὶ τὰ θήρια δὲ τὰ μεγάλα ἐλάττω· ἔξω γὰρ βελφίονος καὶ φακκίλης οὐδὲν εἶσιν ἐν τῷ Πόντῳ, καὶ ὁ βελφίς μικρός. ἔξω δ' εὐθύς προελθόντι μεγάλοι) διὰ τε ὅτι τὴν τροφήν εἰσπλέουσιν καὶ διὰ τὸν τόκον· τόποι γὰρ εἰσιν ἐπιτήδευοι ἐντάκτειν, καὶ τὸ πότιμον καὶ τὸ γλυκύτερον ὕδωρ ἐκτρέφει τὰ κήματα. ὅταν δὲ τέκωσι καὶ τὰ γενόμενα ἀνξήσῃ, ἐκπλέουσιν εὐθύς μετὰ Πλεῖδων. ἂν μὲν οὖν νόσιος ὁ χειμῶν ἦ, βραδύτερον ἐκπλέουσιν, ἂν δὲ βορείος, θῆτερον διὰ τὸ τὸ πνεῦμα συνεπουρῖζειν· καὶ ὁ γόνος δὲ τότε μικρὸς ἀλίσχεται περὶ Βυζάντιον ἅτ' οὐ γενομένης πολλῆς ἐν τῷ Πόντῳ διατριβῆς. οἱ μὲν οὖν ἄλλοι· καὶ ἐκπλέοντες καὶ εἰσπλέοντες ὀηλοῖ· εἰσιν, αἱ δὲ τριχίαι

ხოლო ზამთარს ატარებენ ეგვიპტის ზღვაში. თუნიასები, პელამიდები და ამიები პონტოში შეცურდებიან ხოლმე გაზაფხულზე და ზაფხულს იქ ატარებენ, ამგვარადვე [იქცევა] თითქმის უმეტესობა რიადებისა¹ და ჯგუფურად მოცურავე თევზებისა. ჯგუფურად კი ბევრი თევზი [ცხოვრობს]. ყველა ჯგუფურად მოცურავე თევზებს ჰყავთ წინამძღოლები: პონტოში ისინი შეცურდებიან საჰმლის გულისათვის (რადგან [იქ] საკვები უფრო მეტიც არის და უკეთესიც [წყლის] სიმტკნარის გამო და იმიტომაც, რომ დიდი ცხოველები იქ ნაკლებად არიან. გარდა დელფინისა და სელაპისა არაფერია პონტოში. ისიც, დელფინი პატარაა, ხოლო [ზღვის] გარეთ მაშინვე შემოგზვდებათ დიდი ცხოველები), ისე, რომ ისინი შეცურდებიან ხოლმე პონტოში საჰმლის გულისათვის და გასაჩენად. რადგან გასაჩენად აქ მოხერხებული ადგილებია, ხოლო მტკნარი და სასმელად გამოსადეგი წყალი ჰკვებავს ლიფსიტებს. როდესაც [თევზები] გააჩენენ და გაჩენილები იზრდებიან, ისინი გადიან [პონტოდან] პირდაპირ პლეადების შემდეგ²

¹ ἑσπέρουσι—თევზები, რომლებიც დინებას მიჰყვებიან.

² ВДН. стр. 326: „Аристотель имеет в виду, видимо, не только самый Понт (Черное море), сколько Азовское море, в частности, как теперь, славившееся обилием рыбы“. რატომ? მეოტიდის სხენებას საერთოდ არ გაურბის არისტოტელე. აქვე ბიზანტიონი და პროპონტიდაა, ე. ი. გარკვეულად პონტოზეა ლაპარაკი.

μόνοι εισπλέοντες μὲν ἀλίσκονται, ἐκπλέοντες δ' οὐχ ὀρώνται, ἀλλὰ καὶ ὅταν ληφθῆ τις περὶ Βυζάντιον, οἱ ἀλιεῖς τὰ ὀκτυα περι-καμφάρισται· διὰ τὸ μὴ εἰσφέναι· ἐκπλεῖν.

მელსაც ბიზანტიონთან იჭერენ, პატარაა, რადგან პონტოში მან დიდხანს არ დაჰყო. სხვა [თევზები], როდესაც ისინი გამოდიან [პონტოდან] და შედიან მასში, დასანახავნი არიან, მაგრამ მხოლოდ ტრიჭიებს იჭერენ შესვლისას, გამოსვლისას კი მათ ვერ ხედავენ, ხოლო როდესაც ერთი რომელიღაცა დაიჭირეს ბიზანტიონთან, მეთევზეებმა ბადეები ყოველის მხრიდან გაწმინდეს, რადგან უჩვეულო რალაცა იყო [მისი დაჭერა პონტოდან] გამოსვლისას... [შემდეგ მოთხრობილია იმის შესახებ, რომ ეს თევზი ისტროსის საშუალებით აღრიადიკის ზღვაში ხვდება—თ. ყ.].

...οἱ μὲν οὖν κοιλίαι εισπλέοντες ἀλίσκονται ἐξίοντες δ' ἤρτων· ἄριστοι δ' εἰσὶν ἐν τῇ Προποντίδι πρὸ τοῦ τίκτειν. οἱ δ' ἄλλοι ῥυάδες ἐξίοντες ἐκ τοῦ Πόντου ἀλίσκονται μάλλον καὶ ἄριστοι τότε εἰσὶν· ὅταν δ' εἰσπλάσων, ἐγύτταται τοῦ αἰγιαλοῦ πύματα ἄλίσκονται, ὅσῳ δ' ἀνωτέρω, ἀεὶ λεπτότεροι. πολλαίς δὲ καὶ ὅταν πνεύμα ἀντικόψῃ νότιον ἐκπλέουσι καὶ τοῖς κοιλίαις καὶ τοῖς σκάμφοις, κάτω ἀλίσκονται· μάλλον ἢ περὶ Βυζάντιον.

რომ პირში უბერავს [ზღვიდან] გამოძვალ კოლიასებსა და სკომბორებს, იმათ უფრო ქვემოთ იჭერენ, ვიდრე ბიზანტიონის მიდამოებია.

VIII, 15. თუ ძე კაი მარუსს
თუბს ჯგუფს ფალეინ დოკეი სჟიეიონ
ეინაი თბ ეპი თიბს ასტროის გინგეს-
ფაი თბს ალასეის, კაი მალისტა
ეპი კუნი· თჳნიკასუთა გარ ანაპრე-
პესფაი· თჳნი მალატტან. ბჳერ ენ

თუ ზამთარში სამხრეთის ქარი
ქრის, [მაშინ] ისინი უფრო ოვლა
გადიან [ზღვიდან]. ხოლო თუ
ჩრდილოეთისა, მაშინ უფრო
სწრაფად, იმის გამო, რომ ქარი
მათ მიერეკება. ის თაობა, რო-
მელსაც ბიზანტიონთან იჭერენ, პატარაა,
რადგან პონტოში მან დიდხანს
არ დაჰყო. სხვა [თევზები], როდესაც
ისინი გამოდიან [პონტოდან] და
შედიან მასში, დასანახავნი არიან,
მაგრამ მხოლოდ ტრიჭიებს იჭერენ
შესვლისას, გამოსვლისას კი მათ ვერ
ხედავენ, ხოლო როდესაც ერთი რომელიღაცა
დაიჭირეს ბიზანტიონთან, მეთევზეებმა
ბადეები ყოველის მხრიდან გაწმინდეს,
რადგან უჩვეულო რალაცა იყო [მისი
დაჭერა პონტოდან] გამოსვლისას... [შემდეგ
მოთხრობილია იმის შესახებ, რომ ეს
თევზი ისტროსის საშუალებით
აღრიადიკის ზღვაში ხვდება—თ. ყ.].

კოლიასებს იჭერენ მაშინ, რო-
დესაც ისინი შედიან [ზღვაში],
ხოლო გამოსვლისას ნაკლებ. საუ-
კეთესონი არიან ისინი პროპონ-
ტიდაში გაჩენის წინ. სხვა რი-
ადებს იჭერენ უფრო მაშინ, რო-
დესაც ისინი გამოდიან პონტო-
დან და საუკეთესონიც მაშინ
არიან. როდესაც შედიან [პონ-
ტოში], ყველაზე მსუქნებს იჭერენ
სანაპიროსთან ახლოს, ხოლო რაც
უფრო ზემოთ, ზღვისაკენ მიდიან,
მით უფრო გამძღრები არიან.
ხშირად როდესაც სამხრეთის ქა-

VIII, 15. რომ თევზები ზაფ-
ხულობით იმალებიან, ამის საბუ-
თად, ვფიქრობ, გამოგვადგება
ის, რომ თევზაობა ხდება მას
მერე, რაც ვარსკვლავები [ჩა-
დიან] და განსაკუთრებით კი ძალ-

τῷ Βοσπόρῳ γνωριμώτατόν ἐστιν·
ἢ γὰρ ἰλὺς ἐπάνω γίγνεται καὶ
ἐπιφέρονται οἱ ἰχθύες. φασὶ δὲ
καὶ πολλάκις τριβομένου τοῦ βυ-
θιοῦ ἀλίσκασθαι πλείους ἐν τῷ
αὐτῷ βόλῳ τὸ δεύτερον ἢ τὸ
πρῶτον.

რომ ხშირად, როდესაც სიღრმე მოფენილია [ბადით], ერთი და იმავე [ბადით] მეორედ უფრო მეტ [თევზს] იჭერენ, ვიდრე პირველად.

VIII, 17. φασεὶ δὲ καὶ ὁ
ἐλεῖδς ἐν αὐτοῖς τοῖς ὀνόδορσι,
καὶ γίγνεται τότε παχύτατος·
καὶ ὁ μῦς ὁ Ποντικὸς ὁ λευκός.

VIII, 19. τῶν δ' ἰχθύων τὸ
πλείστον γένος εὐθιγνεὶ μᾶλλον,
...ἐν τοῖς ἐπομβρίοις ἔτεσιν· οὐ
γὰρ μόνον τότε πλείω τροφὴν
ἔχουσιν, ἀλλὰ καὶ ὄλωσ τὸ ὄμβ-
ριον συμφέρει, ... σημεῖον δὲ καὶ
τὸ τοὺς πλείστους τῶν ἰχθύων
εἰς τὸν Πόντον ἐκτοπιῖσθαι θε-
ροῦντας· διὰ γὰρ τὸ πλῆθος
τῶν ποταμῶν γλυκύτερον τὸ
ὑδωρ, καὶ τροφὴν οἱ ποταμοὶ
καταφέρουσι πολλήν. ἔτι· ὁ δὲ καὶ
εἰς τοὺς ποταμοὺς ἀναπλέουσι
πολλοὶ τῶν ἰχθύων, καὶ εὐθι-
γνοῦσιν ἐν τοῖς ποταμοῖς καὶ ἐν
ταῖς λίμναις. οἷον ἀμύα καὶ κεστ-
ρεύς.

VIII, 20. ἐν δὲ τῷ Πόντῳ
διὰ τὸ ψυχρὸς οὐ γίγνεται, οἷδ'

ლის თანავარსკვლავედი. ეს იმი-
ტომ, რომ ამ დროს ხდება ზღვის
შემობრუნება, რაც ყველაზე მე-
ტად ცნობილი ბოსფორშია, რად-
გან ლამი [ამ დროს] არის ზემოთ
და მასთან ერთად ზემოთ ამო-
დიან თევზებიც. იმასაც ამბობენ,

VIII, 17. [ამის წინ აღწერი-
რილია დათვების ყოფა-ცხოვრება
და ზამთრის 40-დღიანი ძილი—
თ. უ-]. ციყვიც იმავე ხეებში იმა-
ლება და მაშინ ძალიან სუქდება.
ასევე პონტოს თეთრი თაგვიც.

VIII, 19. თევზთა ჯიშების
უმეტესობა ჯანმრთელია წვიმიან
ამინდში, რადგან ამ დროს ისინი
არა მხოლოდ უფრო მეტ საკმელს
შოულობენ, არამედ წვიმიანი და-
რიც უხდებათ. ამისი საბუთია
ის, რომ თევზების მეტი წილი
პონტოში სახლდება ზაფხულის
გასატარებლად. რადგან მდინა-
რეთა სიმრავლეს [რომელიც მას
ერთვის] ტკბილი წყალი აქვს და
ამ მდინარეებს ბევრი საკვები
ჩამოაქვთ [მათთვის], ამას გარდა,
თევზთაგან ბევრი მდინარეებშიც
შეცურდება ხოლმე [ზღვიდან] და
შესანიშნავად გრძნობს თავს, რო-
გორც მდინარეებში, ასევე ტბებ-
შიც, როგორც მაგ., ამია და კეს-
ტრევსი.

VIII, 20. პონტოში არ მოი-
პოვებიან [მოლუსკები] სიცივის

ἐν τοῖς ποταμοῖς ἀλλ' ἢ ἑλίγῃ
τῶν διψύρων·

VIII, 25. *δυσρυγύτατον δ' ἐστὶ
τῶν τοιοῦτων ζώων· διὸ καὶ περὶ
τὸν Πόντον καὶ τῆν Σκυθικὴν οὐ
γίγνοντα· ὄνοι.*

VIII, 28. *καὶ ἐν μὲν τῷ Πόντῳ
οὔτε τὰ μιλάκια γίγνεται·
οὔτε τὰ ὀστρακώδεσμα, εἰ μὴ ἔν
τισι τόποις ἑλίγῃ· ἐν δὲ τῇ ἑρ-
μιᾷ μιλάττη ὑπερμεγέθη τὰ
ὀστρακώδεσμα πάντα.*

*καὶ ἐν μὲν Λιβύῃ εὐμύς γίγ-
νεται· κέρατα ἔχοντα τὰ κεραιώ-
δη τῶν κτηνῶν, οὐ μόνον οἱ
ἄρνες, ὡσπερ φησὶν Ὀμηρος,
ἀλλὰ καὶ τᾶλλα· ἐν δὲ τῷ Πόντῳ
περὶ τῆν Σκυθικὴν τοῦναγτίον·
ἀκέραια γὰρ γίγνονται... πολ-
λαχοῦ δὲ καὶ ἡ κρᾶσις αἰεΐα,
οἷον ἐν τῇ Ἰλλυρίῃ· καὶ τῇ Θρά-
κῃ καὶ τῇ Ἡπείρῳ οἱ ὄνοι μι-
κροί, ἐν δὲ τῇ Κελτικῇ καὶ Σκυ-
θικῇ ὄλωσ οὐ γίγνοντα· δασυεῖ-
μερα γὰρ ταῦτα.*

VIII, 29. *... οἷον περὶ μὲν
Φάρον καὶ ἄλλους τόπους οἱ*

გამო და არც მდინარეებში, გარ-
და, მცირეოდენი ორკარედი მო-
ლუსკებისა.

VIII, 25. [ვირი] ამგვარ ცხო-
ველებს შორის ყველაზე უფრო
მგრძნობიარეა სიცივის მიმართ.
ამიტომაც, რომ პონტოს ირგვლივ
და სკვითიაში არ მოიპოვებიან
ვირები¹.

VIII, 28. პონტოში არც მო-
ლუსკები მოიპოვებიან და არც
რქისკანიანი [ცხოველები], გარდა
ზოგიერთი ადგილებისა და ისი-
ნიც მცირე ხოლო მეწამულ ზღვა-
ში ყველა რქისკანიანი [ცხოველი]
ძალიან დიდები არიან.

ლიბიაში პირდაპირ რქიანები
იბადებიან რქოსანი ცხოველები²,
არა მხოლოდ ცხვრები, როგორც
ამბობს პომპონიუსი, არამედ [ყვე-
ლა] სხვაც. ხოლო პონტოში,
სკვითიაში პირიქით, ურქოები
არიან... ბევრგან ამის მიზეზი
[დამოკიდებულია] ჰავაზე, რო-
გორც მაგ., ილირიაში, თრაკიასა
და ეპიროსში ვირები პატარები
არიან, ხოლო კელტებისა და
სკვითების [ქვეყანაში] სულაც არ
მოიპოვებიან, რადგან ეს [ადგი-
ლები] ძალიან ცივია.

VIII, 29. მაგ. ფაროსთან და
[ზოგ] სხვა ადგილებთან მორიე-

¹ შენიშვნა გერმან. თარგმანში: Vom wilden Esel verstanden ist das ganz richtig, da sie sich meist in Arabien und Persien finden.

² რუს. თარგმანშიа бараны, რატომ?

σκορπίοι οὐ χαλεποί. ἐν ἄλλοις δὲ τόποις καὶ ἐν τῇ Σκυθίᾳ πολλοὶ καὶ μεγάλοι καὶ χαλεποὶ γίνονται, καὶ τινες πατάξωσιν ἀνθρώπων ἢ τῶ ἀλλο φηρῖον, ἀποκτείνουσι.

IX, 33. Ἐν Σκυθίαις ὀρνίθων γένος ἔστιν οὐκ ἔλκυστον ὠτίδος· τοῦτο τίκτει δύο νεοττοὺς, οὐκ ἐπιμάθηται δὲ, ἀλλ' ἐν ὄξυματι λαγῶσιν ἢ ἀλώπεκος ἐγκρύψαν ἐξ' ἐπ' ἄκρην δὲ τῆς ὀρνίθου φυλάττει, δταν μὴ τύχη φηρέων, καὶ τις ἀναβῆναι, μάχεται καὶ τύπτει ταῖς πτέρυξιν, ὥσπερ οἱ ἀετοί.

IX, 36. καὶ περὶ τὴν Μαιώτιν δὲ λίμνην τοὺς λύκους φασὶ συνήθεις εἶναι τοῖς ποιουμένοις τὴν θήραν τῶν ἰχθύων· δταν δὲ μὴ μεταδιδῶσι, διαφθείρουσιν αὐτῶν τὰ δάκτυλα ξηραίνόμενα ἐν τῇ γῆ.

IX, 47. λέγεται δὲ καὶ τῶ Σκυθῶν βασιλεὺς γενέσθαι ἴππων γενναίων, ἐξ ἧς ἅπαντας ἀγαθοὺς γίνεσθαι τοὺς ἴππους· τοῦτον ἐκ τοῦ ἀρίστου βουλόμανον γεννησαι (γεννηθέντα) ἐκ τῆς μητρὸς προσάγειν, ἔν' ὀχέσση τὸν ὄν οὐ φέλειν· περιεκαλυφθείσης δὲ λαθόντα ἀναβῆναι· ὡς ὄ' ὀχέσσαντος ἀπεκαλύφθη τὸ παρ-

ლები არ არიან საშიშარნი, ზოგ ადგილებში და სახელდობრ სკვითიაში კი ძალიან ბევრნი, დიდები და საშიშარნი არიან და მათ თუ რომელიმე ადამიანს ან სხვა რაიმე ცხოველს უკბინეს, მათ კლავს ნაებენი.

IX, 33. სკვითებში არის ფრინველთა ჯიში, რაც [სილდილით] არაა ნაკლები სავათზე; ეს ჩეკს ორ ბარტყს, მაგრამ [კვერცხებზე] არ ზის, არამედ კურდღლის ან მელიის ტყავში ახვევს მათ [და ისე] ტოვებს. ხის წვერიდან [დარაჯობს], როდესაც არ ნადირობს და თუ ვინმე მიუახლოვდება [კვერცხებს], ის ებრძვის და ფრთებს ურტყამს, როგორც არწივები [სხადიან].

IX, 36. ამბობენ, რომ მეოტისის ტბასთან მგლები შეჩვეულები არიან მეთევზეებს. მაგრამ როდესაც მეთევზეები არ მისცემენ ხოლმე მათ წილს, [მგლები] უგლეჯენ მათ ბადეებს, რომლებიც დედამიწაზე არიან [გაფენილი] და შრებიან.

IX, 47. ნათქვამია, რომ სკვითების მეფეს ჰყავდა ჯიშიანი ფაშატი, რომლისგან გაჩენილი ცხენებიც ყველანი კარგები იყვნენ. [მეფეს] უნდოდა, რომ [ამ ფაშატს] საუკეთესო [ულაყისაგან] გაეჩინა და დედასთან მიიყვანა [ულაყი], რომ ის დაეგროლებინა. მან კი არ მოინდომა, მაგრამ როდესაც [ფაშატს] გადააფარეს,

σωπον τῆς Ἰκπου, λῆντα τὸν Ἰκπον φεύγειν καὶ ῥίψαι ἐκστὸν κατὰ τῶν κρημνῶν.

IX, 50. *μηρκαῖζε*: δὲ καὶ τῶν ἀμφωδόντων ἔνα, οἶον οὖν τε μύες οἱ Πονταῖοι καὶ ἄλλοι ἰχθυῖδες καὶ ὅν καλοῦσιν ἔνοι ἀπὸ τῶν ἔργου μῆρκα.

ერთი თევზები, რომელთაც ამ საქმიანობის გამო ზოგიერთები უწოდებენ „მერიკს“¹.

ΠΕΡΙ ΖΩΩΝ ΓΕΝΕΣΕΩΣ³

748^a (II, 8, 23—27) ἔτι δὲ ψυχρὸν τὸ ζῶον [ὁ ὄνος] ἔστι, διόπερ ἐν τοῖς χεῖμερῶσι οὐ μὲν λει γίνεσθαι τόποις διὰ τὸ ὄσπριγον εἶναι τῆν φύσιν, οἶον περὶ Σκῦθας καὶ τῆν Ἰμορον χώραν, οὐδὲ περὶ Κελτοὺς τοὺς ὑπὲρ τῆς Ἰβηρίας· ψυχρὰ γὰρ καὶ αὐτὴ ἡ χώρα.

782^b (V, 3, 31—37) εὐθύ-
τραχα δὲ ὄσα ὑγρότητ' ἔχει πω-
λήν· ῥέον γὰρ ἀλλ' οὐ σάζον
προέρχεται ἐν ταύταις τὸ ὑγρὸν.
καὶ διὰ τοῦτο οἱ μὲν ἐν τῷ Πόν-
τῳ Σκῦθαι καὶ Θράκες εὐθύτρα-
χες· καὶ γὰρ αὐτοὶ ὑγροὶ καὶ
ὁ περιέχων αὐτοὺς ἀῆρ ὑγρὸς·
Αἰθίοπες δὲ καὶ οἱ ἐν τοῖς ἰερ-

[ულაყმა] ვერ იცნო და შეახტა. როდესაც დააგრილა, ფაშატს გადახადეს თავზე, ულაყმა დაინახა, გაიქცა და გადავარდა კბოღეზე.

IX, 50. [ცხოველთაგან] ზოგიერთები, რომელთაც ზემოთაც აქვთ კბილები და ქვემოთაც¹ იცოხნებიან, როგორც მაგალითად პონტოს თავეები და ზოგიერთები

ცხოველთა დაბადების შესახებ

748^a ცივი ცხოველია ვირი და თავისი ბუნებით მცივანობის გამო ის არ შენდება ცივ ადგილებში, როგორცაა სკვითებისა და მათი მეზობელი ქვეყანა, ან კიდევ კელტების [ქვეყანა], რომელიც იბერიის ზემოთაა; რადგანაც ესეც ცივი ქვეყანაა.

782^b სწორთმიანები ისინი არიან, ვისაც ბევრი ნესტი აქვთ. ეს იმიტომ, რომ მათ [თემებში] სითხე კი არ სწვეთავს, არამედ [განუწყვეტლივ] მიედინება. ამიტომაც, რომ პონტოსთან [მცხოვრები] სკვითები და თრაკიელები სწორთმიანები არიან. რადგან ისინი თვითონაც ნოტიონი არიან

¹ ე. ი. ზემო ყბაზედაც და ქვემო ყბაზედაც.

² *μηρκαῖζε*—ein wiederklüender Fisch. *μηρκαῖζε*—wiederklüen.

³ ტექსტი ამოწერილია: *Ἀριστοτέλους Περὶ ζῴων γενέσεως*, With an english translation by A. L. Peck... 1953 (first printed 1943).

Lib. II c. II § 8. Ἡρακλεῶ-
ται πέμποντες νῆδς τεσσαράκον-
τα ἐπὶ τοὺς ἐν Βοσπόρῳ τυράν-
νους, οὐκ εὐποροῦμενοι χρημά-
των περὰ τῶν εὐπόρων συνηγό-
ρασαν τὸν τε σῆτον πάντα καὶ
τὸ ἔλαιον καὶ τὸν οἶνον καὶ τῆν
ἄλλην ἀγοράν...

POLITICS*

1284^a (III, 8, 23—26). μῦθο-
λογεῖται δὲ καὶ τοὺς Ἀργοναύ-
τας τὸν Ἡρακλέα καταλιπεῖν διὰ
τοιανύτην αἰτίαν· οὐ γὰρ ἐμῆλειν
αὐτὸν ἄγειν τῆν Ἀργὴν μετὰ τῶν
πλωτῆρων** τῶν ἄλλων ὡς ὑπερ-
βάλλοντα πολῦ.

1303^a (V, 2, 37—39). καὶ
Ἀπολλωνιάται· οἱ ἐν τῷ Ἐξῆσειν
πόντῳ ἐποίκους ἐπαγαγόμενοι ἐσ-
τασίασαν·

1305^b (V, 5, 5—6). καὶ ὅπου
τὰ δικαστήρια μὴ ἐκ τοῦ πολι-
τεύματός ἐστιν — ὡμηαγαγοῦντες
γὰρ πρὸς τὰς κρίσεις μεταβάλλ-
λουσι τῆν πολιτείαν, ὅπερ καὶ ἐν
Ἡρακλείῃ ἐγένετο τῆ ἐν τῷ
Πόντῳ.

* ტექსტი ამოწერილია: Ἀριστοτέλους Πολιτικῶν, Aristotle Politics with
an english translation by H. Rackham... 1951 (first printed 1932).

** τῶν πλωτῆρων hic Richards. post πολῦ codd.

¹ συναγοράζω—zusammenkaufen. Arist., Occ. 2, 9. D. Sic. 19, 91;... რუსულ
თარგმანში: „Закупил у богачей“ (?) ცოტა გაუგებარია: თუ ქალაქს ფული
უჭირდა, მდიდრებისაგან როგორღა შეიძინეს? აზრობრივადაც და ენობრივადაც
უკეთ გამოდის—მდიდრებს შეაწერეს და მათ აყიდინეს!

ჭერაკლევლებმა გაგზავნეს 40
ხომალდი ბოსფორის ტირანების
წინააღმდეგ და რადგან [ქალაქს]
ფული უჭირდა, შეძლებულებმა
ერთად შეიძინეს¹ მთელი პური,
ზეთი, ღვინო და სხვა პროდუქ-
ტები.

პოლიტიკა

1284^a. მითი გადმოგვცემს,
რომ არგონავტებმა ჰერაკლე შემ-
დეგი მიზეზის გამო დატოვეს:
არგოს არ უნდოდა მისი წაყვანა
სხვა მეზღვაურებთან ერთად,
რადგან ის ბევრად აღემატებოდა
მათ [წონით].

1303^a. აპოლონიის მცხოვრებ-
ნი, რომელიც ექსინის პონტოს-
თან არის, აჯანყდნენ, მას მერე
რაც მიიმხრეს მეზობლები.

1305^b. იქ, სადაც სამართლის
წარმოება არ გამოპდინარეობს
სახელმწიფო წყობილებიდან —
ე. ი. ისინი ვინც მართავენ ხალხს,
იცილიან თავის პოლიტიკას სა-
სამართლოს მიმართ — როგორც
მოხდა ჰერაკლეაში, რომელიც
პონტოსთან არის.

1324^b (VII, 2, 5—23). οἱ μὲν οὖν οὕτως ὑπολαμβάνουσιν, οἱ δὲ τὸν δεσποτικὸν καὶ τυραννικὸν τρόπον τῆς πολιτείας εἶναι μόνον εὐδαίμονά φασιν· παρ' ἐνίοις δὲ καὶ τῆς πολιτείας οὗτος ὁρος καὶ τῶν νόμων ἕκαστος δεσπόζωσι· τῶν πέλκας. δὲ καὶ τῶν πλείστων νομίμων χύδην ὡς εἶπεν κεμένων παρὰ τοῖς πλείστοις, ὁμῶς εἴ ποὺ τι πρὸς ἓν οἱ νόμοι βλέπουσι, τοῦ κρατεῖν στοχάζονται πάντες, ὡσπερ ἐν Ἀκαδημαῖοι καὶ Κρήτη πρὸς τοὺς πολέμους συντέτακται· σχεδὸν ἢ τε παιδεῖα καὶ τὸ τῶν νόμων πλῆθος· ἔτι δ' ἐν τοῖς ἔθνεσι· πᾶσι τοῖς δυναμένοις πλεονεκτεῖν ἢ τοιαύτη τετιμῆται δύναμις, ὅσον ἐν Σκύθαις καὶ Πέρσαις καὶ Θραξῖ καὶ Κελτοῖς. ἐν ἐνίοις γὰρ καὶ νόμοι τινές εἰσι παροξύνοντες πρὸς τὴν ἀρετὴν ταύτην, καθάπερ ἐν Καραχθόνι· φασὶ τὸν ἐκ τῶν κρικῶν κόσμον λαμβάνειν ὅσας ἂν στρατεύσωνται· στρατείας ἦν δὲ ποτε καὶ περὶ Μακεδονίαν νόμος τὸν μηθίνα ἀπεκταγὸς πολέμιον ἀνδρα περιεζῶσθαι τὴν φορβειάν· ἐν δὲ Σκύθαις οὐκ ἐξῆν πίνειν ἐν ἐορτῇ τινὶ σκύφον περιφερόμενον τῷ μηθίνα ἀπεκταγὸς πολέμιον· ἐν δὲ τοῖς Ἰβηρσιν, ἔθνεσι πολεμικῶν, τοσοῦτους τὸν ἀριθμὸν

1324^a ზოგიერთები ამ აზრისა არიან, ხოლო სხვები კი ამბობენ, რომ სახელმწიფოს მართვის მხოლოდ დესპოტური და ტირანული სახეობა არის ბედნიერების [მომნიჭებელი]. ხოლო სხვებთან სახელმწიფოს მართვის [შეზღუდვითა] და კანონთა ამ განსაზღვრით უნდა იმართონ მახლობლები. ამიტომაც, რომ, როგორც იტყვიან, უწესრიგოდაა მრავალი წეს-ჩვეულება მრავალ [ხალხთა] შორის, მაგრამ თუ სადმე კანონები ყურადღებას ამახვილებენ რაიმე ერთი მომენტის მიმართ, [აქ ეს კანონები] ყველა მიისწრაფიან ძალმომრეობისაკენ, როგორც მაგ. ლაკედემონსა და კრეტაზე, სადაც მტრის წინააღმდეგ დასარაზმევად არის მიმართული როგორც აღზრდა, ასევე კანონთა სიმრავლეც. ასევე ყველა იმ ტომებში, რომლებიც საკმაოდ ძლიერნი და ხარბნი არიან, ამგვარი [სამხედრო] ძლიერება დიდ პატივშია. [ეს ტომები არიან] სკვითები, სპარსელები, თრაკიელები და კელტები. ზოგიერთ [ტომებში] კანონები კიდევაც აქეზებენ [ხალხს] ამ სიქველის მიმართ, როგორც მაგ. კარქედონში, სადაც ამბობენ, რომ კაცი იმდენ რგოლისაგან შემდგარ სამკაულს იღებს, რამდენ ლაშქრო-

* καὶ τῶν Congreve (δ' οὗτος καὶ τῶν νόμων καὶ τῆς πολιτείας ὁρος GM, et sic cum παιδείας pro πολιτείας Busse): τῶν codd.

ὀβελισκοὺς καταπηγνύουσι περὶ τὸν τάφον ὅσους ἂν διαφθείρη τῶν πολεμίων· καὶ ἔτερα οὐκ παρ' ἐτέροις ἔστι τοιαῦτα πολλὰ, τὰ μὲν νόμοις κατελιγμμένα τὰ δὲ ἔμμεσι. ქαμრის ნაცვლად]. სკვითებში ნება არ იყო რომელიღაც დღესასწაულის დროს ჩამოტარებული სასმისის დაღვევისა იმის მიერ, ვისაც არცერთი მტერი არ ჰყავდა მოკლული. [ხოლო იბერთა შორის, რომელიც მეომარი ტომია, [წესია], იმდენი თბელისკი * უნდა დაირქოს [კაცის საფლავის] ირგვლივ, რამდენი მტერიც ჰყავს მას მოკლული. ამრიგად, ამისთანა მრავალი რამ არის სხვადასხვა ტომთა შორის, ზოგი კანონის მიერ დაწესებული და ზოგი კიდევ ჩვეულებათა [საფუძველზე განმტკიცებული].

1338° (VIII, 3, 20—25). πολλὰ δ' ἔστι τῶν ἐθνῶν ἃ πρὸς τὸ κατείνεῖν καὶ πρὸς τῆν ἀνθρῶποφωγίαν εὐχερῶς ἔχει, καὶ ἄπειρα τῶν περὶ τὸν Πόντον Ἀχαιοὶ τε καὶ Ἕλληες, καὶ τῶν ἰππερωτικῶν ἐθνῶν ἕτερα, τὰ μὲν ἑμοίως τοῦτοις τὰ δὲ μάλλον, ἃ λεγόμενα μὲν ἔστιν ἀνδρείας δ' οὐ μετελλήφασι.

ბაშიც მიუღია მონაწილეობა. ოდესღაც მაკედონიაში იყო კანონი, რომ კაცს, თუ მას არასოდეს მოეკლა მტერი, ცხენის აღვირი უნდა შეშოერტყა [წელზე ქამრის ნაცვლად]. სკვითებში ნება არ იყო რომელიღაც დღესასწაულის დროს ჩამოტარებული სასმისის დაღვევისა იმის მიერ, ვისაც არცერთი მტერი არ ჰყავდა მოკლული. [ხოლო იბერთა შორის, რომელიც მეომარი ტომია, [წესია], იმდენი თბელისკი * უნდა დაირქოს [კაცის საფლავის] ირგვლივ, რამდენი მტერიც ჰყავს მას მოკლული. ამრიგად, ამისთანა მრავალი რამ არის სხვადასხვა ტომთა შორის, ზოგი კანონის მიერ დაწესებული და ზოგი კიდევ ჩვეულებათა [საფუძველზე განმტკიცებული].

1338° ტომთა შორის ბევრია ისეთი, რომელთაც მიდრეკილება აქვთ მკვლელობისა და კაცობის მიმართ, როგორც მაგ. პონტოსთან [მცხოვრებთ შორის] აქვებსა და პენიონებს და ხმელეთზე მოსახლე ტომთა შორის სხვებს, ზოგს ამათ მსგავსად და ზოგს კიდევ მეტად. [ეს ტომები] მეკობრეები არიან, მაგრამ ვაჟკაცობას ვერ დაიკვებებენ.

PROBLEMS**

872° (III, 7, 3—9). Διὰ τῆς οἱ μὲν παῖδες φεραμοὶ ἔντες οὐ φιλοῖνοι· εἰσι, Σαύθαι δὲ καὶ οἱ ἀνδρες οἱ ἀνδρείοι· φεραμοὶ ἔντες φιλοῖνοι; ἢ ὅτι οἱ μὲν φεραμοὶ ἔντες καὶ ξηροὶ (ἢ γὰρ τοῦ ἀνδρὸς ἕξις τοιαύτη), οἱ δὲ παῖδες ὑγροὶ καὶ

პრობლემები

872°. რატომღაც, რომ ყრმებს, რომლებიც თბილები არიან, არ უყვართ ღვინო, ხოლო სკვითებსა და ვაჟკაც კაცებს, რომლებიც [ასევე] თბილები არიან, უყვართ ღვინო? ეს იმიტომ ხომ არაა, რომ ესენი თბილები არიან და მშრ-

* ὀβελισκος—შამურბი, ქვა, პატარა სვეტი.

** ტექსტი ამოწერილია: Aristotle, Problems, with an english translation by W. S. Hutt, 1953 (first printed 1936).

Φερμοί; ἢ δὲ φιλοποσίᾳ ἐστὶν ἐπιθυμία ὑγρὸν τινός. ἢ οὖν ὑγρότης καλῶς διψητικὸς εἶναι τοὺς παῖδας· ἐνδεῖα γὰρ τις ἐστὶν ἢ ἐπιθυμία.

ყრმების, ხელს უშლის იმას, რომ ყრმები მწყურვალნი იყვნენ, რადგან სურვილი რაღაცის ნაკლოვანების გამო არის ხოლმე.

909^a (XIV, 2, 18—22). Διὰ τὴν ἐν τῷ Πόντῳ ὁ σίτος ἐαυτεῖς ἐν τῷ ψύχει πολλὰ ἔτη γίνεται ἄκοπος; ἢ ὅτι ἐξικμάσσεται τὸ ἀλλότριον ὑγρὸν μετὰ τοῦ Φερμοῦ, ὡσπερ ἐν ταῖς σταφυλαῖς; εἶνα μὲν γὰρ ὑπὸ τοῦ ψυχροῦ, εἶνα δὲ ἄμα τῷ Φερμῷ.

920^a (XIX, 28, 1—4). Διὰ τὴν νόμοι καλοῦνται οὖς ἀποῦσαι; ἢ ὅτι πρὶν ἐπιτεῖσθαι γράμματα, ἦδον τοὺς νόμους, ὅπως μὴ ἐπιλάθωνται, ὡσπερ ἐν Ἀγαθῶν-σῶς ἔτι ἐλάθων; καὶ τῶν ἰστέρων οὖν ᾧδῶν τὰς πρώτας τὸ αὐτὸ ἐκάλεσαν ὅπερ τὰς πρώτας.

925^a (XX, 21, 24—27). οὐ γὰρ τινα ἐχουσα ἀρχὴν οὐδὲ τινα ἐπίρρυσιν ἀποξηραίνεται, ὡσπερ Σικύαις διὰ τὸ πολλὴν τῆν χύονα γίνεσθαι συμβαίνει τὸν σίτον μόνειν καὶ ταχὺ ἀνατρέχειν.

ლები (რადგან ასეთია მამაკაცის თვისება), ხოლო ყრმები ნოტიონი და თბილები? მემთვრალეობა სურვილია რაღაცა სინოტივისა. სინოტივე კი [რომელიც აქვთ ყრმები მწყურვალნი იყვნენ, რადგან

909^a. რატომაა, რომ პონტოში ხორბალი, რომელიც სიცივეშია დატოვებული, მრავალწლის განმავლობაში დაუზიანებელი რჩება? იმიტომ ხომ არა, რომ უცხო სინესტე შრება სიციხესთან ერთად ისევე, როგორც ყურძენში? ზოგიერთ [მცენარეში] სიცივისაგან შრება [სინესტე], ხოლო ზოგიერთში სითბოს დროს.

920^a. რატომაა, რომ „ნომონები“¹ ეწოდება იმას, რასაც მღერის [ხალხი]? იმიტომ ხომ არა, რომ [ადამიანი] ვიდრე წერას ისწავლიდა კანონებს¹ მღეროდა, რათა ის არ დავიწყებოდა, როგორც ამას სხადიან ჯერაც აგათირსებში? ხოლო შემდეგში თავის შემდგომ სიმღერათაგანს უწოდეს იგივე, რაც პირველთ [ეწოდებოდათ].

925^a. თუ სრულებით არ არის რაიმე დინება [მაშინ უეჭველად] ამოშრება [ადგილი], როგორც ეს ხდება სკვითებში, დიდი თოვლის გამო, სადაც ხორბალი [დიდხანს] რჩება [ისე რომ არ იზრდება] და [მერე] ერთბაშად ამოხეთქავს ხოლმე.

¹ νόμος a. კანონი. b. სიმღერის სახეობა.

946^b—947^a (XXVI, 56, 33—40; 1—7). Διὰ τῆς ἄλλοις ἄλλοις τῶν ἀνέμων ἰστίοι, οἶον ἐν μὲν τῆς Ἀττικῆς καὶ ταῖς νήσοις ὁ Ἑλλησποντίας, ἐν Ἑλλησπόντῳ δὲ ὁ βορέας καὶ ἐν Κυρήνῃ, περὶ Λέσβου δὲ νότος; ἢ ὅπου ἂν ἀψορισίς νεφῶν, ἐνταῦθα ὕδωρ; ἐνταῦθα γὰρ ἢ πύκνωσις ἀψορίζεται, ὅπου ἂν προκλιμαίνεσθαι ἔχη. διὸ καὶ ἐν τοῖς ὕδασι μᾶλλον ὕει ἢ ὅπου ἂν τὸ πλεῖστον ὑπεξάγειν δύνηται· περικατακλιμαίνον γὰρ πυκνοῦται· δεῖ δὲ τοῦτο γενέσθαι, καὶ ἐν ταῖς εὐθείαις μᾶλλον ὕει. ἐν Ἑλλησπόντῳ μὲν οὖν ἀνωθεν ὁ βορέας πολλὰ συσφύει νέφη, πρὸς δὲ τῆν Ἀττικὴν καὶ τὰς νήσους ὁ Ἑλλησποντίας, ὥσπερ ὕλην ἔχων· καὶ γὰρ περιίσταται τὰ πολλὰ ἐκ τοῦ βορέου. περὶ δὲ Λέσβου ὁ εὐρος καὶ ὁ νότος ἐκ τοῦ πελάγους φέροντες πολλὰ νέφη προσβάλλει τῆς χώρας τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων.

ნობას ხომ ბორეასი მიერეკება. ლესბოსთან კი ევროსსა³ და ნოტოსს ზღვიდან მოაქვს ბევრი ღრუბელი და ზედ ანთხევენ ქვეყანას. ასევე ხდება სხვა [ქარების] მიმართაც.

XXV, 6. Διὰ τῆς ἐν τῷ Πόντῳ καὶ ψύχῃ μάλιστα καὶ πύκνῃ; ἢ διὰ τῆς παχύτητος τοῦ

946^b—947^a. რატომაც, რომ სხვადასხვა ქარებს სხვადასხვა ადგილას წვიმა მოჰყავთ, როგორც მაგ. ატიკასა და კუნძულებზე ჰელესპონტიასს¹, ჰელესპონტსა და კირენეში ბორეასს², ხოლო ლესბოსის ირგვლივ ნოტოსს³? იმიტომ ხომ არა, რომ წყალი იქ [წარმოიშვება], სადაც თავს იყრის ღრუბლები? რადგან ბლომად თავშეყრა იქ ხდება, სადაც შესაძლებელია კარგად მოკალათება. ამიტომაც, რომ მთებში უფრო წვიმს ვიდრე იქ, სადაც [ღრუბელთ] სიმრავლეს შეუძლია წყნარად გადანაცვლება, ხოლო [ღრუბლების] შესქელება ხდება იქ, სადაც ღრუბლები გარშემორტყმულია. აი ეს უნდა მოხდეს; იქ სადაც რბილი ჰავაა უფრო წვიმს. ჰელესპონტში ბორეასი ზემოდან ჰქრის და ბევრ ღრუბელს აგროვებს, ატიკასა და კუნძულების მიმართ—ჰელესპონტიასი, რომელსაც აქვს ეს მასალა, [ღრუბლების] დიდ რაოდენობასთან კი ევროსსა³ და ნო-

XXV, 6. რატომაც, რომ პონტოში განსაკუთრებული სიცივე და სიციხე იცის? იმიტომ ხომ

¹ აღმ.-ის ქარი.

² ჩრდ. ქარი.

³ სამხ. ქარი.

⁴ სამხ.-აღმოსავლეთის ქარი.

ἀέρος; τοῦ μὲν γὰρ χεῖμωνος οὐ
 δύνανται διαφερμαίνεσθαι, τοῦ δὲ
 θέρους, ὅταν φερμανθῆ, καί: διὰ
 τὴν παχύτητα. ἢ δὲ αὐτὴ αἰτία
 καὶ διότι τὰ ἐλώδη τοῦ μὲν χει-
 μωνος ψυχρά, τοῦ δὲ θέρους
 θερμά. ἢ διὰ τὴν τοῦ ἡλίου φο-
 ράν; τοῦ μὲν γὰρ χεῖμωνος πόρ-
 ρω γίνεται, τοῦ δὲ θέρους ἐγγύς.

არა, რომ ჰაერი სქელია? მას
 ზამთარში არ შეუძლია გათბობა,
 ხოლო ზაფხულში, როდესაც გა-
 ხურდება, სწავს [ყველაფერს]
 თავისი სისქის გამო. ამავე მიზე-
 ზის გამოა, რომ ჰაობიანი ადგი-
 ლები ზამთრობით ცივია, ხოლო
 ზაფხულობით ცხელი. ან ეგებ ყო-
 ველივე ეს მზის მოძრაობის გამოა?
 ის ხომ ზამთრობით შორს არის,
 ხოლო ზაფხულობით ახლოს?

ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΑΝΕΚΔΟΤΑ

გამოუცემელი პრობლემები

II, 72. Διὰ τί Αἰθίοπες μὲν
 οὐλότριχες, Σκύθαι δὲ καὶ οἱ
 πρὸς ἄρκτον εὐμήτριχες; Ἡ διότι
 ξηρανομένη ἢ θριξὶς ὑπὸ τοῦ
 ἡλίου συγκάμπτεται ὥσπερ καὶ
 τὰ ἄλλα, οἱ δ' Αἰθίοπες πρὸς
 τῷ ἡλίῳ καὶ ἐν ὑπερβόλῃ θερ-
 μοῦ διατελοῦσιν, οἱ δὲ Σκύθαι
 ἐν ψυχρῷ τόπῳ, ὅπου περ τὸ
 ὑγρὸν τὸ ἐν ταῖς θριξίν οὐκ
 ἐξαστμῖζει ὁ ἥλιος, ὥστ' οὐδὲ
 συγκάμπτονται...

II, 72. რატომ არიან ეთიო-
 პელები ხუჭუქთმიანები, ხოლო
 სკვითები და ჩრდილოეთისაკენ
 [მცხოვრები ხალხები] სწორთმი-
 ანები? იმიტომ ხომ არა, რომ თმა
 მზისაგან შრება და იხვევა ისევე,
 როგორც ყოველივე სხვა, ეთიო-
 პელები ხომ ცხოვრობენ მზისაკენ
 და მეტისმეტ სიცხეში, სკვითები
 კი ცივ ადგილას, სადაც მზე თმი-
 დან ვერ აორთქლებს სინესტეს,
 ისე რომ [მათი თმა] არ იხვევა.

II, 168. ... οἱ ὄνοι δύνσργοι
 καὶ ψυχροί: σημεῖον δὲ τοῦτου·
 οὐ γὰρ γίνονται ἐν Σκυσθίᾳ ὄνοι.

II, 168. ვირები მცივანები
 არიან და ცივები. ამის საბუთი
 შემდეგია: სკვითიაში ისინი არ
 არიან.

III, 45. Διὰ τί ἡ Ἰρρακία
 λίμνη πύτιμος οὖσα πλύνει καὶ
 ῥύπτει καὶ ἰμάτια; Πλύνει μὲν
 τῷ γλακεῖ, ῥύπτει δὲ τῷ πικρῷ...

III, 45. რატომაა, რომ ჰირ-
 კანიის ტბა, რომელიც მტკნა-
 რია, რეცხავს და სწმენდს ტან-
 საცმელს? რეცხავს თავისი სიმ-
 ტკნარით, ხოლო სწმენდს თავისი
 სიმწარით...

78^b (13, 29—32). τούτο δ' ἔστι τὸ πλεόν ἀποστήσαντα τὸ μέσον εἶπεῖν, οἷον τὸ τῶν Ἀναχάρσιος, ὅτι ἐν Σκῦθαις οὐκ εἰσὶν ἀσλητριῖδες¹, οὐδὲ γὰρ ἄμπελοι.

78^b. უნდა ითქვას, რომ ეს არის მეტწილად საგანგებოდ დაშორებული საშუალო მდგომარეობას, როგორც მაგ. ანაქარსისის [ნათქვამი], რომ სკვითებში არ არიან ავლოსზე დამკვრელი ქალები, იმიტომ რომ [იქ] არ არის ყურძენი.

ΣΧΟΛΙΑ ΕΙΣ ΤΑ ΥΣΤΕΡΑ
ΑΝΑΛΥΤΙΚΑ

სქოლიოები „შემდგომი
ანალიტიკისათვის“

(Scholia in Aristotelem collegit Chr. A. Brandis, ed. Academia regia Borussica, Berol. 1836 = T. IV Aristotelis Opera Omnia).

Εἰς τὸ β (P. 220 ed. Ac)
...τήν τριάντην, φησὶν [ὁ Θεμισ-
τιος], αἰτίαν καὶ Ἀναχάρσιος ὁ
Σκῦθης ἀποδέδωκε τὸν μὴ εἶναι
ἐν Σκῦθαις ἀσλητριῖδας· ἐρωτη-
θεὶς γὰρ εἰ οὐκ εἰσὶν ἐν Σκῦ-
θαις ἀσλητριῖδες, ἀπεκρίθη εὐδαι-
μῶς, ἐπειδὴ οὐδὲ ἄμπελοι. πόρρω
γὰρ καὶ οὗτος ἀποδέδωκε τὸ αἶτιον
τοῦ μὴ εἶναι ἐν Σκῦθαις ἀσλη-
τριῖδας· προσεχὲς μὲν γὰρ αἶτιον
ἦν τὸν μὴ εἶναι ἀσλητριῖδας τὸ
μὴ μεθύσκεισθαι, τὸν δὲ μὴ με-
θύσκεισθαι τὸ μὴ εἶναι ἄμπε-
λους. φέρεται δὲ τούτο ἐν τοῖς
ἀρχαίοις ἀπομνημονεύμασιν.

Jo. Philoponus, f. 39.

[თემისტოისი] ამბობს, რომ ასეთივე მიზეზით ახსნა სკვითმა ანაქარსისმა ის [გარემოება], რომ სკვითებში არ არიან ავლოსზე დამკვრელი ქალები. რადგან როდესაც მას შეეკითხნენ, არიან თუ არა სკვითებში ავლოსზე დამკვრელი ქალები, მან უპასუხა: „სულაც არა, რადგან [იქ] არ არის ყურძენი“. მან მოიყვანა შორეული მიზეზი იმისა, თუ რატომ არ არიან სკვითებში ავლოსზე დამკვრელი ქალები: რადგან უახლოესი მიზეზი იმისა, რომ არ არიან ავლოსზე დამკვრელი ქალები, არის ის, რომ [იქ] არ არის ლოთობა, ზოლო ლოთობა იმი-

* ტექსტი ამოწერა: Aristotle, Posterior analytics, by Hugh Tredennick, 1960.

¹ ἀσλητριῖδες np, Philoponus, Themistius: ἀσληταὶ ABCd.

ტომ არ არის, რომ არ არის უყრძენი. ეს მოტანილია უძველეს მოგონებებში.

(Ibid.) ...τοιούτην αἰτίαν καὶ Ἀνάχαρσις ἀπέδωκε τοῦ μὴ εἶναι παρὰ Σκῆψιας ἀσλητηρίδας τῷ μὴ εἶναι ἀμπέλους.

Themist. f. 6 b.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΚΑΘ' ἸΝΟΝ ΜΑΝΤΙΚΗΣ¹

ძილის ღროს წინასწარმეტყველების შესახებ

I, 462^b (გვ. 513). ἀφαιρεθείσης δὲ τῆς ἀπὸ τοῦ θείου αἰτίας, οὐδὲμία τῶν ἄλλων εὐλογοῦς εἶναι φαίνεται αἰτία· τὸ γὰρ περὶ τῶν ἐφ' Ἡρακλείαις στήλαις, ἡ τῶν ἐν Βορυσθίνῃ προορᾶν τινάς, ἢ περὶ τῆν ἡμετέραν εἶναι δόξειεν ἂν σύνεσιν ἐνρεῖν τοῦτων τῆν ἀρχῆν.

I, 462^b. ხოლო რაც შეეხება იმ [ტერიტორიას], რომელიც ჰერაკლეს სვეტებს ირგვლივ არის, ან იმას, რომელიც ბორისთენესთან მოჩანს შორიდანვე, ჩვენს ცოდნას აღემატება მათი საწყისის აღმოჩენა.

ETHICA NICOMACHEA²

ნიკომახოსის ეთიკა

1112^a 28 (III, 5, 27 — 29). οὐδὲ περὶ τῶν ἀπὸ τῆς οἰον φησασαῖον ἐνρέσσεως. ἀλλ' οὐδὲ περὶ τῶν ἀνθρῶπων ἀπάντων, οἰον ἢ Σκῆψια ἄριστα πολιτεύοντο οὐδὲ Λακεδαιμονίων βρολεῖσται.

1148^b 22 (VII, 5, 19 — 24). λέγω δὲ τὰς φηρῶνεις, οἰον τῆν ἀνθρῶπων ἢ λέγουσ: τὰς χυα-

1112^a 28. ლაკედემონელთაგან არაეინ ითათბირებდა არც იმის შესახებ, რაც ბედისმიერია, როგორცაა, საგანძურის პონა. მაგრამ არც ყოველივე აღამიანურის შესახებ, როგორც მაგ. სკვირთები რომ საუკეთესოდ განაგებდნენ სახელმწიფო საქმეებს.

1148^b 32. ცხოველურ [ჩვევებს] ვუწოდებ ისეთებს, რომელთა შესახებ ამბობენ მაგ. რომ

¹ ტექსტი ამოწერილია: Ἀριστοτέλους. Περὶ τῆς κατ' Ἰνον μαντικής; Opera omnia, vol. III, Parisiis, editore Ambrosio Firmin-Didot.

² ტექსტი ამოწერილია: Aristotle, Ethica Nicomachea, recognovit brevique adnotatione critica instruxit I. Bywater, Oxonii, 1957.

σας ἀνασχίζουσαν τὰ παιδία κα-
 τεσφίειν, ἢ οἷοις χάρειν φασιν
 ἐνίοις τῶν ἀπηγριωμένων περὶ
 τὸν Πόντον, τοὺς μὲν ἠμοῖς τοὺς
 δὲ ἀνθρώπων κρέασιν, τοὺς δὲ
 τὰ παιδία θανατίζειν ἀλλήλοισι εἰς
 εὐωχίαν, ἢ τὸ περὶ Φάλαριν λε-
 γόμενον.

რომ ერთმანეთს ბავშვებს ასესხებენ ხოლმე ნადიმისათვის, ან [ის მიმაჩნია ცხოველურ ჩვევად], რასაც ფალარისის¹ შესახებ ამბობენ.

1150^b 14 (VII, 8, 12—16).
 οἶον ἐν τοῖς Σικυθῶν βασίλειυσιν
 ἢ μαλακία δὲ τὸ γένος, καὶ ὡς
 τὸ ψῆλον πρὸς τὸ ἄρρεν δέσση-
 κεν.

1176^b (X, 6, 32—35). σπου-
 δάζειν δὲ καὶ πονεῖν παιδῶς γάρ-
 ριν ἡλίθιον φαίνεται καὶ λίαν
 παιδιῶν. παιζέειν δ' ὅπως σπου-
 δάζῃ, κατ' Ἀνάχαρσιν, ἐρμῶς
 ἔχειν δοκεῖ ἀναπαύσει γὰρ ἔοικεν
 ἢ παιδῶν, ἀδυνατοῦντες δὲ συγε-
 χῶς πονεῖν ἀναπαύσεως δέονται.

ΤΕΧΝΗΣ ΠΗΤΟΡΙΚΗΣ²

1367^b 10 (I, 9, 30). σκοπεῖν
 δὲ καὶ παρ' οἷς δ' ἔπαινος ὡς-

¹ Φάλαρις 565—549 წწ. სიმლიდრითა და მხეცურის ინსტინქტებით განთქმული ციკანო.

² ტექსტი ამოწერილია: 'Αριστοτέλους Τέχνης ρητορικῆς, by John Henry Freese, 1959 (first printed 1926).

³ შტრ. პიპოკრატეს.

ქალი ჰყვეთს ორსულ მუცელს
 და ჩვილებს სჭამს, ან როდესაც
 ამბობენ, რომ ზოგიერთები პონ-
 ტოს ირგვლივ მცხოვრებ ველურ
 ტომთაგან სიამოვნებას განიც-
 ლიან ერთნი იმისაგან, რომ უმ
 ხორცს [სჭამენ], მეორენი—ადა-
 მიანის ხორცს, მესამენი იმისაგან

1150^b 14. სკვიტების მეფეებს
 [ახასიათებთ] განაზებულობა ჩა-
 მომავლობით და როგორც დედ-
 რობითი განსხვავდება მამრობი-
 თისაგან [ასევე განსხვავდებიან
 ისინი დანარჩენი ხალხისგან]³.

1176^b. ზრუნვა და შრომა
 გართობის მიზნით უაზრო ჩანს
 და მეტისმეტად გულუბრყვილო.
 ხოლო რომ იზრუნო გართობი-
 სათვის, ანაქარსის აზრით, სწორი
 იქნება. რადგან, როგორც ჩანს,
 გართობა წყდება ხოლმე, ხოლო
 ისინი, ვისაც არ შეუძლიათ გა-
 მუდმებით შრომა, საჭიროებენ
 შესვენებას.

მჭარმეჭველების
 ხელოვნება

1367^b 10. ყურადღება უნდა
 მიექცეს ვისთან ხდება ქება. რო-

περ γάρ ὁ Σωκράτης ἔλεγεν, οὐ
χαλεπὸν Ἄθηναίους ἐν Ἄθη-
ναίοις ἐπαινεῖν· ὅτι δὲ τὸ παρ'
ἐκάστοις τίμιον λέγειν ὥς ὑπάρ-
χει, οἷον ἐν Σχύθαις ἢ Λάκωσιν
ἢ φιλοσόφοις.

1400^b 13 (II, 23, 28). Ἄλλος
τόπος τὸ ἐστὶ τῶν ἀμαρτηθέντων
κατηγορεῖν ἢ ἀπολογεῖσθαι, οἷον
ἐν τῇ Κερκίνου Μηδείᾳ οἱ μὲν
κατηγοροῦσιν ὅτι τοὺς παῖδας
ἀπέκτεινεν, οὐ φαίνεσθαι γοῦν
αὐτούς· ἤμαρτε γάρ ἡ Μηδεία
περὶ τὴν ἀποστολὴν τῶν παίδων
ἡ δ' ἀπολογεῖται ὅτι οὐκ ἂν
τοὺς παῖδας ἀλλὰ τὸν Ἰάσονα
ἂν ἀπέκτεινεν· τοῦτο γάρ ἤμαρ-
τεν ἂν μὴ ποιήσασα, εἴπερ καὶ
θιάτερον ἐποίησεν.

1410^a (III, 9, 7). „πλεῖστα
μὲν διὰ τῆς ἡπείρου, πεζέσθαι
δὲ διὰ τῆς θησαύτης, τὸν μὲν
Ἑλλήσποντον ζεύξας, τὸν δ' Ἄθω
διορῶξας“.

DE ARTE POETICA ¹

1453^b 14 (27—29). ἔστι μὲν
γάρ οὕτω γίνεσθαι τὴν πρᾶξιν,

გორც მაგალითად სოკრატე ამ-
ბობდა, არაა ძნელი ათენელების
ქება ათენელებთან. უნდა ვილა-
პარაკოთ ისე, რომ ანგარიში გა-
ვეუწიოთ თითოეულს, თითქოს
ისინი ჩვენთან იმყოფებიან, მაგ.
სკვითები, ლაკონელები, ფილო-
სოფოსები.

1400^b 13. სხვა თემაა, რო-
დესაც შეცდომათა მიხედვით
ხდება ბრალდება ან დაცვა, რო-
გორც არის მაგ. კარკინოსის მე-
დიაში. ზოგიერთები მას სდებენ
ბრალს იმაში, რომ მან მოჰკლა
[თავისი] შვილები, ყოველ შემ-
თხვევაში ისინი აღარ ჩანან, რად-
გან მედია შეცდა იმაში, რომ
შვილები გაგზავნა. [მედია] თავს
იმართლებდა იმით, რომ მას ბავშ-
ვები კი არ უნდოდა მოეკლა,
არამედ იასონი. შეცდომა იყო ის,
რომ ეს არ გაუკეთებია, მეორე
რომ გაეკეთებინა [ისიც შეცდომა
იქნებოდა].

1410^a. „ხმელეთის გადაცურ-
ვა, ზღვის ფეხით გადასვლა, ჰე-
ლესპონტზე ხიდის გაღება, ათო-
ნის გაბურღვა“ ².

კონტაქტი ხელოვნების შესახებ

1453^b 14. მოქმედება შეიძლე-
ბა ხლებოდეს ისედაც, როგორც

¹ ტექსტი ამოწერილია: Aristotelis, De arte poetica recognovit
brevique adnotatione critica instruxit I. Bywater, 1955 (first edition 1897).

² ჩამოთვლილია არისტოტელეს თვალსაზრისით რეალურად განუხორციელებელი
ამბები.

ὥσπερ οἱ παλαιοὶ ἐποίουν εἰδότηας καὶ γινώσκοντας, καθάπερ καὶ Ἐὐριπίδης ἐποίησεν ἀποκτείνουσαν τοὺς παῖδας τὴν Μηδείαν·

1454^b 15 (1—2). φανερὸν οὖν ὅτι καὶ τὰς λῦσεις τῶν μύθων ἐξ αὐτοῦν θεῖ τοῦ μύθου συμψάινειν, καὶ μὴ ὥσπερ ἐν τῇ Μηδείᾳ ἀπὸ μηχανῆς καὶ ἐν τῇ Ἰλιάδι τὰ περὶ ἀπόπλους.

1456^a 18 (1—3). τραγῳδίᾳ δὲ εἶδη εἶσι τέσσαρα..., ἣ μὲν πεπλεγμένη, ἥς τὸ ἔλῳν ἐστὶν περιπέτεια καὶ ἀναγνώρισις, ἣ δὲ παθητικὴ, οἷον οἷ τε Αἴωντες καὶ οἷ Ἰξίονες, ἣ δὲ ἡμιτική, οἷον αἷ Φυάτιδες καὶ ὁ Πηλεΐδης· τὸ δὲ τέταρτον ἔψις, οἷον αἷ τε Φορκίδες καὶ Προμηθεΐς καὶ ὄσα ἐν ἄλλοις. სანახაობა, როგორიცაა „ფორკიდები“, „პრომეთევისი“ და ისეთი [ტრაგედები, რომელთა მოქმედება ხდება] ჰადესში.

ΠΕΡΙ ΘΑΥΜΑΣΙΩΝ
ΑΚΟΥΣΜΑΤΩΝ¹

831^a (6, 4—10). Ἐν Ἀρμενίᾳ φάρμακόν τι φασὶ φῦσθαι

¹ ტექსტი ამოწერილია: Aristotle, *Minore works*, with an english translation by W. S. Hott, 1955 (first printed 1936), გვ. 237—328: On marvellous things heard.

² ე. ი. მედემ იცოდა და ისე ჩაიღინა, შემდეგ ჩამოთვლილია სხვა მაგალითები, როდესაც გმირმა არ იცის და ისე სჩადის ბოროტებას. მაგ. სოფოკლეს ოდიპოსი.

³ ნაწარმოები არაა მიჩნეული არისტოტელესად. იგი შეიქმნა უფრო გვიან.

ძველები აკეთებდნენ ხოლმე, [გამოკყავდათ გმირები], რომელთაც იციან და ესმით [ყოველივე], როგორც მაგალითად ევრიპიდემ გამოიყვანა მედია, რომელმაც დახოცა [თავისი] შვილები².

1454^b 15. ცხადია, რომ მითებში კვანძის განსნა უნდა გამომდინარეობდეს თვითონ მითოსიდან და არა ისე, როგორც არის „მედიაში“, სადაც კვანძი იხსნება მანქანის ჩარევით და „ილიადაში“, [სადაც ხდება ამბავი, დაკავშირებული] ხლვით გამგზავრებასთან.

1456^a 18. ტრაგედიის ოთხი სახეობაა... [ერთი] გადასლართული, რომელშიც ყველაფერი არის დამოკიდებული ცვლილებებსა და გამოცნობაზე, [მეორე] პათეტიკური, როგორიცაა მაგ. „აჰანტები“ და „იქსიონები“, [მესამე] — ეთიკური, როგორიცაა „ფთიოტიდები“ და „პელეგისი“ ხოლო მეოთხე — ეს არის ისეთი ხოლო მეოთხე — ეს არის ისეთი [ტრაგედები, რომელთა მოქმედება ხდება] ჰადესში.

საოცარ ამბავთა
შესახებ³

831^a. ამბობენ, რომ არმენიაში მოიპოვება ერთი შხამი, რომელ-

καλείται παρθάλειον τούτω
 οὖν, ὅταν ὀφῆ παρθάλει, χρι-
 σταντες τὸ ἱερεῖον ἀφίψιν. ἡ δὲ
 ὅταν ἀφῆται αὐτοῦ, ζῆτεῖ, ὡς
 ἔοικε, τὴν τοῦ ἀνθρώπου κόπ-
 ρον. διὸ καὶ οἱ κληροῖ εἰς ἀγ-
 γειον αὐτῆν ἐμβάλοντες ἔκ τινος
 δένδρου κρεμῶσιν, ἵνα προσαλλο-
 μένη καὶ ὑπέρκοπος γενομένη ὑπ'
 αὐτοῦ παραλαβῆ καὶ ὑποχείριος
 γένηται.

831^b (17, 18). 17. Περὶ Καπ-
 παδοκίαν ἔν τισι τόποις ἀνευ κη-
 ρίου φασὶν ἐργάζεσθαι τὸ μέλι,
 γίνεσθαι: διὲ τὸ πάχος δμοιον
 ἐλαίῳ.

18. Ἐν Τραπεζοῦντι τῆ ἔν
 τῷ Πόντῳ γίνεται: τὸ ἀπὸ τῆς
 πύξου μέλι βαρσομεν καὶ φασι:
 τοῦτο τοὺς μὲν ὑγιαίνοντας ἐξισ-
 τάναί, τοὺς δ' ἐπιλήπτους καὶ
 τελέως ἀπαλλάττειν.

832^a (26). Φασὶ δὲ καὶ τοὺς
 Χάλυβας ἔν τινι ὑπερκαιμένῳ
 αὐτοῖς νησιῶ τὸ χρυσιον συμ-
 φορεῖσθαι παρὰ πλεόνων. διὸ δὴ
 καὶ τοὺς ἔν τοῖς μετάλλοις ἀνασ-
 χίζουσιν, ὡς ἔοικεν.

832^b. (30). Ἐν δὲ Σκύθαις
 τοῖς καλουμέναις Γελανοῖς φασὶ

საც ეწოდება ჯიქისა. რადგან
 როდესაც გამოჩნდება ჯიქი, ამ
 [შხამს] წაუსვამენ სამსხვერპლო
 საქონელს და უშვებენ. [ჯიქი]
 როდესაც თავს ესხმის მას, რო-
 გორც ჩანს, ეძებს ადამიანის გა-
 ნავალს. ამიტომ მონადირეები
 [განავალს] ჩასდებენ ხოლმე ქურ-
 კელში და ჩამოაკიდებენ რომე-
 ლიმე ხეზე, იმისთვის რომ [ჯიქმა]
 გამწარებით იხტუნაოს [მის მოსა-
 პოვებლად], დაიღალოს ამისაგან
 და მერე ხელში ჩაიგდოს.

831^b 17. ამბობენ რომ კაპა-
 დოკიის ზოგიერთ ადგილებში
 თაფლი ფიქის გარეშე კეთდება,
 ხოლო სისქით ის ზეთის მსგავ-
 სია¹.

18. ტრაპეზენტში, რომელიც
 პონტოშია, წიფლცის თაფლი მძი-
 მე სუნიათა: ამბობენ, რომ ჯან-
 მრთელებს ის აგიჟებს, ხოლო
 ბნელიანებს საბოლოოდ სკობს².

832^a. ამბობენ, რომ ხალიბები
 ერთ კუნძულზე, რომელიც მათ
 ზემოთ მდებარეობს, ოქროს მრავალი
 [თავვისაგან] აგროვებენ.
 ამიტომაც, როგორც ჩანს, რომ
 ისინი საბადოებში [მყოფ თაგ-
 ვებს] ჰკვეთენ.

832^b. ამბობენ, რომ სკვითებ-
 ში, ეგრეთწოდებულ გელონებში

¹ შტრ. ქსენოფ., IV, 8, 20. კლავდ. ელ., V, 42.

² რუს. совсем убивает, ინგლ. cure.

φηρίον τι γίνεσθαι, σπάνιον μὲν ὑπερβολῆ. ὁ ὀνομάζεται τάρανθος λέγεται. δὲ τοῦτο μεταβάλ-
 λειν τὰς χροῶς τῆς τριχὸς καθ' ὃν ἂν καὶ τέπον ἦ. διὰ δὲ τοῦτο εἶναι δυσμήρατον [καὶ διὰ τὴν μεταβολὴν] καὶ γὰρ δένδρεσι καὶ τόποις, καὶ ὕλῳς ἐν οἷς ἂν ἦ, τοιοῦτον τῆ χροῖα γίνεσθαι. φασμασιώτερον δὲ τὸ τὴν τρίχα μεταβάλλειν· τὰ γὰρ λοιπὰ τὸν χροῶτα, οἷον ὁ τε γυμνασίων καὶ ὁ πολέπουσ· τὸ δὲ μέγεθος ἄσθενεῖ βραχέ. τοῦ δὲ προσώπου τὸν τύπον ἔριον ἔχει ἐλάφω.

833^b (48). Λέγεται δὲ ἰδατιά-
 την εἶναι γίνεσθαι σιδήρου τοῦ Χα-
 λυβικῶσ καὶ τοῦ Ἄμισθου. συμ-
 φέεται γὰρ, ὡς γε λέγουσιν, ἐκ
 τῆς ἄμμου τῆς κατεψερομένης
 ἐκ τῶν ποταμῶν. τούτην δ' οἱ
 μὲν ἀπλῶς φασὶ πλύναντας καί-
 νεύειν, οἱ δὲ τὴν ὑπόστασιν τὴν
 γενομένην ἐκ τῆς πλύνσεως πολ-
 λάκις πλυθεῖσθαι συγκαίειν, πε-
 ρεβάλλειν δὲ τὸν πυρρῆμον κα-
 λούμενον λίθον· εἶναι δ' ἐν τῇ
 χώρᾳ πολὺν· οὕτως δ' ὁ σιδηρός
 πολὺ τῶν ἄλλων γίνεσθαι καλλίων·
 εἰ δὲ μὴ ἐν μαῖ καμίνω ἐκαιέτο,
 οὐδὲν ἂν, ὡς εἶοικε, διέφερε τὰρ-
 γυρίου· μόνον δὲ φασιν αὐτὸν ἀνί-
 ωτον εἶναι, οὐ πολὺν δὲ γίνεσθαι.

მოიპოვება ერთი ცხოველი, მხო-
 ლოდ ძალიან იშვიათად. მას ეწო-
 დება „ტარანდოსი“. ამბობენ, რომ
 ის იცვლის ბალნის ფერს იმ
 ადგილის მიხედვით, სადაც არის.
 ამის გამო ის ძნელი დასაჭერია,
 რადგან ის იმ ფერისა ხდება,
 რომლისაც არიან ხეები და ადგი-
 ლები, სადაც ის საზოგადოდ
 იმყოფება ხოლმე. ყველაზე უფრო
 საოცარია ბალნის [ფერის] შე-
 ცვლა, რადგან დანარჩენი [ცხო-
 ველები იცვლიან] ტყავის [ფერს],
 როგორც მაგალითად ქამელეონი
 და მრავალფეხა¹. სიდიდით ისე-
 თივია, როგორც ხარი. ხოლო თა-
 ვის ფორმა მსგავსი აქვს ირმისა.

833^b. ამბობენ, რომ განსა-
 კუთრებულია ხალიბური და აზი-
 სური რკინის წარმოება. რადგან
 როგორც ამბობენ, ის დაკავში-
 რებულია იმ ქვიშასთან, რომე-
 ლიც მდინარეებს ჩამოაქვს. ზო-
 გიერთები ამბობენ, რომ ამ [ქვი-
 შას] უპირალოდ გარეცხილს ლუ-
 მელში ახურებენ, ხოლო [სხვების
 აზრით] ის, რაც რჩება გარეცხ-
 ვისა და გახურების შემდეგ, ყველგ
 მრავალგზის ირეცხება. ხოლო
 [შემდეგ] მასში ღებენ ეგრეთწო-
 დებულ ცეცხლგამძლე ქვას, რაც
 ამ ქვეყანაში ბევრია. ეს რკინა
 ბევრად უკეთესია ყველა სხვაზე.
 მაგრამ იგი ერთ ლუმელში რომ
 არ ღნებოდეს, როგორც ჩანს,

¹ πολύπους მრავალფეხა, პოლიპი.

არატრით არ განსხვავდებოდა ვერცხლისაგან. ამბობენ, რომ მხოლოდ ეს [რკინაა], რომ არ იყენებდა, მაგრამ ის ბლომად არ მოპოვება.

835^a (62—63). 62. *Φασι τὸν Μοσσύνοιον χαλκὸν λαμπρότατον καὶ λευκότατον εἶναι, οὐ πικρὰ μὲν γινώσκουσιν αὐτῷ κωσσιτέρου, ἀλλὰ γῆς τινὸς αὐτοῦ γινομένης καὶ συνεπιμένης αὐτῷ. λέγουσι δὲ τὸν εὐρόντα τὴν κρᾶσιν μηθένα δὲ δᾶξει· διὸ τὰ προγεγονότα ἐν τοῖς τόποις χαλκώματα διαφορᾶ, τὰ δ' ἐπιγινώσκουσιν οὐκ ἔτι.*

ქურჭელი [თავისი ღირსებებით] გამოჩნეულია, ხოლო ახალი გაკეთებული აღარ [გამოირჩევა].

63. *Ἐν τῷ Πόντῳ λέγουσι τοῦ χεῖμωνος τῶν ὀρνέων τινὰ εὐρίσασθαι φωλῆσόντα, οὔτε ἀφοδένοντα, οὔτε δὲ ὄταν τὰ πτερὰ αὐτῶν τίλλωσιν, αἰσθάνεσθαι, οὔτε ὄταν ἐπὶ τὸν ὀβελίσκον ἀναπαρῆ. ἀλλ' ὄταν ὑπὸ τοῦ πυρὸς διακαυθῆ. πολλοὺς δὲ καὶ τῶν ἰχθύων λέγουσι περιεσπέντας καὶ περιτμηθέντας μὴ αἰσθάνεσθαι, ἀλλ' ὄταν ὑπὸ τοῦ πυρὸς διαშერμανθῶσιν.*

835^b (73). *Ἐν Ἡρακλείᾳ δὲ τῆ ἐν τῷ Πόντῳ καὶ ἐν Ῥηγίῳ γίνεσθαι φασὶν ὀρυκτοὺς ἰχθύς, τοῦτους δὲ μάλιστα κατὰ τὰ ποτάμια καὶ τὰ ἐνυῖρα χωρία.*

835^a. 62. ამბობენ, რომ მოსინიკური სპილენძი ყველაზე მეტად მბრწყინავი და თეთრია, იმიტომ კი არა, რომ თუთია ურევია, არამედ იმიტომ, რომ მიწის რალაც [ნაწილი] არის მასში შერეული და გახსნილი. ამბობენ, რომ მან, ვინც აღმოაჩინა ეს ნარევი, [სხვას] არავის ასწავლა. იმიტომაა, რომ ამ ადგილებში უწინ გაკეთებული სპილენძის

63. ამბობენ, რომ პონტოში აღმოჩნდა ფრინველთა შორის ზოგი ისეთი, რომლებიც ზამთრობით სოროში იმალებიან, [ამ დროს] ისინი არც სკინტლავენ, ვერც იმას იგებენ, როდესაც მათ ფრთებს აგლეჯენ, ვერც იმას, როდესაც შამუურზე წამოაგებენ. ამბობენ, რომ თევზთა შორის ბევრი ვერ გრძნობს, როდესაც მას დაჭრიან, ან [რაიმე ნაწილს] ჩამოსჭრიან, მაგრამ [იმას გრძნობს], როდესაც ცეცხლზე შეათობენ ხოლმე.

835^b. 73. ამბობენ, რომ ჰერაკლეასა, რომელიც პონტოშია და რეგიუმში, ამოთხრილ თევზებს [იჭერენ], ხოლო ესენი განსაკუთრებით მდინარეების პირას და წყალმრავალ ადგილებში მოპოვებიან.

839^b—840^a (104—105). ...ἐπι-
 τοῦτον τὸν λόγον ἔτι ἀναβῆ-
 νωσιν οἱ Μέντορες οἱ ἐπὶ τοῦ
 Ἄδριου οἰκοῦντες, ἀποθεωροῦσιν,
 ὡς εἶπες, τὰ εἰς τὸν Πόντον εἰσ-
 πλέοντα πλοῖα. εἶνα δὲ καὶ τινα
 τόπον ἐν τοῖς ἀνὰ μέσον θεαστή-
 μασι, εἰς ὃν ἀγορᾶς κοινῆς γινο-
 μένης πωλεῖσθαι περὰ μὲν τῶν
 ἐκ τοῦ Πόντου ἐμπόρων ἀναβῆ-
 νόντων τὰ Λέσβια καὶ Χία καὶ
 Θάσια, περὰ δὲ τῶν ἐκ τοῦ
 Ἄδριου τοὺς Κερκυραϊκοὺς ἀμφο-
 ρεῖς.

105. Φασὶ δὲ καὶ τὸν Ἴστρον
 ῥέοντα ἐκ τῶν Ἑρκυνίῳ καλου-
 μένων ὄρυμνῶν σχιζέσθαι, καὶ τῆ
 μὲν εἰς Πόντον ῥεῖν, τῆ δὲ εἰς
 τὸν Ἄδριαν ἐκβάλλειν. σημεῖον
 δὲ οὐ μόνον ἐν τοῖς νῦν καιροῖς
 ἔωράμεν, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῶν
 ἀρχαίων μάλλον, οἷον τὰ ἐκεῖ
 ἄπλωτα εἶνα· καὶ γὰρ Ἰάσονα
 τὸν μὲν εἰσπλοῦν κατὰ Κυανέας,
 τὸν δὲ ἐκ τοῦ Πόντου ἔκπλοῦν
 κατὰ τὸν Ἴστρον ποιήσασθαι
 φασὶ καὶ φέρουσιν ἄλλα τε τεκ-
 μήρια οὐκ ὀλίγα, καὶ κατὰ μὲν
 τὴν χώραν βωμοὺς ὑπὸ τοῦ
 Ἰάσονος ἀνακαιμένους δεικνύου-
 σιν, ἐν δὲ μιᾷ τῶν νήσων τῶν
 ἐν τῷ Ἄδριᾷ ἱερὸν Ἀρτεμίδος
 ὑπὸ Μηδείας ἰδρυμένον. ἔτι δὲ
 λέγουσιν ὡς οὐκ ἂν παρέπλευσε
 τὰς Πλαγκτὰς καλουμένας, εἰ μὴ
 ἐκεῖθεν ἀπέπλει. καὶ ἐν τῇ Αἰθια-
 λείᾳ δὲ νήσῳ, τῆ καιμένη ἐν τῷ

839^b—840^a. როდესაც მენტო-
 რები, რომლებიც ცხოვრობენ
 ადრიასის მახლობლად, აღიან ამ
 ბორცვზე, როგორც ჩანს, ხედავენ
 იმ ხომალდებს, რომლებიც უნდა
 შეცურდნენ პონტოში. ამ მილა-
 მთა შორის, შუაში არის ერთი
 ადგილი, სადაც არის საერთო
 ბაზარი. და აქ ყიდიან პონტოლან
 მოსული ვაჭრები ლესბოსურ, ქი-
 ოსურ და თაზოსურ [საქონელს],
 ხოლო ადრიასიდან [მოსულნი]—
 კერკირის ამფორებს.

105. ამბობენ, რომ ისტროსი,
 რომელიც მოედინება ეგრეთწო-
 რებული ჰერკინიის ტყეებიდან,
 [შუაზე] იყოფა, ერთი [ტოტი]
 პონტოსკენ მიედინება, ხოლო
 მეორე ადრიასს ერთვის. ამის
 მოწმობას მხოლოდ ახლანდელ
 დროში კი არ ვხედავთ, არამედ
 უფრო მეტად ძველ [დროში],
 როგორც მაგალითად იმაში, რომ
 [სათავეში] აქ მდინარე სანაოსნო
 არ არის. რადგან ამბობენ, რომ
 იასონი შეცურდა [პონტოში] იქ,
 სადაც კიანეების [კლდეებია], ხო-
 ლო პონტოლან გამოვიდა იქ, სა-
 დაც ისტროსია. [საამისოდ] კი-
 დევ ბევრი სხვა საბუთი მოჰყავთ,
 [მაგალითად] მიუთითებენ საკურ-
 თხეველზე, რომლებიც ამ ქვეყა-
 ნაში იასონის მიერ არის დადგ-
 მული, ან კიდევ არტემიდეს ტა-
 ძარზე, რომელიც ადრიასის ერთ-
 ერთ კუნძულზე მდებარეა მიერ

Ὑπόρρητον κῆρ πελάγει, ἄλλα τε
 δεικνύουσι μνημεῖα τῶν ἀρ:στῶν
 καὶ τὸ ἐπὶ τῶν ψήφων δὲ λεγόμενον·
 παρὰ γὰρ τὸν αἰγιαλὸν ψήφους
 φασὶν εἶναι ποικίλας, ταύτας δ' οἱ
 Ἕλληγες οἱ τὴν νῆσον οἰκοῦντες
 λέγουσι τὴν χροῖαν λαβεῖν ἀπὸ
 τῶν στλεγγισμάτων ὧν ἐποιοῦντο
 ἀλκυφόμενοι· ἀπὸ ἐκείνων γὰρ
 τῶν χρόνων οὔτε πρότερον ἑώρασθη
 μυθολογοῦσι τοιαύτας ψήφους
 οὐθ' ὕστερον ἐπιγενομένης. ἔτι δὲ
 τούτων φανερώτερα σημεῖα λέγουσιν,
 ὅτι οὐδὲ τῶν Συμπληγάδων ἐγένετο
 ἔκπλους, αὐτῶν τῶν ποιητῶν ἐν
 ἐκείνοις τοῖς τόποις μάρτυρι χρωμένοι.
 τὴν γὰρ δυσχέρειαν τοῦ χιθῶνος
 ἐμφανίζοντα λέγειν ὅτι οὐκ ἔστι
 παρὰ πλεῖστα τὸν τόπον ἄλλα θ' ὁμοῦ
 πίνυκας τε νεῶν καὶ σώματα
 φωτῶν κύμαθ' ἄλβς φορέουσι
 πυρρός τ' ὄλοισι θ' ἔλλα.

მომხდარა, ამ ადგილების მიმართ თვითონ პოეტს იყენებენ, როგორც მოწმეს. რადგან საფრთხის სიძიძის ნათელსაყოფად იგი ამბობს, რომ შეუძლებელია ამ ადგილის გვერდით გაცურვა. „ზღვის ტალღებს მოაქვთ ხომალდთა ფიცრები და ვაეკაცთა გვამები—ყოველივე ერთად [და ამას სჩადის] დამლუპველი ცეცხლის ქარაშხალი“ (ოლ. XII, 67).

περὶ μὲν οὖν τὰς Κυανέας οὐ λέγεται πῦρ ἀναπέμπειν, περὶ δὲ τὸν πόρθμον τὸν δι' ἀλαμβάνοντα

არის აგებული¹. იმასაც ამბობენ, რომ ის ვერ გაცურავდა ევრეთ-წოდებული პლანქტების ვასწვროვ, იქიდან რომ არ წამოსულიყო ცურვით. ამთაღეის კუნძულზე, რომელიც მდებარეობს ტირენიის ზღვაში, ასევე მიუთითებენ ვმირთა ძეგლებზე და [ერთი მათგანი] იწოდება კენჭების [ძეგლად]. ამბობენ, რომ ზღვის ნაპირზე ქრელი კენჭებიანო, ხოლო ელინები, რომლებიც ცხოვრობენ [ამ] კუნძულზე, ამბობენ, რომ ეს ფერი მიღებულია იმ ჩამონახებეკი ჭუჭყისაგან, რომელიც წარმოიშვებოდა [სხეულის ზეთით] დაზღვის დროს. გადმოგვეცემენ ისეთ მითს, რომ ასეთი კენჭების ნახვა ამ დროიდან შეიძლებოდა, არც ამაზე უწინ და არც ამის მერე ყოფილა აქ ასეთი რამე². ამაზე კიდევ უფრო ცხად ნიშანზედაც მოგვითხრობენ, რომ [ზღვიდან] გამოცურვა სიმპლეგადთა შორის არ

ის კი არაა ნათქვამი, რომ ცეცხლი ამოდის კიანების [მიდამოებში], არამედ ის, რომ სრუ-

¹ შტრ. Strabo, I, 3, 15.
² შტრ. Strabo. V, 2, 6.

τήν Σικελίαν, ἐφ' ἑκάτερα κει-
μένων τῶν τοῦ πυρὸς ἀναφυσή-
μάτων, καὶ τῆς τε νήσου συνη-
χῶς καιομένης, καὶ τοῦ περὶ τῆν
Αἴτνην ῥεύματος πολλαχῶς τῆν
χώρων ἐπιδεδραμηκότες.

841^α (115). Λέγεται δὲ καὶ
περὶ τῆν τῶν Σιυτῶν καὶ Μαι-
δῶν χώρων καλομένην τῆς Θρά-
κης ποταμόν τινα εἶναι Ἰόντον
προσαγορευόμενον, ἐν ᾧ καταφέ-
ρεσθαί τινας λίθους οἱ καίονται.
καὶ τοῦναντίον πάσχοισι τοῖς ἐκ
τῶν ξύλων ἀνθράξιν...

845^α (141). Φασὶ τὸ Σκυθι-
κὸν φάρμακον, ᾧ ἀποβάπτουσι
τοὺς οἴστους, συντίθεισθαι ἐξ
ἐχίνου. τηροῦσι δὲ, ὡς εἰοικεν,
οἱ Σκυθαὶ τὰς ἡδὴ ζῳοτοκοῦσας,
καὶ λαβόντες αὐτὰς τήκουσιν
ἡμέρας τινάς. ὅταν δὲ ἰκτανῶς
αὐτοῖς δοκῆ σιτισθῆναι πᾶν, τὸ
τοῦ ἀνθράκου ἄμικρον εἰς χυτρίδιον
ἐγχέοντες εἰς τὰς κοπρίδας κατα-
ρττοῦσι παμάσταντες. ὅταν δὲ
καὶ τοῦτο σαπῆ, τὸ ὑφιστάμενον
ἐπάνω τοῦ ἄμικρου, δὲ ὅτ' ἐστὶν
ὑδατῶδες, μίγνυσι τῷ τῆς ἐχίνου
ἰχώρῳ, καὶ οὕτω ποιοῦσι μί-
κρον.

წყალწყალაა, შეუტრევენ იქედნეს სითხესთან და ასე აკეთებენ მომა-
კვდინებელ [შხამს]¹.

ტეზე, რომელიც ჰყოფს სიცი-
ლიას [იტალიისაგან], ორთავე ნა-
პირზე ხდება ცეცხლის ამოფრ-
ქვევა, სადაც კუნძული გამუდმე-
ბით იწვის და ეტნას ირგვლივ
ქვეყანას ხშირად მოეფინება ხოლ-
მე [ამონახეთქი] ნიაღვარი.

841^α. ამბობენ, რომ თრაკიის
[მხარეში], რომელიც იწოდება
სინტებისა და შადების ქვეყ-
ნად, არის ერთი მდინარე, რომ-
ელსაც ეძახიან პონტოს, რომე-
ლიც მოაგორებს რაღაცა ქვებს,
რომლებიც იწვიან და [წვისას]
შეშის ნახშირის საწინააღმდეგოდ
მოქმედებენ.

845^α. ამბობენ, რომ სკვითუ-
რი შხამი, რომელსაც უსვამენ
ისრებს, კეთდება იქედნესაგან.
როგორც ჩანს, სკვითები [ღარა-
ჯობენ] მათ, რომლებმაც ეს ესაა
უნდა გააჩინონ [პატარა იქედნე-
ები], შეიპყრობენ მათ და რამ-
დენიმე დღეს ალპობენ. როდესაც
მათ მოეჩვენებათ, რომ ის მთლიან-
ნად საკმარისად არის დამპალი,
ისინი ჩაახამენ ადამიანის სისხლს
პატარა ქოთანში, თავს ხურავენ
და ნებში ჩაფლავენ. როდესაც
ესეც დალპება, სისხლის იმ ნა-
წილს, რომელსაც ქოთანი ზე-
მოდან მოიგდებს და რომელიც

¹ შტრ. კლ. ელ., IX, 14 პლნ., NH, XI, 53, 279.

846^a (158). Ἐν τῷ Φάσιδι ποταμῷ γενναῖα: ῥάβδον ὀνομαζομένην λευκόφυλλον, ἣν οἱ ζηλότυποι: τῶν ἀνδρῶν ὀρεπόμενοι: ῥίπτουσι περὶ τὸν παρθέλιον θάλαμον, καὶ ἀνόμιστον τηροῦσι τὸν γάμον.

846^a. მდინარე ფასისთან იზრდება [ერთნაირი] წყნელი, რომელსაც უწოდებენ „თეთროთლოვანს“. ეკვიანი ქმრები მას კრეფენ და ყრიან ქალწულებრივი საწოლის ირგვლივ და იცავენ [თავის] ქორწინებას შეუბღალავად².

FRAGMENTA¹

შრბგმმბტბბი

83. Athen. epit. I p. 6^b. ἄλλοι δὲ φιλίχθυσιν τὸν Φιλόξενον φασιν. Ἀριστοτέλης δὲ φιλῶδεςπνον ἀπλῶς, δὲ καὶ γράφει πον τῶν τῶν „ὀδηγηγορῶντες ἐν τοῖς ὄχλοις κατατρέψουσιν ὄλην τὴν ἡμέραν ἐν τοῖς μῦθμασι καὶ πρὸς τοὺς ἐκ τοῦ Φάσιδος ἢ Βορσθίνους καταπλέοντας, ἀνεγνωκότες οὐδὲν πλὴν ἐν τῷ Φιλοξένου δεῖπνον οὐδ' ἔλον“.

83. სხვები ამბობენ ფილოქსენოსზე³, რომ ის თევზის მოყვარულია, ხოლო არისტოტელე [ამბობს] რომ ის უბრალოდ წვეულების მოყვარული იყო. ის სადღაც წერს კიდევაც შემდეგს: „სახალხო ორატორები მთელ დღეს ხალხში ატარებენ, სასწაულოთმოქმედთა სანახაობებზე და ფასისიდან ან ბორისთენედან ჩამოსულებთან; მათ არაფერი აინტერესებდათ საერთოდ, გარდა ფილოქსენოსის წვეულებისა“.

171. Schol. (TQEP) Vindob. (A. P. p. 171) ad. Od. ε, 334. (Ἰνῷ Λευκοθήη, ἣ πρὶν μὲν ἔην βροτὸς ἀσθήσασα) ... ζῆται δὲ ὁ Ἀριστοτέλης, διὰ τὴν Καλυφῶν καὶ τὴν Κίρκην καὶ τὴν Ἰνῶν ἀσθήσασα λέγει μόναν· πασαι γὰρ καὶ αἱ ἄλλαι φωνῆν

171. ad. Od. ε, 334. (ინო ლევკოთეა, რომელიც უწინ მოკვდავი იყო, ადამიანურ ენაზე ლაპარაკობდა) არისტოტელე ეძიებს და ამბობს, რატომაა, რომ მხოლოდ კალიპსო, კირკე და ინო „ლაპარაკობდნენ ადამიანურ ენაზე“⁴, რადგან ყველა სხვა [ღმერთ-

¹ ტექსტი ამოწერილია: Aristotelis Fragmenta, edidit V. Rose, Lipsiae, 1886.

² შდრ. Plut., de flux., 6, 7.

³ ფილოქსენოსი—ათენელი ფილოსოფოსი, ანაქსაგორას მოწაფე.

⁴ აქ არის მსგავსი დაწერილობის სიტყვები: ἀσθήσασα, ἀσθήσασα და ὀσθήσασα.

εἰς τοὺς ἡρώδας ἐπιτάφια

გმირთა ეპიტაფიები

4. Ἐπὶ Ἀχιλλέως κειμένου
ἐν Τροίᾳ, τιμαμένου δὲ καὶ ἐν
Λεύκῃ τῇ νήσῳ.

4. აქილევსის მიმართ, რომე-
ლიც განისვენებს ტროაში და
რომელსაც თაყვანს სცემენ კუნ-
ძულ ლევკეზე.

Παρθα θεᾶς Θέτιδος, Πηληϊάδην
Ἀχιλῆα,
ἦδ' ἑρᾶ νῆσος ποντίας ἀμφὶς
ἔχει.

ღმერთქალის თეტიდას ძე,
აქილევსი პელეადესი
საგანგებოდ ჰყავს ზღვის წმინდა
კუნძულს.

43. Ἐπὶ Αἰήτου, κειμένου ἐν
Κολχίδι.

43. აფეტეს მიმართ, რომელიც
განისვენებს კოლხიდაში.

Αἰήτην Κόλχοισι πηλυχρῶσισιν
ἄνακτα
ἐνθάδε παρθαμάτωρ μοῖρα θεῶν
κτέρισεν.

აფეტე, ოქრომრავალი კოლხების
მეუფე,
აქ გააპატიოსნა ღმერთების
ყველაფრის დამთრგუნველმა
ბედისწერამ.

FRAGMENTA ¹

შრატმენტები

6. გვ. 306. (განყ. didascaliae) Argum. Eur. Medae: Ἐπι-
θάφῃ ἐπὶ Πυθιδῶρου ἀρχοντος
Ὀλυμπιάδος πρῶτον πρῶτον.
Πρῶτος Εὐφορίων, δευτερος Σο-
φοκλῆς, τρίτος Εὐριπίδης Μη-
δεία, Φιλοκλήτη, Δίκτυς, Θερის-
ταῖς σατύροις.

6. დიდასკალიებში [ნათქვა-
მია] პითოლოროსის არქონტო-
ბისას, 87-ე ოლიმპიადის პირველ
წელს—პირველი [ჯილდო მიიღო]
ეფორონიონმა, მეორე—სოფოკლემ,
მესამე — ევრიპიდემა „მედეათი“,
„ფილოქტეტეთი“, „მებაღურით“,
„მომმკალი სატირებით“.

2 (610). გვ. 308. (განყ. com-
mentarii historici) Athen. XIV
p. 654^d: Ἀριστοτέλης δὲ ἡ Θεο-
φραστος ἐν τοῖς ὑπομνήμασι „τῶν

2 (610). არისტოტელე, თუ
თეოფრასტე, თავის ჩანაწერებში
ამბობს: „ხოხობთა შორის არაა
გონივრული მამრთა უპირატესო-

¹ შედეგი ტექსტები ამოწერილია: Fragmenta Aristotelis, collegit dispo-
suit illustravit Aemilius Heitz, Parisiis, 1869; Editore Ambrosio Firmin-
Didot.

φασιαωνων, φησι, ου κατὰ λήγον
ἢ ὑπεροχῇ τῶν ἀρρένων ἀλλὰ
πολλῷ μείζων“.

4 (612). გვ. 308. Argum.
Eurip. Medae: Τὸ δῶρα ὄρα καὶ
ὑποβλέσθαι (δ' Εὐριπίδης scil.)
παρὰ Νεόφρονος διασκευάσας, ὡς
Δικαιάρχος τε περὶ τοῦ Ἑλλάδος
Βίου καὶ Ἀριστοτέλης ἐν Ἰπομι-
νήμασι.

ბის [აღნიშვნა], მაგრამ [მამრი
ზომით] ბევრად უფრო დიდია“.

4 (612). ევრიპიდემ ღრამა
[მედეა] ნეოფრონისაგან ისესხა
და გადაამუშავა, როგორც ჩანს
დიკაიარქოსის „ელადის ცხოვ-
რებისა“ და არისტოტელეს „იპო-
მიწერების“ მიხედვით.

ნიკოლოზ დამასკელი

ნიკოლოზ დამასკელის ბიოგრაფია

ნიკოლოზ დამასკელი ძველი და ახალი წელთაღრიცხვების მიჯნაზე მოღვაწე ერთ-ერთი საინტერესო ბერძენი მწერალთაგანია. მისი ცხოვრებისა და მოღვაწეობის გარკვევისათვის მის თხზულებებთან ერთად ძირითადი წყაროა სვიდა¹. შემდეგი დროისა და თანამედროვე გამოკვლევები არსებითად, მის ნაწარმოებებსა და სვიდას ლექსიკონში დაცულ ცნობებზე არიან დამყარებული².

ნიკოლოზ დამასკელი დაიბადა ძვ. წ. 64 წელს. იგი იყო შვილი განათლებული. შეძლებული და გამოჩენილი კაცის, ანტიპატროსისა და სტრატონიკესი. ჰყავდა ძმა—პტოლემეაჰოსი. წარმოშობით ვინ იყვნენ ნიკოლოზის წინაპრები, დანამდვილებით არაა ცნობილი (ლაკერის აზრით შეიძლება არამეელებიც იყვნენ; იყო ისეთი აზრიც, რომ ის არის ებრაელი, მაგრამ ამჟამად მის ებრაელობას არ სცნობს არცერთი ავტორი. შუტრერი, ლაკერი), მაგრამ ისინი ცხოვრობდნენ იმ დროისათვის ბერძნული კულტურის მქონე დამასკოში და ოჯახი სავსებით ელინისტური ჰქონდათ.

თვით ნიკოლოზ დამასკელი თავს ბერძნად გრძნობდა და განათლებაც შესაბამისი ჰქონდა მიღებული. მან თავის დროზე შეისწავლა

¹ Suidae Lexicon, ex recognitione Im. Bekkeri, Berolini, 1854, გვ. 742—743.

² Susemihl Franz. Geschichte der griechischen Litteratur in der Alexandrinerzeit, II Band, Leipzig, 1892, გვ. 309—321. Schürer Emil, Geschichte des jüdischen Volkes im Zeitalter Jesu Christi, I Band, Leipzig, 1901, გვ. 50—57; W. Christ, Geschichte der griechischen Litteratur, VII, 2, 1, München, 1920, გვ. 374—376; R. Laqueur, Nikolaos von Damaskos; RE XXXIII Halbband, Stuttgart, 1936, გვ. 362—424; ს. ყაუხჩიძე, ბერძნული ლიტერატურის ისტორია, II, გვ. 193.

გრამატიკა, რიტორიკა, მუსიკა, მათემატიკა და ფილოსოფია. საბოლოოდ ის არისტოტელეს მიმდევარი, პერიპატეტიკოსი იყო.

ნიკოლოზ დამასკელი უეჭველად ნიჭიერი და განათლებული კაცი იყო, მაგრამ მისი კარიერისათვის, რა თქმა უნდა, მამის სოციალურ მდგომარეობასაც ჰქონდა მნიშვნელობა. უთუოდ ამანაც შეუწყობ ხელი, რომ ის გახდა უფლისწულების (ანტონიუსის და კლეოპატრას შვილების) აღმზრდელი, იუდეველთა მეფის ჰეროდეს მრჩეველი და ავგუსტუსის ბიოგრაფი. ძვ. წ. 20 წელს ის რატომღაც ანტიოქიაშია, სადაც ავგუსტუსთან წარგზავნილ ინდოელ დესპანებს შეხვდა. შესაძლოა, ამ დროს ის უკვე არის ჰეროდეს მრჩეველი. ნიკოლოზ დამასკელი ერთ ხანს ცხოვრობდა ალექსანდრიაში. მან ჰეროდესთან ერთად ძვ. წ. 14 წელს იმოგზაურა პალესტინიდან როდოსზე, კოსზე, ქიოსზე, შემდეგ ლესბოსზე. აქედან ჰეროდე წავიდა ბიზანტიონში, ხოლო ნიკოლოზი ილიონში, მასთან ერთადვე უნდა მოველო მას მცირე აზია და შავი ზღვის სანაპირო³ (სამწუხაროდ უფრო ზუსტი ცნობა არ მოგვეპოვება იმის შესახებ, თუ შავი ზღვის რომელი სანაპირო მოინახულა მან).

შემდეგ ჰეროდემ ძვ. წ. 8 წელს ნიკოლოზ დამასკელი რომში გაგზავნა დიპლომატური მისიით ოქტავიანუს ავგუსტუსთან — ეს მაშინ, როდესაც ჰეროდეს ავგუსტუსის წყალობა მოაკლდა. ნიკოლოზმა თავისი მისია შეასრულა: მან მოახერხა ავგუსტუსთან მდგომარეობის ისე დასახვა, თითქოს არაბების გამოსვლა ჰეროდეს წინააღმდეგ — ეს იყო თვით ავგუსტუსის წინააღმდეგ გამოსვლა; ამდენად ჰეროდეს მოქმედება არაბთა წინააღმდეგ სრულიად გამართლებული გამოდიოდა.

ჰეროდეს სიკვდილის შემდეგ (ძვ. წ. 4 წ.) ნიკოლოზი დარჩა მაინც მის კარზე და მის ძეს, არქელაოსს წაჰყვა რომში მხლებლად. როგორც ჩანს, ის კიდევაც დარჩენილა რომში საცხოვრებლად. გუტმშიდტის, ლაკერისა და კრისტის აზრით ის ბოლოს დიდხანს ცხოვრობდა რომში. როდის და სად გარდაიცვალა ნიკოლოზ დამასკელი, არაა ცნობილი. საფიქრებელია, რომ ის გარდაიცვალა ახ. წ. 14 წლის შემდეგ, რის მოწმობადაც გამოგვადგება მისი ნაწარმოები „ავგუსტუსის ცხოვრება“. როგორც თვით ნაწარმოებში

³ Laqueur, R. RE, XXXIII Halbband. 1936, გვ. 368; Sussehl, Fr.... 33. 309.

დაცული რეალიების მიხედვით ჩანს. მან ის დაასრულა და გამოაქვეყნა ავგუსტუსის გარდაცვალების შემდეგ⁴. მისი გარდაცვალების თარიღის უფრო ზუსტად განსაზღვრა არ ხერხდება.

ნიკოლოზ დამასკელის ნაწარმოებები

ნიკოლოზ დამასკელის სახელით რამდენიმე ნაწარმოებია ცნობილი, მაგრამ სამწუხაროდ არცერთი მათგანი მთლიანად არაა ჩვენამდე მოღწეული. ყველა ისინი ან მხოლოდ ფრაგმენტების სახით არიან დაცული, ან ალარც ფრაგმენტებია მათი, მარტო სათაურებიღაა ცნობილი.

ნიკოლოზ დამასკელი მრავალმხრივი მწერალი იყო. მას მიეწერება კომედიებისა და ტრაგედიების თხზვა, რომელთაგან ერთის სახელია ცნობილი: *Ἀρχαὶ τῆς Ξασαχῆως* (ან *Ξασαχῆως*), (ე. ი. სუსანას დრამა). ეს ნაწარმოები მოღწეული არაა, არც დედანში და არც თარგმნილი.

მასვე ეკუთვნოდა ფილოსოფიური ტრაქტატები, სადაც ის ორიგინალური არ ყოფილა. ის, როგორც არისტოტელეს მიმდევარი, მისი იდეების ინტერპრეტაციასა და პოპულარიზაციას ახდენდა. მისი ფილოსოფიური ნაწარმოებები იყო: „Περὶ Ἀριστοτέλους φιλοσοφίας“, „Περὶ τοῦ Πλάτωνος“, „Περὶ τοῦ ἐν τοῖς Περικλέους ἀπομνημονεύμασι“. ამათგან რამდენიმე ციტატი დაცულია სიმპლიციუსთან, ხოლო „Περὶ Ἀριστοτέλους φιλοσοφίας“ სირიულად ყოფილა თარგმნილი და თარგმანის ნაწყვეტები არსებობს კემბრიჯის ერთ-ერთ ხელნაწერში.

პერიპატეტიკულ შრომათა რიგს მიაკუთვნებენ „Περὶ τῆς ἁπλῆς ἀληθείας“ („უჩვეულო ჩვევათა კრებული“), რომელიც დღეს ფრაგმენტების სახით არის მოღწეული. იგი მიძღვნილი იყო პეროდეს მიმართ და მისთვის იყო დაწერილი. დღესდღეობით თითქოს არაა დავა იმის შესახებ, რომ ეს ნაწარმოები ნიკოლოზ დამასკელის მიერ არის შედგენილი, მაგრამ უწინ სამეცნიერო ლიტერატურაში გამოთქმული იყო აზრი, რომ ის ნიკოლოზს კი არ ეკუთვნის, არამედ უფრო გვიანდელი ავტორისაა, რომელიც უხვად სარგებლობდა ნიკოლოზის სხვა ნაწარმოებით, „ისტორიით“ და ეს შე-

⁴ Laqueur. RE..., გვ. 405, 415.

ცდომა (ე. ი. ის, რომ ნიკოლოზს მიაწერეს სხვისი ნაწარმოები) ამან გამოიწვიაო⁵.

„ჩვევათა კრებულის“ ფრაგმენტები იოანე სტობელის „ანთოლოგიანი“ არის დაცული.

ნიკოლოზ დამასკელის ძირითადი ნაწარმოები „Ἰστορικαι“ („ისტორია“) წარმოადგენს მსოფლიო ისტორიას დასაბამიდან ძვ. წ. 4 წლამდე. არის აზრი იმის შესახებ, რომ ის პეროდეს დროს და მისთვის იყო დაწერილი. მისი წერა დაწყებული უნდა იყოს ძვ. წ. 16 წელს (დაახლოებით) და დასრულებული პეროდეს სიკვდილის შემდეგ⁶.

ეს ნაწარმოები შედგებოდა 144 წიგნისაგან, თუმცა ძველი ავტორებიდან ზოგი მხოლოდ 80 წიგნს ასახელებს (სვიდა), რაც არ არის სწორი (სვიდა ან მეტს არ იცნობდა, ან ეს ხელნაწერის შეცდომაა, ან მას რამე შემოკლებული რედაქცია ჰქონდა ხელთ).

ამ ნაწარმოებიდანაც მხოლოდ ფრაგმენტებია ჩვენამდე მოღწეული. ეს ფრაგმენტები შემოკვინანეს ძირითადად იოსებ ფლავიუსმა (123-ე და 124-ე წიგნებიდან) თავის Ἰωαννουῦ ἀρχαιολογικῶν-ში და კონსტანტინე პორფიროგენეტმა (I—VII წიგნებიდან) კომპილაციურ კრებულებში: Excerpta De insidiis (ვერაგობის შესახებ) და De virtutibus et vitiis (სიკეთისა და ბოროტების შესახებ). ზოგიერთი ციტატი ნიკოლოზის „ისტორიიდან“ დაცულია სტრაბონთან, პლუტარქოსთან და ათენაეოსთან. საბოლოოდ გვაქვს ნაწყვეტები 1—7 წიგნებიდან, 8—95 წიგნები სულ დაკარგულია, ხოლო 96, 103, 104, 107, 108, 110, 114, 116, 123 და 124 წიგნების ფრაგმენტები შემონახულია.

ისტორიულ-პანეგირიკული ხასიათისაა ნიკოლოზ დამასკელის „Βίαις Κρισεαίσις“ („კეისრის ცხოვრება“), რომელიც ასევე ფრაგმენტულადაა ჩვენამდე მოღწეული და რომელიც საბოლოოდ ოქტავიანუს ავგუსტუსის სიკვდილის შემდეგ დასრულდა; თუმცა კი მის სიცოცხლეშივე დაიწყო ნიკოლოზმა მისი წერა, რათა აღმოსავლური ქვეყნებისათვის გაეცნო ის, რაც საკუთრივ რომაელთათვის კარგად იყო ცნობილი. ჩვენამდე მოღწეულ ნაწყვეტებში გადმოცემულია ოქტა-

⁵ Susemihl, Franz., გვ. 317.

⁶ Jacoby, F., Die Fragmente der griechischen Historiker, II Teil, C, Berlin, 1926, გვ. 230—231.

ვიანუს ავგუსტუსის ბავშვობა, მაგრამ შესაძლოა მთლიან ნაწარმოებში კეისრის მთელი ცხოვრება იყო განდიდებული. „კეისრის ცხოვრების“ ნაწყვეტები კონსტანტინე პორფიროგენეტის ზემოთ დასახელებულსავე კრებულებში არის დაცული.

ნიკოლოზ დამასკელსავე ეკუთვნის „*Ἡσὴ? τὴν Ἰησοῦν*“ („საკუთარი ცხოვრების შეახება“), რომლის ფრაგმენტები ასევე კონსტანტინე პორფიროგენეტის იმავე კრებულებშია მოთავსებული. ამის შესახებ არსებობდა აზრი (Orelli, Koraes, Feder, Asbach), რომ ასეთ ქებას საკუთარ თავზე კაცი თვითონ ვერ დასწერდა, ეს უთუოდ მისი მოწაფეების გაკეთებულია⁷. მაგრამ ამ აზრმა ვერ მოიკიდა ფეხი და ნიკოლოზ დამასკელის თხზულებათა შორის მის „ავტობიოგრაფიასაც“ ასახელებენ ხოლმე უეჭველად და მისი სიცოცხლის ბოლო ხანით ათარიღებენ.

საშუალო საუკუნეებში კარგად იყო ცნობილი ორ წიგნად დაწერილი „*მცენარეთა ფიზიოლოგია*“, რომელიც ლათინურად გადაამუშავებული, საკმაო პოპულარობით სარგებლობდა, ერთ ხანს მისი დედანი არისტოტელესად იყო მიჩნეული, მაგრამ კვლევა-ძიებამ დაადასტურა, რომ მისი ავტორი ნიკოლოზ დამასკელი იყო, რომელმაც უხვად ისარგებლა არისტოტელესა და თეოფრასტეს ნაშრომებით. ეს ნაშრომი ლათინურიდან ისევ ბერძნულად ითარგმნა მე-14 საუკუნეში⁸.

ეს არის ნიკოლოზ დამასკელის ჩვენთვის ცნობილი ნაწარმოებები.

ნიკოლოზ დამასკელის ფრაგმენტები არაერთგზის ყოფილა გამოცემული. უძველესი მათ შორის არის J. C. Orelli-სა: *Nicolai Damasceni historiarum excerpta*, Lipsiae, 1804. შემდეგია: C. Müller-ისა სერიაში: „*Fragmenta historicorum graecorum*“, III, Parisii, 1883, გვ. 343—464, L. Dindorf-ისა: „*Historici graeci minores*“, I, Lipsiae, 1870, გვ. 1—153. და უკანასკნელი F. Jacoby-ისა „*Die Fragmente der griechischen Historiker*“, II Teil, A. Berlin, 1926. გვ. 324—430 (თავისივე კომენტარებით, II Teil, C, გვ. 229—291), გარდა ამისა, მისი „კეისრის ბიოგრაფია“, რომელიც სხვა ნაწარმოებებზე უკეთ არის დაცული და რომის ისტორიის შემსწავლეებს (და საერთოდ ევროპეისტებს) სხვაზე მეტად აინტერე-

⁷ Susemihl, ..., გვ. 313.

⁸ Christ, ..., გვ. 375; Susemihl, ..., გვ. 317—318.

სებს, ცალკეც არის რამდენჯერმე გამოცემული. მაგ. Nicolaus Damascenus, Vie de César, Fragment récemment découvert et publ. pour la première fois en 1849. Nouv. ed. par N. Piccolas, Paris, 1850. აქ არის ბერძნული ტექსტი და ფრანგული თარგმანი, Hall, Clayton Morris, Nicolaus of Damascus, Life of Augustus, Northampton, 1923, IV, 97 p. არის ბერძნული ტექსტი და ინგლისური თარგმანი. Nicolao Damasceno, La vita di Augusto, ed. crit. et trad. di G. Turturro (? G. Partuno), 1945, ბერძნული ტექსტი და იტალიური თარგმანი.

ნიკოლოზ დამასკელის ფრაგმენტებზე მუშაობისას ყველა ეს გამოცემა გათვალისწინებულია, მაგრამ ძირითადად მაინც F. Jacoby-ს გამოცემაა მიჩნეული, როგორც ყველაზე კრიტიკული და უახლესი. რამდენადაც ნიკოლოზ დამასკელის თხზულებები სრულად და დამოუკიდებლად არ არის ჩვენამდე მოღწეული, ამდენად მის ხელნაწერებზე საგანგებო ლაპარაკი არ გვიხდება. ხელნაწერები ჩვენ იმ ავტორებისა უნდა მიმოვიხილოთ, ვინც შემოგვინახა ნიკოლოზ დამასკელის ფრაგმენტები.

როგორც ზემოთ იყო ნათქვამი, „ჩვევათა კრებულის“ ექსცერპტები იოანე სტობელის (Ἰωάννης Στοιχειώτης) „ანთოლოგიაშია“ დაცული. იოანე სტობელი ახ. წ. V ს-ის მოღვაწე იყო და მის 4 წიგნიან „ანთოლოგიაში“ 500-ზე მეტი მწერალია შესული. ერთ-ერთი მათგანია III—IV წიგნში დამოწმებული ნიკოლოზ დამასკელი. თვით ეს „ანთოლოგია“ იმ სახით არაა ჩვენამდე მოღწეული, როგორც ის შემდგენელმა გამოუშვა; მან ბევრი ცვლილება განიცადა და ბიზანტიელი ანთოლოგისტების ხელში გაიარა.

უძველესი ხელნაწერი, რომელშიც ეს ანთოლოგიებია, XI ს-ისაა (Vindobon. philol. gr. 67; Venet. IV, 29), ხოლო ნიკოლოზ დამასკელის ექსცერპტების შემცველი ხელნაწერები XIV და XV ს-ისაა (Farnesin. III D 15; Parisin. Gr., 2129; Laur. 8,22)⁹. მეტი წილი ნიკოლოზ დამასკელის „ისტორიის“ ნაწყვეტებისა კონსტანტინე პორფიროგენეტის კომპილაციური კრებულების მეშვეობით არის ჩვენამდე მოღწეული. კონსტანტინე პორფიროგენეტი X ს-ის მოღვაწეა, ხოლო მისი კრებულები („ვერაგობის შესახებ“ და „სიკეთისა და ბოროტების შესახებ“) XII—XVI სს-ის ხელნაწერებით არის ჩვენამდე მოღწეული.

⁹ Christ..., II, 2, 1913, გვ. 892.

იოსებ ფლავიუსის (ახ. წ. I—II ს-ის მოღვაწე) „იუდეველთა არქეოლოგიაში“ არის რამდენიმე ნაწყვეტი ნიკოლოზ დამასკელის თხზულებებიდან. იოსებ ფლავიუსის ნაწარმოების (ისიც ზოგიერთი თავების) XI ს-საზე ადრინდელი ხელნაწერები არ არსებობს¹⁰.

ამგვარად, ნიკოლოზ დამასკელის თხზულებათა ფრაგმენტები მათი დაწერის დროსთან შედარებით საკმაოდ გვიანდელი ხელნაწერების სახით არიან ჩვენამდე მოღწეული.

ნიკოლოზ დამასკელის წყაროები

ნიკოლოზ დამასკელის თხზულებათა (უფრო სწორად თხზულებათა ფრაგმენტებს) შორის საქართველოს ისტორიისათვის სხვაზე მეტად საინტერესოა ორი—მისი „ისტორია“ და „ჩვევათა კრებული“. ისევე, როგორც სხვა ავტორების მიმართ აქაც ისმის წყაროების საკითხი. „ისტორიისათვის“ სამეცნიერო ლიტერატურაში მოცემული ცნობების მიხედვით წყაროა მეთოდოლოგიის თვალსაზრისით—ეფოროსი, რომლის მსგავსადაც ავტორისათვის მთავარი ქრონოლოგიური პრინციპი კი არ არის, არამედ მოვლენათა შორის არსებითი ურთიერთკავშირია. ქრონოლოგია, ცხადია, დაცულია, მაგრამ რამდენადაც ისტორია უახლოვდება ავტორის თანამედროვეობას, იმდენად იგი უფრო გავრცობილად არის წარმოდგენილი. ამას გარდა წყაროა: კტესია და ქსანთოსი, აღმოსავლეთის ქვეყნებისათვის, ხოლო ჰელანიკე და ეფოროსი დასავლეთის ქვეყნებისათვის¹¹.

მითრიდატეს ომების ისტორიისათვის, რაც 96—110 ფრაგმენტებშია გადმოცემული, წყაროდ პოსედონიოსია აღიარებული¹². Witte-ს ნაშრომში ის აზრია გატარებული, რომ რომის ისტორიისათვის ნიკოლოზ დამასკელი იყენებდა პოსედონიოსს (frg. 95). თეოფანე მიტილენელს (frg. 77) და კეისარს (frg. 80)¹³.

¹⁰ Christ..., II. I, გვ. 596.

¹¹ Laqueur..., გვ. 374, 375. ლაკერი თითქოს აკრიტიკებს ამ შესეღლებას და ნიკოლოზ დამასკელის ფრაგმენტების ძალიან დეტალურ გარჩევას იძლევა, მაგრამ არსებითად, საბოლოოდ ისიც ამავე აზრის არის. Christ-ი „ისტორიისათვის“ წყაროდ კტესიას ასახელებს. გვ. 376. Carl Jacoby—კტესიას, resp. დიოდორეს „Zur Beurteilung der Fragmente des Nikolaus von Damaskus... Lipsiae, 1874, 193—211).

¹² Susemihl..., გვ. 315—316.

¹³ Laqueur..., გვ. 392.

„ჩვევათა კრებულის“ წყაროთა შესახებ სპეციალისტები ძირითადად ერთი აზრისა არიან: ყველა ასახელებს ეფოროსს და ზოგჯერ არისტოტელეს „Νόμῃα παρπαριᾶ“-ს, რაც არსებითად ისევ ეფოროსზე დამოკიდებულად არის მიჩნეული¹⁴. სპეციალური გამოკვლევა ამ საკითხზე აქვს E. Reimann-ს: Que ex fonte fluxerit Nicolai Damasceni Παρπαρῖων ἔμῃν συγγραφή¹⁵, სადაც მიდის იმ დასკვნამდე რომ ეფროსი არის წყარო „ჩვევათა კრებულისათვის“ და განსაკუთრებით ნათლად ჩანს ეს იმ ნაწილებში, რომლებიც ეხება კრეტელთა, სავრომატთა და გალაქტოფაგთა ჩვევებს¹⁶.

ორიოდე სიტყვით მინდა შევეხო იმ ავტორებს, რომლებიც ნიკოლოზ დამასკელის ნაშრომებში არიან გამოყენებული: ეფოროსი ძვ. წ. IV ს-ის მცირეაზიელი ბერძენი ისტორიკოსი იყო; მას ჰქონდა დაწერილი 30 წიგნად „Ἰστορίᾳ αἰσῶν παρῶτων“, რაც საბერძნეთის პირველი ზოგადი ისტორია იყო. მან გამოიყენა მის დრომდე არსებული საისტორიო მწერლობა და მისი შემდეგი დროის ავტორები ხშირად მიმართავენ მას. მაგ., დიოდორე (B. 11—16), ფსევდო-სკიმნოსი, სტრაბონი და სხვები. სამწუხაროდ მისი „ისტორია“ დღეს მხოლოდ ფრაგმენტების სახით არის მოღწეული.

ეფოროსის დროინდელივე ავტორი იყო კტესია, ავტორი „Περσικά“-სი, რაც 23 წიგნად იყო, მაგრამ ამჟამად მარტო ფრაგმენტებია მისი. დიოდორეს იგი თითქოს უშუალოდ აქვს გამოყენებული, სხვა ავტორებს—მეშვეობით.

ქსანთოსი ძვ. წ. V ს-ის ლოგოგრაფოსი იყო; მას ჰქონდა 4 წიგნისაგან შემდგარი „Λυδίαῖα“ (რასაც ზოგი ძველადვე არ სცნობდა მისად). ეს ნაწარმოებიც მხოლოდ ფრაგმენტების სახით არის მოღწეული ჩვენამდე.

ჰელანიკე იყო ძვ. წ. V ს-ის ისტორიკოსი, პეროდოტეზე უმცროსი, მას სხვადასხვა ხასიათის თხზულებები ჰქონდა—გენეალოგიური („Φορῶνις“; „Δεσαχλῶνεια“; „Ἀτλαστῆς“; „Ἰρσῆια“), ქოროგრაფიულ-ქრონოლოგიური („Αἰθῖα“; „Περσικά“; „Ἀτმიς“; „Καρυσθῖαι“; „Ἰέρεια τῆς Ἡρᾶς“). ცალკეა მისი „Νόμῃα παρπαριᾶ“. ამ ნაწარმოებებიდან მხოლოდ ფრაგმენტებია შემორჩენილი.

¹⁴ Susseml.,..., გვ. 317; Schürer, ..., გვ. 54; М. И. Ростовцев, Скифия и Боспор, стр. 87.

¹⁵ Philologus, 54 ტ. 1895, გვ. 654—709.

¹⁶ იქვე, გვ. 694.

ცნობილი ფილოსოფოსის არისტოტელეს შესახებ სიტყვას აღარ გაეაგრძელებ, აღვნიშნავ, მხოლოდ იმას, რომ მის მრავალრიცხოვან შრომათა შორის იყო ერთი, „*Νομομαχ βραββαριχά*“, რომელიც ჰაპირუსის ერთი ფრაგმენტის სახით არის ჩვენამდე მოღწეული და რომელიც მიჩნეულია ნიკოლოზ დამასკელის ერთერთ წყაროდ.

პოსეიდონიოსი 140—56 წწ. ცხოვრობდა. მას ჰქონდა მრავალი სხვადასხვა ხასიათის შრომა და არისტოტელეს მერე უდიდეს მეცნიერად ითვლებოდა ანტიკურ სამყაროში. მას ჰქონდა „ისტორია“ (რაც პოლიბიოსის შრომის გაგრძელებას წარმოადგენდა 144—86 წწ. ამბებს შეიცავდა), „*Περὶ Ὀξεχουῖν*“, „მეტეორათავის“ და სხვ. ამას უხვად იყენებდნენ შემდეგი თაობის ისტორიკოსები: სტრაბონი, გემინოსი და სხვ. პოსეიდონიოსის ნაშრომები ფრაგმენტების სახით არის დღეს მოღწეული.

თეოფანე მიტილენელი ძვ. წ. I ს-ის მოღვაწე იყო. იგი მონაწილეობდა პომპეუსის ლაშქრობაში და დაწერა საისტორიო თხზულება, რომელშიც აღწერილი იყო მითრიდატეს მესამე ომი. მის ნაშრომს იყენებდნენ შემდეგ სტრაბონი, პლუტარქოსი, აპიანე, ლივიუსი და სხვები. სამწუხაროდ მისი მხოლოდ ფრაგმენტებია ჩვენამდე დაცული.

დიოდორე სიცილიელი ძვ. წ. I ს-ის ისტორიკოსი იყო. მას ჰქონდა დაწერილი „*Βιβλία: αἰσθητικῆ ἱστοριῆς*“, ორმოც წიგნად. ეს იყო მსოფლიო ისტორია დასაბამიდან სოფლისა იულიუს კეისრის გალებთან ომის დრომდე. მისი ნაშრომი მნიშვნელოვანია იმითაც, რომ მანამდე არსებული და აწ დაკარგული წყაროები შემოგვინახა. დიოდორეს „ისტორიული ბიბლიოთეკა“ მოღწეულია ჩვენამდე და მისი რუსული თარგმანიც არსებობს.

იულიუს კეისრის ლიტერატურული მემკვიდრეობა („ომი გალებთან“, „სამოქალაქო ომი“ და სხვ.) ლათინურ ენაზეა. როგორც სპეციალისტები ფიქრობენ, ნიკოლოზ დამასკელმა რომში ყოფნის დროს ისწავლა ლათინური და შესძლო ლათინური წყაროების, კერძოდ კეისრის შრომათა გამოყენება¹⁷.

ნიკოლოზ დამასკელის თხზულებები ბევრმა ავტორმა გამოიყენა. მისი თანამედროვე იყო სტრაბონი, რომელიც თავის „გეოგრაფიაში“ (XV წიგნი) იმოწმებს ნიკოლოზ დამასკელს. იოსებ ფლავიუსი, რომელმაც შემოგვინახა ნიკოლოზის მთელი ციტატები,

¹⁷ Laqueur,..... გვ. 392.

უხვად იყენებს ამ ავტორის ნაშრომებს. იოსებ ფლავიუსის ერთ-ერთ წყაროდ ნიკოლოზ დამასკელი არის აღიარებული¹⁸. თ. რეინაკი მონოგრაფიაში („Mithridate Eupator, roi de Pont“, Paris, 1890. გვ. 452) წერს, რომ ნიკოლოზ დამასკელი ის ავტორი იყო, რომლის მეშვეობით აპიანე პოსედონიოსისა და სალუსტიუსის ცნობებს იყენებდა მითრიდატეს მეორე ომის აღწერისას. ხოლო შესაძლოა ისევე ნიკოლოზ დამასკელი იყოს აპიანეს წყარო ლუქულუსთან და პომპეუსთან მითრიდატეს ომებისათვისაო. ათენაეოსი თავის „Δεκαεπιτομικαί“-ში“ (VI, 91) იპოწმებს ნიკოლოზ დამასკელს, კვლავ მითრიდატე ევპატორის ამბებთან დაკავშირებით.

ნიკოლოზ დამასკელის ცნობები საქართველოს შესახებ

ნიკოლოზ დამასკელის ნაწარმოებებში: „ისტორია“ და „ჩვევათა კრებული“ არის ცნობები, რომლებიც საინტერესოა საქართველოს ისტორიის მკვლევართათვის. ეს ცნობები ძირითადად სამად შეიძლება დავაჯგუფოთ: I ჯგუფში შევა ჩვენი წინაპარი ტომებისა და მათი მენობლების დახასიათება, II-ში—მეზობელი ქვეყნების (არმენია, ბოსფორი, პონტო) აღწერა და ისტორია (უპირატესად მითრიდატეს ისტორია) და III-ში—არგონავტების მითიდან სხვადასხვა ადგილები.

I. ქართველთა წინაპარი ტომებისა და მათი მეზობლების ჩვევათა დახასიათებიდან, რაც მოცემულია „ჩვევათა კრებულში“, ყურადღებას იპყრობს შემდეგი: მოღწეულ ფრაგმენტებში სხვა ტომებს გარდა იხსენიებიან კოლხები, სინდები, ტავრები, მოსინები, კერკეტები, სავრომატები და გალაქთოფაგები. ამათგან პირველი სამი დაპარხვის წესებთან დაკავშირებით არიან ხსენებული, ხოლო დანარჩენების ჩვეულებების აღწერა უფრო მრავალმხრივი და დაწვრილებითია.

ნიკოლოზ დამასკელი ამბობს: „ტავრები... მეფეებთან ერთად მარხავენ უერთგულესებს მათ მეგობართა შორის. ხოლო მეფე, როდესაც კვდება მეგობარი, ან ნაწილს, ან მთელ ყურს სკრის მას გარდაცვლილის ღირსების მიხედვით... სინდები იმდენ თევზს აგდებენ საფლავზე, რამდენი მტერიც ჰყავს მოკლული მას, ვისაც მარ-

¹⁸ Schürer, ... გვ. 54.

ხავენ... კოლხები მიცვალებულებს კი არ მარხავენ, არამედ ჰკიდებენ ხეებზე“ (frg. 119. 120, 121).

დამარხვის ამ წესთა შესახებ შემდეგი შეიძლება შეინიშნოს: კოლხთა დამარხვის ეს წესი ანტიკურ მწერლობაში მარტო ნიკოლოზ დამასკელს არა აქვს გადმოცემული. II—III სს. მწერალი კლავდიუს ელიანუსი „სხვადასხვა მოთხრობებში“ (IV, 1) წერს: „კოლხები მიცვალებულებს ტყავებში მარხავენ, გამოჰკერავენ და ხეებზე ჰკიდებენ“.

ძვ. წ. III ს-ის ეპიკოსი აპოლონიოს როდოსელი თავისი „არგონავტიკაში“ (III, 201—209) წერს: კოლხიდაში კირკეს დაბლობზეა მოსული იასონი და აქ ხეების წვერებზე ხედავს თოკებით ჩამოკიდებულ გვამებს და ამბობს—აქამდე მძიმე ცოდვად ითვლება კოლხებში ცეცხლით დაწვან დახოცილი მამაკაცები. მათ ახვევენ გამოუყვანელ ხარის ტყავებში და ჰკიდებენ ხეებზე ქალაქიდან მოშორებით, მაგრამ მიწაც ღებულობს ჰაერთან თანაბრად თავის კუთვნილს, რადგან ქალების გვამებს მიწაში მარხავენ. ასეთი წესი აწვთ მათ. აპოლონიოს როდოსელის სქოლიასტი კი შენიშნავს, რომ აპოლონიოსი კოლხების დამარხვის საკითხში ნიმფოდოროსის მიმდევარიაო.

ანტიკური წყაროების გარდა ქართულ მწერლობაშიც მოგვეპოვება მსგავსი ცნობა. ვახუშტის „გეოგრაფიაში“ ეკითხულობთ თანამედროვე აფხაზეთის ტერიტორიაზე მცხოვრებთა შესახებ: „სარწმუნოებით არიან ქრისტიანენი, არამედ არღარა რისა მეცნიერნი და ირიცხვიან, ვითარცა კერპნი. ვინათგან არა დაჰფლვენ მკუდართა თვსთა, არამედ მისითავე სამკაულ-იარაღითა და შესამოსლითა შთასდებენ კუბოთა შინა და შესდგმენ ხეთა ზედა, და უკმთუ შტვენს მკუდარი იგი ეშმაკის მიერ, სწამთ განსვენებულად მერმესა გას“¹⁹.

გარდა ლიტერატურული მოწმობებისა, ძველი კოლხიდის ტერიტორიაზე მიცვალებულის დამარხვის ასეთი წესი დადასტურებულიც ეთნოგრაფიული მონაცემების მიხედვითაც და ქართველ ეთნოგრაფებს საამისო ახსნაც მოეპოვებათ (ხეზე ჩამოკიდება ტყავში—ეს არის ხარის კულტის ასახვა—ვეყრდნობი პროფ. გ. ჩიტაიას ზეპირ

¹⁹ ვახუშტი, აღწერა სამეფოსა საქართველოსა; თ. ლომოურის და ნ. ბერძენიშვილის რედაქციით, თბილისი, 1941, გვ. 172 (ვახუშტის გვერდი 264).

განცხადებას). არსებობს გ. ნიორაძის შრომა „მიცვალებულის ჰაერზე დამარხვა“²⁰, სადაც სხვაგვარი ახსნა მოცემული—ჰაერზე დამარხვისას ქირისუფალს სჯეროდა, რომ ამითი მიცვალებულის სულს არ ჰკლავდა. რ. ფუთურიძე შრომაში „გვიანანტიკური ხანის დასავლეთ საქართველოს არქეოლოგიური ძეგლები“²¹, წერს: „ძველი ავტორების ცნობა, თითქოს კოლხეთში მიცვალებულ მამაკაცებს ტყავებში ახვევენ და ხეებზე ჰკიდებენ (აპოლონიოს როდოსელი, ... ნიმფოდორი, ... კლავდიუს ელიანე და სხვ.) და მხოლოდ ქალებს აბარებენ მიწას, არ უნდა ეხებოდეს კოლხეთში მცხოვრებ ყველა ტომს, რადგანაც ამ დროის დასავლეთ საქართველოში არა ერთი მამაკაცის სამარხია აღმოჩენილი (ბანძაში, ძვერში, ბრილში, კლდეეთში და სხვ.); თუმცა დაკრძალვის მსგავსი წესი ბოლო ხანებამდე შემორჩა აფხაზეთში მეხით მოკლული ადამიანის დასამარხად*. გარდა ამისა, გვაქვს ცნობები, რომ აფხაზეთში წესად ჰქონდათ მიცვალებულთა ხის ყუთში მოთავსება და ხეზე გაკიდვა... ევლია ჩელების ცნობით... ასე ასაფლავებენ აფხაზთა ბეგებს... ასეთივე ცნობა აქვს არქანჯელო ლამბერტის... ასევე ვახუშტის... ცხადია, დაკრძალვის ასეთი წესის შესახებ არქეოლოგიური მასალა ვერაფერს გვეტყვის“ (გვ. 66—67).

ახსნა მიცვალებულის დამარხვის ამა თუ იმ წესისა ჩემს კომპეტენციაში არ შედის, ის კი უდავო ჩანს, რომ ნიკოლოზ დამასკელმა თავის „უცნაურ ჩვევათა კრებულში“ კოლხებს შორის დამარხვის რეალურად არსებული წესი აღწერა.

მართალია, ამ რიგისა არ არის, მაგრამ კოლხების შესახებ ნიკოლოზ დამასკელს კიდევ ერთი ცნობა აქვს („ისტორია“, 103-ე თავიდან, frg. 95) დატული ათენაჯოსთან, „ქიოსელები დაიმორჩილა მითრიდატე კაპადოკიელმა და შეკრულები გადასცა თავის საკუთარ მონებს, რათა კოლხთა ქვეყანაში დაესახლებინათ“ (ამბავი დათარბლებულია ძვ. წ. 86 წლით). ეს ცნობა თვით ნიკოლოზს პოსედონიოსისაგან აქვს აღებული. მითრიდატეს უკმაყოფილება ქიოსელებით და მათი დასჯის სურვილი სხვა წყაროების მიხედვითაც ცნო-

²⁰ „ენიმკის შოამბე“, V—VI, 1940, გვ. 57—81.

²¹ მასალები საქართველოს და კავკასიის არქეოლოგიისათვის, II, 1959, გვ. 54—94.

* С. З в а н б а й, Абхазская мифология и религиозные поверья и обряды между жителями Абхазии (Из записок природного абхазца). габ. „Кавказ“, 1855, № 81.

ბილია, მაგრამ კოლხიდა რადაა გადასასახლებელ ადგილად გამოყენებული, ეს არ ვიცით (დასჯილი ქიოსელები, ძალიან აყრილები და შეურაცხყოფილები მითრიდატემ გაგზავნა ევქსინის პონტოსკენ—აპიანე, მითრიდატიკა, § 47, ქართ. გამოც., გვ. 107).

ამრიგად, თუ ეს სამივე ავტორი ერთმანეთისაგან არ სარგებლობს (და ერთის შეცდომას არ იმეორებს), ცნობა რამდენიმეჯერ გვხვდება და თითქოს საეჭვო არ ჩანს.

ტავრები ნიკოლოზ დამასკელისავე განმარტებით სკვითური ტომია; ეს ის ხალხია, რომელიც დღეს ყირიმად წოდებულ ტერიტორიაზე სახლობდა (და რომელსაც ანტიკურ ეპოქაში „ტავრიკა“ ეწოდებოდა). ეს ტომი მეფეებთან ერთად მარხავს უერთგულესებს მათ მეგობართა შორის. ხოლო მეფე, როდესაც კვდება მეგობარი, ან ნაწილს, ან მთელ ყურს სჭრის მას, გარდაცვალებულის ღირსების მიხედვით (frg. 119).

ნიკოლოზ დამასკელის დაახლოებით თანამედროვე მწერალი ისიგონოს ნიკეელი თავის ნაწარმოებში „Ἰστορία“ („დაუჯერებელი ამბები“), გვაწვდის მსგავს ცნობას მხოლოდ ლიგიელთა შესახებ (მაგრამ Jacoby-ს კომენტარის მიხედვით და მ. როსტოვცევის აზრით—იქვე, გვ. 92, Ἀλκυας შეცდომაა). ეს ცნობა ასეთია: „მეფე, როდესაც კვდება მეგობარი, ყურის რაღაცა, პატარა ნაწილს აჭრის, ხოლო როდესაც უფრო მახლობელი კვდება, უფრო მეტს აჭრის, ხოლო როდესაც ყველაზე მახლობელი—(მაშინ მთელს)“ (LXV, 2).

ჭეროლოტე „ისტორიის“ IV წიგნში (§ 71) გადმოსცემს მთელს რიტუალს სკვითთა ერთი ტომის დამარხვასთან დაკავშირებულს და სხვა ჩვევათა შორის წერს: მეფესთან ერთად მარხავენ ერთ-ერთ მის ხარკთაგანს, ღვინისმწდეს, მზარეულს, მეჯინიბეს და აყოლებენ თან ოქროს ჭურჭელს (ვერცხლსა და სპილენძს—არა). ამ ცნობაში ყურის მოკვეთის შესახებ არაფერია, მაგრამ პირველი ნაწილი (მეფეებთან ერთად იმარხვიან მისი უერთგულესები)—ორივეგან ერთნაირია. ეს ჩვევა მარტო სკვითების დამახასიათებელი არ არის.

სინდები, რომლებიც მიცვალებულის საფლავზე იმდენ თევზს აგდებენ, რამდენიც მტერი ჰყავს დამარხულს მოკლული (frg. 120), სკვითური მოღმის ტომია, უფრო ზუსტად—მეოტი ტომია. სხვა ავტორების განმარტებით ისინი ცხოვრობენ დღევანდელი ანაპის მიდამო ტერიტორიაზე და მათი დედაქალაქი იყო გორგიპია. ცხადია, იგივე არ არის ის ცნობა, რომელიც მომყავს, მაგრამ უეჭველად საერთო მოტივების მქონეა. არისტოტელე „Πολιτεία“—ში წერს:

„მეომარ ტომს, იბერებს ახასიათებს ის, რომ საფლავზე ირგვლივ იმდენ ჯოხს (ძქვლ:ჟოჟჲ) დაარქობენ, რამდენი მტერიც ჰყავს მოკლული მიცვალებულს“ (Lib. VII, c. II, § 6). სხვა ტომთა შესახებ ნიკოლოზ დამასკელი შემდეგს წერს: „მოსინები თავიანთ მეფეს კოშკში დამწყვდეულს ინახავენ, თუ ვინმემ იფიქრა, რომ მეფემ ოდესმე ცუდად გადასწყვიტა საქმე, მაშინ მას შიმშილით ჰკლავენ. იმ პურს, რომელსაც ისინი სჭამენ, თანაბრად ჰყოფენ და ნაწილს საერთოდ განუკუთვნებენ მეფეს. ისინი მტრულად არიან განწყობილი მოსული უცხოელების მიმართ“.

თარგმანი მომყავს Jacoby-ს გამოცემის მიხედვით. ეს ცნობა ძველ გამომცემლებს (Müller-ს, Dindorf-ს) სხვაგვარად აქვთ. მათ მიხედვით აქვს თარგმნილი ლათინურად და ასევეა გადმობეჭდილი ВДН-ს დამატებაში, სადაც ვკითხულობთ: „употребляемый в пищу хлеб для поровну, соотвѣстно выделенъ часть приезжающим иностранцам“ და იქვეა შენიშვნა (Müller-ის გამოცემის შენიშვნის თითქმის თარგმანი): ეტყობა ეს სიტყვები თავის ადგილას არ არის მოთავსებული, ისინი შეეხებიან ფრიგიელებს (frg. 128), რადგან თავისი ბუნებით მოსინები ველურები და უცხოელთა მიმართ მტრულად განწყობილები იყვნენო (დამოწმებულია სტრაბონი, XII, 3, 18, რაც ქვემოთ მომყავს).

როგორც ვხედავთ, Jacoby-ს ტექსტი რედაქტირებული აქვს. მის გამოცემაში τῶν ἰσχυρῶν. ἐπισημασθεῖς ἢ εἰσθεῖς ჩამატებულია Hoefler-ის კონტრაქტურის მიხედვით.

ეს ცნობა ძველ ბერძენ მწერლებთან ხშირად გვხვდება. იგი აქვს ქსენოფონტს (Anab. V, 4), სკიმნოს ქიოსელს (სტროფი 900—910), სტრაბონს (XII, 3, 18), დიოდორეს (XIV, 30, § 6—8) და სხვ. მეტნაკლები სისრულით.

უძველესი მათ შორის არის ქსენოფონტი; დიოდორეს ცნობა მასზეა დამყარებული (ორივე კიროსის ლაშქრობასთან დაკავშირებით გადმოსცემენ მოსინიკთა ამბავს). ხოლო ნიკოლოზ დამასკელის ცნობა ყველაზე ახლოს სკიმნოსის ვარიანტთან არის. უთუოდ მათი (ე. ი. სკიმნოსის და ნიკოლოზის) საერთო და უშუალო წყარო იყო ეფოროსი²².

მ. როსტოვეცის აზრით ეფოროსი ერთგვარად აიდეალებს შავი ზღვის სამხრეთ სანაპიროს მოსახლეობას, კერძოდ—მოსინიკებს

²² შტრ. Reimann..., გვ. 656—667.

(განსხვავებით ჩრდილო სანაპიროს მცხოვრებლებისაგან) და მისი ცნობები განსხვავდებიან ქსენოფონტის ცნობებისაგან (ქსენოფონტზე უშუალოდ არიან დამოკიდებული დიოდორე და სტრაბონი, ხოლო ეფოროსისგან მომდინარეობს სკიპოსისა და ნიკოლოზ დამასკელის ცნობები. ამავე რიგისა არიან აპოლონიოს როდოსელი—II, 377 და შმდ. და პომპონიუს მელა—I, 106)²³. ყველა ცნობასთან შედარებით ნიკოლოზ დამასკელს თავისებური აქვს ის მუხლი, სადაც სწერია საერთო ქონების შესახებ (მ. როსტოვცევის აზრით ეს ექნებოდა ეფოროსს), ხოლო სტრაბონის ცნობასთან შედარებით (მოსინიკები „ჩამოდიან მალღობებიდან და თავს ესხმიან მოგზაურებს“) სრულიად განსხვავებულია ნიკოლოზ დამასკელის ფრაგმენტის შესაბამისი ადგილის ძველი გამოცემების ვარიანტი, რის შესახებაც იყო ლაპარაკი ზემოთ.

Jacoby-ს ვარიანტი ერთგვარად შეთანხმებულია სტრაბონის ცნობასთან. ძველი ვერსია კი მართლაც სულ ეწინააღმდეგებოდა მას.

კერკეტები სხვა ანტიკური წყაროების მიხედვითაც ცნობილი ტომია. სტრაბონის განსაზღვრით, მაგ. ისინი შავი ზღვის აღმ. სანაპიროზე ცხოვრობენ ჰენიოხების მეზობლად, ჰენიოხები მათზე უფრო ჩრდილოეთით არიან. ხოლო არტემიდორეს აზრით ისინი ცხოვრობენ ბატას შემდეგ აქელებამდე. ბერძნული „კერკეტები“ ჩვეულებრივად „ჩერქეზებად“ ესმით ხოლმე (Pape, Griechische Eigennamen; ВДИ, გვ. 176, 241; პ. ინგოროყვა, გიორგი მერჩულე, გვ. 137 და სხვ.).

ნიკოლოზ დამასკელი ამ ტომს ასე ახასიათებს: „კერკეტები მათ, ვისაც რაიმე უსამართლობა აქვთ ჩადენილი, მოჰკვეთენ ხოლმე სალოცავთაგან, თუ ვინმე ხომალდის მართვისას შეცდება, ჯერიჯერით ჩაუვლიან ყველანი მას გვერდით და აფურთხებენ“ (fig. 125). ამ რიგის ცნობა თითქოს სხვა ავტორებთან არ ჩანს და ამის შესახებ მ. როსტოვცევი წერს, რომ აქაც ეფოროსის გამაიდუალებელ ტენდენციებთან უნდა გვქონდეს საქმე, როდესაც მეკობრე-კერკეტებს (пиратские жеркеты) საგანგებო მიჯიოსუსის მივაწერთ²⁴. მე ვფიქრობ, ამ ცნობაში რალაცა აღსანიშნავი, ტენდენციურად მიდგომილი და კარგი დამოკიდებულება ამ ტომის მიმართ (ან თუნდაც

²³ М. Ростовцев, Скифия и Боспор, стр. 92.

²⁴ М. Ростовцев, ... გვ. 93.

მოსინიკების მიმართ) ავტორისა არ ჩანს, ხოლო თუ კერკეტები უსამართლოდ მოქმედს სჯილდენ (ჩვენ ჯერ კიდევ არ ვიცით, უსამართლო საქციელად რა ითვლებოდა) და თუ ზომალდის ცუდად მმართველს აფურთხებდნენ, არც ეს არის ისეთი ღონისძიება, რომ მისი აღმნიშვნელი მაინცაღამაინც ტენდენციურად კარგად განწყობილად მივიჩნიოთ.

ნიკოლოზ დამასკელი ასე ახასიათებს სავრომატებს: „სარმატები სამ დღეში ერთხელ სჭამენ გაძლომამდის, ისინი ქალებს ყველაფერს უჯერებენ, როგორც ქალბატონებს. ქალწულს ისინი იმაზე უწინ არ ათხოვებენ, ვიდრე ის მტერ მამაკაცს არ მოჰკლავს“ (frg. 103).

სავრომატები (რომელთა სახელსაც უკავშირებენ სარმატებისას) არის სახელი ტომისა, თუ ტომთა გაერთიანებისა, რომელიც ცხოვრობდა კავკასიის ჩრდილოეთით, სკვითების მეზობლად.

მ. როსტოვეცევის შენიშვნის მიხედვით ამ ცნობაში (რაც ეფოროსისგან მოდის) სავრომატები დედაკაცთა მონობაში არიან (γυθαυχοιχαταισμενοι), რაც სკვითებში არაა შემჩნეული²⁵. დედაკაცთა მფლობელობაში მყოფ სავრომატებზე (γυθαυχοιχαταισμενον). რომლებიც ტანისთან ცხოვრობენ წერს სკილაქსიც (Ιερίπλησς, Ἀστχ, § 70).

ნიკოლოზ დამასკელის სავრომატთა დახასიათების პირველი § გამეორებულია მის თითქმის თანამედროვე მწერალთან, ისიგონოსთან (Ἀστχ, I) და პლინიუსთან (Historia naturalis, VII, 12) ისიგონოსის დამოწმებით.

სხვა ავტორები სავრომატების კვების ასეთი მანერის შესახებ არაფერს სწერენ. ნიკოლოზ დამასკელის ამ ცნობის II ნაწილის მსგავსი ცნობები აქვთ სხვა ავტორებსაც. მაგ. ისიგონოსი წერს: „სავრომატთა ქალები არ თხოვდებიან, ვიდრე მტერ მამაკაცს არ მოჰკლავენ“ (Ἀστχ, XXIX). ყველაზე ადრინდელი ავტორი, რომელიც თითქმის სიტყვასიტყვით ამასვე ამბობს, არის ჰეროდოტე (IV, 117). ჰიპოკრატე სავრომატი ქალების შესახებ წერს, რომ ისინი ჯირითობენ, შუბს ისვრიან, მტერს ებრძვიან. ბრძოლაში მონაწილეობას იღებენ, ვიდრე ქალწულები არიან. ხოლო ქალწულობას არ ჰპარგავენ მანამ, ვიდრე სამ მტერს არ მოჰკლავენ. ხოლო არ თხოვდებიან მანამ, ვიდრე მათი კანონების მიხედვით გათვალისწი-

²⁵ М. Ростовцев, гл. 91.

ნებულ მსხვერპლშეწირვას არ მოახდენენ. გათხოვების მერე ქალები მხოლოდ მაშინ იღებენ მონაწილეობას ბრძოლაში, როდესაც საყოველთაო სავალდებულო ლაშქრობა ცხადდება (Περ: ἀξίαι, ἡμέται, τόπαι, § 17). ამასვე ეხმაურება პლუტარქოსის გამოთქმა ამადონებზე: „ამადონთაგან არც ერთი არ თხოვდება, თუ მტერს არ მოკლავს“ (Περ: τῶν παρ' Ἀλεξανδρῆσι παροικῶν, 10).

სკვითების (და არა სავრომატების, ან ამადონების) ერთ ჩვეულებაზე წერს არისტოტელე, რაც იგივე არაა, მაგრამ რაღაცა საერთო მოტივი ზემო ცნობასთან მაინც აქვს. რომელიღაც ერთ-ერთ დღეობაზე სკვითებში არ შეიძლება ჩამოტარებული სასმისიდან დალიოს მან, ვისაც არცერთი მტერი არ მოუკლავს (Πολιτ: καδ, (Lib. VII, c. II, § 6).

ყველაზე ვრცელ დახასიათებას (ცხადია, მოღწეული ფრაგმენტების ფარგლებში) ნიკოლოზ დამასკელი იძლევა გალაქტოფაგებისას.

გალაქტოფაგების (სიტყვასიტყვით ნიშნავს „რძის მკამელებს“) ხსენება ჯერ კიდევ პომპროსის დროიდან იწყება და შემდეგი დროის მწერლები, როდესაც მათ ახსენებენ, მიუთითებენ ხოლმე კიდევაც პომპროსის „ილიადის“ შესაბამის ადგილზე (13,5), სადაც ამ ტომის და ზოგი მისი მეზობლის დიდი ქება სწერია (შდრ. ნიკოლოზ დამასკელი, frg. 204, სტრაბონი, VII, 3, 6-7 და სხვ.).

ნიკოლოზ დამასკელი გალაქტოფაგებთან ერთად წერს აბიებზე და ამადონებზე. ფრაგმენტებში ვკითხულობთ: „გალაქტოფაგები სკვითური ტომია, რომელსაც სახლები არ გააჩნია ისევე, როგორც სკვითთა უმრავლესობას. საკვებად აქვს მხოლოდ ცხენის რძე, რომლისაგანაც აკეთებენ ყველს, მას ჭამენ და სვამენ. ამის გამო მათთან ბრძოლა ძალიან ძნელია, რადგან მათ ყველგან თანა აქვთ საჭმელი. მათ დარიოსიც კი უკუაქციეს. აპასთანავე ისინი სამართლიანები არიან. საერთო აქვთ ქონებაცა და ქალებიც, ისე რომ თავისზე უფროსები მამებად მიაჩნდათ, უმცროსები—შვილებად, ხოლო ტოლები—ძმებად.

მათგანი იყო ანაქარსისი, მიჩნეული ერთ შვიდ ბრძენთაგანად; ის მოვიდა ელადაში, რათა გამოეკვლია სხვათა წეს-ჩვეულებები. ამათ იხსენიებს პომპროსი, რომელიც შემდეგ ლექსებში ლაპარაკობს მათზე: „ხელჩართულ მებრძოლ მიზიელთა, საოცარ ჰიპემოლგთა, გალაქტოფაგთა და აბიებისა, ადამიანთა შორის ყველაზე სამართლიანთა“. იგი მათ უწოდებს აბიებს ან იმიტომ, რომ ისინი მიწას არ ამუშავებენ, ან იმიტომ, რომ მათ სახლები არა აქვთ, ან

იმიტომ, რომ მხოლოდ ისინი ხმარობენ მშვილდებს. ხოლო მშვილდს ის ჰქვავს უწოდებს. როგორც ამბობენ, მათ შორის არაა არცერთი, არც მოშურნე, არც მოძულე, არც მოშიშარი, რაკილა მათ საერთო ცხოვრება აქეთ და მათში სამართლიანობა სუფევს. მათი ქალები არანაკლებ მეომრები არიან, ვიდრე კაცები და როდესაც საჭიროა, მათთან ერთად იბრძვიან. ამადონებიც იმიტომ არიან ძალიან მამაცები (მათ ხომ ოდესღაც ათენამდის და კილიკიამდის მიაღწიეს), რომ გალაქტოფაგების გვერდით ცხოვრობდნენ მეოტისის ტბის მახლობლად“ (frg. 104).

ამ ცნობაში გარდა იმისა, რომ რამდენიმე ტომზეა (გალაქტოფაგები, აბიები, ამადონები) ლაპარაკი, თვით გალაქტოფაგების შესახებაც რამდენიმე რიგის ცნობაა: ჯერ სახელი ამ ტომისა უცნობია, გალაქტოფაგები (რძის მჭამელები) ეწოდებათ მათ იმის გამო, რომ მათი ძირითადი საზრდო რძე და რძის ნაწარმია. ვადმოცემულია მათი სოციალური ყოფა, რომელიც საკმაოდ არქაულ ფორმას გვიჩვენებს, აღწერილია მათი ყოფა-ცხოვრება, რაც მომთაბარე ტომისთვის არის დამახასიათებელი და განსხვავებულია ანაქარსისი, რომელსაც არა ერთი ავტორი ახსენებდა ნიკოლოზ დამასკელამდეც და შემდეგაც (ჰეროდოტე, პლატონი, ეფროსი, აპოლონიოს როდოსელის სქოლიასტი, სტრაბონი, ლუკიანე, კლავდიუს ელიანუსი და სხვ.).

ამადონთა შესახებ მრავალი ცნობა არსებობს ანტიკურ მწერლობაში და ლიტერატურაც საკმაოა მათ შესახებ. ვადმოცემათა მიხედვით ისინი ცხოვრობდნენ თემისკირაში, თერმოდონტის დაბლობზე და შემდეგ ალბანიის ჩრდილოეთით მთებში (სტრაბონი). ნიკოლოზ დამასკელის ცნობის მიხედვით დაზუსტებულია ამადონების საცხოვრებელი—მეოტისის ტბის მახლობლად (თუ ცნება—მეოტისის ტბის მახლობლად—მაინცდამაინც აზოვის ზღვის ნაპირად უნდა გავიგოთ და არა ზოგადად შავი ზღვისა და კავკასიონის ჩრდილოეთით).

ასეთია ნიკოლოზ დამასკელის ცნობები ქართველთა წინაპარი ტომებისა და მათი მეზობლების შესახებ.

11. მეზობელი ქვეყნების აღწერა და ისტორია ამ ავტორთან ასეთია: ერთი ჯგუფი ცნობებისა ეხება მითრიდატე ევპატორს. წყაროდ ამ ცნობისათვის პოსეიდონიოსია აღიარებული. „მითრიდატემ, პონტოელთა მეფემ, მოაწყო შეჯიბრი ბევრ ჭამასა და ბევრ სმაზე, ჯილდო იყო ვერცხლის ტალანტი და ორთავეში გაიმარჯვა, ხოლო ჯილდო დაუთმო თავის შემდეგ გამარჯვებულს, შეჯიბრში მონა-

წილე კალამოდრისს, კიზიკელ ათლეტს“ (ისტორია, 103, 73. მითრიდატეს ისტორიის ბევრ აღმწერელთა შორის მხოლოდ კლავდიუს ელიანუსს აქვს მსგავსი ცნობა). „ფრიგიის აპამეასთან გამოჩნდნენ ტბები, რომლებიც უწინ არ ყოფილან, მდინარეები და სხვა წყაროები, რომლებიც მოძრაობის შემდეგ გამოჩნდნენ და ბევრი კიდევაც გაუჩინარდა... მიწაში მყოფ წყალთაგან დიდძალმა მწარე და ლურჯმა წყალმა ამოხეთქა და უმეტესად რამდენადმე მოშორებით ზღვის ადგილებიდან, ისე, რომ ლოკოკინებით იყო სავსე ყოველი მახლობელი ადგილი და სხვა თევზებით, რაც კი ხარობს ზღვაში“ (ისტორია, 104, 74).

ამ ფრაგმენტს საკუთრივ ისტორიისათვის ნაკლებად აქვს მნიშვნელობა, იგი ბუნებისმეტყველების სფეროს განეკუთვნება.

„ლუკულუსი ზეიმით შევიდა რომში, მოახსენა მითრიდატეს წინააღმდეგ ომის შესახებ და გადაეშვა დიდ ფუფუნებაში ძველი გონივრული ზომიერებიდან, რაკილა მოიხვეჭა ორი მეფის, მითრიდატესა და ტივრანეს სიმდიდრე და პირველი წარჩინებული გახდა ყველა რომაელთა შორის“ (ისტ., 110, 77).

მითრიდატეს მესამე ომის დროს რომაელთა ჯარს თავდაპირველად ლუკულუსი მხედარმთავრობდა (71—68 წ.); მითრიდატეს ომების ისტორიაში მის შესახებ ცნობები ბევრგან გვხვდება, მაგრამ ყველაზე დაწვრილებით, როგორც მოსალოდნელიც იყო პლუტარქოსს აქვს მოთხრობილი „ლუკულუსში“. „ლუკულუსიდან“ ამ ადგილს ეხმაურება ც. 37. „ქიოსელები დაიმორჩილა მითრიდატე კაპადოკიელმა და შეკრულები გადასცა თავის საკუთარ მონებს, რათა კოლხთა ქვეყანაში დაესახლებინათ. მართლაც ასე განურისხდა მათ ღვთაება, რადგან მათ პირველებმა გამოიყენეს ნაყიდი მონები მაშინ, როდესაც ბევრნი თავისი ხელით აკეთებდნენ ყოველივეს ღვთისმსახურებისათვის“ (ისტ. 103, 95), ეს ფრაგმენტი ზემოთაც გვქონდა მოყვანილი კოლხებთან დაკავშირებით და მის შესახებ კომენტარებიც იქ იყო. აქ დამატებით შეიძლება შევნიშნოთ ერთი: ავტორს ქიოსელების მარცხის მიზეზად ღვთაების მრისხანება მიაჩნია, ხოლო ღვთაება იმიტომაა მათზე განრისხებული, რომ მათ პირველებმა გამოიყენეს ნაყიდი მონები. აქ ერთგვარად ჩანს ნიკოლოზ დამასკელის დამოკიდებულება ნაყიდი მონების შრომის მიმართ.

არმენიის ხსენება არის ერთ ფრაგმენტში, სადაც ბიბლიაზედაც არის მითითება: „მინიადის ზემოთ არმენიაში არის დიდი მთა. რომელსაც ეწოდება ბარისი, სადაც, არსებობს გადმოცემა, რომ

თავი გადაირჩინეს წარღვნის დროს ბევრმა გამოქცეულებმა. კილო-
ბანი, რომელიც ტიეტეებდა ამ წარღვნისას, ამ მთის მწვერვალს
მისდგომია და ფიცრების ნაშთები ამ ადგილას დიდხანს შერჩენილა.
ეს ასე მოხდა, რაც აგვიწერა მოსემაც, იუდეველთა რჯულმდებელ-
მა“ (ისტორია, 96, 72).

ნიკოლოზ დამასკელის „ისტორიის“ ეს ადგილი გამოიყენა მოსე
ჯანაშვილმა, რომელიც წერს: „ნოეს კილობანი შეჩერდა გორდის
მთაზე, რომელსაც დამასკინის სიტყვით ერქვა ბარისი... თვით მთის
მწვერვალის სახელები ბარისი და ლუბარი—ორივე აღნიშნავენ ბა-
რიანს, სწორ ადგილს. ბარისი=სვ. ლუ-ბარ (შეადარე: რუსისა=
სვან. ლუ-რუს)“²⁶.

ამ ფრაგმენტთან გაცნობისას პირველი, რაც გვაგონდება (და
რახედაც მიუთითებს ავტორიც) არის „ბიბლია“, ხოლო მინიადე-
ბის ხსენებასთან დაკავშირებით გამომცემლები (Müller, Jacoby)
იგონებენ ალექსანდრიული ხანის ისტორიკოსებს, სტრაბონს და
სხვათ, ვინც არგონავტების მითთან დაკავშირებით არმენია-არმე-
ნოსი და მინიადები დაასახელეს.

ბო ს ფ ო რ ი ანტიკურმა მწერლობამ ორი იცის—ერთი კიმე-
რიული და მეორე თრაკიული. თრაკიის ბოსფორს ახსენებს ნიკო-
ლოზ დამასკელი, უფრო სწორად, მის ერთ ძველ ნავსადგურს—
ქრისოპოლისს, რომელიც მდებარეობს ბიზანტიონის პირდაპირ,
ბითინიაში (frg. 89).

ამ ქალაქის, resp. ნავსადგურის ხსენება სხვა ავტორებთანაც
არის (ქსენოფონტი, ეფოროსი, სტრაბონი და სხვ.). სახელწოდება
მომდინარეობს (ძველებისავე განმარტებით) აგამემნონისა და ქრი-
ზეიდას შვილის, ქრიზოსის სახელისაგან (ე. ი. ეხმაურება ტროის
ომს).

ლი დ ი ე ლ ე ბ ი ს ურთიერთობა პონტოსთან ასახულია ისტო-
რიის VI წიგნის ფრაგმენტებში (46—47). იგივე ამბები ჰეროდოტეს-
თან (I, 7) ცოტა სხვაგვარად არის გადმოცემული, მაგრამ ის ვერსია,
რაც ნიკოლოზ დამასკელს აქვს, უეჭველად საინტერესოა. „როდე-
საც მეფობდა მირსოსი“²⁷, დასკილოსი, სალიატეს მიერ მოკლული

²⁶ „საქართველოს ისტორია“, ტფილისი. 1906. გვ. 19. მე არ გამოვუძღვებო
აქ ამ ანალიზის შეფასებას. მნიშვნელოვანია ის, რომ საქართველოს ისტორიის
საკითხების კვლევისას ნიკოლოზ დამასკელის ცნობაც არის გამოყენებული.

²⁷ ჰეროდოტესთან არის: *Καθηδύλης τῶν οἰ* *Ἐξλητῆς Μυρσίου* *θροναῖου*
და *Καθηδύλης ὁ Μύρσος*.

დასკილოსის ძე, რადგან ეწინოდა, ჰერაკლიდებს მის მიმართ რაიმე ბოროტი ზრახვები არ აღძვროდათ, გაიქცა ფრიგიიდან და წავიდა სირიელებში, რომლებიც ცხოვრობდნენ პონტოში, სინოპეს ზემოთ. იქ დარჩა ის და შეერთო ადგილობრივ მცხოვრებთაგან სირიელი ქალი, რომლისგანაც ეყოლა მას გიგესი“ (ისტ., VI, 46).

„ადიატე“²⁸ ლიდიელთა უკანასკნელი მეფე ამგვარად აღესრულა: სარდენი იყო ერთი დასკილოსის ბიძა, იმ დასკილოსისა, რომელიც პონტოში წავიდა, სახელად არდისი, გიგესის ძე, იგი დამწუხრებელი იყო თავისი უშვილობის გამო და მიმართა ადიატე მეფეს, რომ ნება მიეცა და დასკილოსი პონტოდან მოეყვანათ, რათა ის შვილად გაეხადა, რომ არ გაუდაბურებულიყო მათი სახლი, რადგან თვითონ უშვილო იყო, ხოლო ისინი კიდევ წასულები. ხოლო დასკილიებთან მშვიდობიან ურთიერთობაში ყოფნა შესაფერისი იყო.

მან თქვა, რომ მეფის წინაპრებმა მოუწოდეს მათ ლიდიაში გაძევებიდან. მეფემ დართო ამისი ნება ამის მთხოვნელ არდის. მან დასკილოსისათვის გაგზავნა კაცები და ის ლიდიაში გამოიძახა, ხოლო დასკილოსს უყვარდა ის ქვეყანა, სადაც ცხოვრობდა და არ გაუგონა. სამაგიეროდ გაუგზავნა თავისი შვილი, გიგესი, რომელიც დაახლოებით 18 წლისა იყო. ეს რომ მოვიდა, მიიღო არდისმა და შვილად გამოაცხადა“ (ისტ., VI, 47).

როგორც ვხედავთ, აქ გადმოცემულია ძვ. წ. VII ს-ის ისტორია, ლიდიის მეფეების ბიოგრაფია, მათი ახლო ნათესაური კავშირი პონტოელებთან (გიგესი შვილია პონტოელი ქალის). ცნობილია სხვა წყაროების მიხედვითაც, რომ ლიდიაში ჯერ ჰერაკლიდები მეფობდნენ, ხოლო 687 წლიდან გიგესმა დაამკვიდრა ნაციონალური, ლიდიური დინასტია მერმნადებისა (გიგესის ძე იყო არდისი, ამისე ჩამომავლები—სადიატე, ალიატე, ხოლო ალიატეს ძე—ცნობილი კროფსოსი, ძვ. წ. VI ს-ში).

ნიკოლოზ დამასკელის „ისტორიის“ ფრაგმენტებში (44—47) მოთხრობილია ჰერაკლიდთა დინასტიის ამბები და ამ დინასტიის მეორეთი შეცვლა.

Jacoby-ს აზრით, ქსანთოსის მიხედვითაა ლიდიელთა ისტორია მოთხრობილი²⁹.

²⁸ ზოგ გამოცემულს აქვს „სადიატე“.

²⁹ Jacoby, II, C. Berlin, 1926, გვ. 244.

ერთი ჯგუფი ნიკოლოზ დამასკელის ცნობებისა ეხება არგონ-ნავეტების ლაშქრობას. არგონავეტების მიზმი, როგორც ცნობილია, არის მთელი ნაწილები, რომლებიც ეხება კოლხიდას. ეს საგანგებოდ საინტერესოა საქართველოს ისტორიისათვის, მაგრამ ამას გარდაც, მითის სხვა თემებიც მხედველობაშია მისაღები ბერძნულ-ქართული ურთიერთობების გასათვალისწინებლად. ნიკოლოზ დამასკელი არგონავეტთა ლაშქრობის გადმოცემისას ჯერ მისდევს აპოლონიოს როდოსელის ცნობებს (ისტორია, III, § 11)³⁰, შემდეგ აქვს იგივე, რაც არის Bibl. I, 143 და შმდ. და დიონისიოს სკიტობრაქიონთან: 32 F 14 c³¹, ხოლო პელეადების ისტორიის გადმოცემისას მას აქვს ისეთი ამბები, რაც ევრიპიდესთან არ არის— მას აქვს პელეადების ისტორიის გაგრძელება.

ნიკოლოზ დამასკელის ფრაგმენტებში შემდეგს ვკითხულობთ არგონავეტების შესახებ: „არგონავეტები რომ მიცურავდნენ კოლხებისაკენ, როდესაც მოზედნენ ლემნოსზე, მაშინ ქალთა მიერ დასახლებულზე, რომელზედაც მეფობდა ჰიფსიპილე... ჰიფსიპილე ელაპარაკა იასონს. ჰიფსიპილემ საჩუქრები მიართვა მას და დაარწმუნა, რომ მასთან დაწოლილიყო, თანაც სხვა მამაკაცები დაეთანხმებინა დანარჩენ ქალებთან დაწოლაზე, რათა გაეჩინათ შვილები მათგან. იასონი დაეთანხმა და არგონავეტები დაუახლოვდნენ ლემნოსელ ქალებს. ჰიფსიპილეს ეყოლა შვილი ევნეოსი. არგონავეტები დარჩნენ მცირე ხანს და კვლავ გაემგზავრნენ“ (ისტ., III, 11).

„მას შემდეგ არგონავეტებმა საწმისი რომ წამოიღეს, იასონმა განიზრახა პელიასი მოეკლა ძალაუფლების გულისათვის და პირდაპირ მივიდა მასთან. ხოლო მედეამ მოუხერხა მას ისე, რომ უშრომელად გაეკეთებინა ეს. მან სასწრაფოდ ურთიერთობა დაამყარა პელიასის ასულებთან და დაარწმუნა ისინი, რომ მათ მამა მოხუცებული ჰყავთ და გაუახლოვდნენ მათ წამლების საშუალებით, თუ კი მას აკუწავენ და მდულარე ქებაში ჩაჰყრიან. როგორც ამბობენ, თავისი სიტყვის დამაჯერებლობისათვის [მედეამ] აკუწა რომელიღაცა ცხვრები და ხნიერთაგან ბატკნებად აქცია. ამის შემდეგ ასულები საგანგებოდ დარწმუნდნენ და მამა მოჰკლეს. და რადგანაც ისე არ მოხდა, როგორც თვითონ მოელოდნენ, დიდ მწუხარებაში ჩაცვივდნენ. იოლკოსელებმა ამ საქმის გამო შეიძულეს

³⁰ Jacoby, ... II, C. გვ. 238.

³¹ Jacoby, ... II, C. გვ. 247.

მედეაც და იასონიც და ისინი გაძევებით დასაჯეს. ისინი კორინთოში წავიდნენ, ხოლო მოტყუებულ ასულებს შეუნდევს მათი გამოუცდლობის გამო... პელიასის საფლავზე დიდი შეჯიბრი მოეწყო, ხოლო წარჩინებულებმა მისი ასულები მოიყვანეს აქ, როგორც ამ მკვლევლობაში უდანაშაულოები... ხოლო აკასტოსი, პელიასის ძე, იოლკოსში მეფობდა მამის სიკვდილის შემდეგ, როდესაც იასონი გაიქცა კორინთოში მედეასთან ერთად“ (ისტ., VI, 54).

„აკასტოსის ცოლმა, რომელსაც პელეესი უყვარდა, შესთავაზა პელეესს (ე. წ. აქილევსის მამას—თ. ყ.) დაახლოებულიყვნენ. მან უარი უთხრა. ქალს შეეშინდა, რომ მას არ ეთქვა მისი ქმრისათვის, დაასწრო მას და ცილი შესწამა თავის ქმართან, თითქოს პელეესმა მასთან დაწოლა მოინდომა. ქმარმა რაზმი გაგზავნა და ბოროტი განიზრახა პელეესის წინააღმდეგ. ხოლო პელეესმა რომ შეიტყო, ომი გაუმართა მას, დაუძახა მშველელებად ტინდარიდებსა და იასონს. ეს უკანასკნელი მტერი იყო აკასტოსისა, ხოლო მისი მეგობარი იყო არგოზე ერთად ცურვის შედეგად. პელეესმა იოლკოსიც აიღო და აკასტოსის ცოლიც მოჰკლა“ (ისტ., VI, 55).

ამ ცნობებში საინტერესოა შემდეგი: 1) არგონავტების კავშირი კუნძულ ლემნოსთან. 2) პელეესი და იასონი არა მარტო კოლხი-დამი ლაშქრობდნენ ერთად, არამედ მერე იოლკოსის წინააღმდეგაც. იოლკოსი პელეესმა (აქილევსის მამამ) დაანგრია. 3) აკასტოსის ცოლის ეპიზოდი მაინცდამაინც პოპულარული არ არის (დაახლ. იგივეა გამეორებული პინდარეს V ნემეურ ოდაში); იგივე ამბავი, რაც აქვს ნიკოლოზ დამასკელს, გადმოცემული აქვს სვიდას (ქალის სახელი არის „ატალანტე“), ხოლო სხვა ავტორები, რომლებიც მოგვიზიარებენ აკასტოსის შესახებ, აკასტოსის ცოლს უწოდებენ ასტიდამიას (აპოლოდორე, პესიხიოსი). ან პიპოლიტეს (პინდარე).

ნიკოლოზ დამასკელს აქვს სხვა საინტერესო ცნობებიც, მაგრამ ისინი საქართველოს წარსულთან ნაკლებად არიან დაკავშირებული.

ლიტერატურა

ნიკოლოზ დამასკელის ცნობათა შორის საქართველოს ისტორიის თვალსაზრისით ყველაზე საინტერესოა ქარაველურ და (მეზობელ) ტომთა დასახელება, რომელიც ჯერჯერობით ჯეროვნად გამოყენებული არ არის.

ამ ავტორის შესახებ უცხოური ლიტერატურა თუმცა ძალიან მდიდარი არ არის, მაგრამ მაინც მნიშვნელოვანია. ამ შრომათა შორის უეჭველად აღსანიშნავია: Laqueur-ის წერილი Pauly's RE-ში, Reimann-ისა და Witte-ს გამოკვლევები წყაროთა შესახებ და ის ვრცელი კომენტარები, რომლებიც ახლავს Müller-ისა და Jacoby-ს გამოცემებს.

მასალა, ლიტერატურის ისტორიებიდან ზოგადი და მიმოხილვითი ხასიათისაა. ლათინურ ტექსტი (SC-ში და აქედან მომდინარე ВДН-ს დამატებაში) გაცილებით უფრო მცირე მოცულობისაა, ვიდრე შე მაქვს და მისი კომენტარების მაქსიმუმი Müller-ის გამოცემების შენიშვნებს არ სცილდება.

ΝΙΚΟΛΑΟΣ Ο ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΣ

Ἱστοριῶν

Ἐπιτὴν συναγωγῇ

Βίος Καίσαρος

ბერძნული ტექსტი ძირითადად ეყრდნობა F. Jacoby-ს გამოცემას: F. Jacoby, Die Fragmente der griechischen Historiker, II Teil, A. Berlin, 1926, გვ. 324—430.

II Teil, C. Kommentar, Berlin, 1926, გვ. 229—291.

ტექსტი შედარებულია შემდეგ გამოცემებთან:

1. C. Müllerus, FHG, III, Parisiis, 1883, გვ. 343—464.

2. Historici graeci minores, edidit Ludovicus Dindorfius. vol. I, Lipsiae, 1870, გვ. 1—153.

Βίος Καίσαρος დამატებით შედარებულია C. M. Hall-ის გამოცემასთან Nicolaus of Damascus, Life of Augustus, Northampton 1923.

ἹΣΤΟΡΙΩΝ

ისტორია

III

(მესამე წიგნიდან)

11 (18) Exc. De virt. I p. 337,4: ὅτι οἱ Ἀργοναυταὶ πλέοντες ἐπὶ Κόλχους ἐπεὶ ἐγένοντο ἐν Αἴγυπῳ·¹ ὑπὸ γυναικῶν τότε οἰκουμένης, ἧς Ἰψιπύλη ἐβασίλευεν († οἱ δὲ ἀνδρες ἦδη κατέλιπον τὰς γυναικῶν ὑπὸ ζῆ-

11 (18). არგონავტები რომ მიცურავდნენ კოლხებისაკენ, როდესაც მოხვდნენ მაშინ ქალთა მიერ დასახლებულ ლემნოსზე, რომელზედაც მეფობდა ჰიფსიპილე (მამაკაცებმა ხომ მიატოვეს [ეს ქალები [მათი] ეკვიანო-

¹ ἐν Αἴγυπῳ ἢ ἐν Ἑλλάδι E.

λοτυπίας, ὅτι ταῖς Θρήναις
 ἐμίγνυτο κατεμιμνήοντες τὰ-
 τας¹ ἔρχεται εἰς λόγους Ἰάσονι.²
 Ἐψιπύλη καὶ δῆρα δούσα ἔπει-
 σεν αὐτη³ συγκοιμηθῆναι καὶ
 τοὺς ἄλλους πείσαι ταῖς λοιπῶν
 συνευασιῶν, ὡς ἂν ἐγγεννήσειαν
 παιδῶν ἐξ αὐτῶν. ὁ δὲ ἐπέσιθη,
 καὶ συγγίγνεται ταῖς Ἀθηναίαις⁴
 οἱ Ἀργοναῦται· καὶ ἡ Ἐψιπύλη
 παῖδ᾽ ἔσχεν Ἐὐνηον⁵. καὶ με-
 ναντες ἔλιγον χρόνον πάλιν
 ὤρχοντο⁶.

ბის გამო თრაკიელ ქალებს რომ
 შეეუღლებნენ და დასტოვეს ესენი),
 ჰიფსიპილზე ელაპარაკა იასონს.
 [ჰიფსიპილემ] საჩუქრები მიართვა
 მას და დაარწმუნა, რომ მასთან
 დაწოლილიყო, [თანაც] სხვა [მა-
 მაკაცები] დაეთანხმებინა დანარ-
 ჩენ [ქალებთან] დაწოლაზე, რათა
 გაეჩინათ შვილები მათგან. [იასონ-
 ნი] დაეთანხმა და არგონავტები
 დაუახლოვდნენ ლემნოსელ ქა-
 ლებს. ჰიფსიპილეს ეყოლა შვილი-
 ევნოსი. [არგონავტები] დარჩნენ
 მცირე ხანს [და] კვლავ გაემგ-
 ზავრნენ.

Ē

43 (46) [Steph. Byz.] s. Με-
 σημῆρις· πόλις Ποντικῆ. Νικό-
 λαος ε. ἐκλήθη ἀπὸ Μέλσου.
 βριαν⁷ γὰρ τὴν πόλιν φασὶ Θρα-

(V წიგნიდან)

43 (45). მესემბრია პონტოს
 ქალაქი. ნიკოლოზი—მეხუთე [წიგ-
 ნი]. [ასე] ეწოდება მელსოსის მი-
 ხედვით. თრაკიელები „ბრიას“

¹ მთელი ამ ფრაზის ნაცვლად: τοὺς δὲ ἄνδρας ἡδὴ κατέκτειναν αἱ γυναῖκες?
 Cor., unklarheit infolge starker verkürzung der vorgeschichte. Müll.;
 αἱ δὲ ἄνδρες... ταύτας] Verba hiulca et corrupta sunt. Corayns: «Ὁὐ συν-
 δεῖ τὰ λεγόμενα τοῖς παρὰ τῆρ Ἄπολλοδώρ (Α', Ὠ) μαιευτολογημένοις περὶ
 τῶν Ἀθηναίων γυναικῶν. Ἐνδέχεται τοῖσιν ἐξ ἑτέρων μυθολογῶν αὐτὰ παρ-
 λαβεῖν τὸν Νικόλαον... ἐνδέχεται δὲ καὶ τὴν γραφήν ἡμαρτηθῆναι τοῖς ὑστε-
 ρον, ὡδὲ πως ἔχουσιν τῶς. Τοὺς δὲ ἄνδρας ἡδὴ κατέκτειναν (ἡ κατέλυσαν)
 αἱ γυναῖκες ὑπὸ ζηλοτυπίας».

² Ἰάσονι edd. ἰασον E.

³ αὐτῆ, Va αὐτῶ E; Müll.: αὐτῆ] Val.; αὐτῶ cod.

⁴ Ἀθηναίαις Va λιγναίαις E.

⁵ εὐναιον E Eὐνεον Va; Müll.: Eὐνεον] Val., εὐναιον codex. V. II. η' 468,
 et plura apud Müller. Min. 301. სხვა გამოცემებში არის Eὐνεον.

⁶ ამ მოხავეთის მიმართ F. Jacoby აკეთებს ასეთ შენიშვნას: (11) Robert
 Heldensage 850 f. N scheint die fassung des Apollonios zu haben (II. C.
 33. 23e).

⁷ βριαν R βρία VP.

კეს. ὡς οὖν Σηλυμβρία ἢ τοῦ
Σήλσος¹ πόλις, Πολτυμβρία² ἢ
Πόλτυος³, οὕτω Μεσημβρία⁴ ἢ
Μέλσος⁵ πόλις, καὶ διὰ τὸ εὐφω-
νότερον λέγεται Μεσημβρία...
ἔστι καὶ Θράκικης Μεσημβρίας πρὸς
τῷ τέλει τῆς χειρρονήσου ὡς
Ἡρόδοτος § (108).

F

46 (49) [Exc. De insid.]
p. 13.34: βασιλεύοντος δὲ⁶ Μύρ-
σου⁷ Λάκχυλος ὁ Δασχύλου τοῦ
σφαγέντος ὑπὸ Σαδυσάττεω⁸, μὴ
τὴν ἐπιβουλήν εἰς ἐξυτὲν ἐπισπά-
σεται ὑπὸ τῶν Ἡρακλειδῶν φο-
βηθεῖς, ἐκ Φρυγίας φερέγων ἄγχε-

უწოდებენ ქალაქს. როგორც მაგ.
სელიმბრია — სელისის ქალაქი,
პოლტიმბრია — პოლტისის [ქალა-
ქი], ასევე მელსემბრია — მელსო-
სის ქალაქი, ხოლო კეთილხმო-
ვანებისათვის ამბობენ მესემბ-
რიას... ხოლო თრაკიის მესემბ-
რია [მღებარეობს] ნახევარკუნძუ-
ლის ბოლოზე. როგორც [ამბობს]
ჰეროდოტე მე-7 [წიგნში].

(VI წიგნიდან)

46 (49). როდესაც მეფობდა
მირსოსი, დასკილოსი, სალიატეს
მიერ მოკლული დასკილოსის ძე,
რადგან ეშინოდა, ჰერაკლიდებს
მის მიმართ რაიმე ბოროტი
ზრახვები არ აღძვროდათ, გაიქცა
ფრიგიიდან და წავიდა სირიე-

¹ λυσημβρία ἢ τοῦ λύσιος R.

² πολτυμβρία R — τυμβρία V πολτυβρία P.

³ πόλιος R.

⁴ μεσηβρία R.

⁵ μελσοῦ RV.

⁶ Müll.: βασιλεύοντος δὲ κτλ.] Apertum est iterum complura ab Excerptore omissa esse.

⁷ Müll. — Μύρσος] Hunc regem Eusebius non recenset. Nomen ejus legitur apud Herodotum (I, 7), ubi: Καυδάυλης δὲ ὁ Μύρσου υἱατος (sc. τῶν Ἡρακλειδῶν).

⁸ Σαδυσάττεω: 1. Ἰδυσάττεω (F 44 p. 343.22)? Müll.; Σαδυσάττης უნებუნა F. Jacoby-ს წიგნში: Μύρσος: Herod. I, 7 Καυδάυλης, τὸν οἱ Ἕλληνας Μυρσίλον ὀνομάζουσι und Καυδάυλης ὁ Μύρσου. der Sohn heisst sonst stets Kandaules (s. Swoboda RE I A 1693, 1); bei den chronographen, wo er 17 jahre regiert gegen 3 bei N (F 47 § 8; leider fehlt bei ihm die zahl für Myrsos), scheint er mit Myrsos zusammengefallen zu sein. merkwürdig ist, dass die folge Ardys—Sadyattes (F 44 § 11—12) bei Herodot als die der beiden ersten nachfolger der Gyges wiederkehrt (33. 246).

το εις Σύρους τοὺς ἐν τῷ: Πόντῳ ὑπὲρ Σινώπης οἰκούντας· ἐκεῖ δὲ καταμεινῶν γυναικῶν τῶν ἐγγυαρίων ἐγγυε Σύρων, ἐξ ἧς αὐτῶν γίνεται Γύγη.

47(49) Exc. De insid. p. 14,4: ὅτι Ἀδύαττης¹ ὁ ἔσχατος βῆσι-
λεὺς Λυδῶν κατελῆθη τρώπῳ.
τοιούτῳ. ἦν τις ἐν Σάρδεσι Δασ-
κίλου φείας τοῦ εἰς Πόντον ἀπο-
χωρήσαντος Ἄρδου ὄνομα, Γύ-
γεω παῖς· οὗτος Ἀδύαττη² τῷ
βῆσιλει ἐνέτυχεν ἀχθόμενος ἀτε-
κνίαι δοῦναί· οἱ μεταπειψαμένων.
Δάσκυλον ἐκ τοῦ Πόντου φέσθαι
παῖδα, ὡς μὴ ἔρημος αὐτοῖς ὁ
οἶκος γένοιτο, αὐτοῦ μὲν ὄντος
ἀπειθοῦς, ἐκείνων δὲ οἰχομένων.
ἐπεικῆς δὲ ἦδη εἶναι σπένδασθαι
τοῖς Δασκυλίοις³. καὶ γὰρ τοὺς
τοῦ βῆσιλέως προπάτορας⁴ ἔφη
κλεῖν αὐτοὺς εἰς Λυδίαν ἀπὸ
τῆς φυγῆς. (2) ταῦτα· θεομένων·
τῶν Ἄρδου διδῶσιν ὁ βῆσιλέως·

¹ Ἀδύαττης: p. 349,29; 350,4; 31 Σαδύαττης p. 350,4: 12; 13; 31; 351,14; vgl zu p. 349,14.

Müll. ძირითად ტექსტში: Σαδύαττης. ასევე Dindorf-ის გამოცემაშიც. Müll-თან არის შენიშვა: Σαδύαττης] Ἀδύαττης codex ex hoc loco et infra de nouo.

² Müll. და Dindorf-ის ტექსტებში არის: Σαδύαττη. აქ არის Müll. შენიშვნა: ἐνέτυχεν δοῦναί· οἱ] De hac constructione v. Steph. Thes. v. ἐνιγχνάνω p. 1187, A, ubi laudatur Plutarch. Pomp. c. 55: μεταπειψάμενος τοὺς δικασ-
τάς ἐνέτυχε βοηθεῖν.

³ Δασκυλείδαις, Herwerden.

⁴ Müll.—προπάτορας] intellige Melem avum, qui Dascylum invitaverat, ut in Lydium e Ponto rediret.

Jacoby-ს შენიშვნა: § 1 προπάτορας] F 45.

ლებში, რომლებიც ცხოვრობდნენ პონტოში, სინოპეს ზემოთ. იქ დარჩა ის და შეირთო ადგილობრივ მცხოვრებთაგან სირიელი ქალი, რომლისაგანაც ეყოლა მას გიგესი.

47(49). აღიატე, ლიდიელთა უკანასკნელი მეფე ამგვარად აღესრულა: სარდში იყო ერთი დასკილოსის ბიძა, იმ [დასკილოსისა], რომელიც პონტოში წავიდა, სახელად არდისი, გიგესის ძე. იგი დამწუხრებული იყო [თავისი] უშვილობის გამო და მიმართა აღიატე მეფეს, რომ ნება მიეცა და დასკილოსი პონტოდან მოეყვანა, რათა ის შვილად გაეხდა, რომ არ გაუღადბურებულოყო მათი სახლი, რადგან თვითონ უშვილო იყო, ხოლო ისინი [კიდევ] წასულები. ხოლო დასკილიებთან მშვიდობიან ურთიერთობაში ყოფნა შესაფერისი იყო. მან თქვა, რომ თვით მეფის წინაპრები უძახიან მას, გაძევებულს [უკან] ლი-

και δε ἐπὶ Δάσκυλον πέμψας εἰς
Λυδίαν αὐτὸν ἐκάλει. ὁ δὲ φιλο-
χωρῶν οὐχ ὑπήκουσεν, τὸν μὲν-
τοι παῖδα Γύγην ἔπεμψε περὶ ἡ-
ἔτη γυγονότα. τοῦτον ἔλθοντα
δέχεται ὁ Ἄρδης καὶ παῖδα ἀπέ-
δεξε.

მოუგზავნა [თავისი] შვილი, გიგესი,
ოყო. ეს რომ მოვიდა, მიიღო არღისმა და შვილად გამოაცხადა.

54 (55)¹ Εξε. de insid.
p. 19,22: ὅτι μετὰ τὸ ἀγαγεῖν
τὸ νάκος τοὺς Ἄργοναύτας τῶν
Περίαι· Ἰάσων εὐθύς ἐλθῶν Πε-
ρίαι φόνον ἐβούλευε τῆς ἀρχῆς
πέρι, Μήδεια δ' αὐτῶν ὑπέστη
ἀνιδρωτὶ τοῦτο πράξειν. ταχὺ δὲ
ταῖς ἐκείνου θυγατράσιν ἐν ἑμι-
λίαι· γενομένη ἔπειθεν, ὅτι αὐταῖς
τὸν πατέρα γηραιὸν ὄντα ἀνηψῆ-
σαι ποιήσῃε διὰ φαρμάκων, εἰ-
μὲν κατακόψασα· εἰς λέξητα
ζέοντα ἐμβάλοιεν· εἰς δὲ πίστιν
τοῦ λόγου, ὡς φασιν, ἀλλὰ ἄττα²
κατακόψασα πρόβατα νέα ἐκ πα-
λαιῶν ἐποίησε. αἱ δὲ διὰ τοῦτο
μάλιστα πειθίσαι· τὸν πατέρα
ἔκτειναν· καὶ ὡς οὐδὲν ἐγένετο
ὧν προσεδόκων, ἐν πένθει μεγά-
λῳ ἦσαν. οἱ δὲ Ἰώλκιοι³ ἐπὶ
τῷ ἔργῳ· ἡγήθησαν Μήδειαν τε
καὶ Ἰάσωνα, καὶ τοὺς μὲν φυγῆ-
ἔζημῖωσαν (οἱ δ' εἰς Κόρινθον

ლიაში. მეფემ დართო ამისი ნება
ამის მთხოვნელ არღის. მან დას-
ცილოსისათვის გაგზავნა [კაცები]
და ის ლიდილაში გამოიძახა. ხო-
ლო [დასცილოსს] უყვარდა ის
ქვეყანა, [სადაც ცხოვრობდა] და
არ გაუგონა, [სამაგიეროდ] გა-
რომელეც დაახლოებით 18 წლისა
და შვილად გამოაცხადა.

54 (55). მას შემდეგ არგონავ-
ტებმა საწმისი რომ წამოიღეს,
იასონმა განიზრახა პელიასი მო-
ეკლა ძალაუფლების გულისთვის
და პირდაპირ მივიდა მასთან.
ხოლო მედეამ მოუხერხა ისე, რომ
მას უშრომელად გაეკეთებინა ეს.
მან სასწრაფოდ ურთიერთობა
დაამყარა [პელიასის] ასულებთან
და დაარწმუნა ისინი, რომ მოხუ-
ცებულ მამას გაუახლგაზრდებს
მათ წამლების საშუალებით, თუ
კი მას აკუწწავენ და მღუღარე
ქებაში ჩაყრიან. როგორც ამბო-
ბენ, თავისი სიტყვის დამაჯერებ-
ლობისათვის აკუწწა [მედეამ] რო-
მელილაც ცხვრები და ხნიერთა-
გან ბატკნებად აქცია. ამის შემ-
დეგ [ასულები] საგანგებოდ დარ-
წმუნდნენ და მამა მოჰკლეს. და
რადგანაც ისე არ მოხდა, რო-
გორც თვითონ მოელოდნენ, დიდ
მწუხარებაში ჩაცვივდნენ. იოლ-

¹ Müll., შვბ.: Cod. Escor. fol. 83,29 r.—83,15 verso. De re cf. Apollodor. l. 9,27 ibique interpretas.

² Müll., ძირითად ტექსტში სწერია: παλαι' ἄττα. შენიშვნებში: Jacoby: παλαι' ἄττα Dü. Müll.: φασι, παλαι' ἄττα] φασιν, ἀλλὰ ἄττα codex.

³ Ἰώλκιοι Di.

ἀπεχώρησαν), ταῖς δὲ παῖσι συνέγνωσαν, ὑπὸ ἀκακίας ἐξέπατηθῆσαι: θανάτου γὰρ βύβριεναι τὸν πατέρα ἐκ γήρωος ἀκουσαι ἀπέκτειναν. ἐπὶ δὲ τῷ Πελίου τάφῳ ἀμφὶ ἐτέθη μέγιστα, καὶ τὰς θυγατέρας αὐτῶν ἡγάγοντο, ὡς ἂν κατηράξῃ φόνου, οἱ ἄριστοι. ἐκ Πελοπίας¹ δὲ Κύκνος ἐγένετο, ὃν Ἡρακλῆς ἐμαχέσαστο ἐν Ἰτῶναι τῆς Ἀχαιῆς: Ἀκαστος δ' ὁ Πελίου ἐν Ἰωλκῶ: ἐβασίλευεν τὸν πατέρα τελευτήσαντος, Ἰάσωνος φερόμενος εἰς Κόρινθον σὺν Μηδείᾳ.

საც შეებრძოლა ჰერაკლე აქაიის ლიასის ძე, იოლკოსში მეფობდა რაც იასონი გაიქცა კორინთოში

55 (56)². Exc. De virtut. I p. 340,23: ὅτι ἡ Ἀκάστου γυνή³ Πηλέως ἐρασθεῖσα λήγους

¹ Müll. ძარითად ტექსტში სწერია: *Πελοπείας*. შენიშვნაში: *Πελοπίας* cod. *Πελοπείας* აქვს დიხლორფსაც.

Jacoby-ს კომენტარი: (54) die geschichte der Peliaden ist, wie einerseits die übereinstimmung mit Bibl. I 143 f., andererseits die abweichungen des Dion. Skytobr. 32 F 14 c. 50—53 (s. anm. dort) zeigen, aus einer fortlaufenden darstellung der sagengeschichte entnommen. der unter Euripides' einfluss stehende roman hat Akastos gestrichen, der hier und F 55 nachfolger des Pelias ist. erst Peleus (F 55) zerstört das reich von Jolkos. *εἰς Κόρινθον* s. F. 36. *ἐν Ἰτῶναι* Bibl. II 155 *παριστὰ δὲ Ἰτῶνον εἰς μονομαχίαν προεκαλέσατο αὐτὸν Κύκνος Ἀρεος καὶ Πελοπίας*; Diod. IV 37,4; Adler RE XI 2435. Dion. Skyt. n. o. 53,3 heisst keine der Peliaden Pelopoia (33. 247).

² Suid. s. Ἀταλάνη.

³ Ἀταλάνη ἡ Ἀ. γ. ἦτις Suid. Müll.; Cod. Tur. fol. 154.4—12 usc. Eadem Suidas: Ἀταλάνη. Ἀκάστου γυνή, ἦτις Πηλέως ἐρασθεῖσα κτλ. Cf. idem v. Ἀκαστος. Reliqui auctores uxorem Acasti non Atalanten dicunt sed Astydamiā (Apollodor. III, 13.3; schol. Arist. Nub. 1059 etc.) vel Hypolyten (Pindar. Nem. IV, 2. V, 46).

კოსელებმა ამ საქმის გამო შეიძულეს მედეაცა და იასონიც და გაძევებით დასაჯეს. (ისინი კორინთოში წავიდნენ), ხოლო მოტყუებულ ასულებს შეუნდვეს მათი გამოუტყდელობის გამო. რადგან მათ მამის დაცვა უნდოდათ მოხუცებულობისა და სიკვდილისაგან და უნებლიედ მოჰკლეს. პელიასის საფლავზე დიდი შეჯიბრი მოეწყო, ხოლო წარჩინებულებმა მისი ასულები მოიყვანეს [აქ], როგორც ამ მკვლელობაში უდანაშაულოები. პელოპიასაგან კაცნოსი გაჩნდა, რომელიც იტონოსში. ხოლო აკასტოსი, პემის სიკვდილის შემდეგ მას მერე. მედეასთან ერთად.

55 (56). აკასტოსის ცოლმა, რომელსაც პელეესი უყვარდა, შესთავაზა [პელეესს] დაახლოვე-

ὑπὲρ μίξιας εἰσφέρει: ἀναυνομέ-
 νου¹ ἢ δέσποσα, μὴ μιν κατεί-
 πα² κρὸς τὸν ἄνδρα, ὑποφθα-
 σασα αὐτὸν προδιὰβάλλει³ κρὸς
 τὸν ἄνδρα, ὡς εὐνηθηγαί⁴ οἱ φέ-
 λοντα. ὁ δὲ λῶχον ὑφείσαζ⁵ ἐπε-
 βούλευσε Πηλεῖ. καὶ δὲ αἰσθημέ-
 νος εἰς⁶ πόλεμον κατέστη⁷ κρὸς
 αὐτόν, ἐπικαλεσάμενος βοηθίους
 τοὺς τε Τυνδαρίδας καὶ Ἰάσονα,
 ἔχθρον ὄντα κἀκείνῳ⁸, φίλος

ბულიყვენ. მან უარი უთხრა,
 ხოლო [ქალს] შეეშინდა, რომ მას
 არ ეთქვა მისი ქმრისათვის, და-
 ასწრო და ცილი შესწამა [თავის]
 ქმართან, თითქოს [პელევსმა]
 მასთან დაწოლა მოინდომა. [ქმარ-
 მა] რაზმი გაგზავნა და ბოროტი
 განიზიარა პელევსის წინააღმდეგ.
 ხოლო [პელევსმა] რომ შეიტყო,
 ომი გამართა მის წინააღმდეგ,
 დაუძახა მშველელებად ტინდარი-

¹ ἀναυνομένου E

² κατείποι E Suid A κατείπη Cor. Müll.: κατείποι sic codex et Suidas in optimis codd. Ante Orellium in edit. legebatur κατείπει.

³ προδιὰβάλλει Kuester, Orelli ^o προδιὰβαλλει τὸν ἄνδρα Suid A πρὸς διὰβάλλει πρὸς τ. ἄ. E. [πρὸς τ. ἄ.]? Müll. προδιὰβάλλει προσδιὰβάλλει cod. et vulgata ap. Suidam, ubi codex A προδιὰβάλλει exhibere videtur. In seq. praepositionem πρὸς om. Suidas.

⁴ εὐνηθηγαί Va. Müll.—εὐνηθηγαί sic codex et Suidas. Vallesius e conj. dedit συνηθηγαί.

⁵ ὑφείζ Kuester.

⁶ εἰς Suid. s. ὑφέντες.

⁷ ὁ δὲ Ἄκαστος—κατέστη Suid. s. Ἄκαστος, s. ὑφέντες.

⁸ ἐκείνῳ Suid. Müll. და Dind.-ის ტექსტებში სწერია: ἐκείνῳ. Müll.-თან შენიშვნა: ἐκείνῳ] Suidas. ἔχθρον ὄντα, κἀκείνῳ φίλος a. ὡς codex. De Pelco Argonauta v. Apollou. Rh. I, 91; Apollodor. I, 9,16; Hygin. fab. 14; Orpheus Arg. 1:0. Sec. Apollodorum III, 13,7 Pelous non statim post detectas insidias, sed post Thetidis nuptias natumque Achillem Jolcum expugnat. Cum Nicolai narratione cf. schol. Apoll. Rh. I, 224; Pindar. Nem. III, 59. De interiore harum fabb. ratione v. Müller. Min. p. 256. Ceterum quum Jasonis historiam, catenus certe quatenus ad Argonautarum expeditionem pertinet, Nicolaus libro tertio jam exposuerit, nostro loco de antiquissimis his Thessaliae regibus denuo egisse putandus est, ut viam sibi muniret ad eorum regum historiam, qui post Heraclidarum reditum in Thessalia regnarunt.

Jacoby-ს კომენტარი: „Atalante habe ich nicht in den text gesetzt weil der name auf einem versehen vielleicht erst der Suidas beruht Sie heisst sonst Hippolyte oder (so sicher in N. s vorlage; Bibl. III 173 u. a.) Astydameia. Τυνδαρίδας και Ἰάσονα] Pherekyd. 3 F 62. aber es ist wohl die vulgata (Bibl. III 173).

αὐτὸς ὢν διὰ τὸ σύμπλους ἐν
τῆι Ἀργοῖ γεγενῆσθαι καὶ τῆι
τε Ἰωλκὸν αἰρεῖ καὶ τῆν Ἀκάσ-
του γυναῖκα σφάττει.

დებსა და იასონს. [ეს უკანასკნე-
ლი] მტერი იყო [აკასტოსისა],
ხოლო [პელეგისი] მეგობარი იყო
არგოზე ერთად ცურვის შემდეგ.
[პელეგისმა] იოლკოსიც აიღო და
აკასტოსის ცოლიც მოჰკლა.

ῬῚ

(96-ე წიგნიდან)

72 (76). Joseph. AJ I 93
(Euseb. PE IX 11 p. 414 B):
Καὶ Νικῆλος δὲ ὁ Δαμασκητὸς
ἐν τῆι ἐνεγηκαστῆι καὶ ἕκτῆι βίβ-
λωι ἱστορεῖ περὶ αὐτῶν λέγων
οὕτως: „ἔστιν ὑπὲρ τῆν Μινυάδων¹
μέγιστος ὄρος κατὰ τῆν Ἀρμενίαν
Βάρις² λεγόμενον, εἰς δὲ πολλοὺς
συμφυρόντας ἐπὶ τοῦ κατακλινα-
μοῦ λόγους ἔχει περισημῆσαι: καὶ
τινας ἐπὶ λεγόμενος ὀχούμενον ἐπὶ
τῆν ἀκρόρειον ἐκείλαι, καὶ τὰ
λείψαντα τῶν ξύλων ἐπὶ πολλὴν σω-

72 (76). ნიკოლოზ დამასკელი
96-ე წიგნში მოგვითხრობს მათ
შესახებ და ამბობს ასე: „მინია-
ლის ზემოთ არმენიაში, არის ღი-
ლი მთა, რომელსაც ეწოდება ბა-
რისი, სადაც, არსებობს გადმო-
ცემა, რომ თავი გადაიჩინეს
წარღვნის დროს ბევრმა გამოქ-
ცეულებმა. კიდობანი, რომელიც
ტოვტივებდა [ამ წარღვნისას], [ამ
მთის] მწვერვალს მისდგომია და
ფიცრების ნაშთები [ამ ადგი-
ლას] დიდნაწილად შერჩენილა. ეს

¹ μυριάδα ROL Μιριάδα Js. Vossius Dindorf-ის გამოცემაში ტექსტში
არის Μιριάδα.

² Müll. და Dind.-ის გამოცემებს ტექსტში სწერია: Βάρις. Jacoby-ს უწი-
ვებანია: βίρις R beris Hieronymus.

Jacoby-ს აქვს ასეთი კომენტარი: „für Mireda vorwieß Bochart auf
Jerem. 51,27 die königreiche von Ararat, Minni und Askenas. C Mueller
auf die Mynyer der Argo. die ableitung Armeniens von begleitern des
Jason findet sich schon bei zeitgenössischen Alexanderhistorikern (129
F 1). wird aber noch älter sein: und in diesem zusammenhange steht
bei Strab. XI, 14,14, dass Ainianen ἐπὶ τὸν Ἄβρον καὶ τὸν Νίβαρον (Co-
rais nach XIV, 14,3; Ἰμβαρον hss. Ἰμαρον E) wohnen -- μέρη δ' ἐστὶ τοῦ
Ταύρου ταῦτα, ὧν ὁ Ἄβρος ἐγγύς ἐστι τῆς ὁδοῦ τῆς εἰς Ἐκβατανα φεροῦσης
παρὰ τὸν τῆς Βάριδος (ἀβάριδος C) νεών. s. Baumgartner RE III 17,3:
Tuompeh ebd. 18,8. sehr möglich, dass N darauf in der Parthergeschichte
zu sprechen kam, in der Justin. XI,II 2 die Armeniæ origo und die
sagenhafte verbindung des laudes mit Thessalien gab“ (გვ. 254).

მწიგნი. γίνονται δ' ἄν οὕτως, ὄντι-
να καὶ Μωυσῆς ἀνέγραψεν ὁ
Ἰουδαίων νομοθέτης.

ΠΓ

73 (77). Athen. X 9 p. 415 F:
Νικόλαος δ' ὁ Περιπατητικὸς ἐν
τῆι τρίτῃ πρὸς ταῖς ἑκαστὸν τῶν
Ἱστοριῶν Μιθριδάτην φησὶ τὸν
Ποντικὸν βασιλέα προθίνα ἀγῶνα
πολυφαγίας καὶ πολυποσίας (ἦν
δὲ τὸ ἀθλον τέλειον ἀργυρίου)
ἀμφοτέρω νικήσαι, τοῦ μὲντοι
ἄθλου ἕκαστηναι τῶι μετ' αὐτὸν
κρίθῆντι Καλαμόδωρῳ· τῶι Κυζι-
κηνῶι ἀθλητῆι¹.

ΠΔ

74 (80). Athen. VIII 6 p.
332 F: Νικόλαος δ' ὁ Δαμασκη-
νὸς ἐν τῆι τετάρτῃ πρὸς ταῖς
ἑκαστὸν τῶν Ἱστοριῶν περὶ Ἀπά-
μειαν φησὶ «τῆν Φρυγικῆν κα-
τὰ τὰ Μιθριδάτικὰ σεσημῶν γε-
νομένων ἀνεφάνησαν περὶ τῆν
χώρων αὐτῶν λίμναι τε [α!]² πρὸ-
τέρων οὐκ οὐσα· καὶ ποταμοὶ
καὶ ἄλλαι πηγαὶ ὑπὸ τῆς κινή-
σεως ἀνοίχθεισαν, πολλὰ δὲ καὶ

ასე მოხდა, რაც აგვიწერა მო-
სემაც, იუდეველთა რჯულმღე-
ბელმა.

(ასმესამე წიგნიდან)

73 (77). ნიკოლოზ პერიპა-
ტეტიკოსი „ისტორიის“ ასმესამე
თავში ამბობს: მითრიდატემ, პონ-
ტოელთა მეფემ, მოაწყო შეჯიბ-
რი ბევრ ჭამასა და სმასი (ჯილ-
დო იყო ვერცხლის ტალანტი)
და ორთავეში გაიმარჯვა, ხოლო
ჯილდო დაუთმო თავის შემდეგ
[გამარჯვებულს], შეჯიბრში მო-
ნაწილე კალამოდორისს, კიზიკელ
ათლეტს.

(ასმეთხე წიგნიდან)

74 (80). ნიკოლოზ დამასკელი
ისტორიის ასმეთხე თავში ამ-
ბობს: „ფრიგიის აპამედასთან მი-
თრიდატეს ომების დროს რომ
მიწისძვრები იყო, ამ მხარის
ირგვლივ გაჩნდნენ ტბები, რომ-
ლებიც უწინ არ ყოფილან, მდი-
ნარეები და სხვა წყაროები,
[რომლებმაც] მოძრაობის შედე-
გად ამოხეთქეს, ხოლო ბევრი
კიდევაც გაუჩინარდა. მიწაში

¹ Müll.: Hoc fragmentum fugit priores Nicolai editores. Cf. Aelian. V. H. I, 27, qui inter ἀδθηραγους recenset Μιθριδάτην τὸν Ποντικὸν καὶ Καλαμόδωρον.

Jacoby-ს კომენტარი: „Aelian. VH. I 27“ (გვ. 254).

² [α!] Kaibel.

Jacoby-ს კომენტარი: „(74) von C Mueller auf Poseidonios zurückgeführt, der F 95 mit N zusammen zitiert wird“ (გვ. 254).

ήφρασιθησαν· τισούτων τε ἄλλο
ἀνέβλυσεν ἀπτῶν ἐν τῇ γῆ· πικ-
ρόν τε καὶ γλαυκὸν ὕδωρ πλεῖσ-
τον ἕσον ἀπεχούσης τῶν τόπων
τῆς θιγάσσης, ὥστε ἐστρέψαν
πληθύνθη· τὸν πλησίον τόπον
ἀπαιτῶν καὶ ἰχθύων τῶν τε
ἄλλων, ὅσα τρέφει ἡ θιγάσσα.

ΠΙ

77 (83). a) Athen. XII 61
p. 543 A: Νικόλαος δ' ὁ Περ-
πιπαιτικὸς ἐν τῇ δεκάτῃ· καὶ
ἐκατοστῆ.¹ τῶν Ἱστοριῶν Λεύ-
κολλόν φησιν ἀφικόμενον εἰς Ῥώ-
μην καὶ θρησιμύεσσαντα λόγον τε
ἀποδόντα τοῦ πρὸς Μιθριδάτην
πολέμου ἐξοκειλῆαι εἰς πολυτελεῖ
δῶναιτῶν ἐκ τῆς πικλαίας σωφρο-
σύνης τρυφῆς τε πρῶτον εἰς
ἄπαν² Ῥωμαίοις ἡγεμόνα γενέσ-
θαι, κερπασάμενον θυεῖν βασι-
λέων, πλοῦτον Μιθριδάτου καὶ
Τιγράνου.

b)—VI 109 p. 274 E: τῆς
δὲ πολυτελείας τῆς νῦν ἀκμα-
ζούσης πρῶτος ἡγεμὸν ἐγένετο
Λεύκολλος ὁ κατ'ἐναυμαχίσης
Μιθριδάτης, ὡς Νικόλαος ὁ Περ-
πιπαιτικὸς ἱστορεῖ. ἀφικόμενος
γὰρ εἰς τὴν Ῥώμην μετὰ τὴν

[მყოფ წყალთაგან] იმოდენა მწა-
რე და ლურჯმა წყალმა ამოხეთქა
და უმეტესად რამდენადმე მოშო-
რებით ზღვის ადგილებიდან, რომ
მთელი მახლობელი მიდამო ლო-
კოკინებით იყო სავსე და სხვა
თევზებით, რაც კი ხარობს
ზღვაში“.

(ახმეთე წიგნიდან)

77 (83). ნიკოლოზ პერიპატე-
ტიკოსი „ისტორიის“ ასმეთე
[წიგნში] ამბობს, რომ ლუკულუსი
ზეიმით შევიდა რომში, მოახსენა
მითრიდატეს წინააღმდეგ ომის
შესახებ და ძველი გონიერული
ზომიერებიდან დიდ ფუფუნებაში
გადაეშვა, [რაკილა] მოიხვეჭა ორი
მეფის, მითრიდატესა და ტიგრა-
ნის სიმდიდრე და პირველი წარ-
ჩინებული გახდა ყველა რომაელ-
თა შორის.

b) მას მერე, რაც მითრიდატე
საზღვაო ბრძოლაში დაამარცხა,
პირველი წარჩინებული გახდა
ლუკულუსი და ახლა ფუფუნე-
ბაში იფურჩქნებოდა, როგორც
ნიკოლოზ პერიპატეტიკოსი მო-
გვითხრობს. მოვიდა ის რომში

¹ ἐκατοστῆ Valesius εἰκοστῆ Ath.

² ἅπαντα? Kibel.

Müll.: Cf. Plutarchus in Lucull. c. 37.

Jacoby-ს კომენტარო: „(77) Plut. Lucull. 35 ff.; Drumann- Groebe GR. IV 176 ff.; 182 ff.“

ἦσαν τὴν Μιθριδάτου ἔτι τε
 τὴν Τιγράνου τοῦ Ἀρμενίου καὶ
 Φραγμαξέσσης λόγον τε ἀποδοῦς τῶν
 τοῦ πολέμου πράξεων ἄκλειον¹
 σωφροσύνης καὶ πρῶτος τρυφῆς
 εἰσηγητῆς Ῥωμαίοις ἐγένετο,
 ἀκρωσάμενος πλοῦτον.

•

FRAGMENTE OHNE BUCHZAHL

89 (46). Sokrat. HE VII 25:
 Χρυσόπολις ἐπίγειον ἀρχαῖον ἔσ-
 τιν, ὃ καίτια μὲν ἐν ἀρχῇ τοῦ
 Βοσπόρου, μέμνηται δὲ αὐτοῦ
 πολλοὶ τῶν παλαιῶν συγγραφέων,
 καὶ Στράβων (XII, 4, 2) τε καὶ
 ὁ Δαμασκηνὸς Νικόλαος καὶ...
 Ξενοφῶν (An. VI, 3, 16)².

95 (79) Athen. VI 91 p. 266 E:
 Νικόλαος δ' ὁ Περιπατητικὸς καὶ
 Ποσειδώνιος ὁ Στωϊκὸς (87 F 38)
 ἐν ταῖς Ἱστορίαις ἐκότερος τοὺς
 Χίους φασὶν ἐξανδραποδισθέντας
 ὑπὸ Μιθριδάτου τοῦ Καππάδοκος
 παραδούνηται τοῖς Ἰνδοῖς θούλοις

მითრიდატესა და ტიგრანე არმე-
 ნიელის დამარცხების შემდეგ დი-
 დი ზეიმით და მოახსენა ომის
 ამბების შესახებ. და [უწინ რომ]
 გონივრულ სიმდიდრეში ცხოვ-
 რობდა, [ახლა] რომაელთა პირ-
 ველი მოთათბირე გახდა, რაკილა
 [ასეთი] სიმდიდრე მოიხვეჭა.

89 (46). ქრისტოპოლისი ძველი
 ნავსადგურია, რომელიც მდებარეობს
 ბოსფორის სახელმწიფოში. იხსენიებენ
 ამას ბევრნი ძველ მწერალთაგან და [მათ შო-
 რის] სტრაბონი (XII, 4, 2), ნი-
 კოლოზ დამასკელი და... ქსენო-
 ფონტი (ანაბ. VI, 3, 16).

95 (79). ნიკოლოზ პერიპატე-
 ტიკოსი და პოსედონიოს სტოი-
 კოსი სათითაოდ ამბობენ [თავის]
 „ისტორიებში“, რომ ქიოსელები
 დაიძორჩილა მითრიდატე კაპა-
 დოკიელმა და შეკრულები გადა-
 სცა თავის საკუთარ მონებს, რა-

¹ ἄκλειον ὁ ἄκλει μὲν A. იქმი თარგმანის მიხედვით არის: ἄκλει μὲν.

ეს ტექსტი, სახელდობრ მისი ბოლო ნაწილი გასარკვევია: რატომღა ტρυფῆς
 უნაῖ (πρῶτος-სა და εἰσηγητῆς-ს შორის?). ხომ არ უნდა იყოს πρῶτης ტρυფῆς
 εἰσηγητῆς—(რაც ნიშნავს—„პირველი სიმდიდრის მიზეზი—დამნაშავე“).

² Müll.: Cf. Xenophon Exp. VI, 3, 16; Strabo XII, p. 563; Plinius V, 32. Marcellin. XXII, 12. Ephorus, Theopompus et Dionysius Byzantius ap. Steph. Byz. v. Χρυσόπολις, ubi secundum plurimos urbs nominata esse dicitur a Chrysi filia Chryseide.

Jacoby-ს კომენტარი: „(89) stellung wohl nicht nach Ephoros 70 F 83, sondern nach οἱ δὲ πλείους ὑπὸ Χρῦσου παιδὸς Χρυσήϊδος καὶ Ἀγαμέμνο-
 νος (Dionys. Byz. Steph. Byz. S. Χρυσόπολις; Rosch. Lex. I 902).“

θεδεμένους, ἔν' εἰς τὴν Κόλχων
 γῆν κατοικισθῶσιν. οὕτως αὐτοῖς
 ἀληθῶς τὸ θαμύριον ἐμήγισσε
 πρῶτοις χρησζυμένοις ἄνητοις
 ἀνδραπέδοις, τῶν πολλῶν¹ ἀβουρ-
 γῶν ὄντων κατὰ τὰς θιακο-
 νίας.

თა კოლხთა მიწაწყალზე დაესაბ-
 ლებინათ. მართლაც ასე განუ-
 რისხდა მათ ღვაება, [რადგან]
 მათ პირველებმა გამოიყენეს ნა-
 ყიდი მონები, მაშინ როდესაც
 ბევრნი თავისი ხელით აკეთებ-
 დნენ [ყოველივეს] ღვთისმსახუ-
 რებისათვის.

ῬΕΘΩΝ ΣΥΝΑΓΩΓΗ

ჩვევათა კრებული

103 (103 ff) Joann. Stob.
 Anth. IV 2 [Περὶ νόμων καὶ
 ἐθῶν], 25: ἐκ τῶν Νικολάου Περὶ
 ἐθῶν. f) (122)² Σαυρομάται. ὁ δὲ
 τριῶν ἡμερῶν σιτοῦνται. εἰς πλη-
 ρωσιν. (2) ταῖς δὲ γυναιξὶ πάντα
 πεῖθονται ὡς θεσποίναις. (3) παρ-
 θένον δὲ οὐ πρότερον συναγί-
 ζουσι πρὸς γάμον³, πρὶν ἂν πα-
 λέμιον ἀνδρα⁴ κτείνῃ⁵.

გ) (125)* Κέρκεται. τοῖς ἀδι-
 κήσαντας ὄντων τῶν ἰερῶν⁶

103(103). [კანონთა და ჩვე-
 ვათა შესახებ]. ნიკოლოზის [კრე-
 ბულიდან] „ჩვევათა შესახებ“:
 (122)სავრომატები სამღვინეირთ-
 ხელ სჷამენ გაძლომამდის. ისინი
 ქალებს ყველაფერს უკერებენ,
 როგორც ქალბატონებს. ქალ-
 წულს ისინი იმაზე უწინ არ
 ათხოვებენ, ვიდრე ის მტერ მა-
 მაკაცს არ მოჷკლავს.

(125) კერკეტები, მათ ვისაც
 რაიმე უსამართლობა აქვთ ჩადენი-

¹ τῶν πολλῶν: τ. προγράσιον Kaijbel.

Müll.: Acciderunt haec an. 88 a. C., postquam Archelaus, dux Mithri-
 datis, ad Chaeroneam cladem acceperat. Plura v. Ῥap. Appian. Mithr. c. 47,
 p. 231 ed Didot. Ipse Nicolaus sua ex Posidonio hauserit.

² Jac. Vat. 50 Σαυρομάται—πεῖθονται, καὶ αὐτοὶ δὲ φοροῦσι γυναικείαν
 ἐσθήτα. ἔαν δὲ τις τῶν πολεμίων καταφύγῃ πρὸς τῶν ἐπὶ τῆς εἰσίας πύρι
 καὶ τοῖς ἀνδραξὶ τὸ πρόσσωπον μολύνῃ, οὐκ ἐρί αὐτόν, ὡς οἰκέτην, ἀδικούσιν.
 παρθένον—κτείνῃ.

³ εἰς γάμον L.

⁴ εἰς ἀνδρα Vat.

⁵ πολέμιον κτείνῃ Vat. Müll.; Cf. Herodot. IV. 117.

⁶ PDI-ს შებიშვბა: „О керкетах—северокавказском племени, отожде-
 ствляемом с позднейшими черкесами, см. [Scyl.]. 75 и прим. к этому мес-
 ту“ (გვ. 235). Scyl-თან იქვე, გვ. 241 არის ასეთი შებიშვბა: „Керкеты—горное
 племя, упоминаемое многими древними авторами. Фонетически и по их
 локализации отождествляются с позднейшими черкесами“.

⁶ ἰερῶν SML.

ἀπειργασίην. (2) ἐὰν δὲ τις ἄ-
βερῶν σαχάρως διαχάρτη, πρὸς-
ιόντες ἐφεξῆς ἐπιστοι ἐπισύσσει
αὐτῷ.

h) (126) * Μόσσοι τὸν ἔστυον
βασίλειά τρέφουσιν ἐν πύργῳ κα-
τάκλειστον· ἐὰν δὲ τις δόξη κα-
κῶς ποτὲ βεβούλησθαι, τῷ λι-
μῷ αὐτὸν ἀποκτείνουσι.¹ (2) τὸν
δὲ τρέφμενον² σῆτον ἐξ Ἰσου
διαροῦσι μέρος, κοινῆ ἐξελόντες
(τῷ βασίλει. (3) ἐχθιστοὶ δ' εἰσι)³
τοῖς ἀφικνουμένοις ξένοις³.

ლი, მოჰყვეთენ ხოლმე სალოცავ-
თაგან. თუ ვინმე ხომალდის მართ-
ვისას შეცდება, ჯერიჯერიოთ ჩა-
უვლიან ყველანი მას გვერდით
და აღუერთებენ.

(126) მოსინები თავიანთ მეფეს
კოშკში დამწყვდეულს ინახავენ.
თუ ვინმემ იფიქრა, რომ [მეფემ]
ოღესმე ცუდად გადასწყვიტა [საქ-
მე, მაშინ] მას შიმშილით ჰკლა-
ვენ. იმ პურს, რომელსაც ისინი
სჭამენ, თანაბრად ჰყოფენ და ნა-
წილს საერთოდ განუკუთვნებენ
მეფეს. ისინი მტრულად არიან
განწყობილი მოსული უცხოელე-
ბის მიმართ.

* Jacoby-ს კომენტარი: „Höfer Rh. Mus. LX 1904, 512 ff.“ (გვ. 258).

ВДИ-ს შენიშვნა: „О мосинах или мосиниках—западнокавказском пле-
мени см. подробно Хел., Anab., V, 4, § 1—3; 8 и прим. к этим эксцерп-
там. Этнографические сведения об этом кавказском племени, сообщаемые
Николаем, восходят в конечном счете к Ксенофону и Нимфодору.

Об обращении мосиников со своими царями и вообще о ритуальных
убийствах царей см. Дж. Фрезер, Золотая ветвь, II, стр. 117 сл.“.

¹ ἀποκτείνουσι Tr (incavelliani)—ένοσοι SMA—ένωσι L.

² (τῷ—είσι) Hoefler Rh MLIX 517.

³ Müll. და Dindorf-ს ძირითად ტექსტში აკვთ: τὸν δὲ τρέφμενον σῆτον
ἐξ Ἰσου διαροῦσι, μέρος κοινῆ ἐξελόντες τοῖς ἀφικνουμένοις ξένοις. ამასთან
დაკავშირებით Müll-ს აქვს შენიშვნა: τὸν δὲ τρέφμενον κτλ., რასაც იმეორებს
ВДИ-ც. ВДИ ამ აღკილს ასე თარგმნის: „употребляемый в пищу хлеб делят
поровну, сообщая выделенную часть приезжающим иностранцам“ და იქვეა შენი-
შვნა (Müll-ის მიხედვით): Повидимому, эти слова, помещенные не на месте,
относятся к фрагменту (128) о фригийцах, так как они совершенно не
подходят к нравам мосинов, народа из всех, которые заселяли мосиний-
ские горы, самого дикого и самого враждебного иноземцам, так как они,
как сообщает Страбон (XII, p. 519), ἐπέθεντο καὶ τοὺς ὑδοποροῦσι, κατα-
πηθήσαντες ἀπὸ τῶν ἐκρίων (Coraу и Orellius, цитирует Müller), გვ. 235.
როგორც ვხედავთ, Jacoby-ს შესწორებული ტექსტი მოჰყავს.

104(123)¹ Joann. Stob. Anth. III 1 [II. ἀρετής], 200: Ἐκ τῆς Νικολάου Ἐπιθῶν Συναγωγῆς. Γαλακτοφάγοι: Σκυθικὸν ἔθνος ἀνοικοῖ τε εἰσὶν², ὥσπερ καὶ οἱ πλείστοι Σκυθῶν, τροφήν δ' ἔχουσι γάλα μόνον ἰππειον, ἐξ οὗ τυροποιούσιν τε εἰσὶν³ καὶ πίνουσιν· καὶ εἰσι δὲ τούτοις ἡσυχάζονται σὺν αὐτοῖς πάντῃ· τὴν τροφήν ἔχοντες. (2) οὗτοι καὶ Δαρειὸν ἐτρέψαντο. (3) εἰσι δὲ καὶ διακρίονται κοινὰ ἔχοντες τὰ τε³ κτήματα καὶ τὰς γυναῖκας ὥστε τοὺς μὲν πρεσβυτέρους αὐτῶν πατέρους νομίζειν⁴, τοὺς δὲ νεωτέρους⁵ παῖδας, τοὺς δ' ἡλικίας ἀδελφοὺς (4) ὧν ἦν καὶ Ἀνάρχαρσις, εἰς τῶν ἐπὶ σοφῶν νομισθεῖς, ὅς ἦλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἵνα ἱστορήσῃ τὰ τῶν ἄλλων⁶

104(123). ნიკოლოზის „ჩვევათა კრებულიდან“. გალაქტოფაგები [რძის მკამელები] სკვითური ტომია, რომელსაც სახლები არ გააჩნია, ისევე, როგორც სკვითთა უმრავლესობას, საკვებად აქვთ მხოლოდ ცხენის რძე, რომლისაგანაც აკეთებენ ყველს, [მას] სკამენ და სვამენ. ამის გამო მათთან ბრძოლა ძალიან ძნელია, რადგან მათ ყველგან თანა აქვთ საკმელი. მათ დარიოსიც კი უკუაქციეს. ამასთანავე ისინი სამართლიანები არიან. საზოგადო აქვთ ქონებაც და ქალებიც, ისე რომ თავისზე უფროსები მამებად მიიჩნიათ, უმცროსები — შვილებად, ხოლო ტოლები — ძმებად. მათგანი იყო ანაქარსისი, მიჩნეული ერთი შვიდ ბრძენთაგანად; ის მოვიდა ელადაში, რათა გამო-

¹ Müll.—Cf. Hippocrat. tom. I, p. 84 ed. Coray.. Herodot. IV, 59—76, Strabo VII, p. 296 ibique interpr.—. Verba ἀθλους δ' αὐτοῦς.. τὸ τόξον in margine habet codex Parisinus, omisit Trinc.; scholion redolent Guisfordio. Cf. Steph. Byz. v. Ἄθλοι¹ Westermann. Jacoby-ს კომენტარი: „(104) nach Ephor. 70 F 42. § 8] zur ausdehnung der Amazonenzüge v. Gutschmid Kl. Schr. V 132. vgl. F 103 f 2—3“. (გვ. 259).

მთელი ეს სტატია Jacoby-ს შენიშვნის მიხედვით: MaTr.

² εἰσι (καὶ νομάδες)? Hensu τ' ἔχουσι Meineke.

³ τὰ τε Tr A³ τὰ MA.

⁴ ὀνομάζειν Tr.

⁵ νέους Tr. აქ ВДИ-ს შენიშვნა: „Историческая традиция о скифах-галактофагах (млекоедах) и абиях восходит к весьма древнему источнику, в какой-то форме известному уже в эпоху создания гомеровских поэм. При всей идеализации скифского быта, свойственной уже Гомеру, нельзя не отметить строк о счете родства по поколениям, отражающем весьма архаические социальные соотношения“ (გვ. 234).

⁶ ἄλλων: Ἑλλήνων A³, Müll. და Dindorf. ძირითად ტექსტში არის Ἑλλήνων.

νόμιμα. (5) τούτων καὶ Ὀμηρος μέμνηται ἐν οἷς φησι (Il. 13,5) Ἑμυστῶν τ' ἀγγεμάχων καὶ ἀγαστῶν Ἱππημολγῶν, Γαλακτοφάγων ἀβίαν τε, δικαιοσάτων ἀνθρώπων, ἀβίους δ' αὐτοὺς λέγει ἢ διὰ τὸ γῆν μὴ γεωργεῖν ἢ διὰ τὸ ἀοίκους εἶναι ἢ διὰ τὸ χρῆσθαι τούτους μόνους τόξοις· βίον γὰρ λέγει τὸ τόξον¹. (6) παρὰ τούτοις οὐδὲ εἰς οὔτε φθονῶν, ὡς φασιν, οὔτε μισῶν οὔτε φοβούμενος ἱστορήθη διὰ τὴν τοῦ βίου κοινότητα καὶ δικαιοσύνην. (7) μάχιοι δ' αὐτῶν οὐχ ἤττον αἰ γυναικες ἢ οἱ ἄνδρες, καὶ συμπολεμοῦσιν αὐτοῖς ἔταν δέτη. (8) διὰ τοῦτο καὶ² Ἄμαζόννας γενναιοτάτας³ εἶναι, ὥστε ποτὲ ἐλάσαι μέχρι Ἀθηνηνῶν καὶ Κιλικίας, ὅτι⁴ τούτων⁵ παρῶ·κουν ἐγγὺς τῆς Μαιώτιδος λίμνης⁶.

ეველია სხვათა კანონები. ამათ იხსენებს ჰომეროსი, რომელიც შემდეგ [ლექსებში] ამბობს მათზე: ხელჩართულ მებრძოლ მიზეილთა, საოცარ ჰიპემოლგთა [ცხენების მწველავთა], გალაქტოფაგთა [რძის მჭამელთა] და აბიებისა, აღამიანთა შორის ყველაზე სამართლიანთა. იგი მათ უწოდებს აბიებს ან იმიტომ, რომ ისინი მიწას არ ამუშავებენ, ან იმიტომ, რომ მათ სახლები არა აქვთ, ან იმიტომ, რომ მხოლოდ ისინი ხმარობენ მშვილდებს. ხოლო მშვილდს ის βίος-ს უწოდებს: როგორც ამბობენ, მათ შორის არაა არცერთი არც მოშურნე, არც მოძულე, არც მოშიშარი, რაკილა მათ საერთო ცხოვრება აქვთ და მათში სამართლიანობა [სუფივეს]. მათი ქალები არაა აქვთ მემომრები არიან, ვიდრე კაცები და როდესაც საჭიროა მათთან ერთად იბრძვიან⁷. ამამონე-

¹ [τούτων—τόξον] Meineke; s. F 103 a a. ἀβίους—τόξον om Tr. ВДИ-ს შენიშვნა: „Об аβιαх см. Eust., ad II, XIII, 55 сл. и прим. к этому месту“ (33. 234).

² διὰ τοῦτο καὶ MA καὶ διὰ τοῦτο Tr edd. Müll. Dind., ახე.

³ γενναιοτάτους M γενναιοτάτας (φασίν) Buecheler μέχρις A.

⁴ ὅτι: ὅτε Jacobs.

⁵ τούτων MA τούτων Tr τότε Gesner τούτοις Meineke.

⁶ მთელი ამ მონაკვეთის მიმართ Jacoby-ს შენიშვნა: M: Tr (იხ. ზემოთ). ВДИ-ს შენიშვნა: „Об амазонках и об их походах в Грецию см. пересказ легенд, содержащихся в Isocr., Paneg., 68—79 и прим. к нему“.

⁷ ВДИ-ს შენიშვნა: „О савроматских женщинах ср. Her. IV, 117 и Hipp., de aëg., aqu., locis, 24 и прим. к этим текстам“ (33. 234).

ჰიპოკრატეს უფრო დაწვრილებით სავრომატების შესახებ აქვს დასახელებული შრომის § 17-ზე.

ბიკ. იმიტომ არიან ძალიან მამაცები (მათ ხომ ოდესღაც ათენამდის და კილიკიამდეც მიიღწიეს), რომ [გალაქტოფაგების] გვერდით ცხოვრობდნენ მეოტისის ტბის მახლობლად.

119 (120)¹ Joann. Stob. Anthol. IV 55,13 [II. ταραχῆς] Ἰαση-
ροι Σκυθικὸν ἔθνος τοῖς βασι-
λεῦσι τοῖς εὐνουστάτους τῶν φι-
λων συγκαταθήπτουσιν. (2) ὁ δὲ
βασιλεὺς ἀποθανόντος φίλου ἢ
μέρους ἢ τὸ ἕλκον ἀποτέμναι ἄτιον
πρὸς² τῆν ἀξίαν τοῦ τελευτή-
σαντος³.

120 (121)...IV 55,14: Ἰοῦ
ἀβτοῦ. Σινθὸι τοσοῦτους ἔχουσιν⁴
ἐπὶ τοῖς τάφοις ἐπιβάλλουσιν,
ὄθους⁵ πολεμίου ὁ φραπτόμενος
ἀπεκτενῶς ἦ⁶.

119 (120). [დამარხვის შესა-
ხებ] სკვითური ტომი, ტავრე-
ბი მეფეებთან ერთად მარხავენ
უერთგულესებს მათ მეგობართა
შორის. ხოლო მეფე, როდესაც
კვდება მეგობარი, ან ნაწილს ან
მთელ ყურს სკრის [მას] გარდა-
ცვლილის ღირსების მიხედვით.

120 (121). იქვე: სინდები იმ-
დენ თევზს აგდებენ საფლავზე,
რამდენი მტერიც ჰყავს მოკლული
მას, ვისაც მარხავენ.

¹ Jacoby: მთელი ამ მონაკვეთის მიმართ: vgl. P. r. Vat. 65.

² სიტყვა: κατὰ γνώμ. Frob.

Jacoby-ს კომენტარი: „(119) § 1] von den Skythen überhaupt ähnliches bei Herod. IV 71. § 2] fälschlich mit λίγεις zusammengezogen Paradi; Vat. 65 ὁ δὲ βασιλεὺς ἀποθανόντος φίλου μικρόν τι τοῦ ἄτιου ἀποτέμνει, ἀναγκαιοτέρου δὲ τελευτήσαντος πλείον ἀφαιρεῖ. ὅταν δὲ ὁ πάντων εὐνοῦσταν-
τος ἀποθάνῃ (τὸ ἕλκον)“ (გვ. 261).

ВДИ-ს შენიშვნა: „О таврах и тавро-скифах Крымского полуострова см. Нер., IV, 99 и Scyl., 68, а также примечания к этим текстам“ (გვ. 235).

³ ВДИ-ს შენიშვნა: „Ср. Isig., 65,2“ (გვ. 235). ხოლო ისიგონოსთან სწერია, ის, რაც ზემოთ Jacoby-ს მოჰყავს (ი. ი. „მეფე, როდესაც კვდება მეგობარი, ყურის რაღაცა პატარა ნაწილს აკრის, ხოლო როდესაც უფრო მახლობელი კვდება, უფრო მეტს აკრის, ხოლო როდესაც ყველაზე მახლობელი, [მაშინ მთელს]“).

⁴ ἔχουσιν M λίθους Clavier. Müll.: Pro ἔχουσιν Clavier., probante Co-
rαιο, improbante Orellio, legi voluit λίθους. Sindi, gens Scythica.

⁵ ὄθους (ὄν) Di.

⁶ ἦ: ἦν Tr. ВДИ-ს შენიშვნის მიხედვით — „Синды — племя, подвластное боспорскому царю, жившее между нижним течением реки Кубани (Гипанис) и Черным морем“ (გვ. 155).

121 (124)...IV 55,15: Τοῦ αὐτοῦ. Κολχοί τοὺς τελευτήσαντας οὐ θάπτουσιν, ἀλλὰ κρημνῶσιν¹ ἀπὸ δένδρων².

121 (124). იქვე: კოლხებმ მიცვალებულებს კი არ მარხავენ, არამედ ჰკიდებენ ხეებზე³.

ΒΙΟΣ ΚΑΙΣΑΡΟΣ

კეისრის ცხოვრება

127 (99) VI Καίσαρος δὲ ἦδη νεχειρωμένου μὲν τοὺς ἐν τῇ Εὐρώπῃ πολεμίους³, νεικηχότος δὲ καὶ περὶ Μακεδονίαν Πομπήιον, ἡρηχότος δ' Αἴγυπτου, ἐπαναπερώντος⁴ δ' ἐκ τῆς Συρίας καὶ τοῦ Εὐξείνου Πόντου, μέλλοντος δ' ἐπὶ Αἰθῆρας χαιρεῖν, ὡς τὰ λειπόμενα τοῦ ἐκεί μεταστά-
τος⁵ πολέμου καθέλοι, βουλόμενος συστρατεύειν αὐτῶι ὁ νέος Καίσαρ, ὡς καὶ πολεμι(ζ)ῶν⁶

127 (99). [14] როგორც კი კეისარმა დაიმორჩილა ევროპაში მტრები და გაიმარჯვა მაკედონიასთან პომპეუსზე, დაიჭირა ეგვიპტე და გამოვიდა სირიიდან და ეექსინის პონტოდან, დააპირა ლიბიაში შესვლა, იმისათვის, რომ ის რაც იქ გადარჩა, ომიოთ აეღო. მას უნდოდა, მასთან ერთად ელაშქრა ახალგაზრდა კეისარს, რომ საომარ საქმეებში გამოცდილება მიეღო, მაგრამ როდესაც

¹ κρημνῶσιν Meineke κρημῶσιν SAM κρημῶσιν Tr.

² Müll.: Cf. Aelian. V. H. IV, 1: Apollou. Rhod. III, 802 ibiq. schol. Jacoby-ს კომენტარი: „(121) Aelian, VH. IV 1 Κόλχοι δὲ τοὺς νεκροὺς ἐν βύρσσις θάπτουσι καὶ κατασφάραγτες ἐκ τῶν δένδρων ἐξαρτῶσι. Sil. Ital. XIII 486 at gente in Scythica saffixa cadavera truncis lenta dies sepe lit putri liquentia t. h. v. genauer Nymphodoros Schol. Apoll. Rh. III 202: οὗτοι τὰ μὲν ἄρσενά σώματα οὐ θέμεις Κόλχοις οὕτε καίειν οὕτε θάπτειν, βύρσσις δὲ νεαρῶις ἐλλοῦντες ἐκρήμων τῶν ἀρσένων τὰ σώματα, τὰ δὲ θήλεα τῇ γῆι ἐδίδοσαν.“

³ Müll.: ძირითად ტექსტში არის *πολέμους*. Jac. შენიშვნა: *πολεμίους Bremi—μους* E. Müll.: *πολέμους*] fuisse videtur *πολεμίους*, monente Co-
rayo et Bremio.

⁴ ἐπαναστρέφοντος Di Hall-ს აქვს *ἐπαναστρέφοντος*.

⁵ καταστάντος Orelli. Müll.: *μεταστάντος*] sic codex, non *καταστάντος* ut editt.]. H. H-ს აქვს *καταστάντες*.

⁶ *πολεμικῶν* (p. 392,12) Va *πολεμίων* E. Müll.: *πολεμικῶν*] editt., *πολε-
μίων* codex. Hall-ს აქვს *πολεμίων*.

⁷ B. H. H-ს შენიშვნა: „O Kolkax см. Her. II, 103 и сл. и Xen. Anab. IV, 8, § 6—9 и прим. к этим текстам“. კოლხთა ხეულებებზე საერთოდ (და მითუმე-
ტეს დამარჯვის წესების შესახებ) ჰეროდოტესა და ქსენოფონტის თხზულებების
აღნიშნულ ადგილებზე არაფერია.

ἔργων ἔμπειρος εἶη, ἐπεὶ ᾔρισθετο
ἐναντιουμένην Ἀτίαν¹ τὴν μη-
τέρα, οὐδὲν ἀντιπῶν ἡρέμα εἶχε.
ἄλλος δ' ἦν καὶ ὁ πρεσβύτερος²
Καῖσαρ ἵπ' εὐνοίας οὐδέπω βου-
λόμενος αὐτὸν στρατεύεσθαι, ὡς
μη τὴν [τε]³ διαίταν ἐν ἀσθενεῖ
σώματι: μεταβῆλόν καὶ (τῆν)⁴
ἄλλην ἕξιν φασίως διατεθείη. οὐδ'
μὲν οἷα ταῦτα τῆς στρατείας⁵
παρελῆστο.

შეიტყო, რომ მისი დედა, ატია
ამისი წინააღმდეგი იყო, გაჩუმდა
და არაფერი სთქვა. ცხადი იყო,
რომ უფროსმა (15) კეისარმა
თავისი კეთილი განწყობილების
გამო აღარ მოინდომა მასთან
ერთად ლაშქრობა, რათა [მისი]
სუსტი სხეულისათვის ცხოვრება
არ გამოეცვალა და ამითი მისი
[ფიზიკური] მდგომარეობა არ
გაეუარესებინა. ამიტომ იყო, რომ
გაათავისუფლა ის [ამ] ლაშქრო-
ბისაგან.

¹ ἀτίαν E (p. 392.4).

² πρεσβύτερος Bromi—τατος E.

³ [τε] Pic. Hall. არაა.

⁴ καὶ (τῆν) Jac. τῆν Pic.

⁵ στρατείας Cor στρατείας E Müll.: στρατείας] Comay., στρατιᾶς codex.

კლავდიუს ელიანუსი

საქართველოს ისტორიის შემსწავლელთათვის კლავდიუს ელიანუსის სახელი მაინცა და მაინც ცნობილი არ არის. ჩვენს სამეცნიერო ლიტერატურაში თუ გვხვდება მისი ხსენება, ისიც მხოლოდ კოლხთა გვამების დაკრძალვის წესთან დაკავშირებით, სხვა მის ცნობებზე საქართველოს შესახებ, ჩვეულებრივ არას ამბობენ ხოლმე.

რუსულ და უცხოურ ლიტერატურაში, ლატიშევის ცნობილი კრებულის გარდა ელიანუსის საქართველოს შესახები მასალა არსად სპეციალურად გამოყოფილი და გაშუქებული არ არის, მაგრამ ამ ავტორის შესახებ გამოკვლევები და სტატიები ხშირად გვხვდება უცხოურ ჟურნალებში.

ბიოგრაფია

ბიოგრაფიული ცნობები ამ მწერლის, კლავდიუს ელიანუსის (Αἰλιανός) შესახებ ძალიან ცოტა გვაქვს, მიუხედავად იმისა, რომ მისი ორი ბიოგრაფია არსებობს: ერთი არის სვიდას ლექსიკონში და მეორე, მისი თანამედროვე მოღვაწის, ფლავიუს ფილოსტრატოსის ნაწარმოებში: Βίη: σιφ:σταν (II, 31).

იგი ცხოვრობდა დაახლოებით 170—234 წწ. მისი ცხოვრების წლების დადგენა ხდება ამგვარად: პავსანიას ემოწაფებოდა დაახლოებით 190—197 წწ., მაშასადამე, ის დაბადებულია დაახლოებით 170—180 წწ., მან იცოცხლა 60 წელზე მეტი და მოესწრო ელაგაზალის სიკვდილს (რაც 222 წ. მოხდა).

ელიანუსი დაიბადა რომის მახლობლად, პრენესტეში და ამიტომ თავის თავს რომაელს უწოდებდა (V. H. XII, 25; XIV, 45). ჯერ მხოლოდ მისი სახელის (Claudius) მიხედვით შეიძლება დაისკვნას, რომ ის თავისუფალთა წოდებიდან იყო. პრენესტეში მას არქიერევსის (მღვდელთმთავრის) თანამდებობა ეკავა.

კლავდიუს ელიანუსი სოფისტის, პავსანია კესარიელის მოწაფე იყო და ამით აიხსნება ის გარემოება, რომ მან ბერძნული ისე იცოდა, რომ ათენელისაგან არ გამოიჩინებოდა თავისი მეტყველებით (ფილოსტრატოსი)¹. ამიტომ იყო, რომ სვიდას ცნობით მას მისი თანამედროვენი ὁ μάλιστα γλωσσῶν ἢ μάλιστα φησίουσιν-ს უწოდებდნენ.

მისი საკუთარი გამოთქმის თანახმადვე მას იტალიის საზღვრებს გარეთ არ გადაუბიჯებია, ე. ი. არ უმოგზაურია და სხვა ქვეყნები არ უნახავს².

ბერძნული მწერლობის ისტორიაში ელიანუსი შესულია როგორც სოფისტი, ხოლო თუ მისი თანამედროვე მოღვაწენი რიტორიკით იყვნენ გატაცებული, იგი თავისი ბუნებრივი მონაცემების გამო არ მისდევს ორატორულ ხელოვნებას და კმაყოფილდება მწერლობით.

ესაა და ეს, რაც ვიცით ამ მწერლის ბიოგრაფიის შესახებ³.

შემოქმედება

კლავდიუს ელიანუსის სახელით რამდენიმე ნაწარმოები არის ცნობილი: 1. „Περὶ ζῳῶν ἰσθῆρας“—„ცხოველთა ბუნების შესახებ“, 2. „Ποικίλη ἱστορία“—„სხვადასხვა ამბები“, 3. „ἀγροικαὶ αἰεὶ ἐπιστολαί“—„წერილები სოფლის შესახებ“. 4. „Περὶ παροισῆς“—„განგების შესახებ“ და 5. „Περὶ φῆνας ἕναρχείων“—„ღვთაებრივი თვალსაჩინოების შესახებ“.

ნაწარმოები „ცხოველთა ბუნების შესახებ“ მთლიანად არის ჩვენამდე მოღწეული. ამას უნდა დავუმატოთ ინტერპოლაციები, რომლებსაც ზოგიერთი მკვლევარი მასში ავლენს. იგი შედგება 17 წიგნისაგან, შესავლისა და ბოლოსიტყვაობისაგან.

როგორც სახელწოდება გვაუწყებს, ნაწარმოები ძირითადად საბუნებისმეტყველო ხასიათისაა, მაგრამ ბევრია მასში პარადოქსოგრაფიულიც—ავტორი დიდი ხალხით გაღმოგვეცემს სხვადასხვა

¹ ამასთან დაკავშირებით ვ. კ რ ის ტი შენიშნავს: „მის ნაწერებში ბერძნული ენის სიწმინდის თვალსაზრისით ბევრი შეცდომა გვხვდება“: *Geschichte der griechischen Litteratur*, V Auflage, Zweite Teil, გვ. 621, München, 1913.

² თუ მის ნაწერებში სადმე არის ლაპარაკი იმის შესახებ, რომ მან რომელიღაცა ქვეყანაში რაღაცა თვითონ ნახა, ეს იმას ნიშნავს, რომ მას თავისი წყარო აქვს სიტყვა-სიტყვით გამოვრებული (მაგ., *Ἰσθῆ ζῳῶν*, XI, 40 და სხვ.).

³ შტრ. RE, I, 1. Stuttgart, 1893, გვ. 486—468. Claudius Aelianus, M. Wellmann-ის სტატია, W. Christs, *Geschichte der griechischen Litteratur*. II, 2. გვ. 621—625.

პიკანტური შინაარსის ანეკდოტებს, რომელთა მიმართაც არ იჩენს კრიტიკულ დამოკიდებულებას. ამას გარდა აშკარაა ავტორის განწყობილება—მას სურს ადამიანის ცხოვრებისათვის დამახასიათებელი ცული მხარეების მიმართ ცხოველთა სამყაროს მაგალითების მიხედვით გაამახვილოს ყურადღება.

ნაშრომი „სხვადასხვა ამბები“ შედგება 14 წიგნისაგან, მაგრამ იგი მთლიანად არაა დაცული, ნაკლებია. ეს თხზულება ისტორიული ხასიათისაა, მაგრამ მის მიმართაც შეიძლება შეინიშნოს იგივე, რაც ითქვა „ცხოველთა ბუნების“ შესახებ: აქაც ჭეშმარიტი ამბების გვერდით ბევრი საოცარი ამბავია გადმოცემული, ისე რომ არ ჩანს ავტორის დამოკიდებულება მათ მიმართ. „წერილები სოფლის შესახებ“—ოცია. ამ წერილებში ბევრია ეროტიკული მომენტი და ჩანს, რომ მათ შემთხვეულს უსარგებლია ძვ. წ. IV საუკუნის ატიკური. ლიტერატურით.

რაც შეეხება ორ ნაწარმოებს, „განგების შესახებ“ და „ღვთაებრივი თვალსაჩინოების შესახებ“, რომლებიც შინაარსობლივად ერთმანეთთან ახლოს იყვნენ, ისინი დაკარგულან და ახლა მათი მხოლოდ მცირეოდენი ფრაგმენტებია ჩვენამდე მოღწეული, ისიც სვიდას წყალობით, რომელიც, ჩანს, მათი ენობრივი და სტილისტური თავისებურებებით დაინტერესდა და მრავალი ადგილი ამოიწერა მათგან თავისი მასალის საილუსტრაციოდ.

არის ცნობა რამდენიმე ნაწარმოების შესახებ, რომელიც ელიანუსს დაუწერია, მაგრამ მათი მხოლოდ სახელწოდებები ვიცით. ესაა, მაგ., ელაგაბალის სიკვდილის გამო დაწერილი სიტყვა და სხვ.

მიუხედავად იმისა, რომ ელიანუსი არ ეკუთვნის უმაღლესი რანგის მწერალთა რიცხვს, მას კითხულობდნენ მისი თანამედროვეებიც და შემდეგი დროის საზოგადოებაც. მაგ., სტობეოსის „ანთოლოგიაში“ დაცულია ნაწყვეტები მისი „Ποικίλη ιστορία“-სი და „Περὶ ζῳων“-ისა; ევტეკნიოსი უშუალოდ იყენებდა მის შრომას „ცხოველთა ბუნების შესახებ“. თეოფილაქტე სიმოკატა თვითონვე ასახელებს მას თავის წყაროთა შორის. კონსტანტინე პორფიროგენეტმა მისი ცხოველთა შესახები შრომით უხვად ისარგებლა, როდესაც „στολιχὴ τῆς περὶ ζῳων ιστορίας“-ს აკეთებინებდა.

ცნობილ ლექსიკოგრაფს, სვიდას ძალიან ხშირად მოჰყავს მისი შრომებიდან ციტატები. XIV ს-ში მანუელ ფილესმა გალექსა მისი „Περὶ ζῳων“-ი⁴.

⁴ W. Christs, Geschichte...⁵ გვ. 622—623. RE, I, I. გვ. 487.

კლავდიუს ელიანუსის თხზულებათა შემცველი მრავალი ხელნაწერი არის ცნობილი. ჯერ მხოლოდ „*Иер! წრფა*“-ისათვის სტეფანიმ ხელნაწერთა რიცხვი 7-ზე დაიყვანა. უძველესი, არაინტერპოლირებული ხელნაწერი არის XIII ს-სა (*Paris. suppl. gr. 352*; უწინ იყო *Vatic. gr. 997*). „*Иер! წრფა*“-სა და „*Ποικίλη ἱστορίαι*“-ს შეიცავენ ხელნაწერები: პარიზისა, XIV ს-ს (*Bibl. imper. n. 1693*), ჰაიდელბერგისა, XIV ს-ისა (*№ 155*, გადმოწერილი ვატიკანის ხელნაწერიდან). „*Ποικίλη ἱστορίαι*“-სათვის ხელნაწერის მნიშვნელობა ენიჭება სტობეოსის „*ანთოლოგიას*“ და სხვ.⁵ „წერილების“ შემცველი საუკეთესო ხელნაწერია: მილანის, X ს-ისა (*Cod. Ambros. B 4*) და მადრიდისა 1460—1465 წწ. გადაწერილი (*Bibl. Nacional, 4693*)⁶.

გამოცემები

კლავდიუს ელიანუსის ტექსტების ბევრი გამოცემა არსებობს.

პირველი გამოცემა, სადაც არის ყველა ზემოთ მოყვანილი ნაწარმოები (და დამატებათ სხვა ელიანუსის „ტაქტიკა“)⁷ ეკუთვნის *Conr. Gesner*-ს, 1556 წ. ცეჰრიხში. მხოლოდ „ცხოველთა ბუნების შესახებ“ გამოსცა 1784 წ. შნაიდერმა (*J. G. Schneider*), ლაფფციგში. გამოცემა მაღალხარისხვნად იყო მიჩნეული. იგივე ძეგლი 1832 წ. იმავე ლაფფციგში გამოსცა იაკობსმა (*Fr. Jacobs*). უკანასკნელი ცალკე გამოცემა მხოლოდ ამ ნაწარმოებისა არის 1958—1960 წწ. ცნობილ *Loeb*-ის სერიაში: *Aelian, On the characteristics of animals, with an english translation by A. F. Scholfield*, 3 ტომად.

ამ გამოცემამდე ყველაზე უკეთეს და ნამდვილად კრიტიკულ გამოცემად მიჩნეული იყო *R. Hercher*-ისა. ამ მკვლევარმა ელიანუსის ყველა ნაწარმოები გამოაქვეყნა, როგორც მთლიანად მოღწეული, ასევე მცირეოდენი ნაწყვეტების სახით დაცულიც. *R. Hercher*-მა პირველად გამოსცა პარიზში, 1858 წ. (*Didot*-ს სერიაში), ხოლო შემდეგ იგივე გამოცემა გაიმეორა *Bibliotheca Teubneriana*-მ,

⁵ *Hercher, Praefacio, Didot*-ს გამოცემაში. *Stefani*.

⁶ იქვე. დამატებით *Loeb*-ის სერიის გამოცემის წინასიტყვაობა, გვ. 346.

⁷ ელიანუს სოფისტი და ელიანუსი „ტაქტიკის“ ავტორი, ზოგს ერთ და იმავე პიროვნებად მიაჩნდა, მაგრამ მეტი წილი კომპეტენტური მკვლევარებისა მათ ორ სხვადასხვა მწერლად აღიარებს (*კ რ ის ტ ი, R.E. მ ა რ უ ზ ო, etc.*).

1564 წ. (რამდენიმე სტერეოტიპული გამოცემა არსებობს ამისი მომდევნო ხანში).

„სხვადასხვა ამბები“ გარდა Gesner-ისა და Hercher-ის საერთო გამოცემებისა, რამდენჯერმე ცალკეც არის გამოქვეყნებული. I გამოცემა C. Paruscus-ისაა, 1545 წ. რომში (ეს გამოცემა კილევაც წინ უსწრებს Gesner-ისეულს). თავის დროზე დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა J. Perizonius-ის ორტომიან გამოცემას, 1701 წ.

ელიანუსის „წერილები“ პირველად Marcus Musurus-მა გამოაქვეყნა 1499 წ., ვენეციაში. საერთო გამოცემებზე რომ აღარაფერი ვთქვათ, იგივე წერილები ამ ბოლო ხანს ისევ Loeb-ის სერიამ დაბეჭდა 1949 წ. The Letters of Alciphron, Aelian and Philostratus, with an english translation, by Allen Rogers Benner and Francis H. Fobes (ე. ი. Benner-ისა და Fobes-ის რედაქციითა და თარგმანითურთ).

თარგმანები

ელიანუსის ნაწარმოებების სხვადასხვა ენაზე თარგმანებიც არსებობს. ასეთია ლათინური თარგმანები გესნერისა და ჰერხერის გამოცემებში (ყველა ტექსტისათვის).

„Ποικίλη ιστορία“ დამატებით ლათინურად არის კიდევ პერიძონიუსის მიერ თარგმნილი 1701 წ. მისი ფრანგული თარგმანებია: Histoires diverses, traduit par Dacier, Paris, 1772 და Diversités historiques, M., Formey-ს თარგმანი, 1764. გერმანული თარგმანია: Vermischte Erzählungen, übersetzt von J. H. F. Meineke, Quedlinburg, 1775.

„Περί ζώων“ გერმანულად ითარგმნა Fr. Jacobs-ის მიერ 1839—1841 წლებში (Thiergeschichte), ხოლო ინგლისურად—Scholfield-ის მიერ (ზემოხსენებულ Loeb-ის სერიაში, რაც გამოიცა 1958—60 წწ.).

„წერილები“ გარდა გესნერისა და ჰერხერის გამოცემებში არსებული საერთო თარგმანებისა ფრანგულად ითარგმა P. Quillard-ის მიერ (Paris, 1895 წ.), ხოლო ინგლისურად—1949 წ. Benner-ისა და Fobes-ის მიერ (Loeb-ის სერიაში).

კლავდიუს ელიანუსის თხზულებების სრული რუსული თარგმანი დიდხანს არ მოგვეპოვებოდა. 1963 წ. გამოვიდა С. И. Полякова-ს Элиан, Пестрые рассказы, М.—Л., სადაც არის სრული ტექსტი,

გამოკვლევა და შენიშვნები ინდექსითურთ. მისი ცნობები სკეითისა და კავკასიის შესახებ გამოჰკრიფა ვ. ლატიშევმა და რუსული თარგმანითურთ გამოაქვეყნა თავის კრებულში „Сведения греческих и римских писателей о Скифии и Кавказе“, მისი მხოლოდ რუსული ნაწილი გადაიბეჭდა ВДИ-ს დამატებაში, 1947 წ. ნომერში.

წინამდებარე ნაშრომში გათვალისწინებულია ყველა გამოცემა და თარგმანი, გარდა „Перл. წყაყ“-ის უკანასკნელი Scholfield-ის გამოცემისა, რაც აქამდე არ მოიპოვება ჩვენს ბიბლიოთეკებში. მის შესახებ არსებულ სხვა ანოტაციებზე რომ არაფერი ვთქვა, უნდა შეინიშნოს Eichholz-ის სტატია, სადაც დაწვრილებით არის დახასიათებული Scholfield-ის გამოცემა⁸. ყველა გამოცემა და ყველა თარგმანი ერთი ღირსებისა არ არის. და თუ რაიმე საგანგებოდ საყურადღებოა ამ მხრივ, ტექსტთან არის შენიშნული. ვ. ლატიშევის კრებულისაგან განსხვავებით წარმოდგენილ ნაშრომში გაცილებით მეტი მასალაა თავმოყრილი.

წყაროები

კლავდიუს ელიანუსის წყაროების საკითხი სპეციალურადაც იყო გამოკვლეული და ამის შესახებ აზრი გამოუთქვამთ ზოგადი ხასიათის ნაშრომების ავტორებსაც.

ერთი საერთო აზრი, რაც არსებობს კლავდიუს ელიანუსის შესახებ, ისაა, რომ ამ ავტორს თავისი მასალა უძველეს დოკუმენტებში არ უძებნია, რომ მისი უშუალო წყაროები მას ქრონოლოგიურად დიდად არ უსწრებენ. ამრიგად, კლავდიუს ელიანუსის ცნობათა გამოყენებისას დგება საკითხი მისი წყაროების წყარობისა და ა. შ.

1884 წ. გამოქვეყნდა ნაშრომი Felix Rudolph-ისა: „De fontibus quibus Aelianus in Varia historia componenda usus sit“ (Leipziger Studien zur classischen Philologie, VII Band. გვ. 1—138). ამ ნაშრომის მიხედვით ვითარება ასეთია: ფავორინუსის „παραθέσει ιστοριῶν“ არის ძირითადი წყარო დიოგენე ლაერტისათვის, ელიანუსის „Перл. წყაყ“-ისათვის (ამას აქვს კიდევ x-წყარო და ოპიანუსის „ἔξλι:μα:χῆ“, თავისთავად დამოკიდებული ფავო-

⁸ The Classical review, 1959, დეკემბერი. Oxford. გვ. 247—249.

რინუსზე). ათენაფოსისათვის და ელიანუსის „Ποικίλη ἱστορία“-ისათვის. ამისი წყაროებია კიდევ: იგივე ათენაფოსი, ფავორინუსის „ἄπομνημονεύματα“, პამფილესის „ἱστορικὴ ἱστορία“ და სხვ.⁹

კრისტისა¹⁰ და ველმანის¹¹ აზრით „Περὶ ζῴων“-ისათვის ძირითადი წყარო იყო ალექსანდრე მინდოსელი¹² და მრავალი ავტორი, რომელსაც ელიანუსი ახსენებს და არ ახსენებს (პეროდოტე, არისტოტელე, არისტოფანე ბიზანტიონელი, იუბა, ნიკანდროსი, აპოლოდოროსი, სოსტრატოსი) ალექსანდრე მინდოსელის მეშვეობით იყო მისთვის ცნობილი. მხოლოდ რომაელ პარადოქსოგრაფს, დემოსტრატოსს იყენებდა იგი უშუალოდ. კ. კროლი¹³ დიდ მნიშვნელობას ანიჭებს არისტოტელეს Zoika ს ამ უანრის შემდეგი დროის ლიტერატურისთვის (თუმცა ალექსანდრე მინდოსელის, როგორც კომპილატორის როლსაც სცნობს).

„სხვადასხვა ამბების“ წყაროთა საკითხი კრისტისა და ველმანს უარესად გამორკვეულად მიაჩნიათ (მიუხედავად რუდოლფის შრომის არსებობისა). კრისტი იმეორებს პერიძონიუსის მოსაზრებას, რასაც არ იზიარებს ველმანი. პერიძონიუსის მოსაზრება კი იმაში მდგომარეობს, რომ ელიანუსის ამ ნაწარმოების ათენაფოსთან და პლუტარქოსთან მსგავსების მიზეზი არის ერთი და იგივე წყაროს გამოყენება.

დაკარგული ნაწარმოებების, „Περὶ πρῶτης“ და „Περὶ φασίας“¹⁴-ის, წყაროდ კრისტს პოსედონიოსი მიაჩნია.

„წერილების“ წყაროდ მკვლევარები ატიკელ ორატორებსა და კომიკოსებს თვლიან (არისტოფანე, მენანდრე¹⁴). ერთ-ერთი (XX) წერილის ნაწილი ალკმანის ფრაგმენტთან არის გაიგივებული¹⁵.

⁹ ფავორინუსი — ახ. წ. 85—176 (დაახლ.) წლებში ცხოვრობდა რომში, იყო ფილოსოფოსი და სოფისტი. მისი მრავალი ნაწარმოებია ცნობილი.

¹⁰ Geschichte der griechischen Litteratur³, II, 2, გვ. 622, 623,

¹¹ RE. I, 1, გვ. 487.

¹² ალექსანდრე მინდოსელი იყო ახ. წ. I ს-ის I ნახევრის მოღვაწე, ავტორი, შრომებისა: Περὶ ζῴων, *θηριακάς*. *θαιμασιῶν συναγωγή*, *Περὶ πλους τῆς ἐξυμ-δνῆς μάλασσης* და სხვ. ნაწერებისა.

¹³ Zur Geschichte der aristotelischen Zoologie, von Wilhelm Kroll 1940. Wien und Leipzig.

¹⁴ მენანდრეს შესახებ წერს Wilamowitz-Möllendorff-ი: *Lese-früchte*, Hermes, Berlin, 1905: 40, Band, გვ. 170—171.

¹⁵ The Letters of Alciphron, Aelian and Philostratus... გვ. 343—345, ამას გარდა—კრისტო... გვ. 625, ველმანი, ... გვ. 486.

ჩვენს პირობებში ბერძენი ავტორების ტექსტების კვლევა გაძნელებულია, რადგან ხელნაწერები სრულიად მიუწვდომელია და გვიხდება დაკმაყოფილდეთ გამოცემებით.

რაც შეეხება საეციალისტთა მიერ ძირითად წყაროდ გამოცხადებულ ალექსანდრე მინდოსელს, მისი მალაზარისხოვანი, მაგრამ მაინც კომპილაციური ნაწარმოებები არაა ჩვენამდე შემონახული, აქა-იქ მოკლე ფრაგმენტებია დატული შემდეგი დროის ავტორებთან, ამდენად დამოუკიდებლად კვლევა ამ ხაზით არ მოხეობდა. ის სამუშაო, რომელიც ჩავატარე კლავდიუს ელიანუსის წყაროების დადგენის ხაზით, ჯერჯერობით იმას მიგვივითებს, რომ ელიანუსს ბევრი ისეთი მასალა აქვს, რაც აქვს მაგ., ჰეროდოტეს, არისტოტელეს, პლუტარქოსს, პლინიუსს და ბერძნულ-რომაული სამყაროს სხვა მნიშვნელოვან წარმომადგენლებს.

სხვადასხვა ავტორების დამოწმებას იგი არ ერიდება. მაგ., მართო არისტოტელე „Ile: წყახ“-ში 64-ჯერ ჰყავს ნახსენები, ამდენად გამიძიებდებოდა მეთქვა, იგი არისტოტელეს მაგ., უშუალოდ იცნოს, თუ მაინცადამაინც ალექსანდრე მინდოსელის კომპენდიუმის მეშვეობით.

ლიტერატურის მიმოხილვა

ელიანუსის შესახებ არსებული სამეცნიერო ლიტერატურიდან უეჭველად აღსანიშნავია შემდეგი: ზოგადი ხასიათის შრომაა Pauly-Wissowa-ს RE-ში M. Wellmann-ისა, სადაც მოკლედ, მაგრამ ზუსტად და საქმიანად არის მიმოხილული ყველა საკითხი, რაც კი ამ ავტორთან დაკავშირებით შეიძლება წამოიჭრას¹⁶.

ამავე ხასიათისაა ვ. კრისტის „ბერძნული ლიტერატურის ისტორიის“ გარკვეული თავები, მიძღვნილი საკუთრივ კლავდიუს ელიანუსის შემოქმედებისადმი, თუ საერთოდ ე. წ. რომაული ხანის ნეოსოფისტიკისა და აღწერილობითი ბუნებისმეტყველებისადმი¹⁷. ვ. კრისტის „ისტორიაში“ ამ ავტორისათვის დამახასიათებელი სიღრმითა და საბუთიანობით არის განხილული ელიანუსის ცხოვრება, შემოქმედება და სხვ. ამასთან დაკავშირებული საკითხები.

¹⁶ RE, I, 1, Stuttgart, 1893, გვ. 456—458.

¹⁷ W. Christs, Geschichte der griechischen Litteratur², II, München, 1913, გვ. 621—625, 657; 1920, გვ. 288, 401, 449.

ასევე ზოგადი მიმოხილვაა ელიანუსის შემოქმედებისა, თუ მისი ხელნაწერებისა სხვადასხვა გამოცემებში; მაგ. Perizonius-თან, Hercher-თან (Didot-სეულ გამოცემაში), Scholfield-თან, Benner-Fobes-თან და სხვ.¹⁸

ცალკეული საკითხები დამუშავებულია შემდეგ ნაშრომებში: ზემოთაც ეახსენე (და ახლაც ვიმეორებ) Felix Rudolph-ის გამოკვლევა, რომელიც ეხება კლავდიუს ელიანუსის „სხვადასხვა ამბების“ წყაროებს (ძირითადად), მაგრამ ამასთან ერთად სხვა, ამისი მონათესავე ბევრი საკითხიც არის აქ წამოჭრილი. შესაძლებელია Rudolph-ის ყველა დებულება მკვლევართა მიერ უყოყმანოდ არ არის გაზიარებული, მაგრამ ჯერჯერობით უფრო სრული კვლევა წყაროებისა სხვას არაავის მოუცია. ამ ნაშრომს დღემდე არ დაუკარგავს თავისი მნიშვნელობა¹⁹.

U. von Wilamowitz-Möllendorff-ი თავის ერთ-ერთ სტატიაში, რომელიც Lesefrüchte-ს სერიიდანაა, აკეთებს შენიშვნას ელიანუსის „სოფლის შესახებ წერილებზე“; მე-13—16 წერილები (მათ შორის მე-14, რომელიც ჩვენს მასალაშია შესული), მას მენანდრეს Ἀσπασιάδος-ის გამოძახილად მიაჩნია და ზოგიერთი ადგილის წაკითხვასთან დაკავშირებით ფილოლოგიურ-პალეოგრაფიულ მოსაზრებებს აყენებს²⁰.

უკანასკნელ წლებში გამოქვეყნებულ წერილთა შორის ყურადღებას იპყრობს: M. Markovič-ის „On the sources of Theophrastus Simocatta's *Questiones physicae*“, სადაც სხვა ავტორთა შორის გარჩეულია ელიანუსის საკითხიც²¹; B. G. Whitfield-ის „Virgil and the bees“—რომელშიც ნათქვამია, რომ ის საკითხები, რაც არის ვერგილიუსის გეორგიკების IV წიგნში, აღძრული აქვთ არისტოტელეს, პლინიუსს, ელიანუსსა და სხვებს²².

L. Massa Positano წერილში *Frustula* აკეთებს შენიშვნებს ელიანუსის „სოფლის წერილების“ შესახებ (განსხვავებით Benner-ისა და Fobes-ის გამოცემისაგან)²³.

¹⁸ ამ გამოცემათა შესახებ იხ. აქვე, ზემოთ.

¹⁹ De fontibus quibus Aelianus in *Varia historia componenda* usus sit: *Leipziger Studien zur classischer Philologie*, VII Band. Leipzig, 1884, გვ. 1—138.

²⁰ *Hermes*, Berlin, 1905, 40. Band, გვ. 161—176.

²¹ *Ziva Antika*..., 1954, გვ. 120—135.

²² *Greece and Rome*, Oxford, 2, Ser. III, 1956, გვ. 99—117.

²³ *Giornale Italiano di Filologia*, Napoli, V, 1952, გვ. 198—211.

Ηο:χιλη [τοοριζ-ს ერთი ადგილის (II, 20) გამო 2 სტატიაა დაწერილი L. Früchtel-ისა „Was bedeutet die ξυδιξις θισαιξ dcs Antigonos Gonatos?“²⁴ და H. Volkmann-ისა: „Eυθιδιξις θισαιξ als ehrenvolle Knechtsdienst gegenüber dem Gesetz“²⁵.

ელიანუსის შესახები ლიტერატურა ამითი არ ამოიწურება, მაგრამ ძირითადი მაინც ეს არის.

ცნობები საქართველოს შესახებ

კლავდიუს ელიანუსის თხზულებებში მრავალნაირი მასალაა, თვით იმ ნაწარმოებშიც, რომელიც „ცხოველთა შესახებ“ არის დაწერილი, სხვადასხვა სახეობის ცხოველთა აღწერა-დახასიათების გვერდით ბევრი ანეკდოტი თუ თქმულება არის ხოლმე მოყვანილი, ზოგჯერ თვით ამ ცხოველთან დაკავშირებით, ზოგჯერ კი სრულიად სხვა სფეროდან. მაგ., ერთი შხამიანი გველის (β:ψαξξ) აღწერისას მოყვანილია მასთან დაკავშირებული საინტერესო ლეგენდა (VI, 51), ანდა—სპილოების ზნე-ჩვეულებათა აღწერისას მწერალი გადმოგვცემს ერთ გაგონილ ამბავს—პატარა ეროტიკულ ნოველას (VII, 15).

მასალა, რომელიც ასე თუ ისე ეხება საქართველოს (ან მისი უშუალო მეზობლების) წარსულს, შეიძლება რამდენიმედ დავაჯვეუფოთ. ყველაზე საინტერესო არის:

I. ცნობები კოლხების შესახებ. „სხვადასხვა ამბების“ IV წიგნში (§ 1) სწერია: „დერბიკები 70 წელს გადაცილებულებს ხოცავენ, [მათგან] მამაკაცებს მსხვერპლად სწირავენ, ხოლო ქალებს ასრჩობენ. კოლხები გვამებს ტყავებში მარხავენ, გამოახვევენ მათში და ხეებზე ჰკიდებენ“.

ამ ნაწარმოების გერმანულად მთარგმნელი, მაჟნეკე წერს, რომ კოლხთა დამარხვის შესახებ ეს ცნობა ელიანუსმა ნიკოლოზ დამასკელისაგან გადმოიღო²⁶, ხოლო B.IH-ს კომენტატორი შენიშნავს, რომ ნიმფოდორე სირაკუსელი იქნებოდა წყარო ელიანუსისაც, ისევე როგორც აპოლონიოს როდოსელისა²⁷.

²⁴ Gymnasium, LIX, 1957. Heidelberg. გვ. 350—351.

²⁵ Philologus, 1956, 52—61.

²⁶ 1775 წლის გამოცემა, შენიშვნა ამ ადგალთან.

²⁷ ВДИ, 1947.

კოლხთა დამარხვის ასეთი წესის შესახებ ეს ცნობა სხვა ბერძენ ავტორებსაც მოეპოვებათ. ყველაზე ადრე და ვრცლად ამის შესახებ წერს აპოლონიოს როდოსელი თავის „არგონავტიკაში“ (ძვ. წ. III ს. მეორე ნახევარი): „კოლხიდაში კირკეს დაბლობზეა მოსული იასონი და აქ ხეების წვერებზე ხედავს თოკებით ჩამოკიდებულ გვამებს. აქამდე მძიმე ცოდვად ითვლება კოლხებში ცეცხლით დასწვად დახოცილი მამაკაცები. მათ ახვევენ გამოუქნელ ხარის ტყავებში და ჰკიდებენ ხეებზე ქალაქიდან მოშორებით. მაგრამ მიწაც ღებულობს ჰაერთან თანაბრად თავის კუთვნილს, რადგან ქალების გვამებს მიწაში მარხავენ. ასეთი წესი აქვთ მათ“ (III, 196—209).

აპოლონიოს როდოსელის სქოლიასტი შენიშნავს, რომ აპოლონაოსი კოლხების დამარხვის საკითხში ნიმფოდოროსის მიმდევარიაო (ნიმფოდოროს სირაკუზელი კი ცხოვრობდა ძვ. წ. III-ის პირველ ნახევარში, დაახლ.). ნიმფოდოროსზე ადრინდელი წყარო ამ ცნობისა ცნობილი არ არის. ამის ბერე კოლხების დამარხვის წესზე ლაპარაკობს ნიკოლოზ დამასკელი (ავგუსტუსის თანამედროვე ისტორიკოსი; frg. 121) „...კოლხები მიცვალებულებს კი არ მარხავენ, არამედ ჰკიდებენ ხეებზე“. და ბოლოს ამასვე წერს კლავდიუს ელიანუსიც (II—III სს-ში).

ბერძნულ წყაროებში მეტი ცნობა ამის შესახებ არ არის.

წერილობით წყაროებში სხვაგანაც გვაქვს მსგავსი ცნობები, მაგ., ვახუშტის „გეოგრაფიაში“, ევლია ჩელებისთან და არქანჯელო ლამბერტისთან.

ამის შესახებ უფრო დაწვრილებით იხ. ზემოთ, ნიკოლოზ დამასკელის შესახებ გამოკვლევაში (გვ. 85—87).

ყველა არსებული მასალის გათვალისწინებით უდავოა, რომ კოლხებში დაკრძალვის ასეთი წესიც არსებულა და ამის შესახებ სხვა ავტორებთან ერთად გვაუწყებს კლავდიუს ელიანუსიც. იმას ვერ ვიტყვით, რომ მან თვითნახული ამბავი გადმოგვცა. მან, ჩანს, გაიმეორა ლიტერატურაში არსებული ცნობა, რომელიც არგონავტიკის ლაშქრობას კი უკავშირდებოდა, მაგრამ დაწერილი ძვ. წ. III ს-ზე ადრინდელი არ არის.

კლავდიუს ელიანუსთან კოლხთა ხსენება მეორეგანაც არის („*Περὶ τῆς ἀστροφῆς*“, ნაწყვეტი 71): სახელად დიონისიოსი, საქმიანობით ვაჭარი, ბევრსა და ხანგრძლივად მოგზაურობდა ზღვაზე. მოგების [სურვილით] წაქეზებული, იგი მეოტიდაზე უფრო შორს ავიდა, იყიდა კოლხი ასული, რომელიც მოეტაცათ მახლიებს, იქაურ

ბარბაროსთა ტომს...“ როგორც ზემოთაც ვთქვი, ამ ნაწარმოების წყაროდ პოსეიდონიოსია (ძვ. წ. II—I სს.) ჩათვლილი, ხოლო ეს ავტორი და მისი „ისტორია“ ხშირად არის ხოლმე საქართველოს შესახები ცნობების წყარო (მაგ., სტრაბონის „გეოგრაფიაში“ იბერიის აღწერილობისათვის).

ელიანუსის ზემოთ მოყვანილ ნაწყვეტში ჩანს კოლხთა და მეზობელ ტომთა ურთიერთობა—მეზობელი ბარბაროსი ტომი იტაცებს კოლხს და ჰყიდის (ასე წერს ელიანუსი—მახლიები ბარბაროსთა ტომია, ხოლო ამ კონტექსტის მიხედვით არ ჩანს, კოლხი მას რად მიაჩნია).

მყიდველი ბერძენი ვაჭარი დიონისიოსია (ამავე ნაწყვეტში. უფრო ქვემოთ ლაპარაკია იმაზე, რომ ეს დიონისიოსი მიდის ბიზანტიონში, ქიოსზე etc.).

ВДН-ს კომენტატორის აზრით, ელიანუსს აქ შეეცდომა აქვს და „მახლიები“ უწერია ანონიმურ „პერიპლუსში“ ხსენებული „მახლიონების“ მაგივრად, ხოლო მახლიები კი ლიბიური ტომია²⁸. ტრიტონიდის ტბასთან მცხოვრები მახლიები, როგორც ლიბიური ტომი არის პეროდოტესთან (IV, 178—180), პლინიუსთან (VII, 2, 15), ნიკოლოზ დამასკელთან (II ს., 133), სხვა ავტორებთან სხვა ვითარებაა. მაგ., ახ. წ. II ს-ის ავტორი, ლუკიანე სამოსატელი თავის დიალოგში „ტოქსარისი ანუ მეგობრობა“ მთელ დიდ ამბავს გადმოგვცემს, რომელშიაც მოქმედი პირი არის Ἄδερμαχος ὁ Μαχλσηνῆς ἄρχων—ადირმახოსი, მახლიენეს არქონტი (მმართველი) და მთელი მოთხრობის მანძილზე ხშირია ხსენება ტომისა—μαχλσης, ამ ტომის წარმომადგენლისა—μαχλσης, მათი ქვეყნისა—Μαχλσηνῆ და ა. შ. ე. ი. აქ შეეცდომა არ შეიძლება იყოს, დაახლოებით 10—15-ჯერ მაინც არის ეს სიტყვა ხმარებული და ყველგან ასეთი ფორმით. თანაც ეს ტომი ცხოვრობს მეოტიდაში, მათი არქონტი ძალიან შეძლებული კაცია და ბოსფორის მეფის ასულის ხელის პრეტენდენტია. ლუკიანეს ამ დიალოგში მახლიები, ალანებისა არ იყოს, უპირისპირდებიან სკვითებს, რომლებთანაც ბრძოლა აქვთ და დამარცხებისას მათ (სკვითებს) მძევლებს სთავაზობენ („Toxaris“, § 45—55). სვიდა ერთი სიტყვის განმარტებისას სწორედ ელიანუსის ამ ადგილს იმოწმებს და Μαχλσης-ს არ ასწორებს.

პაპე თავის ლექსიკონში სვიდას ცატატიით მახლიებს კოლხურ ტომად მარტავს, ხოლო ლუკიანეს მაგალითის მიხედვით—

²⁸ ВДН, 1917, გვ. 227.

სკვიტურ ტომად. „სკვიტური“ აქ ჩვეულებრივი ზოგადი ცნებაა და რაკილა „მახლიები“ მეოტიდაში ცხოვრობენ მიუხედავად იმისა, რომ ამ ნაწარმოების მიხედვით ისინი უპირისპირდებიან სკვიტებს, მაინც სკვიტებად არიან ჩათვლილი, უთუოდ ეთნიკური ნიშნით. ამგვარად, ლუკიანეს და ელიანუსის მახლიები ცხოვრობენ მეოტიდასთან ახლოს.

ის გარემოება, რომ „მახლიები“ ეწოდებათ 1. ლიბიის ტომს და 2. მეოტიდის ხალხს, სრულიადაც არ არის დაბრკოლება. მსგავსი მაგალითი ძველმა ისტორიამ ბევრი იცის, მაგალითისთვის შორს რომ არ წავიდეთ, გავიხსენოთ „იბერები“ (საქართველოს იბერები და ესპანეთის იბერები), ანდა „აქეელები“ (ბერძენი ტომი და შავი ზღვის სანაპიროზე მცხოვრები ტომი).

რაც შეეხება „მახელონებს“, მათ იცნობს მხოლოდ არიანე (II ს.) და მის საფუძველზე ანონიმი (ახ. წ. V ს-ის „პერიპლუსის“ ავტორი).

არიანესთან დაკავშირებით უნდა შევნიშნოთ. რომ მისი ტექსტის გამომცემელი, Hercher-ი „მახელონების“ მაგივრად სწერდა „მაკრონებს“ და ასე იყო შესული ლათინშევთან და ყველა სხვასთან, ვისაც ამ პერიპლუსთან ჰქონდა საქმე. ხელნაწერების წაკითხვის გათვალისწინებით როოსმა დაადგინა, რომ არიანეც „მახელონებს“ ახსენებს იქ, სადაც ანონიმს აქვს ამ ტომის ხსენება.

სანების მეზობლები არიან მახელონები და ჰენიონები, მათ მეორე მხრივ მეზობლად ჰყავთ ზიდრიტები (არიანე, § 15; ანონიმი, § 51). ანონიმი აზუსტებს: მდინარე არხაბისიდან მდინარე ოფიუნტამდე უწინ ცხოვრობდნენ ეკხეირები, ახლა კი მახელონები და ჰენიონები (§ 42). მდინარე არხაბისი დღესაც ასე იწოდება და იგი უფრო სამხრეთითაა, ვიდრე ჰოროხის შესართავი.

ანონიმს კიდევ ერთი ცნობა აქვს: ძველი აქეიდან ძველ ლაზიკამდე და მდინარე აქეუნტამდე (ეს კი არის სოჰიდან დაახლ. 30 კმ-ით დაშორებული.—თ. ყ.) უწინ ცხოვრობდნენ ტომები: ჰენიონები, კორაქსები, კოლიკები, მელანზლენები, მახელონები, კოლხები და ლაზები, ახლა კი ცხოვრობენ ზიხები (§ 59). ამ უკანასკნელ შემთხვევაში შავი ზღვის ჩრდილო-აღმოსავლეთ სანაპიროზე მოსახლეობად ჩანან მახელონები (კოლხები და ლაზები ჩვეულებრივ უფრო სამხრეთით იგულისხმებოდნენ ხოლმე), მაგრამ აქ ყველა ტომი ერთად არის ხსენებული ამ ნაკვეთზე (ისინიც, ვინც შავი ზღვის სამხრეთ-აღმოსავლეთ სანაპიროზე ცხოვრობდნენ), ისე რომ აქ საგანგებო ვითარებაა.

ამგვარად, მახლიები მეოტიდის ტბასთან ცხოვრობენ, ხოლო მახელონები—კოლხების სამხრეთით.

მ. ინაძეს ნაწრომში „ანტიკური ხანის საქართველოს ისტორიისათვის (ფლავიუს არიანე და მისი ცნობები საქართველოს შესახებ)“ თბილისი, 1953 წ. „მახელონი“ მიაჩნია იმავე ტომად, რადაც „მაკრონი“ (გვ. 232) და „მაკრონი“, „მახელონი“ (და პლინიუსთან დამოწმებული „მაკრონი“ და „მახელონი“) სატომო სახელწოდების ვარიანტულ სახესხვაობად აქვს გამოცხადებული (გვ. 237): ეს შესაძლოა მართლაც ასეა; ყოველ შემთხვევაში B.III-ს კომენტატორის შენიშვნა, თითქოს ელიანუსს აქ შეეშალა და მისი „მახლიების“ მაგივრად „მახელონები“ უნდა იყოსო, სწორი არ არის.

ელიანუსის მახლიები ამ ეტაპზე (დათარიღება ნაწყვეტისა კირს) კოლხებთან მეგობრულ ურთიერთობაში არ არიან.

II. ა რ გ ო ნ ა ვ ტ ე ბ ი ს მ ი თ ი ს მ ნ ი შ ვ ე ლ ო ბ ა საქართველოს უძველესი ისტორიისათვის სადავო არ არის. ეს მითი ბევრჯერ ყოფილა დაუშვავებული სპეციალისტების მიერ. ამ ბოლო ხანებში მის მიმართ ქართველი მკვლევარებიც იჩენენ ინტერესს.

კლავდიუს ელიანუსთან ხშირად გვხვდება ხსენება ამ მითის ცალკეული ეპიზოდისა, თუ მოქმედი პირისა. მაგ., როდესაც შხამიანი გველების შესახებ ლაპარაკობს, იგი ახსენებს გრძნეულ მედეასაც, რომლის საწამლავი სხვა ყველაფერზე მძიმედ მოქმედია, უარესია („Περὶ ἑξῆς“, I, 54; II, 14). ყველა ასეთ მაგალითს არ მოვიყვან, შევხები მხოლოდ ყველაზე მნიშვნელოვანთ; როგორც ცნობილია, ისევე როგორც სხვა თქმულებებშიც ამ მითშიც არის ძველი და ახალი ფენები. უძველეს თქმულებას ეკუთვნის ის ამბავი, რომ მედეამ დახოცა შვილები. მაგრამ ამ რედაქციის მიხედვით მედეა უდანაშაულო იყო. მას უნდოდა შვილებისათვის უკვდავება მიენიჭებინა და უნებლიედ ბავშვები ხელში შემოაკვდნენ. ევრიპიდეს „მედეაში“ ის აზრია გატარებული, რომ მედეა იმიტომ ხოცავს შვილებს, რომ კრეონტის ნათესავები მათ ამ ამბების შემდეგ მაინც არ გაახარებდნენ.

პავსანიასთან სწერია, რომ მედეას შვილები კორინთელებმა ჩაჰქოლეს, ისინი დედას არ დაუხოცია.

კლავდიუს ელიანუსი წერს: „ერთი გადმოცემა ამბობს, რომ მედეას შესახებ ხმა ტყუილი არის. რადგან მან კი არ დახოცა [თავისი] შვილები, არამედ კორინთელებმა [დაუხოცეს მას]. ამბობენ, რომ ეს ზღაპარი კოლხიდის შესახებ და ღრამა ევრიპიდემ კორინ-

თელთა თხოვნის თანახმად წარმოადგინა და ავტორის პირადი განწყობილების წყალობით ქვეშარიტებას ტყუილმა დასძლია. ამბობენ, რომ კორინთელები ამ საზარელი საქციელის გამო დღემდე სწირავენ მსპვერპლს ამ ბავშვებს, თითქოს მათ ხარკს უხდიან [ამითი]“ („სხვადასხვა ამბები“, V, 21).

როგორც ვხედავთ, ელიანუსი მისდევს იმავე ვერსიას, რომელსაც პავსანია. მედეას სახისათვის ელიანუსის ცნობა უეჭველად საინტერესოა.

მედეას მიმართ ელიანუსის დამოკიდებულება ჩანს სხვაგანაც: „მიზიელები... რომლებიც... პონტოს დაბლა, სკვითიის ქვეყანაში სახლობენ, მე ვამბობ ჰერაკლის მახლობლად და მდინარე აქსიოსის [მიდამოში] ... აქ ირწმუნებიან ადგილობრივი მცხოვრებნი მედეას, ახეტეს ასულის შესახებ, რომ მან ის საქმე ჩაიდინა თავისი ძმის, აფსირტეს მიმართ საკუთარი ბოროტი ხელებით. გეფიცებით ზევსს, რომ კოლხი გრძნეულის მიმართ ეს საშინელი ხმა ყველა სხვა [ხმასთან] შედარებით, რაც კი ელინებში ყოფილა, მიზიელებმა გაავრცელეს“ („იქსი წყაყ“, XIV, 25). აფსირტეს მკვლელობის შესახებ სხვადასხვა ვერსია არსებობს, ერთი ვერსიის თანახმად ის მედეამ მოკლა თავისი საკუთარი ხელით. ელიანუსი ამ თქმულებას მიზიელების გავრცელებულად მიიჩნევს და, მაშასადამე, არა-ქვეშარიტად. იგი მედეას გრძნეულებას აღიარებს, მაგრამ ბოროტ-მოკმედებას ყველგან უარყოფს.

ერთგან კლავდიუს ელიანუსი პირდაპირ ამბობს: „რატომ ვლავარაკობთ კოლხი მედეას ან პროკნე ატიკელის შესახებ, როდესაც სულ ახლახან და ჩვენს დროში მომხდარი [მსგავსი] ამბები გვაქვს გასახსენებელი?“ („იქსი წყაყ“, VII, 15). (ამის წინ ჰყვება მის ყმაწვილ-კაცობაში მომხდარი ამბის შესახებ, თუ ვერაგმა დედამ როგორ უმუხთლა თავის ვაყებს).

ასე შეჩვენება ელიანუსის დამოკიდებულება კოლხი მედეას მიმართ.

პრომეთევსის მითსაც იხსენიებს გაკვრით ელიანუსი. „გადმოცემა მოგვითხრობს, რომ პრომეთევსმა მოიპარა ცეცხლი და თქმულება ამბობს, რომ ზევსი [მასზე] ძალიან გაბრაზდა და ქურდობის ჯამხილებლებს მოხუცებულობისაგან დამცველი წამალი მისცა“, და ა. შ. („იქსი წყაყ“, VI, 51). მართალია, უშუალოდ საქართველოზე არაფერია ამ ცნობაში, მაგრამ თვით პრომეთევსის მითისთვის მას წინშენელობა აქვს.

III. მითრიდატე პონტოელის პიროვნება საქართველოს წარსულთანაც იყო დაკავშირებული. ერთ-ერთ ნაწყვეტში („Περὶ πρῶν:αζ“, 12) მითრიდატესა და ლუკულუსის ამბების შესახებ არის თხრობა. სამწუხაროდ ფრაგმენტი ძალიან მოკლეა, წერია მარტო ის, რომ ლუკულუსის წასვლა მითრიდატემ თავისი თავისთვის დიდ ბედნიერებად ჩათვალა. სახელდობრ რომელი სამხედრო ოპერაცია იგულისხმება აქ, არ ვიცი, ისე მითრიდატესა და რომელი მხედართმთავრის ლუკულუსის ბრძოლები იყო ძვ. წ. 71—68 წლებში, იგივე ლუკულუსი ებრძოდა 69 წ. სომეხთა მეფეს, ტიგრანეს და მანვე დაამყარა მეგობრობა მითრიდატეს ძესთან, მახარესთან. როგორც ცნობილია, მრავალი შეტაკების შემდეგ, როდესაც ხან ერთი იმარჯვებდა და ხან მეორე, ლუკულუსმა დაამარცხა მითრიდატე, მაგრამ ამ დროს მას ბედმა უმუხთლა და მითრიდატესთვის თავის დანებება მოუხდა²⁹. შესაძლოა, ეს „წასვლა“ იგულისხმება ელიანუსთან, რადგან მითრიდატემ ამის მერე მოახერხა ისევ პონტოს სამეფოს დაბრუნება.

კლავდიუს ელიანუსს ზოგი საინტერესო ცნობა აქვს მითრიდატეს პიროვნების, პირადი თვისებების შესახებ: „მძინარე მითრიდატე პონტოელი თავის დაცვას ნაკლებ ანდობდა იარაღსა და შუბოსნებს და ამის გამო მკველებად ჰყავდა შინაური ხარი, ცხენი და ირემი. მას, მძინარეს იცავდნენ ეს ცხოველები და თუ ვინმე მიუახლოვდებოდა, მაშინვე შეიტყობდნენ ხოლმე ყნოსვის საშუალებით. და ერთი ღმელით, მეორე ჭიხვინით და მესამე ბღაველით გამოაღვიძებდნენ ხოლმე მას“ („Περὶ ζῴων“, VII, 46). ეს ცნობა თითქოს სხვა ავტორებს არა აქვთ.

მსოფლიო ისტორიაში განთქმულ ლორმუცელა ადამიანთა შორის ელიანუსი ასახელებს მითრიდატე პონტოელსაც („სხვადასხვა ამბები“, I, 27). იგივე აქვს ათენაჯოსსაც.

საინტერესო გადმოცემა აქვს ჰერაკლის ტირანის, კლეარხოს პონტოელის შესახებ („Περὶ ἐξάρχων:αζ“..., frg. 86).

პონტოსპირეთის ქვეყნების შესახებ მრავალი ცნობა აქვს კლავდიუს ელიანუსს; ეს ცნობები მეტწილად საბუნებისმეტყველო ხასიათისაა. მე აქ არ შევუდგები ყველა იმ მაგალითის გადმოცემას, სჯდაც მოთხრობილია შავი ზღვის თევზების, კიბოებისა და სხვა ცხოველების, ან პონტოს ქვეყნის თაგვებისა და მელიების ზნე-ჩვეულებების.

²⁹ შტრ აპიანე, მითრიდატეს ომების ისტორია. თბილისი, 1959, გვ. 147—180.

ბების შესახებ. ყოველივე ეს უეპველად საინტერესოა ზოოლოგებისათვის, ჩვენთვის შედარებით ნაკლები მნიშვნელობა აქვს. მათგან გამოვყოფ მხოლოდ ყველაზე მნიშვნელოვანთ:

ფუტკრების აღწერისას სხვათა შორის ასეთ რამესაც წერს ელიანუსი: „ამბობენ, რომ კაპადოკიელთა ქვეყანაში ფუტკრები თავლს უფიჭოდ აკეთებენ და ეს თავლი ზეთსავით სქელია. მე ვიცი, რომ პონტოს ტრაპეზუნტში თავლს იღებენ წიფლისაგან. ამ თავლს მეტად მძიმე სუნი აქვს, ჯანმრთელ ადამიანებს ის აგიჟებს, ხოლო ბნედიანებს კვლავ ჯანმრთელობას უბრუნებს“ („Περὶ ζῴων“, V, 42).

ელიანუსს გარდა ამისი მსგავსი ცნობა მოეპოვებათ ქსენოფონტს, არისტოტელეს, სტრაბონსა და პლინიუსს. ქსენოფონტი (ანაბ. IV, 8, 20) წერს: ტრაპეზუნტის მიდამოში რომ მოვიდნენ ელინები, ბევრი სკა დახვდათ. ჯარისკაცებმა თავლი რომ შესჭამეს, გონება დაჰკარგეს, მათ გული ერეოდათ, კუჭი აეშალათ, ფეხზე დგომა არავის შეეძლო. ვინც ცოტა შესჭამა, ისინი მთვრალეებს ჰგავდნენ, ხოლო ვინც ბევრი—გიჟებს, ანდა მომაკვდავებს. მაგრამ არავინ მომკვდარა. მეორე დღეს ისინი გონს მოვიდნენ, ხოლო მესამე და მეოთხე დღეს ადგნენ და ისე გრძნობდნენ თავს, თითქოს მოწამვლის მერე რჩებიანო.

არისტოტელესთან კვითხულობთ: „პონტოს ტრაპეზუნტში მძიმე სუნიან თავლს იღებენ წიფლისაგან. ამბობენ, რომ ჯანმრთელ ადამიანებს ის აგიჟებს, ხოლო ბნედიანებს მთლად ჰკლავს“ („საოცარ ამბავთა შესახებ“, 18). როგორც ვხედავთ, ბოლო ნაწილში ეს ცნობა სრულიად საპირისპიროა ელიანუსის ცნობისა, მაგრამ დანარჩენი—სიტყვასიტყვით იმეორებს არისტოტელეს ტექსტს.

სტრაბონისა და პლინიუსის აღწერილობა უფრო მოკლეა და ამასთან ზოგადი ხასიათისაა. სტრაბონი კოლხიდის აღწერისას გადმოგვცემს: „ქვეყანაში კარგი ნაყოფები იცის, გარდა თავლისა, ეს მეტ წილად მწარეა“ („გეოგრაფია“, XI, 2, 17).

ხოლო პლინიუსი ამბობს: „საუკეთესო ცვილი არის პუნიკური. ხოლო ყველაზე უფრო ჰგავს მას პონტოს ქვეყნებისა—ის ყვითელი ფერისაა, თავლისსუნიანი და სუფთა. ეს მე ძალიან მაკვირვებს, რადგან აქაური თავლი შხამიანია“ (NH, XXI, 83).

ცნობა ამგვარი თავლის შესახებ რომ შეესაბამება სინამდვილეს, ამას ადასტურებს მ. მაქსიმოვას შენიშვნაც: „По рассказам современных путешественников, подобный мед и в настоящее время

მოქნო ვეტრეტიტ ვ ირმორსკიჲ გოროდჲ ავოი ობლასტი (ე. ი. შავი ზღვის სამხრეთ-აღმოსავლეთ სანაპიროზე)... По-турецки он называется „delil-bal“, т. е. „одуряющий мед“³⁰.

ელიანუსი სკვითურ ფუტკარსა და თაფლზედაც ლაპარაკობს („Περὶ ζῳων“, II, 53): „ეს ფუტკარი არ განიცდის ყინვას და სკვი-თებს (ეს არ გაარჩევს სახელდობრ რომელს—თ. ყ.) თავისი თაფლი და ცვილი გასაყიდადაც კი მიაქვთ. გაყიდვა ხდება მიზიელებში“. აქ არსებითია ის, რომ თაფლი საექსპორტოდაც კი არის³¹.

მთელი თავია მიძღვნილი სკომბრების დაჭერის აღწერილობის-თვის.

შავ ზღვაში არსებული სკომბრების შესახებ ჰეროდოტედან და არისტოტელედან მოკიდებული ყველა ავტორი წერს, ხოლო მათი დაჭერის ისეთი დაწვრილებითი აღწერილობა, როგორიც ელიანუსს აქვს („Περὶ ζῳων“, XV, 5), სხვაგან არ გვხვდება.

მსაყრდ—„სკომბერი“ ძველ ქართულად იყო „თუნასი“. ეს სიტყვა გვხვდება საბას ლექსიკონში. ის არის ბასილი დიდის „ექუსთა დღე-თას“ გიორგი მთაწმინდისეულ თარგმანში: „რომელთამე უკუე თუნა-სის—მემსტურეთა შეუძლონ აღრიცხუვად თესლთა მათ მათთა? რამეთუ იტყვან მათთჳს, ვითარმედ არიან იგინი დიდ-დიდთა შინა კოლტსა თევზთასა და რიცხუებსა მათსა მიუთხრობენ“ (გვ. 82).

მ. კახაძე ამ შრომაზე დართულ ლექსიკონში წერს: „თუნასის მემსტურე სკომბერის (თევზ.) მეთვალყურე, მოდარაჯე მსაყიძარ-პიჯ, 2. thunnorum explorator“.

ელიანუსის ტექსტში ეს „თუნასის მემსტურეც“ ანუ მეთვალთვა-ლეც ჩანს (მხოლოდ აქ მართო შვიჯჳ ეწოდება).

ამ აღწერილობაში არის მითითება პირველ წყაროზედაც. „თქვენ შეიტყვეთ ამისთანა ნადირობის შესახებ იმის მიხედვით, რასაც ჰეროდოტე და სხვები ამბობენ“ („Περὶ ζῳων“, XV, 5).

ელიანუსს საინტერესო ცნობა აქვს მარგალიტის არსებობის შესახებ. „[მარგალიტი] მოიპოვება დასავლეთის ოკეანეშიც, იქ, სა-დაც ბრიტანეთის კუნძულია. აქ იგი თითქოს შესახედავად მოოქ-როსფროა, მაგრამ მისი ბრწყინვალეობა უფრო სუსტია და დაბინ-დული. იუბა ამბობს, რომ იგი მოიპოვება ბოსფორის სრუტეშიც

³⁰ К с е н о ф о н т, Анабасис, М.-Л., 1951, стр. 275.

³¹ ВДИ-ს შენიშვნის მიხედვით ეს მიზია არის რომელთა პროვინცია ბალკანეთის ნახევარკუნძულზე.

და რომ ეს ბრიტანეთისას ჩამოუვარდება, ხოლო ინდურთან და მეწამული ზღვის [მარგალიტთან] მათი შედარებაც კი არ შეიძლება“ („Περὶ ζῳων“, XV, 8).

IV. საქართველოს სხვა მეზობელთა შესახებ ელიანუსს ასეთი ცნობები აქვს:

ა. ბოსფორის სამეფოს შესახებ: „კარგად გააკეთა ღვთაებამ, რომ ტირანია სამ თაობამდე არ მიჰყავს, არამედ სასწრაფოდ, ფიქვსავით ანადგურებს ტირანებს, ან უსპობს მათ შეილებს. ელინთაგან საუკუნეთა მანძილზე გაგრძელებული და მემკვიდრეობით გარდამავალი შემდეგი ტირანიები იხსენიებიან: ჰიერონისა³²—სიცილიაში, ლევკონიდა—ბოსფორის სამეფოში და კიფსელიდებისა—კორინთოში“ („სხვადასხვა ამბები“, VI, 13). ე. ი. ჩამოთვლილია ის ტირანიები, რაც, ასე თუ ისე გაგრძელებულა.

როგორც ცნობილია, ლევკონიდები, ანუ ლევკონ I-ის ჩამომავლები სპარტოკიდების დინასტიას ეკუთვნოდნენ და ისინი მეფობდნენ ბოსფორში ძვ. წ. 387 წ-დან ძვ. წ. III ს-ის მესამე მეოთხედამდე (სპარტოკიდები კი 438 წ-დან ძვ. წ. II ს-ის ბოლომდე იყვნენ). ამგვარად, ეს ცნობაც შეეფერება ისტორიულ, სხვა გარემოებებით შემოწმებულ სინამდვილეს.

ბ. არმენია და არმენიელები. ელიანუსი დაწვრილებით მოგვითხრობს არმენიის შავი თევზების შესახებ, რომლებიც მომაკვდინებელნი არიან ადამიანთათვის და მხეცთათვის და როგორ ებრძვიან არმენიელები გარეულ მხეცებს, რომლებიც უამრავია ამ ქვეყანაში („Περὶ ζῳων“, XVII, 31).

ელიანუსს გარდა მსგავსი ცნობა მოეპოვება პლინიუსსაც (XXXI, 519), რომელიც ასევე აღნიშნავს არმენიის ერთ-ერთ წყაროში შავი და მომაკვდინებელი თევზების არსებობის შესახებ.

გ. კასპიის ზღვა და მისი მიდამოები. ელიანუსი აგვიწერს კასპიის ზღვის შესანიშნავ თევზებს, მათი შენახვის წესსა და გამოყენებას, მათ ექსპორტს („Περὶ ζῳων“, XVII, 32) და კასპიისპირეთის ცხოველებს: ხარბებსა და ცხენებს (იქვე, XVII, 17), თხებს (XVII, 34) და ფრინველებს (XVII, 38).

დ. სკვითების შესახებ ელიანუსს ბევრი ცნობა აქვს. ერთი რიგის ცნობები ეხება სკვითიის ცხოველებს, რაც მეტ წილად არის-

³² აქ სხვადასხვა წაკითხვა არსებობს—„ჰიერონისა“—ერთი და „გელონისა“—მეორე. „გელონი“ ჰიერონის უფროსი ძმა იყო და მაინც სირაკუზის დემოკრატიულ ტირანიას ეხება საქმე.

ტოტელესაც აქვს თავის „Zoika“-ში, თუ „საოცარ თქმულებებში“ და ზოგჯერ ჰეროდოტეს თავისი „ისტორიის“ IV წიგნში. ეს ცხოველებია: ცხვრები, ხარები, ცხენები, ვირები, ფუტკარი და სხვ. („Иде! წყაჲ“, II, 16, 53; IV, 7; V, 43; X, 40; XV, 33; XVI, 26).

სხვა რიგისაა შემდეგი ცნობები: ელიანუსი ასახელებს სკვითურ ენას, სხვა ენათა გვერდით: „ბუნებამ მრავალხმოვანები და სხვადასხვა მელერადობისა გააჩინა ცხოველები, ისევე როგორც ადამიანები. მაგ., სკვითი, სხვაგვარად ლაპარაკობს და ინდუსი სხვაგვარად, ეთიოპს თავისი მეტყველება აქვს და ასევე საკებსაც. ელადის მეტყველება სხვაა და რომაელთა—სხვა“ („Иде! წყაჲ“, V, 51). ამ ცნობის პირდაპირი წყარო ჩემთვის უცნობია. ზოგადად კი შეიძლება იმის თქმა, რომ ენათმეცნიერებისა და გრამატიკის საკითხებზე ჯერ კიდევ ძვ. წ. V ს-ში მუშაობდნენ სოფისტები, ხოლო ცოტა მოგვიანებით—არისტოტელე და სტოელები.

მნიშვნელოვანი და რომაულ ხანაში დიდად პოპულარული შრომები ამ დარგში იყო: დიონისიოს თრაკიელის (170 — 90 წწ.) „Τέχνη γραμματική“, აპოლონიოს დისკოლოსის (II ს.) და მისი შვილის, ჰეროდოტიანეს თხზულებები და ჰეტესტიონის (II ს.) „Ἐργαίματα...“.

ამათ შორის განსაკუთრებული მნიშვნელობა ჰქონდა მთელი ბერძნულ-რომაული და მერე აღმოსავლური სამყაროსათვის დიონისიოსის „გრამატიკას“³². ელიანუსი, რომელიც განათლებული კაცი იყო და წერდა განათლებული საზოგადოებისათვის, ცხადია, მას მაინც იცნობდა.

სკვითების ზნე-ჩვეულებებს ასახავს შემდეგი: „სკვითები ნების უქონლობის გამო თავისსავე ძელებზე ხარშავენ ცხოველებს, რომლებსაც კი მსწერპლად სწირავენ“ („Иде! წყაჲ“, XII, 34) (ამის შესახებ აქვს ჰეროდოტესაც, IV, 61). მათ ლოთობაზე სხვა ავტორებისა არ იყოს (ანაკრონტი, ჰეროდოტე...), იგი შემდეგს წერს: „ამბობენ, რომ კლეომენე ლაკედემონელი არა მარტო ლოთი იყო, არამედ მას სკვითურ ბოროტებასაც კი მიაწერენ, რომ ის სვამდა სრულიად გაუზავებელ ღვინოს...“³⁴ ამბობენ, რომ ანაქარსისმა უზომოდ ბევრი დალია პერიანდროსთან³⁵, ხოლო ეს ჩვევა მან შინიდან

³² ს. ყ ა უ ხ ჩ ი შ ვ ი ლ ი, ბერძნული ლიტერატურის ისტორია, II, 1949 წ., გვ. 249—251.

³⁴ ეს აქვს ჰეროდოტესაც, VI, 84.

³⁵ კორინთელ ტირანთან.

მოიტანა თან, რადგან გაუზავებელი ღვინის სმა ხომ სკვითების დამახ.სიათებელია“ (სხვადასხვა ამბები, II, 41).

„სკვითური პასუხი“ ნიშნავს მოკლე, უბემ პასუხს. ელიანუსის XVI წერილში, რომელსაც კნემონი წერს კალიპიდეს, შემდეგია: „არაფერი არ უნდა მეპასუხნა... მაგრამ შენ მაიძულებ ჩემდა უნებურად გეკამათო... დეე, იყოს ეს ეგრეთწოდებული სკვითური პასუხი. მე ვგიჟდები, სისხლი მწყურია და მძულს ადამიანთა მოდგმა“.

სკვითების საკვებს გაკვრით ეხება ელიანუსი: „არკადიელები სჭამენ რკოს, არგოსელები მსხალს, ათენელები ლელვს, ტირინთელები პანტას, ინდოელები ლერწამს, კარმანელები პალმას, მეოტები და სავრომატები ფეტვს, სპარსელები კი ბელეკონსა და ბალახვარდას“ („Ποικίλη ἱστορία“, III, 39).

სკვითების საკვების შესახებ გაცილებით მეტი აქვს ჰეროდოტეს და ერთ-ერთი სკვითური ტომი, კალიპიდები, მისი აღნიშვნის მიხედვით, ასევე სჭამს ფეტვს (IV, 17).

გამოჩენილი სკვითი, ანაქარსისი ელიანუსის ნაწერებშიც ჩანს. „სკვითები თავის საკუთარ მიწაწყალზე დაეხეტებიან, ანაქარსისმა კი, რომელიც ბრძენი კაცი იყო, უფრო შორეული მოგზაურობა მოიწყო. იგი მივიდა ელადაში და სოლონი განაცვიფრა („Ποικίλη ἱστορία“, V, 7). ამის შესახებ აქვთ პლუტარქოსს, დიოგენე ლაერტს, ლუკიანეს. ანაქარსისის შესახებ ბევრი უწერია ჰეროდოტეს.

დარიოს სპარსთა მეფის და სკვითების ურთიერთობის შესახებაც აქვს ელიანუსს: არიბადოს პირკანიელმა და სხვა გამოჩენილმა სპარსელებმა შეთქმულება მოაწყვეს დარიოსის წინააღმდეგ. დარიოსმა შეიტყო, მაგრამ ბოროტმოქმედებს არაფერი ავნო, მხოლოდ ისინი ერთმანეთს დააშორა, ზოგი ინდოეთის საზღვრებისაკენ გაგზავნა, ზოგი კიდევ სკვითების ქვეყანაში („Ποικ. ἱστ.“, VI, 14), ე. ი. სკვითია გადასასახლებელ ადგილად არის მიჩნეული. ამას გარდა, ერთი სკვითი ცხოვრობდა დარიოსის კარზე, რადგან ეს ყველაზე უფრო სამართლიან კაცად მიაჩნდა და თავს დიდად ბედნიერად გრძნობდა („Ποικ. ἱστ.“, VIII, 17). სკვითებთან დაკავშირებული ანეკდოტებიც მოჰყავს ელიანუსს. მაგ., სკვითების ბასილევსზე მეტი შეგნება, თუ შეიძლება შეგნებაზე ლაპარაკი, აქვს იქაურ კვიცს („Περί ζῳων“, IV, 7). ეს ანეკდოტი მოდის არისტოტელესაგან. სკვითების ბასილევსს ხელქვეითი თავებელურად ელაპარაკება („Ποικ. ἱστ.“, VII, 6) და სხვ. ამის მიხედვით ჩანს ელიანუსის დამოკიდე-

ბულება სკვიტების მიმართ: მათი ქვეყანა გადასასახლებელი ადგილია, თვითონ ხალხი ლოთია, შეუგზებელი და თავზედი.

ელიანუსის შემოქმედების შესახებ შემდეგი უნდა დაისკვნას:

მისი ყველა ნაწარმოები ცოცხალი, კარგი ენით არის დაწერილი და მას ცხოველების, ან რომელიმე ამბის მარტო საქმიანი, მშრალი აღწერილობა კი არა აქვს, არამედ მხატვრულიც.

შინაარსის თვალსაზრისით მის თხზულებებში დაცული მასალა მეტწილად უეჭველად სანდოა. მე თვით ამას ასე კატეგორიულად ვერ ვიტყვი ცხოველთა სამყაროს შესახებ, მაგრამ რაც შეეხება ისტორიის სფეროს, ის ასე ჩანს.

კლავდიუს ელიანუსი თუ თვითონ არ არის უშუალო მკვლევარი, იგი საიმედო მასალებათ სარგებლობს და ამდენად ეს მწერალიც უნდა ჩადგეს იმ ავტორთა რიგში, რომელთაც ჩვეულებრივ იყენებენ ხოლმე როგორც წყაროს ანტიკური ხანის საქართველოს ისტორიისათვის.

CLAUDIUS AELIANUS

ბერძნული ტექსტი დამუშავებულია შემდეგი გამოცემების მიხედვით:

1. Aeliani, De natura animalium, Varia historia, Epistolae et Fragmenta... recognovit adnotatione critica et indicibus instruxit Rud. Hercher, Parisiis, MDCCCLVIII.

2. Claudii Aeliani, De natura animalium libri XVII ex recognitione Rudolphi Hercheri. Lipsiae. MDCCCLXIV.

3. Claudii Aeliani, Varia historia, Epistolae, Fragmenta ex recognitione Rudolphi Hercheri, Lipsiae MDCCCLXVI.

4. Claudii Aeliani, Varia historia ex recognitione Rudolphi Hercheri, Lipsiae, MDCCCLXXXVII.

ჩემი შემოკლებები: 1.— აღნიშნულია ა-თი.
2.— ბ-თი.
3.— გ-თი.
4.— დ-თი.

ΠΕΡΙ ΖΩΩΝ

Βιβλίον πρῶτον

54. Καὶ ἔχεται δῆγμα καὶ ὄφεις ἄλλου φασὶν ἀντιπάλων μὴ διαμαρτάνειν φαρμάκων. καὶ τὰ μὲν ἀπὸ τῶν ἀκισῶν πάματα¹

ცხოველთა შესახებ

პირველი წიგნი

54. ამბობენ, რომ იქედნესა და სხვა გველის ნაკბენი საწამლავის საწინააღმდეგო საშუალებები მოიპოვება. მე ვიცი, რომ [ამ სა-

¹ აქტიური ტექსტში არის *πόμενα* ვარ *Scr. πάματα*, ბ-არის *πάματα*.

είναι, τὰ δὲ χρίματα¹ καὶ ἐπα-
 οῦσαι δὲ ἐπράσαν τὸν² ἐγγρι-
 σθέντα ἴον. ἀσπίδος δὲ ἀκούω
 μόνης³ δῆγμα ἀνίστατον εἶναι καὶ
 ἐπικουρίας κρείττον. καὶ μισεῖν
 ἄξιον τὸ ζῶον τῆς ἐκκληρίας τῆς
 ἐς τὸ κακόν. ἀλλὰ καὶ τούτου
 φηρὶον μισώτερον καὶ ἀψυλακ-
 τότερον γυνή φαρμακίς, οἶαν
 ἀκούομεν καὶ τὴν Μίδειαν καὶ
 τὴν Κίρκην· τὰ μὲν γὰρ τῶν
 ἀσπίδων φάρμακα δῆγματος⁴ ἔργα
 ἐστί, τὰ δὲ ἐκείνων ἀναιρεῖ, καὶ
 ἐκ μόνης τῆς ἀφῆς, φασίν.

და კირკე. რადგან ამბობენ, რომ ასპიტთა ნაკბენის საწამლავი ძნე-
 ლი [რამ] არის, ხოლო მათი—მხოლოდ მიკარებაც კი ჰკლავს.

Βιβλίον δεύτερον

14. Χερμαίλιων τὸ ζῶον ἐς
 μίαν χροάν⁵ οὐ πέφυκεν οὔτε
 ὀρθῶσαι, οὔτε γυναιξέσθαι, κλέπ-
 τει δὲ ἐναυτὸν πλανῶν τε ἄμα καὶ
 παρατρέπων τὴν τῶν ὀρώντων
 ὄψιν. εἰ γὰρ περιτύχοις μέλαν.
 τὸ εἶδος, ὃ δὲ ἐξέτρεψε τὸ μύρ-
 φωμα ἐς γλαρότητα, ὥσπερ οὖν
 μεταμφιεσάμενος⁶ εἶτα μέγτοι·
 ἀλλοίως ἐφάνη γλαυκότητα⁷ ὑπο-
 δῦς, καθάπερ προσωπεῖον ἕτερον

1 ა—χρίσματα ბ—χρίματα.
 2 ა—ίτων, შებ. τίτων: fortasse τόν ἐ—τόν.
 3 ა—μόρον ბ—μόνης.
 4 ა—ვარ. καὶ δῆγματος] καὶ delevit S.
 5 ა-ტექსტო: .. τὸ ζῶον εἰς [ιδίαν] μίαν χροάν. შენიშენაშო: εἰς ἰδίαν
 μίαν] Uncois addidi. Fortasse εἰς ἰδίαν καὶ μίαν.
 6 ა-ტექსტო: μεταμφιεσάμενος, შენიშენაშო: Ser. μεταμφιεσάμενος.
 7 ა-შენიშენაშო: λευκότητα] γλαυκότητα Pauw.

შუალებათაგან] ზოგიერთი სას-
 მელია, ზოგი კი მალამოა. შე-
 ლოცვებიც შეელის ნაკბენ შხამს.
 მე მსმენია, რომ მხოლოდ ასპი-
 ტის ნაკბენი არის მოურჩენელი
 და ის უფრო ძლიერია ყოველ-
 გვარ მის საწინააღმდეგო საშუა-
 ლებებზე. სიძულვილის ღირსია
 [ეს] ცხოველი, რომელსაც თავისი
 ბედის გამო ბოროტება მოაქვს.
 მაგრამ ამაზე უფრო ბინძური და
 მოსაფრთხილებელი მხეცი არის
 გრძნეული ქალი, მაგალითად,
 როგორც ჩვენ გვსმენია, მედეა
 ასპიტთა ნაკბენის საწამლავი ძნე-
 ლი კლავს.

მეორე წიგნი

14. ცხოველი ქამელონი ერ-
 თი და იგივე ფერის არ არის,
 [ის] არც დასანახია და არც გა-
 მოიცინობა ხოლმე. რადგან იგი
 ხეტიალის ღროს თავის თავს მა-
 ლავს და ამასთანავე მაცურებელ-
 თა მხედველობის არიდან მიეფა-
 რება ხოლმე. თუ, მაგალითად,
 შეგხვდა ის შესახედავად შავი,
 იგი შესცვლის [თავის] შესახე-
 დაობას და [გადააქცევს] მწვანედ,

ἀσπίσι περιτείλαντες νοοῦσιν¹ ὁ
Σκῦθαι².

53. Μυσοῖς ἄγουσιν ἄγχι
βόες καὶ κεράτων ἄμοιροι εἴσι.
λέγω³ δὲ τῆν ἀγέλην ἄκερων
δρασθῆναι οὐκέτι διὰ κρύου⁴, ἀλλὰ
τῶν βροῶν τῶνδε ἰδίᾳ φύσει⁵, καὶ
τὸ μαρτύριον παρὰ πῶδας γίνον-
ται. γὰρ καὶ ἐν Σκῦθαις κερά-
των⁶ οὐκ ἀγέραστοι βόες. ἐγὼ
δὲ ἀκούω λέγοντός τινος ἐν συγ-
γραφή⁷ καὶ μελετῶν Σκῦθῶν
εἶναι, ἐπειθεῖν τε τοῖν κρύουσι οὐδὲ
ἐν⁸, καὶ μέντοι καὶ πιπράσκειν
ἐς Μυσοῖς κομίζοντάς Σκῦθῶν
οὐκ ἔθνεον σφίσι, ἀλλὰ ἀνι-
γενῆς μέλι καὶ κηρίον ἐπιχάριον.
εἰ δὲ ἐναντία Ἡρόδοτον λέγω, μή
μοι ἀχθέσθω⁹. Ἐ γὰρ ταῦτα
εἰπὼν ἱστορίᾳ ἀποδείκνυσθαι ἀλλ’

ვენ თავის ფარებს და მიიჩნიათ
[რომ ეს კარგი საშუალებაა] შუ-
ბის წინააღმდეგ².

53. მიზიელებში ტვირთს ეზი-
ლებიან ხარები, [რომელთაც] რქე-
ბი არა აქვთ. მე ვამბობ, რომ
ურქო ნახირი [იქ] ყინვის გამო
კი არ არის, არამედ ეს ამ ხარე-
ბის საკუთარი ბუნების გამოა და
[ამისი] საბუთიც აქვეა: რადგან
სკვითებსაც ხომ ჰყავთ ხარები,
რომლებიც რქებით არიან შემ-
კულნი. მე ვიცი ერთი [მწერლი-
საგან], რომელიც ამბობს [თავის]
თბხულებასი, რომ არის სკვი-
თური ფუტკარი, [რომელიც]
სრულებით არ განიცდის ყინვას
და სკვითებს მოაქვთ მიზიელებში
გასაყიდად არა თავისთვის უცხო,
არამედ შინაური თათლი და
ადგილობრივი ცვილი. ხოლო

¹ ა-შენიშვნაშია: νοοῦσι καὶ] Expunxi καὶ.

² ВДИ-ს შენიშვნა: Arist., de mir. ausc., 30; Ant. Car., Hist. mir., XXV (31).

³ ა-ბიბლიოთეკის შენიშვნა: λέγονται.

⁴ ა-შენიშვნაშია: Scrib. λέγω δὲ τῆν ἀγέλην ἄκερων δρασθῆναι οὐκέτι κτλ. De ἀγέλη cf. V. 56. p. 93, 4. XII, 36, p. 215, 10.

⁵ ა-შენიშვნაშია: ἰδίᾳ φύσει] ἰδίᾳ φύσει R.

⁶ ა-შენიშვნაშია. κεράτων ἐν Σκῦθαις] ἐν Σκῦθαις κεράτων R.

⁷ ა-ტექსტშია: ἐν τῇ συγγραφῇ

ა-შენიშვნაშია: ἐν] ἐν τῇ Vat. sed rectius vulgatam reliquissem, v. XI, 1, p. 168, 7.

⁸ ა-ტექსტშია: οὐδὲν.

ა-შენიშვნაშია: Legit οὐδὲ ἔν.

⁹ ა-ტექსტშია: μή μοι τις ἀχθέσθω.

ა-შენიშვნაშია: μή μοι [τις] ἀχθέσθω Uncos deleui. Sed τις recte in Vat. omissum. cf. XV, 16: Ἡρόδοτον δὲ ἄξιόν μή μοι μῆριεν, εἰ μύθοις ἐγγράφω ὅσα ὑπὲρ τῆς τῶν ἔχων ὠδίνος εἶμι.

ὅτι ἀκοὴν ἄξιον ἔφατο ἡμῖν ἀπα-
σίνιστον¹.

თუკი შე პეროდოტეს წინააღმ-
დეგ ვლაპარაკობ, ის ნუ გამი-
ჯავრდება, რადგან ამისი მთქმელი [მწერალი] ამბობს, რომ გადმო-
სცემს ნამდვილ ამბავს და [რალაცა] ჩვენთვის შეუძომოვებელ ხმას
კი არ ავრცელებს.

Βιβλίον τέταρτον

მეთხე წიგნი

7. Ἀκούω τὸν² Σκύθῳν βα-
σιλέα (τὸ δὲ ὄνομα εἰδὼς ἔω· τί
γάρ μοι καὶ λυσιτελέες ἔστιν);
ῥῆπον σπανίζαν ἔχειν πᾶσαν ἄρε-
τήν, ὄσην ἴπποι καὶ ἀπαίουσονται
καὶ ἀποδείκνυσται³, ἔχειν δὲ καὶ
υἷον αὐτῆς ἐκείνης τῶν ἄλλων
ἀρετῆ διὰπρέποντα. οὐκ οὖν ἐρί-
σκοντα οὔτε ἐκείνην ἄλλῃ παρὰ
βασίλει⁴ ἀξίῳ, οὔτε ἐκείνον ἄλλῃ
ἐπαγαγεῖν τὸ ἐξ αὐτοῦ λαβεῖν
σπέρμα ἀγαθῆ, διὰ ταῦτα⁵ ἀμφω
συναγαγεῖν ἐς τὸ ἔργον τοὺς δὲ
τὰ μὲν ἕτερα ἀσπάζεσθαι σφῶς
καὶ φιλοφρονεῖσθαι, οὐ μὴν ἐγ-
χρίμπεσθαι⁶ ἀλλήλοισ. οὐκ οὖν
ἔπει τῆς ἐπιβουλής τοῦ Σκύθου
σοφώτερα ἦν τὰ ζῆα ἐπηλύγασεν

7. მე ვიცი, რომ სკვითების
მეფეს (ჩემთვის ცნობილია მისი
სახელი, [მაგრამ] გამოვტოვებ.
რადგან რა საჭიროა ეს ჩემთვის?)
ჰყავდა ფაშატი, რომელსაც ჰქონ-
და ყველა სიკეთე, რაც ცხენებს
მოეთხოვება და ესაჭიროება; ჰყავ-
და მას აგრეთვე [ერთი] კვიცი,
ამავე [ფაშატისაგან], რომელიც
სიკეთით სხვათაგან გამოირჩეო-
და. [მეფემ] ვერ მოიპოვა სხვა
ღირსეული [ულაყი], რომ მის-
თვის მიეგდო [თავისი ფაშატი],
ვერც ამ [კვიცს] მიჰგვარა სხვა
კარგი [ფაშატი], რომ ამისაგან
განაყოფიერებულყო, ამიტომ
ორივენი შეჰყარა ერთად ამ საქ-
მისათვის. ესენი კი ერთმანეთს

¹ ВДИ-ს შენიშვნა: „О пчелах Arist., Hist. an., V, 22,8, что, может быть, частично относится и к скифам. Под мисифицами скорее всего следует понимать жителей римских провинций Верхней и Нижней Мессии на Балканском полуострове“.

ВДИ-ს შენიშვნა: „Her. IV, 29. На точке зрения Геродота стоит и Аристотель, Hist. an., VIII, 28“.

² ა-შენიშვნაშია: τὸν· τῶν r. quod S. injuria probabat, v. VH. V, 11.

³ ა-შენიშვნაშია: ἐπιδείκνυσται?

⁴ ა-შენიშვნაშია: παραβύλλειν] παραβαλεῖν Apost. Ante ἐπαγαγεῖν cum r. inserui ἄλλῃ.

⁵ καὶ διὰ ταῦτα] καὶ om. V.

⁶ ἐγχρίμπεσθαι] ἐγχρίπτεισθαι Vat. Ex eodem adjeci ἀλλήλοισ.

ἰματίοις καὶ τὸν καὶ τῆν, καὶ
ἔξαιργάσωντο¹ τὸ ἔκνομόν τε καὶ
ἔκδικον ἔκεινο ἔργον. ὡς δὲ ἄμφω
συνείδον τὸ παραχθῆν, εἶτα μὲν-
τοι τὸ ἀσέβημα διελύσωντο θά-
νάτῳ, πηθῆσαντε κατὰ κρημ-
νοῦ².

ჩაადენინა მათ ეს უკანონო და უსამართლო საქმე. ხოლო როდესაც
ორივემ დაინახეს, თუ რა ჩაილინეს, ეს უწმინდურება გამოისყიდეს
სიკვდილით, გადაიჩხებნენ ციცაბო [კლდიდან].

9. τῶν ἰχθύων διὰ τοὺς ἥρος
οἱ πλείστοι ἐς³ ἀφορδίτην πρό-
θυμοί εἴσι, καὶ ἀποκρίνουσί γε
αὐτοῦς ἐς τὸν Πόντον μᾶλλον·
ἔχει γάρ πῶς θάλαμνος τε καὶ
κοίτης, φύσεως ταῦτα ἰχθύσι τὰ
δῶρα·⁴ ἀλλὰ καὶ θηρίων ἐλευθε-
ρός ἐστιν ὅσα πρόσκει θάλαττα.
ὀεμφίνες δὲ ἀλῶνται μόνοι, λεπ-
τοί τε καὶ ἀσθενικοί· καὶ μῆν
καὶ πολύπου χῆρος ἐστὶ καὶ πα-
γούρου ἄγονος, καὶ ἀσταχὸν οὐ
τρέφει· μικρῶν δὲ ἰχθύων οἷδε
ὀλεθρός ἐστίν⁵.

იბადებიან და არც ომარები ხარობენ. ესენი ხომ დამლუპველები
არიან პატარა თევზებისათვის⁶.

¹ ἔξαιργάσαστο] ἔξαιργάσαντο edd. ante J.

² ВДИ-ს შენიშვნა: „Этот анекдот содержится в более краткой редакции у Arist., Hist. an., IX, 47, а также почти дословно повторен Mich. Ar. Byz., Corp par. cent. II, 90,40 имя скифского царя, с которым он связывается, ниже не указано“.

³ ა-ტექსტოა: [εἰς] τῆν. ა—შენიშვნაშოა: [εἰς] G. Ibidem τῆν exprunxerim, v. IX, 51, p. 164, 35. X, 2. p. 163, 23.

⁴ ა-ტექსტოა: φύσεως ταῦτα ὁ Πόντος τὰ δῶρα

ა-შენიშვნაშოა: [ἐκ] φύσεως ταῦτα ἰχθύσιν ὁ Πόντος τὰ δῶρα] ἐκ et ἰχθύ-
σιν om. v. Nunc retento ἰχθύσιν cum J abesse malim ὁ Πόντος.

⁵ ἐστὶν] εἰσιν Gronov.

⁶ ВДИ-ს შენიშვნა: Ср. Arist., Hist. an., VIII, 13.

ეალერსებოდნენ, უხაროდათ [ერ-
თად ყოვნა], მაგრამ არ მიეკარ-
ნენ ერთმანეთს. ხოლო როდესაც
ცხოველები უფრო გონიერნი
აღმოჩნდნენ სკვითის განზრახვა-
ზე, [მეფემ] გადაახურა [კვიცსა]
და [ფაშატს] წამოსასხამი და [ასე]

9. გაზაფხულზე თევზთაგან
მეტე წილი სასიყვარულოდ არის
განწყობილი და განსაკუთრებით
პონტოში მიეშურებიან ხოლმე
[საამისოდ]. რადგან [პონტოში]
არის სოროები და განსასვენებ-
ლები, ეს ბუნების საჩუქარი თევზ-
თათვის. გარდა ამისა [პონტო]
თავისუფალია მხეცთაგან, რაც
ზღვაში მოიპოვება ხოლმე, [მას-
ში] მხოლოდ დელფინები და ცუ-
რავენ, პატარები და სუსტები.
[პონტოში] არც პოლიპები მო-
იპოვებიან, არც ზღვის კიბოები

იპოვებიან, არც ზღვის კიბოები

4. Ἡ φύκαινα¹ ὄμοιον δελφιν: ζῷόν ἐστιν, ἔχει δὲ γάλα καὶ αὐτή. χροῶν δὲ οὐκ ἔστι μέλαινα, κυανῶ δὲ εἴκασται τῷ βαθυτάτῳ, ἀναπνεῖ δὲ οὐ βραγχείοις, ἀλλὰ φουσητήρι· τοῦτο γὰρ καὶ² κалоусін αἶ τοῦ πνεύματος τῆν ἑδόν. διατριβή δὲ ὁ Πόντος αὐτῆ καὶ ἡ ἐκεῖ θάλαττα· πλαναῖται· δὲ τῶν³ ἡθῶν ἐκείνων ἕξωτέρῳ ἡ φύκαινα⁴ ἦκιστα.

27. Ἴδιαι δὲ καὶ διαφοροὶ τῶν ζῴων καὶ αἷδε αἶ φύσεις⁵. τοὺς ἐν τοῖς Βισάλταις λαγῶς διπλα ἦπατα⁶ ἔχειν Θεόπομπος λέγει. τὰς δ' ἐν Λέρῳ μελεαγρίδας ὑπὸ μηθενὸς ἀδικεῖσθαι τῶν γαμψωνύχων ὀρνέων λέγει Ἴστρος. τοὺς δὲ ἐν Νευροῖς βῆσς Ἀριστοτέλης φησὶν ἐπὶ τῶν ὤμων ἔχειν τὰ κέραια, Ἀγαθარχίδης δὲ τὰς ἐν Αἰθιοπία ὑς

4. ფოკენა დელფინის მსგავსი ცხოველია და მასაც აქვს რძე. მისი კანი შავი კი არ არის, არამედ ემსგავსება ძალიან მუქ ლურჯს; იგი ლაყუჩებით კი არ სუნთქავს, არამედ ჩასაბერი მილით. ასე ეწოდება სასუნთქავ გზას. [ეს ცხოველი] მოიპოვება პონტოში და იქაურ ზღვაში. ამ თავისი ადგილსამყოფელიდან ფოკენა ძალიან ძნელად გამოდის გარეთ.

27. ცხოველები სხვადასხვანაირები და თავისებურები არიან და ასეთია [მათი] ბუნება. თეოპომპე ამბობს, რომ ბისალტების კურდღელს ორმაგი ღვიძლი აქვს. ისტროსი ამბობს, რომ ლეროსში მელეაგრიდებს არავითარი კლანკებიანი ფრინველი არ აყენებს ზიანს. არისტოტელე ამბობს, რომ ნევრებში ხარებს რქები ზურგზე აქვთ⁷, ხოლო აგათარხიდე კი

¹ ა-შენიშვნაშია: *φάλαινα*] *φώκαινα* S.

გერმანულ თარგმანშია: Phaläne და შენიშვნაშია: Schneider vermutet einen Irrthum Aelian's, oder irrige Schreibung statt Phokäna, von welchem Thiere Aristoteles Hist. Nat. VI, 11, 1. Dasselbe berichtet-

² ა-შენიშვნაშია: *καὶ expunxerim*.

³ ა-ტექსტშია: [τῶν].

ა-შენიშვნაშია: [τῶν].

⁴ ა-შენიშვნაშია: *φάλαινα*] *φώκαινα* S.

⁵ ა-შენიშვნაშია: *καὶ τῶνδε αἶ φύσεις?*

⁶ ა-შენიშვნაშია: *τὰ ἦπατα*] *τὰ om. Vat. cf. XIV, 6, p. 236,3*,

⁷ ВДН-ს შენიშვნა: „Сочинение Аристотеля, которое имеет в виду Клавдий Элиан, неизвестно; у других авторов подобные упоминания не встречаются“.

κέρματα ἔχειν. Σώστρατος δὲ τοὺς ἐν τῇ Κυλλήνῃ κοσσοφύους πάντας λέγει λευκοῦς. Ἀλέξανδρος δὲ ὁ Μύνδιος τὰ¹ ἐν τῷ Πόντῳ πρόβατα πιαίνεσθαι ὑπὸ τοῦ πικροτάτου φησὶν ἀψιυθίου. τὰς δὲ ἐν τῷ Μίμαντι γινομένης αἰγας ἔξ μηνῶν μὴ πίνειν, ὅρᾳν δὲ ἐς τὴν θάλατταν μόνον καὶ κεχηνέναι καὶ τὰς αὔρας τὰς ἐκείθεν δέχεσθαι ὁ αὐτὸς λέγει. αἰγας δὲ Ἰλλυρίδας ὀπλήν ἀκούω ἔχειν, ἀλλ' οὐ χηλήν.

42. Ἐξ σοι βουλομένῳ μαθεῖν ἔστι μαλιττῶν ὀνόματα, οὐκ ἂν βασιχίνωμι εἰπεῖν ὅσα πέπυσμα. ἡγεμόνες καλοῦνται τινες καὶ ἄλλωι σειρήνες καὶ ὑδροφόροι·² τινὲς ἕτεροι πλάστιδες. Νίκωνδρος δὲ ὑδροφορεῖν³ τοὺς κηφηνάς φησι. περὶ δὲ τὴν τῶν⁴ Καππαδόκων γῆν ἄνευ κηρίων τὸ μέλι τὰς μελίττας ἐργάζεσθαι φασί, παχὺ δὲ εἶναι τοῦτο κατὰ τὸ ἔλαιον λόγος ἔχει. ἐν

[ამბობს], რომ ეთიოპიაში ღორს რქები აქვს. სოსტრატოსი ამბობს, რომ კვილენეში ყველა შაშვი თეთრი არის. ალექსანდრე მინდოსელი ამბობს. რომ პონტოში ცხვრები ძალიან მწარე აბზინდოსაგან სუქლებიან⁵. იგივე [ავტორი] ამბობს. რომ მიმანტიში დაბადებული თხები ექვს თვეს არ სვამენ, მხოლოდ უწყურებენ ზღვას და პირდაღებულიები აქედან ლებულობენ სიოს. მე მსმენია, რომ ილირიის თხები ცალწლიქიანები არიან და არა ორწლიქიანები.

42. თუ გინდა შენ შეიტყობ ფუტკრების სახელები, მე არ დავიზარებ და გეტყვი, რაც ვიცი. ზოგიერთებს ეწოდებათ ჰეგემონება, სხვებს სირენები⁶, ზოგსაც წყლისმზიდველები და დანარჩენებს-- მოქანდაკეები, ნიკანდროსი ამბობს, რომ მურები ეზიდებიან წყალს. ამბობენ, რომ კაპადოკიელთა ქვეყანაში ფუტკრები თათლს უფიქოდ აკეთებენ და არსებობს მოსაზრება, რომ ეს

¹ ა-ტექსტო: [τὰ].

ა-შენიშვნა: τὰ addendum vidit J.

² ა-შენიშვნა: ἑργοφόροι] ὑδροφόροι Supra I, 10: αὐτῶν ὑδῶν τῷ βασιλεῖ κομιζοσιν. V, 11: τὰς μὲν προστάττει ὑδροφορεῖν.

³ ა-შენიშვნა: εὐφορεῖν] ὑδροφορεῖν R. ვერმ. Elsf. verbessert Schneider statt εὐφορεῖν, wofür Reiske auf ὑδροφορεῖν verfiel.

⁴ ა-შენიშვნა: τῶν acc. ex. v.

⁵ ВДИ-ს შენიშვნა: „Это сообщение восходит к Theophr., Hist. plant. и повторяется во II в. до н. э. у Apoll. Discol., Hist. mir. XXXI; ср. также Plin. NH. XI, 37“.

⁶ ჰაპეს განმარტებით: eine wilde Bienenart, იმწმებს არისტოტელს.

Τραπεζοῦντι δὲ τῇ Ποντικῇ ἐκ
 τῆς κύνου γίνεσθαι μέλι: πέπυσ-
 μαι, βαρὺ δὲ τὴν ὄσμηγν τοῦτο
 εἶναι, καὶ ποιεῖν μὲν τοὺς ὑγίαι-
 νοντας ἔκφρονας, τοὺς δὲ ἐπι-
 λήπτους ἐς ὑγίαιαν ἐπανάγειν
 ἀσθενῶν ἐν Μηδίᾳ δὲ ἀποστάζειν
 τῶν δένδρων ἀκούω μέλι, ὡς
 Εὐριπίδης¹ ἐν τῷ Κιθαιρώνι² φη-
 σιν ἐκ τῶν κλάδων γλυκείας στα-
 γόνας ἀπορρεῖν. γίνεσθαι δὲ καὶ
 ἐν Θράκῃ μέλι: ἐκ τῶν φυτῶν
 ἤκουσα. ἐκ δὲ Μυκόνῳ μέλιττα
 οὐ γίνεται, ἀλλὰ καὶ ἔξωθεν³
 κομισθεῖσα ἀποθνήσκει.

13. Περὶ τὸν Ἴππων ποτα-
 μὸν γίνεσθαι τὸ ζῦρον τὸ μονή-
 μερον οὕτω καλούμενον Ἀριστο-
 τέλης φησί, τικτόμενον μὲν ἄμα

¹ ა-ტექსტში: ὁ Εὐριπίδης.

ა-შენიშვნაშია: ὁ suspectum.

² ა-ტექსტშია: [ταῖς Βάκχαις] ἐν τῷ Κιθαιρώνι..

ა-შენიშვნაშია: Uncos apposui: debebat saltem esse ἐκ ταῖς Βάκχαις.
 ვერძ.: Euripides Bacch. V. 714. Was Aelian hier vom Kappadocischen und
 Trapezuntischen Honig sagt, ist aus Aristoteles Mir. Ausc. c. 16. 17.
 genommen.

³ ა-ტექსტშია: [ἔξωθεν].

ა-შენიშვნაშია: [ἔξωθεν]*, v. V. 2: ἀλλὰ καὶ εἰσκομισθεῖσαν ἔξωθεν (pos-
 tuam) ἀποθνήσκειν. Ibid.: καὶ μήτε αὐτὴν τίκειν, μήτε ἔξωθεν κομισθὲν
 τρέφειν. XIII, 18: οὐ γὰρ αὐτὴν ἢ Ἴνδῶν φέρει οὔτε ἀπὸ τῆς, οὔτε ἤκουσαν
 ἀλλαχόθεν τρέφει. Ibid.: τὰ δὲ ἀλλαχόθεν σὺν πολλῇ κομισθέντα τῇ φρον-
 τίδι. XVII, 10: εἴαν δὲ πως καὶ ἀλλαχόθεν εἰσκομισθῶσιν.

⁴ ВДИ-ს შენიშვნ.: „Это известие почти дословно заимствовано из Arist.,
 de mir. ausc., 18. О действии этого меда на эпилептиков Аристотель,
 однако, высказывает совершенно противоположное мнение. Сообщение
 о вредных свойствах трапезундского меда восходит, вероятно, к изве-
 стному рассказу Ксенофонта, Anab., IV, 8, 20“.

თაფლი ზეთსავით სქელია. მე
 ვიცი, რომ ჰონტოს ტრაპეზუნტ-
 ში თაფლს იღებენ წითლისგან;
 ამ [თაფლს] მეტად მძიმე სუ-
 ნი აქვს, ჯანმრთელ [ადამი-
 ნებს] ის აგიჟებს, ხოლო ბნელია-
 ნებს კვლავ ჯანმრთელობას უბრუ-
 ნებს⁴. მე მგონია, რომ მილიაში
 ხეებიდან წვეთავს თაფლი, ისევე
 როგორც ევრიპიდე ამბობს „კი-
 თერონში“, შტოებიდან მოედო-
 ნებოდა ტკბილი წვეთებიო. გა-
 მიგონია ისიც, რომ თრაკიაში
 თაფლი ხეებიდან წარმოიკმნება.
 მიკონში არ ხარობს ფუტკარი
 და თუ გარედან შემოფრინდება,
 მოკვდება.

43. არისტოტელე ამბობს,
 რომ მდინარე ჰიპანისთან მოიპო-
 ვება ცხოველი, რომელსაც ერთ-
 დღიანს უწოდებენ, რადგან ის

τῆρ κνέφει¹, ἀποθνήσκον δὲ ἐπὶ
δυσμᾶς ἡλίου τρεπομένον.

51. Πολυφωνία δὲ τὰ ζῆα
καὶ πολυφθογγα ὡς ἂν εἴποις ἢ
φύσις ἀπέφηεν² ὥσπερ οὖν καὶ
τοὺς ἀνθρώπους. ὁ γοῦν Σκύθης
ἄλλως φθιέγγεται· καὶ ὁ Ἰνδὸς
ἄλλως, καὶ ὁ Αἰθίοψ ἔχει φωνὴν
συμφυᾶ³ καὶ οἱ Σάκαι· φωνὴ δὲ
Ἑλλὰς ἄλλη, καὶ Ῥωμαία ἄλλη.
οὕτω τοὶ καὶ τὰ ζῆα ἄλλο ἄλλως
προίεται· τὸν συγγενῆ τῆς γλώτ-
της ἡχόν τε καὶ ψῆφον...

Βιβλίον ἕκτον

13. Ὁ ἔλαφος, ὡς ἀκούω, τὰ
παρόντα ἀγαπᾷ, καὶ οὐκ ἐρᾷ
πλειόνων, ἀλλὰ σωφρονεῖ περὶ
τὴν γαστέρα τῶν ἀνθρώπων μᾶλ-
λον. περὶ γοῦν τὸν Ἑλλησποντόν
ἔστι λόφος, καὶ νέμονται κατὰ
τοῦδε ἔλαφοι, καὶ τῶν ἄτων
αὐτοῖς τὸ ἕτερον διέσχισται, πε-
ραιτέρω δὲ οὐ χωροῦσι· τοῦ λό-
φου, οὐδὲ νομῆς ἐρῶσι ξίνης,
οὐδὲ λειμῶνας ποθοῦσιν ἑτέρους
πόας χρεῖα περιττοτέρας· ἀπόχρη

ობადება ვარიერაჲზე. ხოლო
კვდება მზის ჩასვლისთანავე¹.

51. როგორც ამბობენ, მრავალმთვანეები და სხვადასხვა მკურნალობისა გააჩინა ბუნებამ ცხოველები, ისევე როგორც ადამიანები. მაგალითად, სკვითი სხვაგვარად ლაპარაკობს და ინდუსი სხვაგვარად. ეთიოპს თავისი მეტყველება აქვს და [ასევე] საკებსაც. ელადის მეტყველება სხვაა და რომაელთა—სხვა. ასევე ცხოველებიც მეტყველების მონათესავე სხვადასხვანაირ ხმებს და ხმაურს უშვებენ.

მეექვსე წიგნი

13. ირემი, როგორც მსმენია, კმაყოფილდება არსებულთა და უფრო მეტს არ ინდომებს, ხოლო თავის კუჭის [საკითხში] გაცილებით უფრო ზომიერია, ვიდრე ადამიანი. ჰელესპონტთან არის ბორცვი, რომლის ძირშიც სძოვენ ხოლმე ირემები, რომელთაც ერთი უფრო გაჭრილი აქვთ. ბორცვზე უფრო შორის ისინი არ მიდიან. არც უცხო მხრის საძოვარი უყვართ, არც სხვა

¹ ა-შენიშვნაშია: κνέφα] κνέφει* coll. fragm. 131. 477.

² ა-შენიშვნაშია: ἀπέφηεν] ἀπέφηεν*, cf. VI, 33: ὁ χρονοῖν τὸν μὲν ἀπέφηεν ἡεανίαν.

³ ა-ტექსტშია: συμφυῆ.

ა-შენიშვნაშია: συμφυᾶ? v. Jacobs. p. 182.

⁴ ВДИ-ს შენიშვნა: Hist. anim., V, 19.

δὲ ἄρα τὰ παρόντα αὐτοῖς δι' ἕταυς βλου.

24. Δολερόν χρισμα ἢ ἀλώ-
πηξ... τὰς δὲ ἀπειρίας ἐν τῷ Πόν-
τῳ φηγερούσιν οὕτως. ἀποστρα-
φείσασιν αὐταὶ καὶ ἐς γῆν κύψασα·
τὴν κίρκον ἀνατείουσιν ὡσπερ
οὖν τράχηλον θρνιθοῦ· αἶ ὅς ἀπει-
τηθεῖσασιν προσέξουσιν ὡς κρὸς θρνιν
θμόφυλον, εἶτα πλησίον γενόμε-
ναι τῆς ἀλώπεκος ἀλίσκονται
ῥᾶστα¹ ἐπιστραφείσης² καὶ ἐπι-
θεμένης κατὰ τὸ καρτερόν. τὰ
σμικρὰ δὲ ἰχθύδια φηρῶσι πάνυ
σοφῶς. παρὰ τὴν ὄχθην τὴν τοῦ
ποταμοῦ ἔρχονται καὶ τὴν οὐρανὸν
καθίξουσιν ἐς τὸ ὑψῶρ· τὰ δὲ
προσγέοντα ἐνίσχεται· τε καὶ ἐμ-
πλάσσεται³ τῷ⁴ ὀξείῳ τῷ τῶν
τριχῶν, αἶ δὲ αἰσθηόμεναι τοῦ
μὲν ὑδατος ἀναχωροῦσιν, ἔλθουσιν
δὲ ἐς τὰ ξηρὰ χωρὶς δι-
σσεῖσθαι τὰς οὐράς, καὶ ἐκπίπτει
τὰ ἰχθύδια, καὶ ἐκείνου θεῖνον
ἀβρότατον ἔχουσιν.
[თავის] კულებს, დაცვივდებიან
სადილი უზღებთ [ამით].

40. Νῆσος ἐν τῷ Πόντῳ
Ἡρακλεῖ ἐπάνυμος⁵ ἐκτετέμηται.

მინდვრებზე სურთ უჩვეულო
ბალახის ძოვა. მთელი წლის
განმავლობაში კმაყოფილდებიან
იმით, რაც მათ ხელთ აქვთ.

24. მელია ეშმაკი არსება
არის... [მელიები] პონტოში სა-
ვათებზე შემდგენაირად ნადირო-
ბენ: ისინი გადაბრუნდებიან, მი-
წაზე გაირობმიან და კუდს ისე
ასწევენ ხოლმე, როგორც [აქ]
ფრინველის კისერია. მოტყუებუ-
ლი [სავათები] გაემართებიან
ხოლმე მისკენ, როგორც თავისი
ჯიშის ფრინველისაკენ და რო-
გორცვე კი მიუახლოვდებიან მე-
ლას, [მელა] სასწრაფოდ შემო-
ბრუნდება, მთელი ძალით დაეცე-
მა და იპყრობს მათ. პატარა
თევზებს ისინი ძალიან გონიერუ-
ლად იჭერენ. მიდიან წყლის ნა-
პირზე და კუდს უშვებენ წყალ-
ში. [პატარა თევზები] მოცურ-
დებიან, დაეკიდებიან ზედ და
გაუმგებიან ხოლმე [მისი] ბალხის
სისქეში. [მელიები] რომ იგრობ-
ბენ ამას, წყლიდან გამოდიან,
მშრალ ადგილას დაბერტყავენ
თევზები და [მელიებს] მშვენიერი

40. პონტოში ჰერაკლეს სა-
ხელწოდების კუნძული დიდ პა-

¹ ა-შენიშვნაშა: ῥᾶστα [καὶ] καὶ expunxi. Ibidem dittographiam signavi.

² ა-ტექსტშა: ἐπιστραφείσης [τῆς ἀλώπεκος].

³ ა-შენიშვნაშა: ἐμπλάσσεται* ἐμπλάσσεται*.

⁴ τῷ inserti ex V.

⁵ ა-შენიშვნაშა: ὀπάνυμος] ἐπάνυμος Vat.

οὐκοῦν ὅσον μῶν ἐστὶν ἐνταῦθα
 σέβει: τὸν φερόν, καὶ πᾶν ὅσον
 ἀνεῖται αὐτῷ, τοῦτο πιστεύει τῷ
 φεῖν κελχῶσιμὸν ἀνεῖσθαι.¹ καὶ
 οὐκ ἂν προσάψατο αὐτοῦ. οὐκοῦν
 καὶ ἀμπελος τῷ φεῖν κομᾶ, καὶ
 τετρίγηται ὡς ἀνάθηται αὐτῷ μῶ-
 νῳ, καὶ φυλάττουσιν οἱ φερα-
 πειστηῖρες τὸν ὀξέμονος ἐς τὰς
 φουσίνας τοῦς ἰῆρας. ὅταν οὖν ἐς
 ἀκμὴν αἱ ῥᾶρες ἔρχωνται, οἱ δὲ
 ἀπολείπουσι τὴν νῆσον οἱ μῦες,
 ἔνα μὴ μείωντες ἄκοντες γοῦν
 προσάψωνται ὡν φεῖν οὐκ ἀμει-
 νον· εἶτα τῆς ὥρας διὰδραμούσης
 οἱ δὲ² ἐς ἡμέτη τὰ οὐκεία ὑπο-
 στρέφουσι. καὶ μῶν μὲν Ποντι-
 κῶν ἀγυθὰ ταῦτα· Ἰππων δὲ
 καὶ Διελθῶρας καὶ Ἑρστροχτος
 καὶ ὁ λοιπὸς τῶν φεοῖς ἐχθρῶν
 κατὰλογος πῶς ἂν ἐφείσαντο τῶν
 βοτρῶν ἢ ἀναθημάτων ἄλλων
 οἱ καὶ τὰ τῶν φεῶν ὀνόματα καὶ
 ἔργα ἀμωσγέπως συλᾶν προηγη-
 μένοι.

გორ მოერიდებიან [ყურძნის] მტევნებს, ან სხვა რამ შესაწირავებს, როდესაც ისინი ღმერთების სახელებისა და საქმეების რალაცანაი-
 რად გაძარცვასაც კი ბედავენ?

41. Ἐπιθὸς τοῦτο Αἰγύπτιον,
 ὅταν κατὰ τὴν Αἰγύπτου ἴση
 (ῥανῖσι δὲ ὑεῖ³ λεπταῖς), μῆες

ტივეში იყო. რამდენი თავიციას
 იქ, პატივს სცემს ღმერთს და
 ყველაფერი, რაც შეწირულია
 [ღმერთისთვის], მას სჯერა, რომ
 ღმერთს ეს ასიამოვნებს და არც
 კი ეკარება [შეწირულებას]. [იქ]
 ხარობს [ერთი] ღმერთისთვის
 [განკუთვნილი] ვაზი, რომელსაც
 პატივს სცემენ ისე, როგორც
 მხოლოდ მისთვის შეწირულს რას-
 მე, ხოლო ღმერთის მსახურნი
 იცავენ [მის] მტევნებს მსხვერპლ-
 შეწირვისათვის. როდესაც [ყურძ-
 ნის] მარცვლები მწიფდება, თავ-
 ვები სტოვებენ კუნძულს, რად-
 გან რომ დარჩნენ, [ეშინიათ] უნე-
 ბურად არ წაეკარონ იმას, რისი
 შეხებაც არაა კარგი. მას შემდეგ,
 რაც დრო გადის, ისინი უკან
 ბრუნდებიან თავის საკუთარ სა-
 ცხოვრებელ ადგილას. აი, ასე
 კარგად [იქცევიან] პონტოელი
 თავეები. ჰიპონი, დიაგორა, ჰე-
 როსტრატოსი და ღმერთების
 მტრების დანარჩენი წყება, რო-

გორ ჩვეულებრივი ამბავია
 ეგვიპტეში, რომ როდესაც იქ
 წვიმს (ხოლო წვიმა იქ წვირილი

¹ ა-შენიშვნაშია: ἀφείσθαι] Aelianus dedicandi vi non ἀφείσθαι adhi-
 bere solot, sed ἀφείσθαι, cf. v. 16. VII, 2. XII, 7. Hinc codd. lectionem
 correxi.

² ა-შენიშვნაშია: οἱ δὲ] οἱ δὲ Vat.

³ ა-შენიშვნაშია: ὑεῖ] ὑεῖ v.

παραχρημα τίκτονται. οὐκοῦν κα-
τὰ τὰς ἀρούρας πλανώμενοι οὗτοι
λυμψίνονται τοῖς λήϊσις ὑποτέμ-
νοντες τοὺς στάχους καὶ ὑποκεί-
ροντες, ἤδη μέντοι καὶ τοὺς σω-
ροὺς τῶν δραγματῶν κεραιζόντες
λυποῦσι τοὺς Αἰγυπτίους. καὶ διὰ
ταῦτα πάγαις τε αὐτοὺς ἐλλο-
χῶσι¹ καὶ φριγκοῖς ἀναστέλλουσιν·
καὶ τάφροις ἀνείργουσιν· καὶ κάου-
σιν² ἐν ταύταις πῦρ. οἱ τοῖσιν
μύες οὐδὲ³ τὴν ἀρχὴν πρὸς τὰς⁴
πάγαις προσφοιτῶσιν, ἐῷσι· ὃς
αὐτὰς ἐστάναι ἄλλως· τοῖς δὲ
φριγκοῖς καίτοι·⁵ λελειωμένοις
ὑπὸ τῆς χρίσεως ἐπανεπαίνουσιν,
ἀλτικώτατοι⁶ τε ὄντες εἶτα μέν-
τοι ὑπερπηθῶσι· τὰς τάφρους.
ἔσαν οὖν ἀπαγορεύσαντες οἱ
Αἰγύπτιοι τὰς μηχανὰς καὶ τὰς
ἐπιβουλὰς ὡς ἀχρήστους ἀπολι-
πῶσι⁷ καὶ ἐκτραπέυτες ἐπὶ τε
ὀρέσιν ἐλθῶσι καὶ ἰκετείας τὰς
πρὸς τοὺς θεοὺς, ἐνταυθι δῆπου

წვეთებით იცის), მაშინვე ილაღ-
ბიან ხოლმე თავეები. ისინი და-
ძრწიან მინდვრებში, აფუჭებენ
ნათესებს, ღრღნიან და ამტკრე-
ვენ თავთავებს. ამასთანავე აჩა-
ნაგებენ ძნების გროვებს და [ლი-
დად] აზარალებენ ეგვიპტელებს.
ამიტომ არის, რომ მათ უგებენ
ხაფანგებს, ზღუდეებს აღუმარ-
თავენ ხოლმე, თხრილებით აკა-
ვებენ და [ამ] თხრილებში ცეცხლს
ანთებენ. ხოლო თავეები სულაც
არ მიდიან ხაფანგებთან და ისინი
ტყუილად არიან დაგებული. რაც
შეეხება ზღუდეებს, ისინი საღე-
ბავითაც რომ იყვნენ გაპრიალუ-
ბული, მაინც აღიან [თავებში]
ზედ, და რაკი ლა კარგი მხტუნა-
ვები არიან, ზედ ახტებიან კიდე-
ვაც თხრილებს. როდესაც ეგვიპ-
ტელები გაბეზრდნენ და ამ თა-
ვის მოწყობილობებზე და გამო-
გონებებზე, როგორც უვარგისზე
უარი თქვენს, წავიდნენ შესაველ-

¹ ა-ტექსტში: *πάγαις τε αὐτοὺς ἐλλοχῶντες ἰσθῶσι*

ა-შენიშვნაში: *πάγαις: ita Vat. Μοχ quoniam ἐλλοχῶντες non sine
objecto poni posse videbatur, pro αὐτοῖς scripsi. αὐτοὺς, quamquam prac-
tuleris fortasse πάγαις τε αὐτοῖς ἰσθῶσι omisso ἐλλοχῶντες.*

² ა-ტექსტში: *καίουσιν.*

ა-შენიშვნაში: *ἀναστέλλοντες—ἀνείργοντες—καίοντες* Restitui verbum
finitum.

³ ა-შენიშვნაში: *οὐτε* οὐδὲ J.

⁴ ა-ტექსტში: *[τὰς].*

ა-შენიშვნაში: *[τὰς]*.*

⁵ ა-შენიშვნაში: *καὶ τοῖς* καίτοι R.

⁶ ა-ტექსტში: *[καὶ] ἀλτικώτατοι γε.*

ა-შენიშვნაში: *[καί]* | γε* R.

⁷ ა-შენიშვნაში: *ἀπολείπωσιν* ἐπιλίπωσιν Vat. ἀπολίπωσιν*.

τὴν ἐκ τῶν φειῶν μῆνιν ὄρωδοῦσιν οἱ μύες, καὶ ἕξ τι ὄρος ἀναχωροῦσι τὰξιν πλαισιου φυλάττοντες. οἱ μὲν οὖν νεώτατοι πρῶτοι¹, οὐραγοῦσι δὲ οἱ μέγιστοι, καὶ τοὺς ὑπολείπομένους ἐπιστραφέντες εἶτα μόντοι ἔπεισθαί σφισιν ἐκβιάζονται. ἐὰν δὲ οἱ νεώτατοι κάμνοντες ὑποστῶσι, καὶ τὸ ἐπόμενον ἴσταται πᾶν, ὡς ἐν θυνάμει στρατιωτικῇ πέφυκε γίνεσθαι. ὅταν δὲ ὑπάρξῃται ἡ ἐκ τῶν πρώτων κίνησις, ἐνταῦθα καὶ οἱ λοιποὶ ἔπονται. λέγουσι δὲ καὶ οἱ τὸν Πόντον οἰκοῦντες τὰ αὐτὰ καὶ ἐκεῖθι τοὺς μῆς² ὄρῶν. πεπίστευται δὲ καὶ ἕξ οὐκίως ἀπάσης, ἥτις μέλλει πεσεῖσθαι, ἢ ποδῶν ἔχουσι μετοικίζεσθαι πάντας*. ἰδιότης δὲ ἄρα μῶν καὶ ἐκείνη ἐπειδὴν ἀκούσασιν γαλῆς τριζούτης³ ἢ συρίττοντος ἔχεως, ἐκ τῆς μῶπιζος τῆς μιᾶς τὰ ἑαυτῶν βρέφη ἄλλο ἄλλῃ μετοικίζουσιν.

კიდევ ეს თავისებურება ახასიათებს: როდესაც მათ ესმით კვერნის წრიობინი ანდა იქედნეს სისინი, ერთი სოროდან მეორეში გადაიყვანენ ხოლმე თავის წარუწყნებს.

51. ...τὸν Προμηθεῖα κλέψαι τὸ πῦρ ἢ φήμη φησί, καὶ τὸν Δία ἀγανακτῆσαι· ὁ μὲν οὖν λέγει καὶ τοῖς καταμηγύσασιν τὴν κλο-

რებლად და შეწყვენის სათხოვრად ღმერთებთან. მაშინ თავებს შეეშინდათ ღმერთების რისხვის და წავიდნენ რომელიღაცა მთაზე, თანაც ისე, რომ ოთხკუთხივ წყობას იკავდნენ. პირველები [მილიოდნენ] სულ ნორჩები, ხოლო ყველაზე დიდები სულ ბოლოში მილიოდნენ, თუ ვინმე ჩამორჩებოდა, იმათაც უურს უგდებდნენ და აიძულებდნენ, რომ მიჰყოლოდნენ. თუკი პატარები დაიძლებოდნენ და გაჩერდებოდნენ, მთელი მომდევნო [გუნდიც] ჩერდებოდა, როგორც ხდება ხოლმე ჯარისკაცთა ლაშქარში, ხოლო როგორც პირველები ამოძრავდებოდნენ, მაშინ მიჰყვებოდნენ მათ დანარჩენებიც. პონტოსთან მცხოვრებლები ამბობენ, რომ იქაური თავგებიც ასევე სჩადიან. ისიც სჯერათ, რომ თითოეული სახლიდან, რომელსაც კი დანგრევა მოეღის, ყველა [თავი] სასწრაფოდ გამოდის ხოლმე. თავებს

51. გადმოცემა მოგვითხრობს, რომ პრომეთესმა მოიპარა ცეცხლი და თქმულება ამბობს, რომ ზევსი [მასზე] ძალიან გაბრაზდა

¹ ა-შენიშვნაშია: πρῶτοι] πρῶτοι edd. ante J. Fortasse τερτάται excidit.

² ა-შენიშვნაშია: ἕξ τούς μῆας.

* გერმ. წიგნის შენიშვნა: Plinius VIII, 28, 42

³ ა-შენიშვნაშია: τριζούτης] τριζούσης J.

πὴν δοῦναι: φάρμακον γήρας
 ἀμυνηρίον. τούτο οὖν ἐπὶ¹ ὄψ
 θείναι: τοὺς λαβόντας πέπυσμαι.
 καὶ τὸν μὲν ποιεῖναι τὸ ἀχθὸς
 φέροντα, εἶναι δὲ ἄραν θέρειον,
 καὶ δειψῶντα τὸν ὄνον ἐπὶ τινὰ
 κρήνην κατὰ τὴν τοῦ ποτοῦ
 χρεῖαν ἐλθεῖν. τὸν οὖν ὄφιν τὸν
 φυλάττοντα ἀναστῆλλειν αὐτὸν
 καὶ ἀπελαθνεῖν, καὶ ἐκείνον σπρε-
 βλοῦμενον² μισθὸν οἱ τῆς φιλο-
 τηρίας δοῦναι ὅπερ οὖν ἔτυχε
 φέρων φάρμακον. οὐνοῦν ἀντίθε-
 σις γίνεσθαι, καὶ ὁ μὲν πίνει, ὁ δὲ
 τὸ γήρας ἀποδύεται, προσεπιλα-
 βῶν ὡς λόγος τὸ τοῦ ὄνου ὄψος.
 τί οὖν; ἐγὼ τοῦ μύθου ποιητῆς;
 ἀλλ' οὐκ ἂν εἴποιμι, ἐπεὶ καὶ πρὸ
 ἐμοῦ Σοφοκλῆς ὁ τῆς τραγωδίας
 ποιητῆς καὶ Δεινόλοχος ὁ ἀντα-
 γωνιστῆς Ἐπιχάρμου καὶ Ἴβσυ-
 κος ὁ Ῥηγίνος καὶ Ἀριστίας καὶ
 Ἀπολλοφάνης ποιηταὶ καμωδίας
 ἄδουσι αὐτὸν.

სოფოკლე, ტრაგედიების მწერალი,
 იბიკოს რეგიონელი, არისტია და აპოლოფანესი, კომედიების მწერ-
 ლები. [ამ გველის სახელი არის ნიჟაჲ—ასე დაერქვა მას ეს სახე-
 ლი—თ. ყ].

60. Μασσαγέται μὲν, ὡς Ἡρό-
 δοτος λέγει, τὸν φαρετρεῶνα πρὸ-
 γε ἔαυτων³ κρεμάσαντες, εἶτα

¹ ა-შენიშვნაში: ἐπὶ τε] τε om. Vat.
² ა-ტექსტში: σπρεβλοῦμενον.
³ ა-შენიშვნაში: ἑαυτῶν: ἀοματος Wesselingius; sed tum articulum desidero.

⁴ ВДИ-ს შენიშვნა: „Пер. I. 216 Сообщение об общности женщин у ма-
 ссагетов. со смыслом на Эвдокса Родосского, см. еще Diод. Laert. XI,
 11, 33“. შდრ. სტრაბონი, XI, 513.

და ქურდობის მამხილებლებს მო-
 ხუცებულობისაგან დამცველი წა-
 მალი მისცა. გამიგია, რომ ეს
 [წამალი] მომპოვებლებს ვირზე
 დაუდვიათ. იგი თავის გზაზე მი-
 დიოდა და ტვირთი მიჰქონდა.
 ზაფხული იყო: მოწყურებული
 ვირი რომელიღაცა წყაროსთან
 მისულა წყურვილის მოსაკლავად.
 [წყაროს] გველი იცავდა, რომელ-
 მაც იგი გამოაგრო და გააძევა,
 ხოლო წყურვილისაგან გაწამე-
 ბულმა [ვირმა], თუკი [გველი]
 მას წყალს დააღვეინებდა, საფა-
 სურად იმ წამლის მიცემა აღუ-
 თქვა, რაც მას მიჰქონდა. მართ-
 ლაც ეს გაცვლა მოხდა, ვირმა
 [წყალი] დალია, ხოლო [გველმა]
 მოხუცებულობა ჩამოიხსნა, რო-
 გორც ამბობებ, ვირის წყურვი-
 ლის [მოკვლაში] დახმარებით.
 რა? მე ვარ ამ გადმოცემის შემ-
 თხველი? ამას ვერ ვიტყვი, რად-
 გან ამას ჩემზე უწინ ამბობდნენ

60. როგორც პეროდოტე ამ-
 ბობს⁴, მასაგეტები თავის წინ
 ჩამოჰკიდებენ ხოლმე კაპარქს და

60. როგორც პეროდოტე ამბობს⁴, მასაგეტები თავის წინ
 ჩამოჰკიდებენ ხოლმე კაპარქს და

πάντων, καὶ ἐπ' αὐτῇ μύθος ἐλέ-
 γεται, καὶ ὁ γε μύθος τοιοῦτος ἦν.
 οἱ πρῶτον: πρὸς με ἔφασκον
 ἐκείνην τὴν ἀνθρώπων ἐρασιθεΐ-
 σσαν οἰκέτου θρημῆως αὐτῷ μὲν
 συγκαθήμενιν, κηλῖθξ δὲ ἄρα
 παῖοι τοῖς ἐπιτηγῆς περιάπτειν. οἱ
 δὲ εὐγενεῖς ἦσαν, καὶ ἐς τὴν
 βουλὴν τὴν Ῥωμαίων¹ ἐτέλουν
 ἐκ πατέρων τε καὶ τῶν ἄνω τοῦ
 γένους². οἱ τοῖνυν παῖδες³ αἰθού-
 μενοι τῇ μητρὶ ἡχθοντο τοιαῦτα
 ὁρώση, καὶ πρῶτος ὑπενουθετοῦν,
 καὶ τοῦ πραττομένου τὴν ἀσχύ-
 νην ἐπέλεγον ἡσυχῆ· ἡ δὲ κυμαί-
 νουσα ἐκ τῆς ἐπιθυμίας, καὶ τὸν
 ἔρωτα ἐπίπροσθεν τῶν υἱῶν
 ποιησαμένη, καταγορεύει αὐτῶν
 πρὸς τὸν ἄρχοντα⁴, καὶ λέγει ὡς
 ἐπιβουλεύουσα αὐτῷ. ὁ δὲ ἔχων
 ἐξ ἀποβολῆς τὸ οὐκ ῥάδιον, καὶ
 ὑπόπτῃς ὢν καὶ δεῖλος (πάθη δὲ
 ταῦτα ἀγεννοῦς διανοίας) ἐπίσ-
 τευσε. καὶ οἱ μὲν οὐδὲν ἀδοκῶν-
 τες ἀπέθνησκον, ἡ δὲ ἄθλον τοῦ
 κατεῖπειν ἠνέγκαστο δούλιον συγ-

მელიც ყველასგან თითოთ საჩვე-
 ნებელი იყო და რომლის შესახე-
 ბაც ამბავს გადმოსცემდნენ, ეს
 ამბავი კი ასეთი იყო. როგორც
 ხნიერები მეუბნებოდნენ, ამ [ქალს]
 მხურვალედ შეჰყვარებია [თავისი]
 მსახური და მასთან დაწოლილა,
 [რითიც] თავისი შვილები ძალიან
 შეურაცხვენია. [მისი] ვაჟები კე-
 თილშობილები იყვნენ და რომის
 სენატში მონაწილეობდნენ [მათი]
 მამა-პაპანი და მათი გვარის
 უფრო აღრინდელი [წინაპრები].
 შვილებს რცხვენოდათ და ზიზ-
 ღით უყურებდნენ დედის ამის-
 თანა საქციელს, [მაგრამ] წყნა-
 რად გამოსთქვამდნენ თავის აზრს
 და ჩადენილ საქმეს მშვიდად
 სიორცხვილს უწოდებდნენ. ხოლო
 [ქალი] ალელვებული იყო გრძნო-
 ბებისაგან, [ამ თავის] სიყვარულს
 უპირატესობა მისცა თავის ვა-
 ჟებთან და ისინი დააბეზლა არ-
 ქონტთან, რომელსაც უთხრა,
 რომ თითქოს ისინი ბოროტს
 იზრახვიდნენ [არქონტის] წინა-

¹ ა-ტექსტში: τῶν Ῥωμαίων

ა-შენიშვნაში: [τῶν] Delevi uncōs.

² ა-ტექსტში: τοῦ γένους [ἀρξάμενοι].

ა-შენიშვნაში: ἀρξάμενοι seclusi.

³ ა-ტექსტში: οἱ τοῖνυν [παῖδες]

ა-შენიშვნაში: Ibidem post τοῖνυν. ut sententia constaret, παῖδες inserui; possis etiam υλεῖς vel νέοι. Sed injuria J verbis οἱ τοῖνυν mendam subesse suspicabatur, quae Aelianea esse sexcentis exemplis demonstratur. Veluti scriptum est ὁ τοῖνυν δελφίς II, 6. οἱ τοῖνυν ἰχθὺς II, 8. ἡ τοῖνυν τοῦ βίου ὑπόθεσις II, 13. ὁ τοῖνυν τοῦ τελχοῦς φύλαξ III, 26. ὁ τοῖνυν βασιλεύς III, 46, et sic per cetorns libros.

⁴ ა-ტექსტში ამის შემდეგ არა: ὁς ἦν τότε.

καμψοδαιον ἀνέδην¹. ὁ πατρῷος
 φειοι καὶ Ἄρτεμι λοχεῖα Ἑλλεί-
 φισαί τε² θυγατέρες Ἥρας³, τὶ
 ἄν⁴ ἔτι Μήδαιον εἴποιμεν τῆν
 Κόλχον⁵ ἢ Πιρόκην τῆν Ἄτμι-
 ῶδα, τῶν ἑναγχοῦς τε καὶ καμ-
 ῆμας παμφῶν μνημονεύσαντες;
 ხოლო [დედამ] ენის მიტანაში ჯილდოდ მონასთან დაუბრკოლებელი
 წოლა მოიძოვა. სამშობლოს დებრთებო და მშობობიარების მფარველო
 არტემიდე, ეალეგოთებო, პერას ასულებო, რატომ ვლაპარაკობთ
 კოლხი მედეას, ან პროკენე ატიკელის შესახებ, როდესაც სულ ახლა-
 ხან და ჩვენს დროში მომხდარი [მსგავსი] ამბები გვაქვს გასახსენ-
 ნებელი?

24. Καρκίνων γένη διάφορα
 καὶ φῦλα ποικίλα ἀκούω εἶναι
 καὶ γὰρ οὖν καὶ πετραῖοι εἰσιν·
 ἀλλὰ καὶ πηλοὶ τίκτουσι καρκί-
 νους, καὶ φυκία καὶ ψάμμος.
 ἰδέα: τε αὐτῶν καὶ ἐπινοοῦμαι
 πολλὰ. πλανῶνται δὲ θεῦρο καὶ
 ἐκεῖσε οἱ⁶ κωλύμενοι ὄρομίαι
 (ἂντε γὰρ καλεῖν⁷ αὐτοὺς πρεπω-
 δέστατον) ἀτρεμεῖν γὰρ καὶ ἡσυ-
 χάζειν ἐπὶ τῆς αὐτῆς χώρης
 οὔτε ἐπιέλουσιν οὔτε πεφύκασι,
 ἀλλὰ περὶ τοὺς ἐντολαίους ἀλῶν-

აღმდეგ. [არქონტი] დაბეზღებებს
 ძალიან იოლოდ ისმენდა. იგი
 ექვიანი და მშენიშარა [კაცი] იყო.
 (ასეთი ვნებები დამახასიათებე-
 ლია მდაბალი აზროვნებისთვის)
 და დაუჯერა [ქალს]. ვაქები სრუ-
 ლიად უდანაშაულოდ დაიხოცნენ,
 ხოლო უდანაშაულოდ დაიხოცნენ,
 ხოლო [დედამ] ენის მიტანაში ჯილდოდ მონასთან დაუბრკოლებელი
 წოლა მოიძოვა. სამშობლოს დებრთებო და მშობობიარების მფარველო
 არტემიდე, ეალეგოთებო, პერას ასულებო, რატომ ვლაპარაკობთ
 კოლხი მედეას, ან პროკენე ატიკელის შესახებ, როდესაც სულ ახლა-
 ხან და ჩვენს დროში მომხდარი [მსგავსი] ამბები გვაქვს გასახსენ-
 ნებელი?

24. მე გამოვიგონია, რომ კი-
 ბობის სხვადასხვა ჯიშო და მრავალ-
 ნაირი სახე არსებობს. ზოგი-
 ერთები ცხოვრობენ კლდეებში,
 მაგრამ ქობებში, ზღვის ბალა-
 ხებსა და ქვიშაშიც წარმოიშო-
 ბიან კობობი. მათი მრავალი სა-
 ხეობა და სახელწოდება [არსე-
 ბობს]: ისინი, რომლებიც ბევრს
 დაეხეტებიან აქეთ-იქით, იწოდე-
 ბიან მორბენალებად (რადგან ყვე-
 ლაზე უფრო შესაფერისი ასე წო-
 ლებაა მათი). ერთსა და იმავე

¹ ა-შენიშენაშო: ἀδεῶς] ἀνέδην V. quod de rebus venoreis pervulgatum est, v. III, 9. 16. VII, 17. VIII IX, 8. Plutarch. Quaest. Rom. p. 240, B.

² ა-შენიშენაშო: Ἑλλήθισται] Ἑλλείθισται V.

³ ა-შენიშენაშო: Ἥρας θυγατέρες] inverso ordine Vat.

⁴ ა-ტექსტშო: τὶ οὖν ἄν.

ა-შენიშენაშო: τὶ οὖν ἄν: τὶ ἄν οὖν a et editt. quod male sprevi.

⁵ ა-შენიშენაშო: Κόλχην] Soloecam formam (dehebat enim Κόλχιδα esse) in Κόλχος converti ipso Aeliano duce, qui XIV, 25 de eadem Modea scripsit ἢ Κόλχος φαρμακίς. Vide etiam Plat. Euthyphr. p. 255, C.

⁶ ა-ტექსტშო: [οἱ].

ა-შენიშენაშო: [οἱ] Schneidero debetur.

⁷ ა-შენიშენაშო: ἐπαινεῖν] καλεῖν*.

ται, ὁθενπερ καὶ ἐξέφυσαν ἡδῆ
 δὲ καὶ στέλλονται πορρωτέρω,
 ὡσπερ οὖν οἱ τῶν ἀνθρώπων φι-
 λαπρόδημοι¹. ὑπόθεσις δὲ αὐτοῖς
 τῆς τοσαύτης ἀλγῆς τὸ ἐπιβλεῖν
 πλείονός τινος ἀπολαύσαι². ἐν δὲ
 τῷ Θρακίῳ Βοσπόρῳ ἐπιστᾶν τὸ
 βρῦμα βίαιον ἐκ τοῦ Πόντου κα-
 ταφέρηται, βούλονται μὲν οἱ καρ-
 κίνοι πρὸς ἐναντίον ὠμισμένοι
 τὸν ῥοὺν βραδίξειν, ταῖς δὲ ἄκραις
 ὡς τὸ εἰκόδες βίαιότερον τὸ βρῦμα
 περιρρήγγυται. τοὺς οὖν καρκί-
 νους ὠμήσει τε πάντως καὶ ἀνα-
 τρέψει, εἰ μέλλοιεν³ ἕνεα τῷ ῥῷ
 ὁμόσει. οἱ δὲ τῶντα προΐσασι, καὶ
 ἐπιστᾶν ἀφίκωνται τῆς ἄκρας
 πλησίον, ἕκαστος ἐν τινι κολπῷ-
 ὄδει χωρὶς ἐπέχει⁴, καὶ τοὺς λοι-
 ποὺς ἀναμένει. εἶτα ἀφροισθίν-
 τες ἐν τῶντῳ προσανέρπουσιν ἐς
 τῆν γῆν, καὶ ἀναρρῶνται ἐπὶ
 τοὺς κρημνοὺς, καὶ τὸ μάλιστα
 ῥοῦδες καὶ βίαιον τοῦ πελάγους
 πεζοῖ διέρχονται. εἶτα ἕξω τῆς
 ἄκρας γενόμενοι καὶ παρμαέψυ-
 τες αὐτῆν ἐς τῆν θάλασσαν κα-

აღგილას წყნარად და მშვიდად
 ყოფნა მათ არც უნდათ და ეს
 არც შეეფერება მათ ბუნებას,
 ამიტომ ისინი იმ სანაპიროებზე
 დაეხეტებიან, სადაც წარმოშობი-
 ლან. ის კი არა, უფრო შორსაც
 მიდიან, როგორც მოგზაურობის
 მოყვარული ადამიანები. ამისთა-
 ნა ხეტილის მიზეზი არის სურ-
 ვილი იმისა, რომ რაც შეიძლება
 მეტი საზრდო მოიპოვონ. როდეს-
 საც ძლიერი დინება პონტოდან
 თრაკიულ ბოსფორში მოდის,
 ზოგიერთ კიბოებს უნდათ დინე-
 ბის წინააღმდეგ გამკლავება და
 ისე სვლა: ხოლო კონცხებთან,
 როგორც მოსალოდნელია, დინე-
 ბა კიდევ უფრო ძლიერად ენთ-
 ქება, ის კიბოებს გადაადგებს და
 გადააბრუნებს ხოლმე, თუ კი
 [კიბოებმა] დინების წინააღმდეგ
 სვლა მოინდომეს. ეს მათ იციან
 და როდესაც კონცხის სიახლო-
 ვეს მიდიან, თითოეული უბის
 მაგვარ აღგილს გამოსძებნის და
 იქ უცლის დანარჩენებს. მას მერე
 რაც [კიბოები] ერთ აღგილზე

¹ ამის შემდეგ ა-ტექსტში არის: Ἡ δὲ πρόφασις τῆς πλάνης εἰς τὰ πετ-
 ρώδη χωρία ἐλύειν καὶ ἐς τὰ πηλώδη πολλάκις.

ა-შენიშვნაშო: πλάνης ἐς] πλάνης εἰς Vat.

² ა-შენიშვნაშო: τὸ ἐπιβλεῖν πλείονων ἀπολαύσαι? Supra VI, 12: οὐκ ἐφ᾽
 πλείονων R malebat πλείονος θοίνης ἀπολ.

³ ა-შენიშვნაშო: μέλλουσιν] Scripsi μέλλοιεν, v. ad p. 65,46. Codicum
 lectio a nostra correctione lineola tantum distat.

⁴ ა-შენიშვნაშო: εἶτα ἑαυτὸν ἐπέχει] εἶτα ut ex dittographia natum
 adjeci. neque ἑαυτὸν ferendum videbatur; subsistendi enim potestate ἐπέ-
 χειν vel ἐπισεχεῖν absolute dicitur.

τλασιν ἀνμίζ. φείδονται δὲ ἀβτῶν
οἱ ἀλιεῖς, ὅτι ἐκόντες ἐπὶ τῆν
γῆν προσέρπουσι¹, σάμψναι δὲ
μενοι ὁμοῦ ἀβτοῖς. οὐκ οὖν ὑπο-
μένουσι² τοῦ κλῆδωνος ἀγριώτε-
ροι δοκεῖν οἱ ἀνμῖρωποι.

ბენ და მას ჩაუვლიან, ისევ ზღვაში ჩავლენ ხოლმე. მეთევზეები
მათ ინდობენ, რადგან ისინი მიწაზე ნებაყოფლობით გამოცოცდე-
ბიან და ესენიც მათ გადარჩენას უსურვებენ ხოლმე. მართლაც
და ადამიანები ზღვის ღელვაზე უფრო ულმობელები რატომ იქნე-
ბიან!

46. Μιμρ:δᾶτης δ Ποντ:κδ:
τῆν ἔαυτοῦ φρουρᾶν καθεῖδον³
ἐπίστειεν ἦτονον καὶ τοῖς ἑπλοῖς
καὶ τοῖς ὄροσφόροις, καὶ διὰ
τοῦτο⁴ ἡμερῶν ἕνεκα εἶχε φύλα-
κας ταῦρον καὶ ἱππων καὶ ἔλα-
φον. καθεῖδοντα οὐν⁵ ἐφρούρου
αὐτῶν οἷδε οἱ μῆρες, εἰ τις προ-
σίει τάχιστα ἐκ τῆς ἀναπνοῆς
αἰσθιανόμενοι. καὶ δ μὲν τῷ μυ-
κῆματι, δ δὲ τῷ χρεμετισματι,
δ δὲ τῷ μῆκῃ δι:σπνίζον αὐτῶν.

Βιβλίον ἔννατον

15. ... ἀνμῖρωπου δὲ ἀσίτου
δῆγγμα χαλεπὸν καὶ δυσίχτον. λέ-
γονται δὲ οἱ Σκύθαι πρὸς τῷ

შეგროვდებიან, ამოძვრებიან მი-
წაზე, აცოცდებიან კლდეებზე და
ზღვის განსაკუთრებით მღელვარე
და სახიფათო [აღცილებს] ხმე-
ლეთით გაივლიან ხოლმე⁶. მას
მერე, რაც კონცხს ჩამოიტოვე-

ბენ და მას ჩაუვლიან, ისევ ზღვაში ჩავლენ ხოლმე. მეთევზეები
მათ ინდობენ, რადგან ისინი მიწაზე ნებაყოფლობით გამოცოცდე-
ბიან და ესენიც მათ გადარჩენას უსურვებენ ხოლმე. მართლაც
და ადამიანები ზღვის ღელვაზე უფრო ულმობელები რატომ იქნე-
ბიან!

46. მძინარე მითრიდატე პონ-
ტოელი თავის დაცვას ნაკლებად
ანდობდა იარაღსა და შუბოსნებს
და ამის გამო მცველებად ჰყავდა
შინაური ხარი, ცხენი და ირემი.
მას, მძინარეს იცავდნენ ეს მხე-
ცები და თუ ვინმე მიუახლოვ-
დებოდა, მაშინვე შეიტყობდნენ
ხოლმე ყნოსვის საშუალებით და
ერთი ღმუილით, მეორე კიხვი-
ნით და მესამე ბლავილით გამო-
აღვიძებდნენ ხოლმე მას.

მეცხრე წიგნი

15. მშიერი ადამიანის ნაკბე-
ნი მძიმეა და მოურჩენელი. ამბო-
ბენ, რომ სკვითები შხამს, რო-

¹ ა-ტექსტშია: *προέρπουσι*.

ა-შენიშვნაშია: *προέρπουσιν* *typothetarum vitium est: corrige προσέρ-*
πουσιν.

² ა-შენიშვნაშია: *οὐκ οὖν ἀβτοῖς ὑπομένουσι* Dittographiam sustuli.

³ ა-ტექსტშია: *καθεῖδοντος*.

⁴ ა-შენიშვნაშია: *ταῦτα* | *τοῦτο* γ.

⁵ ა-შენიშვნაშია: *γούνη* | *οὐν* Vat.

⁶ გერმანული თარგმანის შენიშვნა: S. Plinius, IX, 31, 51.

τοξικῶν, ἢ τοὺς οἰστοὺς ἐπιχρί-
ουσι¹, καὶ ἀνθράκπειον ἰχῶρ
ἀναμύγνυται: φαρμάκτοντες, ἐπι-
πολάζοντά πῶς ἀμύματα, δπερ²
Ἰσασι:ν ἀπόκριμα αὐτοῖς. τεκμη-
ρῶσαι τοῦτο καὶ Θεόφραστος
ἰκανός.

20. Ἐν τοῦ ἐλάφου κέρασ
θυμιάμενον ὅτι τοὺς ὀφεις δῶκει
ὀηλόν ἔστιν. λέγει δὲ Ἀριστοτέ-
λης ὅτι καὶ λίθος ὁ γινόμενος
ἐν τῇ Πόντῳ ποταμῶ (ἔστι δὲ
οὗτος ἐν τῇ γῶρ τῇ Σιντικῇ τε
καὶ Μαιδικῇ³) ἐπιθυμιάμενος δῶ-
κει τοὺς αὐτοὺς, καὶ μέντοι καὶ
φύσιν τοῦ λίθου περιηγείται τοι-
άνθε. ὕδατος μὲν εἴ τις αὐτοῦ⁴
καταχέοι, ἐξάπτεται· καόμενον⁵
δὲ ὑπερεξάψαι ῥιπίδι εἰ θελή-
σεις⁶, ὃ δὲ κατασβέννυται. θυ-
μιάμενον δὲ αὐτὸν ὀσμῆν ἀφιέ-
ναι ἀσφάλτου βαρύτεραν φασί.
τούτοις ἐλλογοεῖ καὶ Νίκανδρος⁷.

მელსაც ისრებს უსვამენ, ურევენ
აღამიანის ლიმფს, სისხლიან ზე-
დაპირზე რომ დაცურავს, რასაც
მათთვის გადაწყვეტილებად მი-
იჩნევენ⁸. ამის მოწმობად საკმა-
რისია თეოფრასტეც⁹.

20. ცნობილია, რომ ცეცხლ-
მოკიდებული ირმის რქა გველებს
აძევებს. არისტოტელე ამბობს,
რომ ის ქვაც, რომელიც მოიპო-
ვება მდინარე პონტოში (ეს კი
არის სინტებისა და მახდების
ქვეყანაში), თუ კი მას ცეცხლს
მოვეუკიდებთ, [ისიც] გააძევებს
[გველებს]. იგი ამგვარად აგვი-
წერს ამ ქვის ბუნებას: თუ ვინ-
მემ მასზე წყალი დაასხა, იგი
აინთება, ხოლო როდესაც ის
იწვის, მაშინ თუ ვინმემ მოინ-
დომა [ცეცხლის] კიდევ უფრო
გაძლიერება საბურველით, იგი
ქრება. ამბობენ, რომ მას როდე-

¹ ა-შენიშვნაშია: *χοίρουσι*] *ἐπιχοίρουσι* v. Sed fortasse scripsit Aelianus *ἐγχροῖουσι*, v. IV, 18: *εἰ ἐλαίῳ τις ἐγχροῖσειεν αὐτά*.

² ა-ტექსტშია: *δνπερ*.

³ ა-შენიშვნაშია: *Ἰνδικῇ τε καὶ Παιονικῇ*] *Σιντικῇ τε καὶ Μαιδικῇ* δ.

⁴ ა-შენიშვნაშია: *αὐτῶ]* *αὐτοῦ**.

⁵ ა-ტექსტშია: *καόμενον*.

⁶ ა-ტექსტშია: *θηλήσεις*.

ა-შენიშვნაშია: *θελήσεις* Vat. Scr. *θελήσεις*.

⁷ ა-შენიშვნაშია: *ὁ Νίκανδρος*] *ὁ* om. Vat.

⁸ ВДИ-ს შენიშვნა: „Место испорчено“.

⁹ ВДИ: „с. Arist. de mir. ausc., 141. Теофраст, рассказывая в своей „Истории растений“ о ядах, которыми скифы намазывают свои стрелы, ничего не говорит при этом о человеческой крови. О примешивании человеческой крови при изготовлении скифами яда для стрел из крови ехидны сообщает в вышеназванном о рылке Псевдо-Аристотель“.

გერმანელი თარგმანის შენიშვნაში არის: Arist. Mirab. Ausc. c. 153.

საც უკიდია, ასევე ტზე უფრო მძიმე სუნს უშვებს. ამისი თანახმაა ნიკანდროსიც¹.

42. Τῆς τῶν ἄρῶν μεταβολῆς ἔχουσι ἀσθητικῶς² οἱ ψῆγγοι... καὶ τεκμηριῶι Ἀριστοτέλης³ τοῦτο. ὅτι δὲ τῶν ἐτέρῳ τῶν ὀφθαλμῶν ἄρῳσι, τῶν δὲ ἄλλῳ οὐκ ἔστι, καὶ Ἀισχύλῳς ἰμολογεῖ λέγων

τὸ σκαιὸν ὄμμα παραβῆλόν
ψῆγγου δέκην.

παρίσσι τε ἐς τὸν Πόντον, καὶ κατὰ τὴν δεξιὰν ἐκστῶν πλευρᾶν τὴν γῆν λαμβάνουσι, καὶ ἦν καὶ βλέπουσιν· ἐξίσοντες τε αὖ κατὰ τὴν ἀντιπέρασ⁴ νέουσι τῆς γῆς ἐχόμενοι, τὴν φρουρᾶν τὴν τοῦ σώματος κατὰ τὸν ὄρῳντα τῶν ὀφθαλμῶν λαμβάνοντες προμηθεύεσταια.

59. Ἰχθύες ὄσοι ποταμῶν γείτονα τῆι θαλάττῃ τῆι συντρόφῳ κέκτηνται ἢ καὶ λίμνην τινὰ ἔταν μέλλωσι τίπτειν, ἐκνήχονται τῆς ἄλμης, τῶν⁵ ζυμάτων

42. სკომბრები [წელიწადის] დროების ცვლილების მიმართ მგრძობიარენი არიან... ამას ადასტურებს არისტოტელე⁶. ხოლო [სკომბერი] ერთი თვალით რომ ხედავს და მეორეთი არა, ამ აზრისაა ესქილე, რომელიც ამბობს: „სკომბერის მსგავსად იელმებს მარცხენა თვალს“.

როდესაც [სკომბრები] მიდიან პონტოში, ხმელეთს იქერენ თავისი მარჯვენა მხრისკენ, საითაც ხედავენ. ხოლო როდესაც გამოდიან [პონტოდან], ისე მიცურავენ, რომ დედამიწა მეორე მხარეზე აქვთ და მხედველი თვალთ უდიდეს ზრუნვას იჩენენ თავისი სხეულის დასაცავად⁷.

59. ის თევზები, რომელთაც მათ მარჩენალ ზღვასთან აბლოს მდინარე ან რაიმე ტბა აქვთ, გაურბიან ზღვის წყალს, როდესაც ქვირითის დაყრა სურთ,

¹ გერმანული თარგმანის შენიშვნა: S. Mirab. ausc. c. 125. mit Beckmanns Collectaneen p. 258. Die Stelle Nikanders ist in den Theriac. 49, wo der Scholiast sich auf Aristoteles beruft.

² ა-შენიშვნაშია: ἔχουσι ἀσθητικῶς] ἀσθητικῶς v. VI. 16, XI. 19.

³ ა-შენიშვნაშია: ὁ Ἀριστοτέλης] ὁ om. Vat.

⁴ ა-შენიშვნაშია: ἀντίπερα] correxi ἀντιπέρασ. quod nonnulli codd. custodierunt III. 35. V. 17. VIII. 15. XI. 8. Item ἀντιπερα VIII, XIV, 18. et ἀντιπεραν XVI, 18. ad principem illam formam refinxī. Librariorum istam inconstantiam esse ex ἀντιπε⁶ intelligitur quo compendio qui Vaticanum exaravit ubique usus est.

⁶ ა-შენიშვნაშია: καὶ τῶν] καὶ deleti.

⁷ გერმანული თარგმანის შენიშვნა: Aristoteles H. An. VIII, 15,5.

⁸ გერმ. თარგმანის შენიშვნა: Plutarch., a. a. O.

τὸ ἀκλαστον ἕδωρ προαιρούμενοι
 καὶ ταραττόμενον ὑπὸ τῶν πνευ-
 μάτων καὶ τυπτόμενον ἦριστα.
 ἀγαθῆ γὰρ αὐτοῖς ἦ τῶν ὑδά-
 των εἰρήνη τῆν¹ λοχεῖαν ὑποδέ-
 ξασθαι καὶ φυλάττει ἀσινῆ τε καὶ
 ἀνεπιβούλευτα τὰ βρέφη² τῆν τε
 ἄλλη καὶ μέντοι καὶ διὰ τῆν τῶν
 ψηρῶν ἐρημίαν καὶ σπάνιν. φι-
 λούσι δὲ πως τῆνδε τῆν ἐλευθε-
 ρίαν ἔχειν αἱ τε λίμναι καὶ οἱ
 ποταμοί. ἔνθεν τοι καὶ πολλοῖς
 ἰχθυῖσιν εὐθνεῖται³ ὁ Εὐξείνιος
 Πόντος· φηρὶα γὰρ τρέφειν οὐκ
 ἔμαθε. φώνηγ δὲ εἰ που τρέφει
 καὶ ὀελφίνιας βραχίστους, ἀλλὰ
 τῶν γε ἄλλων ἀπάντων⁴ οἱ τῆνδε
 ἰχθυῖς ἐν σκέπη εἰσίν.

რადგან ტალღებს ურჩევნიათ
 წყნარი წყალი, რომელსაც ნაკ-
 ლებად ამფოთებს ქარი. რადგან
 [ტბებსა და მდინარეებში] წყლე-
 ბის კარგი სიწყნარეა მშობიარე-
 ბის მისაღებად და ნყოფთა
 უვნებლად და მზაკვრობისაგან
 დასაცავად, სხვა მხრივაც და
 იმიტომაც, რომ მტაცებელი ცხო-
 ველები იქ არ არსებობენ. ამათ-
 გან ჩვეულებრივ თავისუფლები
 არიან ტბები და მდინარეები.
 ევქსინის პონტოში უამრავი თევ-
 ზი იმიტომ მოიპოვება, რომ [იქ]
 არ არიან მტაცებლები. [იქ] ზო-
 გან არიან სელაპები და პატარ-
 პატარა დელფინები. ხოლო სხვა
 დანარჩენ [მტაცებელთაგან] იქაურ
 თევზებს ხიფათი არ მოელით⁴.

Βιβλίον δέκατον

მეათე წიგნი

6. Ποιτοὶ δὲ ἄρα κοιλίαι
 τὸν Περσῶν βασιλέα⁵ * μεμύμηγ-

6. პონტოს კოლიასები სპარს-
 თა მეფეს ემსგავსებიან, რომელიც

¹ ა-ტექსტო: [τῆν].
 ა-შენიშვნაში: [τῆν]*

² ა-შენიშვნაში: τῶν ἰχθυῖων τὰ βρέφη] Verbo αὐτοῖς cum pisces signi-
 ficentur, τῶν ἰχθύων ejficiendum esse apparet. Adjecit haec verba aliquis
 lector, cujus admirationem moverat βρέφος de piscium sobole usurpatum.

³ ა-შენიშვნაში: εὐθνεῖται] εὐθνεῖται*, cujus formae exempla in Aeli-
 ani codd. passim relicta, veluti VH. XIII, 1. p. 402, 42.

⁴ ა-ტექსტო: βραχίστους, τῶν δὲ ἄλλων ἀπάντων...

⁵ ა-ტექსტო: κοιλίαι τὸν [τῶν] Περσῶν βασιλέα.

ა-შენიშვნაში: κοιλίαι] κοιλίαι Gronov. Mox ante Περσῶν cum J adjeci
 [τῶν]. quo supplemento nunc facile carcam.

* Das Kolien geschrieben werden müsse, nicht mit den gemeinen
 Ausgaben Kochlien, erhellt aus Aristoteles Hist. An. VIII, B., wo es
 auch heisst... Die Kolier werden mit den Skombern, den Pelamiden und
 ähnlichen zusammengenannt (Ebendas. IX, 2,1). Man halt sie für die
 Fische, die im Mittelmeere Cogniol heissen.

⁶ გერმ. თარგმანის შენიშვნა: Plutarch., de S O' I c r t. c. 32, p., 981, C. D.

ται χειμάζοντα μὲν ἐν Σούσοις, θερίζοντα δὲ ἐν Ἐκβάτανις¹*. καὶ γὰρ οὗτοι ἐν μὲν τῇ καλκυμένηῃ Προποντιδῇ χειμάζουσιν ἀλεινή γὰρ ἦδε ἢ γῆ. θέρους δὲ πρὸς τῷ Αἰγιαλῷ** διακτώνται· παρέχει γὰρ αὐτοῖς ἀνρας μαλακὰς ἢ θάλατταν ἢ προσειρημένη.

40. Ἐν τῇ Σκυθίᾳ γῆ γίνονται ὄνοι κερασφόροι, καὶ στέγει τὰ κέραια ἐκείνα τὸ ὑδωρ τὸ Ἀρκადιῶν τὸ καλούμενον τῆς Στυγῆς, τὰ δὲ ἄλλα ἀγγεῖα διακόπτει πάντα, καὶ ἢ σιδήρου πεποιημένα. τούτων τοι τῶν κεράτων ἐν² ὑπὸ Σωπάτρου κομισθῆναι φασιν Ἀλεξάνδρῳ τῷ Μακεδόνι, καὶ ἐκείνου πυθιόνομαι θασυμάσσοντα ἐς Δελφούς ἀνάθημα ἀναθίσκων· τῷ Ἡσθίῳ τὸ κέραια, καὶ ὑπεγράψαι ταῦτα.³

σοὶ τὸδ' Ἀλεξάνδρος Μακεδὼν
κέραια ἀνέθετο, Παιάν.
κάνθωνος Σκυθιῶν, χρῆμά τι⁴
δομιόνιον,

ზამთარს სუზაში ატარებდს, ხოლო ზაფხულს — ეკბატანაში. ესენიც ზამთარს ეგრეთწოდებულ პროპონტიდაში ატარებენ, რაკილას ეს ქვეყანა თბილია. ხოლო ზაფხულს ატარებენ აეგიალოსში, რადგან აქ ზემოთ ზენებელი ზღვიდან ნელი სიო უბერავს.

40. სკვითიის ქვეყანაში არიან რქოსანი ვირები. მათი რქის ყანწებში ინახავენ არკადიულ წყალს, სტიქსისად წოდებულს, ხოლო ყველა სხვა ქურქელს [ეს წყალი] ხეთქს, რკინისაგანაც რომ იყოს გაკეთებული. ამბობენ, რომ ერთი ამ ყანწთაგანი სოპატროსმა მიართვა ალექსანდრე მაკედონელს. [ხოლო როგორც] შევიტყვე. მას ძალიან გაუკვირდა და შესწირა ეს ყანწი დელფოში [აპოლონ] პითიელს და ზედ წააწერიხა შემდეგი: „პეან. შენ შემოგწირა ალექსანდრე მაკედონელმა ეს სკვითური ვირის რქა, რალაცა საოცარი ნივთი, რომელიც ვერ

¹ ა-შენიშვნაშია: *θερίζοντα μὲν ἐν Σούσοις, χειμάζοντα δὲ ἐν Ἐκβάτανις*] *χειμάζοντα μὲν ἐν Σούσοις, θερίζοντα δὲ ἐν Ἐκβάτανις* Spanhemius.

* გერმ. თარგმანის შენიშვნა: *Dieselbe Vergleichung benutzt Aelian III, 13 und an andern Orten.*

** გერმ. თარგმანის შენიშვნა: *Aegialos. wie der Name besagt, eine Uferstrecke am Pontus, S. Strabo, XII, p. 545 A.*

² ა-ტექსტშია: [ἐν].

ა-შენიშვნაშია: [ἐν]*.

³ ა-შენიშვნაშია: *ταῦτα: τὰδε Vat. cf. XIV, 8: ἔλεγε δὲ ἄρα ταῦτα. XVI, 24; & δὲ λέγει ταῦτά ἐστιν, coll. XVI, 29. Altero pronomine Aelianus in talibus abstinit.*

⁴ ა-შენიშვნაშია: *σχῆμα τὸ] χρῆμά τι Kuhn.*

ὁ Στυγὸς ἀχράντου¹ Λουσιγίδος
οὐκ ἔδαμάσθη

βρύματι, βάσταξεν δ' ὑψιστος ἴγο-
ρέην. Δημήτηρ δὲ ἄρα τὸ ὑδωρ
ἀνήκε τούτω πλεσίον Φαινοῦ, τῆν
δὲ αἰτίαν εἶπον ἀλλαχόθι.

Βιβλίον ἐνδέκατον

1. Ἀνθρώπων Ἱπερβορέων
γένος καὶ τιμᾶς Ἀπόλλωνος τὰς
ἔκειθι ἄδουσι: μὲν ποιηταί, ἕμνοῦ-
σι δὲ καὶ συγγραφεῖς, ἐν δὲ τοῖς
καὶ Ἐκαταῖος, οὐχ ὁ Μιλήσιος,
ἀλλ'² ὁ Ἀβδηρίτης. ἃ δὲ λέγει
πολλά τε καὶ σεμνὰ ἔτερα, οὐ
μοι νῦν ἤ χρεία παρακαλεῖν δο-
κεῖ σὺτά, καὶ οὐν καὶ ἐς ἄλλον
ὑπερβήσομαι: χρόνον ἔκαστα εἰπεῖν,

¹ ὁ-შენიშვნაში: ἀχράντου[ἀχράντω Brunck.

² ὁ-შენიშვნაში: ὁ Μιλήσιος οὐ, ἀλλ' ὁ Μιλήσιος ἀλλ' Vindob. 7
cf. XIV, 25: Μυσοὶ δὲ, οὐχ οἱ τοῦ Τηλέφου τὸ Πέριαιμον κατοικοῦντες Μυσοί,
ἀλλὰ ἐκείνους τοὺς πρὸς τῷ Πόντῳ μοι νόει. XV, 8: ὁ δὲ ἐν Ἰνδία χερσαῖος
οὐ λέγεται φύσιν ἔχειν ἰδιάν, ἀλλ' ἀπογέννημα εἶναι κρουστάλλου, οὐ τοῦ ἐκ
τῶν παγετῶν συνισταμένου, ἀλλὰ τοῦ ὄρουκτοῦ. Lucian. V. H. II, 3: μετ' οὐ
πολὺ δὲ εἰς πέλαγος ἐνεβαίνομεν, οὐχ ὑδατος, ἀλλὰ γάλακτος.

³ ВДИ-ს შენიშვნა: „Этот рассказ, заимствованный из сочинения Филона
Гераклеиского „О чудесах“ (см. выше, ВДИ, 19, 7, № 3 (21), стр. 278),
написанного во второй половине III в. до н. э. приводится также у Joann.
Stob. I. 41, 52.

გერმანული თარგმანის შენიშვნა: In Nonakris, einer Arkadischen Stadt,
floss ein schwaches Wasser von einem Fels herab, welches die Arkadier
Styx nannten (Herodot, VI, 74). Es war den Thieren tödtlich, und durch-
drang metallene und irdene Gefässe nach Pausanias VIII, 18, welcher
hinzusetzt, dass nur der Huf des Pferdes es aushewahren könne... Was
von Aelian über das Geschenk des Sopater erzählt wird, ist nebst dem
Epigramm aus dem Herakleotischen Philo genommen, aus dem auch
Porphyrius in seinem Werke über die Styx geschöpft hat. S. Stobaeus
Eclog. Phys., I, 52, I, 2, p. 1017 ed Heeren.

ღამორჩილა ლუსეისის სტიქსის
უბიწო დენამ, [და რომელიც]
გაუმკლავდა წყლის ძალას“. დე-
მეტრემ ეს წყალი ფენეოსის მახ-
ლობლად ამოანთხია, ხოლო ამი-
სი მიწების შესახებ სხვაგან მაქვს
მოთხრობილი³.

მეთერთმეტე წიგნი

1. ჰიპერბორეელთა მოდგმას
და აპოლონის პატივისცემას, [რაც
მათ ქვეყანაში ხდება], აქებენ
პოეტები, აღიდებენ მწერლები,
მათ შორის ჰეკატაეოსიც, არა
მილეტელი, არამედ აბდერელი.
რასაც ის მოგვითხრობს, მრავალს,
სხვას, მნიშვნელოვანს, მე
ფიქრობ, რომ არაა ახლა საჭი-
რო მისი დამოწმება, სხვა დროის-

ἦνίκα ἐμοί τε ἦδ' ὄν καὶ τοῖς
 ἀκούουσιν ἄρῳν ἔστει· ἃ δὲ με¹
 μόνον ἦδ' ἢ συγγραφή, παρακα-
 λεί² ἔστι τούτου³. ἱερεῖς εἰσι τῶ-
 δε τῶ δαίμονι. Βορέου καὶ Χιό-
 νης υἱεῖς, τρεῖς τὸν ἀρπυμένω⁴
 ἀδελφοὶ τῆν φύσιν, ἐξαπήχαις τὸ
 μήρος. ὅταν οὖν οὕτω τῆν νεο-
 μισμένην ἱερουργίαν κατὰ τὸν
 συγγήμῃ καιρὸν τῶ προεξημένω⁴
 ἐπιτελῶν, ἐκ τῶν Ῥιπυῖων οὕτω
 καλουμένων παρ' αὐτοῖς ὀρθῶν
 καταπέτεται⁵ κύνων ἄμυχα⁶ τῶ
 πλήθει νέφη⁷, καὶ περιελθόντες
 τὸν νεὸν καὶ οἴοναι καιρήσαντες
 αὐτὸν τῆ πτήσει, εἶτα μέντοι
 κατίσιν ἐς τὸν τοῦ νεὸ περιβό-
 λον, μέγιστόν τε τὸ μέγεθος καὶ
 τὸ κάλλος ὀρασιότατον ὄντα. ὅταν
 οὖν οὗ τε ἴδῃ τῆ σφετέρῃ μου-
 σῆ τῶ μιστῶ προσάδωσι καὶ μέν-
 ττοι καὶ οἱ καιρήσονται συγκρέ-
 κωσι τῶ χορῶ πνευρμόνιον μι-

თვის გადავდებ თითოეულის 'მე-
 სახებ მოთბობას, როდესაც ეს
 ჩემთვის უფრო სასიამოვნო იქნე-
 ბა და მსმენელთათვისაც უმჯო-
 ბესი. ხოლო მისი აღწერილობი-
 დან მხოლოდ შემდეგი არის ჩემ-
 თვის გამოსაყენებელი. ამ ღვთაე-
 ბის ქურუმები არიან ბორეასისა
 და ქიონის ვაჟები⁸, რიცხვით
 სამნი, ბუნებით ძმები, სიმაღლით
 6 — 6 წყრთა. როდესაც ისინი
 დანიშნულ დროზე დაწესებულ
 ქურუმთ-მსახურებას ეწეოდნენ,
 ეგრეთ წოდებული რიპეის მთე-
 ბიდან მათთან მოფრინავდნენ სი-
 ღილით დაუძლეველი ღრუბლები
 გელების [გუნდებისა], რომლებიც
 გასშეშოვლიდნენ ტაძარს, რა-
 საც თითქოს განსწმენდნენ ამ
 ფრენით, და შემდეგ დაეშვებოდ-
 ნენ ტაძრის ბუნდებზე, რომელიც
 უდიდესი იყო სიღილით და გა-
 მორჩეული სილამაზით. როდე-

¹ ა-შენიშვნა: μοι.

² ა-შენიშვნა: παραβάλλει] παρακαλεί v. cf. v. 5. II, 11: ἐπιδείξασθαι τὰ παιδεύματα αὐτοῦς ἢ χροῖα σὺν τῶ καιρῶ παρεκάλει. XI, 31: ὅπου αὐτὸν (αὐτὸς ἢ) χροῖα παρεκάλει.

³ ა-შენიშვნა: καὶ δὲ λέγειν ταῦτα] εἰσι ταῦτα v. Scripsi ἐοσι ταῦτα, v. II, 34: ἃ δὲ νῦν ἐρῶ, τῆς ἐκεῖθεν φήκης διακονήσουσης. ταῦτά ἐστιν. XII, 7; ἃ δὲ Ἐμπεδοκλῆς λέγει, ταῦτά ἐστιν. XII, 44: ἃ δ' οὖν ἴδετον ἄμω τῶ λόγῳ ἐστιν ἐκεῖνα.

⁴ ა-შენიშვნა: τὸν προεξημένον] τῶ προεξημένω*, i. e. Apollini.

⁵ ა-შენიშვნა: καταπέτονται] καταπέτεται*, v. III, 12, p. 42, 3. IV, 2, p. 55, 7. XVII, 19, p. 267, 7.

⁶ ა-შენიშვნა: ἀμύχαι] ἄμυχα*.

⁷ ა-შენიშვნა: τὰ νέφη] τὰ οὐμ. V.

⁸ ВДИ-ს შენიშვნა: „Дочь Борея и Орифии, мать Эвмолпа — мифического фракийского певца и жреца, считавшегося основателем элевсинских мистерий“.

λος, ἐνταῦθα τοι: καὶ οἱ κύκνοι: συναγαμέλιπασιν ἄμορροθῶντες καὶ οὐδὲ μὲν οὐδὲ μὲν ἀπηγῆς καὶ ἀπὸ θῶν ἐκείνοι: μελῶθῶντες, ἀλλὰ ὡσπερ οὖν ἐκ τοῦ χορολῆκτου τὸ ἐνθῆσιμον λαβόντες καὶ τοῖς σοφιστῶν τῶν ἱερῶν μελῶν τοῖς ἐπιχωρίως συναχθῶντες. εἶτα τοῦ ἕμιου τελευθῆντος οἱ δὲ ἀναχωροῦσι τῆς πρὸς τὸν θῆσιμον: τιμῆς τὰ εἰσθῆσιμὸν λατρεῖσθῶντες καὶ τὸν θῆσιμον ἀνὰ πᾶσαν τῆς γῆς ἵμῶν ὡς πρὸς ἱερῶν: ὡς εἰπεῖν χορευτῶν: πετηνοῖ: μέλιθῶντες² τε ἄμῃ καὶ ἄσθῶντες.

ლობა დასრულდება, [გედები] გაბრუნდებიან ღვთაების პატივსაცემად და ჩვეულ სამსახურს [ჩაატარებენ], [ამრიგად], ეგრეთ წოდებული ზემოთ ხსენებული ფრთოსანი ქორეეტიები ყოველდღე ღმერთს უმღერენ და უგალობენ კიდევაც.

29. Πρόβητα ἄχολα ἐν τῇ Πόντῳ φασίν*, ἐν δὲ τῇ Νάξῳ τῇ νήσῳ καὶ δίχολα**.

Βιβλίον θωδέκαστον
34. Καὶ ταῦτα μέντοι: ἵππερ ζῶν εἰπεῖν οὐκ ἔστιν ἀπὸ μούσης. Σκῆμαι ζύλων ἀπορία ἄτινα

¹ ა-შენიშვნაში: καὶ ἀκούοντες τῶν θῆσιμον] καὶ τὸν θῆσιμον omisso ἀκούοντες v.
² ა-შენიშვნაში: τέθῶντες] μέλιθῶντες* coll. Hom. II. a, 472: οἱ δὲ πανημέριοι μόλιθ ἕθῶν ἰλάσκοντο, Καλὸν αἰείδοντες παιήονα, κοῦροι Ἀχαιῶν, Μέλιπῶντες Ἐκάεργον.

* ВДИ-ს შენიშვნა: См. Theophr. Hist. plant., IX, 17,4, откуда заимствовано это сообщение.

** S. unten XVI, 26. Plinius XI, 74: In Euboeae Chalcide nullum (fel) pecori; in Naxo praegrande geminumque.

³ ა-შენიშვნაში: καὶ ταῦτα μὲν] Correxī καὶ ταῦτα μέντοι, v. X, 45: καὶ ταῦτα μέντοι κυνῶν προσακῆκῶα. Vide etiam IV, 27. VI, 39. XIV, 21, XVI, 18.

საც მეხოტბეები მღეროიან ღმერთების მიმართ თავის სიმღერებს და კითარისტები უერთებენ გუნდს [თავის] პარმონიულ ჰანგებს, მაშინ გედებიც ამღერდებიან ხოლმე მათთან ერთად. ისინი ყალბ ბგერებს არასოდეს არსად გამოსცემენ და შეუთანხმებლად არ მღეროიან, ის კი არა, [ისე მღეროიან], თითქოს გუნდის მომწესრიგებლისაგან მიუღიათ ნიშანი დაწყებისა და საღვთო საგალობლების ადგილობრივ მცოდნეებთან ერთად უსწავლიათ სიმღერა. შემდეგ, როდესაც გა-

ლობა დასრულდება, [გედები] გაბრუნდებიან ღვთაების პატივსაცემად და ჩვეულ სამსახურს [ჩაატარებენ], [ამრიგად], ეგრეთ წოდებული ზემოთ ხსენებული ფრთოსანი ქორეეტიები ყოველდღე ღმერთს უმღერენ და უგალობენ კიდევაც.

29. ამბობენ, რომ პონტოში ცხვრებს ნაღველა არა აქვთ, ხოლო კუნძულ ნაქსოსზე კი ორმაგნაღველიანი [ცხვრები არიან].

მეთორმეტე წიგნი
34. ცხოველთა შესახებ შემდეგი ამბების მოთხრობა არ არის მნიშვნელობას მოკლებული. სკვი-

ἀν κατὰ φύσιν τῶν ἀνθρώπων ὁμοίωσι. თები შეშის უქონლობის გამო
 ἔβουσι*. (Φέρυγες δὲ ἐὼν παρ' თავისსავე ძვლებზე ხარშავენ
 ἀνθρώπους τῆς ἀραχίδος ἀπακτείνῃ [ცხოველებს], რომლებსაც კი
 βῆσιν, ἢ ζῆμινα φάσιν ἄνθρωπος... მსხვერპლად სწირავენ. ხოლო
 ფრიგიელები, თუ ვინმემ მათ შორის მოჰკლა მხენელი ხარი, მას
 სიკვდილს მიუხედავად.

Β: β λ ἰ ο ν

τ ε τ ε α ρ ε σ κ α : δ ἑ κ α τ ο ν

მეთოთხმეტე წიგნი

23. Ἰπὸ τῆς ποδῆ δὲ τῶν
 Ἀλπίων¹ ὄρων παρὲς ἄνεμον βρο-
 ρῶν ὑπὸ τῆς ἀραχίδος ὄντων κέκλιθη-
 ται². γένος δὲ οὗτοι ἰππικοὶ ἄνδ-
 ρες³. ἐντετυθέν τῶν καὶ⁴ πρώτων
 ὁ τῶν Ἑβραίων ποταμῶν μέ-
 γιστος Ἰστρος, ἐκ πηγῶν μὲν
 οὐ πολλῶν⁵, ταῖς δὲ τοῦ ἡλίου
 πρῶτον ταῖς πρώταις ἀνείας.
 εἶτα οἶονε! ὄρηφοροῦντες ἀντὶ
 ἄτε τῶν ἐπιχωρίων βρυμάτων β-
 σιλῆα συνανίσχουσιν οἱ πολλοί⁶,
 καὶ ἀνάγον τὸ βῆμα ἀντὶν ἔστι,
 καὶ ἰσασιν ἐκαστοῦ τὸ ὄνομα οἱ
 περιουοῦντες αὐτούς. ἔταν δὲ ἐξ

23. ალპების მთების ძირას
 ბორეასის ქარის მიმართულე-
 ბით, ჩრდილოეთისაკენ (ცხოვ-
 რობს ხალხი, რომელსაც) ვერე
 ეწოდება. ისინი მხედარი ვაჟკა-
 ცებისაგან [შემდგარ] ტომს წარ-
 მოადგენენ. აქედან გამოდის ვერო-
 პის მდინარეთა შორის უდიდესი,
 ისტროსი [რალაცა] უმნიშვნელო
 სათავეებიდან და [მიემართება]
 მზის პირველი ამოსვლის საწი-
 ნააღმდევოდ. შემდეგ ადგილობ-
 რივ დინებათაგან წარმოიშვება
 მრავალი [მდინარე], როგორც მე-
 თის უბოხნებში, და მუდმივია

* ВДИ-ს შენიშვნა: Срп. об этом более пространный рассказ у Гер., IV, 61.

გერმანული თარგმანის შენიშვნა: Aus Herodot, IV, 61 Noch weiter dehnt Pompon. Mela (II, 1) diesen Gebrauch der Knochen aus.

¹ ა-ტექსტშია: Ἀλπέων.

² ა-შენიშვნაშია: κέκλιθται κέκλιθται R. In Vat. inter ἀραχί et ὄνω lacuna est sex fere literarum carax.

³ ა-ტექსტშია: γένος δὲ τοιοῦτον ἰππικοὶ ἄνδρες.

ა-შენიშვნაშია: τοιοῦτον: an οὗτοι?

⁴ ა-ტექსტშია: [καὶ].

ა-შენიშვნაშია: [καὶ]*.

⁵ ა-შენიშვნაშია: πηγῆς—πολλῆς; πηγῶν—πολλῶν V.

⁶ ა-შენიშვნაშია: Post πολλοί, ni fallor, excidit ποταμοί.

τὸν Ἰστρον ἐμβάλωσι, τοῖς μὲν
 ἢ ἀπὸ γενεᾶς ἐπωνυμίᾳ πίπτου-
 ται. ἀπίστανται: ¹ γε μὴν ἐκείνῳ ²
 τοῦ ὀνόματος, καὶ ἐξ αὐτοῦ κα-
 λούσιν: πάντες, καὶ συνεκβάλ-
 λουσιν ἐς τὸν Ἑβραϊστικόν. γίνεται: ³
 δὲ ἐνταῦθα ἰχθύων γένη διαφο-
 ρα, κορακίνοι: τε καὶ μύλλοι: ⁴.
 καὶ ἀντακαιοὶ καὶ κυπρίνοι, μέ-
 λανες οὗτοι, καὶ χοῖροι: τε καὶ
 κόσσυφοι: ⁵ ἰδεῖν λευκοί, πέριξ
 τε ἐπὶ τούτοις καὶ ζῆφαι. πρέ-
 πουσι δὲ τῷ ὀνόματι οἱ ἰχθύες
 οἷνε, καὶ τὸ μαρτύριον, τὸ μὲν
 ἄλλο πᾶν σῶμα ἀπαλοῖ: τε εἰσι
 καὶ ἄλυποι προσκαπτομένῳ, καὶ
 ὀδόντες οἱ οὐ πᾶν τι: ⁶ σιλοιοὶ
 οὐδὲ ἀπηγεῖς ἰδεῖν, οὐκ ἀκατα-
 ἐπὶ τῶν γῶτων: ⁷ ὀρθῆ ἐκπέφυ-
 κεν: ⁸ οὐ κατὰ τὸ εὐραϊκόν: ἢ δὲ
 ἐστὶ: φανῆται καὶ ἀκούσονται καὶ
 ἰδόντι, ἢπ' αὐτήν τὴν ῥῆσιν, δ':
 ἡς: ⁹ καὶ ἀναπαύει καὶ τὸ ῥῆμα
 αὐτῷ διαρρεῖ ἐς τὸ βράγχια καὶ
 ἐκλίπτει, ἐς ὅξιν οἱ προήκει ἢ
 γένυς, καὶ εὐφραίνει. ἐστὶ: καὶ ἀξά-

მათი დინება; თითოეული მათ-
 განის სახელი იციან მათ, ვინც
 მათ ირგვლივ ცხოვრობენ. ხოლო
 როდესაც ისინი ისტროსს შეერ-
 თვიან, მათი თავდაპირველი სა-
 ხელწოდება იკარგება, გადადის
 [ისტროსის] სახელში და ყველანი
 მის მიხედვით იწოდებიან [და
 ასე] ერთვიან ისინი ევქსინს. ხო-
 ლო აქ წარმოიშვება თევზების
 მრავალი ჯიში. ასეთებია: კორა-
 კინოსები, მილოსები, ანტაკეები,
 კობრები; ესენი შავები არიან,
 ხოლო ქოჯროსები და კოსიფო-
 სები თეთრები არიან, ასევე პერ-
 კები და შიმშერი. თევზებს ეს
 სახელები შეეფერებათ; ამისი სა-
 ბუთი შემდეგია: მათი მთელი
 დანარჩენი სხეული რბილია და
 უვნებელი, მისთვის, ვინც მას
 შეეხება, კბილები კი არც მთლად
 მოღუნულია და არც უხეში, არც
 ზურგზე ეხრდებათ ყალყზე შემ-
 დგარი ფარფლები და არც კულ-
 ზე. ხოლო საოცარი არის მოსას-
 მენადაც და შესახედავდაც, რომ

¹ ა-შენიშვნაშია: ἀπίστανται] ἀπίστανται R.

² ა-შენიშვნაშია: ἐκείνῳ: ita Vat.

³ ა-შენიშვნაშია: γίνονται] γίνεται V.

⁴ ა-შენიშვნაშია: μύλλοι] G. μυαλοὶ codd. Scripsi μύλλοι.

⁵ ა-შენიშვნაშია: ἰσχυροὶ] κόσσυφοι R: Aelianum est κόσσυφοι.

⁶ ა-შენიშვნაშია: οἱ οὐ πᾶντι οἱ πᾶν Vat. Dedi οἱ οὐ πᾶν τι.

⁷ ა-ტექსტშია: ἐπὶ τῶν γῶτων.

ა-შენიშვნაშია: an ἐπὶ τῶν γῶτων?

⁸ ა-ტექსტშია: ὀρθῆ. τὸ τῶν δεξιῶν, ἐκπέφυκεν.

ა-შენიშვნაშია: an ἐπὶ τῶν γῶτων?

⁹ ა-ტექსტშია: ἐξ ἡς.

ა-შენიშვნაშია: Malim δι' ἡς.

νεται· κατ' ὀλίγον ἐς μῆκος τε
 και πάχος, και κητουμένη τῷ
 ἰχθύϊ συναύξετα: ¹ και ἐκείνη,
 και ἔοικε τριήρους ἐμβόλω. και
 διὰ εὐθείας ἐπιπτων ² ὁ ξιφίας
 ἰχθύσι και ἀποκτείνας εἶτα θι-
 νάται, και ἀμύνεται ὅτε τῷ αὐτῷ
 τὰ μέγιστα τῶν κητῶν. και
 ἀχάλκευτόν γε τοῦτο τὸ ἔπλον
 προσπέφυκέν οἱ, και τέθηκται·
 φύσει. οὐκ οὖν οἷδε οἱ ξιφίαι ἐς
 μέγεθος προήκοντες ἔρχονται και
 νεῶς ἀντίοι: ³ και νεανύονταί·
 γέ τινας λέγοντες νεῶν Βιθυνίῃα
 ἰδεῖν ἀνασπασμένην, ἔνα αὐτῇ πε-
 νήσασα ὑπὲς γήρωα ἢ τρόπιε τύ-
 χη τῆς θεοσύτης κομίδης. οὐκ οὖν
 προσηλωμένην μεάσασθαι· ξιφίου
 κεφαλῆν ⁴ τοῦ γὰρ θηρός ⁵ ἐπι-
 ξαντος μὲν τῷ σκάφει τὴν αἰχμήν
 τὴν συμψυτή, ἀποσπάσαι ὅτε αὐτὸν
 περιωμένον ⁶ ὑπὲς τῆς ῥύμης ⁷ τῆς
 πολλῆς σχισθῆναι ⁸ μὲν ἀπὸ τοῦ

სწორედ ცხვირის ქვემოთ, რომ-
 ლის საშუალებითაც ის სუნთქავს
 და რომლითაც წყალი შესდის
 მას ლაყურებში და [ისევე] გარეთ
 გამოდის, წვეტიანად არის წინ
 წამოშვერილი ყბა, იგი გამარ-
 თული არის და იზრდება თან-
 დათანობით როგორც სივრცეში,
 ასევე სისქეში. თევზის ზრდას-
 თან ერთად ისიც იზრდება და
 ემსგავსება ტრიერის ცხვირს. რო-
 დესაც პირდაპირ დაესწმის თავს
 შიშვერი თევზებს, ჰკლავს მათ
 და შემდეგ სჭამს და იგი [თავისი
 ამ ნაწილით] ივერიებს კიდევაც
 ვეშაბთა შორის უდიდესებს. მისი
 ეს იარაღი სპილენძით არ არის
 შექმნილი, [ისე] ეზრდება და ბუ-
 ნებრივად არის წამანული. სწო-
 რედ ეს შიშვერი, როდესაც საკ-
 მარისად გაიზრდება, ხომალდებ-
 საც კი ესწმის თავს. ზოგიერთე-
 ბი ახალგაზრდულად იმასაც კი

¹ ა-შენიშვნაში: *συνεπιέγεται*] *συνεπαύξεται* R. *Scripsi συναύξεται*.

² ა-ტექსტში: *καὶ* διὰ πορείας ἐπιπτων...*

ა-შენიშვნაში: *fort. και διὰ τούτου τοῖς ἀγελαιοῖς ἰχθύσιν ἐπιπτων κτλ.*

³ ა-შენიშვნაში: *ἀντίοι*] *Correxi ἀντίοι. morem Aeliani secutus, v. XIV, 1: ἀντίος ἔρχεται. 2: ἀντίοι στάντες τοῦ ἀντροῦ. II, 26: ἀντίους τῇ αὐγῇ τοῦ ἡλίου ἰστυοῖν αὐτούς. IV, 24: βλεπόντων ἀντίος. XIV, 23: ταῖς τοῦ ἡλίου προσβολαῖς ταῖς πρώταις ἀντίος. XVII, 12: ἀντίος ὄρων.*

⁴ ა-ტექსტში: *ξιφίου κεφαλῆν αὐτῆ.*

ა-შენიშვნაში: *ἴην τοῦ ξιφίου*] *τὴν τοῦ exprunxi.*

⁵ ა-ტექსტში: *τοῦ θηρός [γάρ]*

ა-შენიშვნაში: *αὐτοῦ τοῦ θηρός*] *Scripsi αὐτῆ et inservi [γάρ].*

⁶ ა-შენიშვნაში: *τε αὐτὸν περιώμενον*] *δὲ αὐτὸν περιωμένου G.*

⁷ ა-შენიშვნაში: *ῥύμης*] *ῥύμης S.*

⁸ ა-შენიშვნაში: *ἐσχισθῆναι μὲν ὑπὸ*] *ἀπὸ V. σχισθῆναι J. cf. VII, 27: ἀπὸ τοῦ συννόμου σχίζεται VI. 55: σχίζεται ἀπὸ τῆς πέτρας.*

τένοντος τὸ πᾶν σῶμα¹, τὴν δὲ
 ἐναπομείνουσα² πεπηγμένην, ὡς ἐνέ-
 πεσεν ἐξ ἀρχῆς. *Μηράται*: δὲ
 οὐτος *ἄρα* καὶ ἐν τῇ *Φαλάττει*
 καὶ ἐν τῷ *Ἰστροφ*, *χαίρει* δὲ καὶ
πικρῶ ὑδᾶσι καὶ γλυκαῖς ῥεύμασι.

იყო ხედ მიჭედებული, ხოლო [თვით] მხეცი შუბად იყო ჩარჭობილი ტრიუმში. როდესაც შეეცადნენ, რომ გამოეხსნათ ის, [იხმარეს] დიდი ძალა და [კისრის] ძარღვებს მოაგლიჯეს მთელი ტანი, ხოლო მისი [თავი] ისევე დარჩა მიჭედებული, როგორც იყო იძთავითვე. ამ თევზებს იჭერენ ზღვაშიაც და ისტროსშიც, რადგან ის ხარობს როგორც მლაშე წყალში, ასევე შტკნარ მდინარეშიც.

25. *Μυσοί* δὲ, οὐχ οἱ τοῦ
Τηλέφου τὸ *Ἡέραμον* κατοικούντες³, ἀλλὰ ἐκείνους τοὺς
 πρὸς τῷ *Πόντῳ* μοι νόμιμοι τοὺς
 κάτω, οἵπερ οὖν καὶ τῇ *γῆ* τῇ
Σκουθίῃ: *πρωτοκοῦσι* τὰς ἐκείνων
 ἐπιδηρομάς *ἀνείργοντες* καὶ τῇ
Ῥώμῃ τὸν *χῶρον* τὸν *προερημέ-*
υσιν φρουροῦντες πάντως⁴
Ἡρακλείας *πλησίον* *φημί* καὶ τῶν
Ἀξίου *ῥευμάτων*⁵. *ἐνταῦθα* *τοὶ*
 καὶ τὴν *Αἰήτου* *Μίθριαν* οἱ ἐπι-

მოგვითხრობენ, რომ წახეს [ერთი] ბითვინიური ხომალდი, ნაპირზე გამოთრეული, რათა მისი სიძველისაგან გაცვეთილი ხერხემალი შეეკეთებინათ. [ამ დროს] მათ დაინახეს, რომ შიმშერის თავი იყო ხედ მიჭედებული, ხოლო [თვით] მხეცი შუბად იყო ჩარჭობილი ტრიუმში. როდესაც შეეცადნენ, რომ გამოეხსნათ ის, [იხმარეს] დიდი ძალა და [კისრის] ძარღვებს მოაგლიჯეს მთელი ტანი, ხოლო მისი [თავი] ისევე დარჩა მიჭედებული, როგორც იყო იძთავითვე. ამ თევზებს იჭერენ ზღვაშიაც და ისტროსშიც, რადგან ის ხარობს როგორც მლაშე წყალში, ასევე შტკნარ მდინარეშიც.

25. მიზიელები, ისინი კი არა, რომლებიც ტელეფოსის პერგამონში ცხოვრობენ, არამედ ისინი, რომლებიც, რამდენადაც მე ვიცი, პონტოს დაბლა, სკვითიის ქვეყანაში სახლობენ, [სკვითების] თავდასხმებს უმკლავდებოდნენ და რომის [იმპერიაში]⁶ მთელ სენებულ მხარეს იცავდნენ, მე ვამბობ პერაკლეის მახლობლად და მდინარე აქსიოსის [მიდამოში] მცხოვრებთ შესახებ]. აქ ირწმუნ-

¹ ა-შენიშვნაშია: *Malim τὸ [ἄλλο] πᾶν σῶμα.*

² ა-შენიშვნაშია: *ἀπομείναι* *ἐναπομείναι*.*

³ ა-ტექსტშია: *κατοικούντες [Μυσοί].*

ა-შენიშვნაშია: *Uncois adjecti.*

⁴ ა-ტექსტშია: [τοὺς].

ა-შენიშვნაშია: [τοὺς]*.

⁵ ა-ამის შემდეგ ტექსტია: [τοῦ *καλουμένου Τομέως* *πλησίον*].

ა-შენიშვნაშია: *Τόμεως* *τομειοῦ* V. *Scrpsi Τομέως*. *Ceterum aut verba τοῦ καλ. Τομ. πλησίον* *suppositicia* *sunt* *aut* *omisso* *πλησίον* *legendum* *καὶ* *τοῦ* *καλουμένου* *Τόμεως*. *nam* *πλησίον* *iteratum* *omnino* *ab* *Aeliani* *consuetudine* *abhorret*. *Malui* *tamen* *cancellos* *addere*, *rectis* *enim* *opinor* *Aelianus* *Tomis* *post* *Heracleam* *intulisset*, *non* *post* *Axium* *fluvium*.

⁶ *τῇ Ῥώμῃ*—შეიძლება გავიგოთ ორგვარად: 1. „რომში“ (ე. ი. რომის იმპერიაში), 2. „თავისი ძალით“.

χάριοι ἴμνουσι τὸ ἔργον ἐκείνο
 τὸ ἐς τὸν Ἄψυρτον τὸν ἀδελ-
 φὸν¹ χερσὶ κακαῖς τοιμύσαι, καὶ
 μὰ Δία δυστυχῆ φήμηγ ἐπὶ τῆ
 Κόλχῳ φαρμακῶ² πρὸς ταῖς
 ἄλλαις ταῖς ἐν Ἑλλήσι³ τήνδε
 ἄδοντες οἱ Μυσοί. ἀλλὰ οὐτοί γε
 φήραγ ἰχθύων ἐκείνηγ φηράσιν...
 ἰαυ γο ἑლინებში [ყოფილა], მიზიელებმა გაავრცელეს. აი, ეს [მი-
 ზიელები] შემდეგნაირად თევზაობენ...

ნებიან ადგილობრივი მცხოვრებ-
 ნი შედგას, აეეტეს [ასულის] შე-
 სახებ, რომ მან ის საქმე ჩაიდინა
 [თავისი] ძმის, აფსირტეს მიმართ
 [საკუთარი] ბოროტი ხელებით.
 გეუიცებით ზევსს, რომ კოლხი
 გრძნეულის მიმართ ეს საშინელი
 ხმა ყველა სხვა [ხმათა] შორის,
 ἰαυ γο ἑლინებში [ყოფილა], მიზიელებმა გაავრცელეს. აი, ეს [მი-
 ზიელები] შემდეგნაირად თევზაობენ...

Βιβλίον πεντεκαθεκάτο

მეთხუთმეტე წიგნი

3. Ἐν δὲ τῷ ῥίῳ τῷ Βιβω-
 νικῶ⁴ φάγγων ξίθη μυρία, καὶ
 οἱ μὲν εὐτῶν κατὰ τοὺς σὺς
 εἰσι μονίαι καὶ καί⁵ ἐμυτοῦς γή-
 χονται μέγιστοι ὄντες, οἱ δὲ συν-
 δασαμίντες⁶ καὶ ἔστον κατὰ τοὺς
 λύκους σὺννόμω⁷, ἄλλοι δὲ κατ'
 ἀγέλας, ὥσπερ οὖν τὰ ἀιπάλια,
 πλατείαις νομάς γενεμημένοι*.
 ἐπιτέλλοντος δὲ τοῦ Σειρίου καὶ
 τῆς ἀκτινος ἐνακμαζούσης ὀξύ-

3. ბითონიურ კონცხზე სკომ-
 ბერთა უთვალავი ქარავანია.
 ამათგან ზოგიერთები, რომლე-
 ბიც [ზომით] უდიდესები არიან,
 ლორების მსგავსად არიან მარ-
 ტობელები და თავისთვის ცუ-
 რაობენ; სხვები კიდევ წყვილ-
 წყვილად არიან, მგლების მსგავ-
 სად ერთმანეთში მეგობრობენ;
 დანარჩენები ჯოგებად ცხოვრო-
 ბენ, როგორც თხების ფარა, რო-

¹ ა-შენიშვნაშია: *ταῖς τῶν Ἄψυρτων τῶν ἀδελφῶν] τὸ εἰς τὸν Ἄψυρτον τὸν ἀδελφόν V.

² ა-ტექსტშია: *φαρμακίδι*.

ა-შენიშვნაშია: *φαρμακεί]* *φαρμακεία* J. v. Lobeck. Proll. Path. p. 42. *Scripti pharماكίδι cum G, cf. G. Dind. in Thes. Didot. s. v. φαρμάκεια.*

³ ა-ტექსტშია: [ἐν] Ἑλλήσι.

ა-შენიშვნაშია: *πρὸς τοῖς ἄλλοις Ἑλλήσι* *πρὸς ταῖς ἄλλαις ταῖς [ἐν] Ἑλλήσι** sc. *φήμαις*.

⁴ ა-ტექსტშია: *Οὐβωνικῶ*.

ა-შენიშვნაშია: *Βιβωνικῶ* *Οὐβωνικῶ* Meinek. Vind. Strab. p. 58.
 გერმანული თარგმანის შენიშვნა: *Das Bubonische Vorgebirge, von der Lycischen Stadt Bubon.*

⁵ ა-შენიშვნაშია: *καὶ εἰς τὸν—σύννομον]* *καὶ ἔστον σὺννόμω* Lorenz.

* გერმანული თარგმანის შენიშვნა: *Die breite Weide ist aus Ilias II. 474 (ὥστ' αἰπάλια πλατέ' αἰγῶν) genommen.*

τατα, ἐπὶ τὸν Ἡϋξείνον στέλλον-
ται· καὶ τοῦ ἀνιπτοῦ αὐτοῖς¹
ἐμπύρου θαναόντος, ἀλλήλοισι συ-
ναφασμένοι νήχονται, καὶ τῆ τῶν
σωμάτων συναφῆ σαχῆ τινος
ἀψωσγίνως μετακαγγάθουσιν.

ცეცხლმოდებული ენვენებათ, ისინი ერთმანეთს მიკრულები მისცუ-
რავენ და [თავისი] სხეულების შეერთებით რალაცანაირად ერთგვარ
ჩრდილს ირგუნებენ.

5. Ὁπως μὲν² ἐσθόουσι τε
ἐξ τῆς Προποντιῆς, καὶ ὅπως ἐκ-
γέουσαι ἄραι οἱ θύνηνοι, οἷμα ἐπιὼν
ἄνω πῶς τῶν λόγων τῶν δε νοεῖ-
ται ὅτι μοι τις ἐνταυθι Ἑράκ-
λειον καὶ Τίον καὶ Ἀμαστριν³,
πέντες Ποντικὰς. οὐκοῦν οἱ τόνδε
τὸν χῶρον πάντας οἰκοῦντες τῆς
τῶν θύνηων ἐπιδημίας ἴσασσι κάλ-
λιστα, καὶ μέντοι καὶ ἀφικνούσιν-
ται· τῆς καὶ τοῦ ἔτους⁴, καὶ
ὅπλα κατ' αὐτῶν εὐτρέπισται
πολλά, γὰρ καὶ οἶκται καὶ σχο-
πιᾶ ὑψηλῆ. σχοπιᾶ δὲ ἄρα⁵ αὐτῆ
ἐπὶ τινος ἀγέλου παγεῖται ἀνέ-
στηκεν ἐν περσιῶν σφόνδρα ἐλευ-
θέρῃ· καὶ⁶ αὐτῆς τὸ ποιεῖμα πε-
ριηγήσασθαι· ἐμοὶ μὲν οὐκ ἔστι
μόχθος, σοὶ δὲ τῷ ἀκούοντι τῆς
τῶν ὄτων τέρψης τ' ἐκεῖν⁷ ὄνο

მელიც იმწყსვის ფართო საძო-
ვარზე. ხოლო როდესაც ამოდის
სიროუსი და მისი სხივები ყვე-
ლაზე მწვავედ ღვივიან, მაშინ
[სკომბრები] ექვსინისაკენ მიემარ-
თებიან და რაკილა ტალღები მათ

5. თუ როგორც შეცურდე-
ბიან სკომბრები პროპონტიდაში
და როგორ გამოცურდებიან [იქი-
დან] სადღაც ზემოთ ამ მოთხრო-
ბაში [უკვე] ვთქვი [ამის შესახებ].
აქ გულისხმობენ ჰერაკლეს, ტი-
ოსსა და ამასტრისს, პონტოს ქა-
ლაქებს. მთელი ამ მხარის მცხოვ-
რებლებმა სკომბრების მიმოსვლა
შესანიშნავად იციან, მოდიან აქ
წლის იმავე დროს და მათ წი-
ნააღმდეგ მრავალი მოწყობილო-
ბა აქვთ: ხომალდები, ბადეები
და მაღალი სათვალთვალო კომ-
ქი. ხოლო ეს კომქი სადღაც
ნაპირზე მიმაგრებული დგას და
[აქედან] სრულიად თავისუფალი
ხედი აქვთ. თუ როგორ აკეთე-
ბენ ამ [კომქს], ამისი მოთხრობა
ჩემთვის სრულიადაც არ არის

¹ ა-შენიშვნაშია: αὐτοῖ] αὐτοῖς Vat.
² ა-შენიშვნაშია: μὲν οὖν] οὖν V.
³ ა-შენიშვნაშია: Ἀμαστριν] Ἀμαστριν*.
⁴ ა-შენიშვნაშია: τοῦ ἔτους ημεῖς] Scripsi ημεῖς τοῦ ἔτους, nam bre-
viori illa forma abstinuit Noster, neque verborum collocatione, qualem
vulgata monstrat, usquam usus est.
⁵ ა-შენიშვნაშია: ἄρα ex V. accessit.
⁶ ა-შენიშვნაშია: καὶ γὰρ] γὰρ om. Vat.
⁷ ა-შენიშვნაშია: Exhibui hunc locum qualis in Vat. exaratus est.

πρέμνα ἐλάτης ὑψηλὰ δοκίσι: πλα-
 τείαις διεληγμέναις ἕστηκε, πυκ-
 ναίς τανύταις διωφασμέναις καὶ¹
 ἀνελεῖν τῷ σκοπῷ καὶ ἐπιβῆναι
 μάλα ἀγίαθαις. αἱ δὲ νύξ ἐρέ-
 τας ἐκάστη καὶ εἰς² ἔχει παρ'
 ἐκάτερον νεανίας εἰς μάλα ἐρέ-
 τοντας: δίνουσι δὲ προμήκη, οὐ
 κοῦφα λίαν καὶ ἀνεχόμενα τοῖς
 φελλοῖς, μαλὲν γὰρ μὴν βρ:θό-
 μενα μάλλον. ἀπὸρα δὲ ἄρα αἱ
 τῶνδε τῶν ἐχθρῶν ἀγέλαι ἐστέ-
 ουσιν. ἦρος δὲ ὑπολάμποντος καὶ
 τῶν ἀνέμων εἰρηναῖον ἦδη κατα-
 πνεόντων καὶ τὸν ἄερος φαιδρὸν
 τε ὄντος καὶ οἴοναι μειδιώντος
 καὶ τὸν ἰύματος καμμένου καὶ
 λείας ὀσῆς τῆς φιλᾶττης ὁ σκο-
 πὸς ἰδῶν³ σοφίᾳ τινὶ ἀπορρήτω
 καὶ φῦσαι ἔψαωσ ἰβῆωπεστέτη
 λέγει μὲν τοῖς ἠηραταῖς ὑπόθεν
 ἀφαινοῦνται: εἰ δέοι⁴ γὰρ μὴ
 πρὸς τῆν ἀκτὴν παρᾶτειναι τᾶ
 ὀκτατα, καὶ τούτω ἐκδινασκαί: εἰ
 δὲ ἐνδοτέρω, διδῶσιν ὡσπερ οὐκ
 στρατηγὸς τὸ σύνθημα ἦ⁵ χορο-
 λέκτης τὸ ἐνδύσιμον: ἐρεῖ⁶ γὰρ
 μὴν πηλᾶλαις καὶ τὸν πάντας
 ἀρ:θμόν, καὶ οὐχ ἄμωρτήσετα:
 τοῦ σκοποῦ. ἐκείνου δὲ ὁποῖα.

საძნელო, ხოლო შენთვის, მსმე-
 ნელისათვის მხოლოდ ყურთა
 დამატებობელი იქნება. ფართო
 მორებით შეკრული ნაძვის ორი
 მაღალი ღერო არის აღმართუ-
 ლი და ამ მორებით მაგრად არის
 გარსშემოხვეული, რაც ძალიან
 უადვილებს მეთვალთვალეს ასე-
 ლასა და ჩამოსვლას. ხოლო ხო-
 მალდთაგან თითოეულს ჰყავს 6
 მენიხზე ორსავე მხარეს, ქაბუ-
 კები, რომლებიც შესანიშნავად
 უსვამენ ნიჩაბს. ბადეები მათ
 მოგრობ აქვთ, ისინი არც ძა-
 ლიან მსუბუქები არიან და სა-
 ცობების შემწობით იჭერენ მათ
 ზემოთ, რადგან ტყვიით არიან
 დამძიმებული. თევზების მთელი
 გუნდი შეეცურდება ხოლმე შიგ.
 როდესაც გაზაფხული დგება და
 ქარები ოდნავ უბერავენ, როდესაც
 ჰაერი გამჟვირვალეა და
 თითქოს იღიმება, ტალღები გა-
 ნისვენებენ და ზღვა დაწყნარე-
 ბულია, მაშინ მეთვალთვალე ხე-
 დავს რალაცა იღუშალი სიბრძ-
 ნისა და [თავისი] მხედველობის
 გამჭრიანი ბუნების [შემწობით]
 და ეუბნება მეთევზეებს, თუ
 საიდან მოდიან [სკომბორები]. თუ

¹ ა-ტექსტშია: [καὶ].

ა-შენიშვნაშია: [καὶ]*.

² ა-ტექსტშია: ἐκάστη εἰς.

ა-შენიშვნაშია: καὶ εἰς] Delevi καὶ.

³ ა-შენიშვნაშია: ἰδῶν suspectum est.

⁴ ა-შენიშვნაშია: δέοι J: δέ of codd.

⁵ ა-შენიშვნაშია: καὶ ἦ*.

⁶ ა-შენიშვნაშია: αἰρεῖ| ἐρεῖ.

εταν ἑαυτοὺς ὠμύσασιν ἐς τὸ
 πέλαιρος ἡ τῶν θύγγων ἱλη, ὁ
 τῆν σκοπιάν φυλάττων καὶ ἀκρι-
 βῶν τῆν τῶν παραειρημένων ἱστο-
 ρίαν καὶ μάλα ὀξὺ ἐκχρήσας λεί-
 γει δῶκειν ἐκεῖθι· καὶ τοῦ πελά-
 γους ἐρέττειν εὐθύ¹. οἱ δὲ ἐξαρ-
 τήσαντες ἐλάτης τῶν τὸν σκοπὸν
 ἀνεχουσῶν τῆς ἐτέρως σχοίγον
 εὐ μάλα μικρὰν τῶν δικτύων
 ἐχομένην, εἶτα ἐπαλλήλοις² ταῖς
 ναυσὶν ἐρέττουσι κατὰ στοιχόν,
 ἔχονταί τε ἀλλήλων, ἐπεὶ τοὶ καὶ
 τὸ δίκτυον ἐφ' ἐκάστη θύρηται.
 καὶ ἡ γε πρώτη τῆν ἑαυτῆς
 ἐκχάλουσα μοῖραν τοῦ δικτύου
 ἀναχωρεῖ, εἶτα ἡ δευτέρα ὀρθῶ
 τοῦτο καὶ ἡ τρίτη, καὶ δεῖ κα-
 θεῖναι τῆν τετάρτην· οἱ δὲ τῆν
 πέμπτην ἐρέττοντες ἔτι μέλλουσι,
 τοὺς δὲ ἐπὶ ταύτη οὐ χρὴ κα-
 θεῖναι πῶ· εἶτα ἐρέττουσι ἄλλοι
 ἄλλη καὶ ἄγουσι τοῦ δικτύου
 τῆν μοῖραν, εἶτα ἡσυχάζουσι· γω-
 φεῖς δὲ ἄρα θνητες οἱ θύγγοι καὶ
 ἔργον τι τὸ λμῆς ἐχόμενον ἀδυνα-
 τοῦντες ὀρθῶσι, πεπισμένοι μέ-
 νουσι· τε καὶ ἀτραποῦσιν· οἱ δὲ
 ἐρέται, ὡς ἀλόυσης πύλας, αἰρου-
 σιν ἱγθύων ποιητῆς ἀν εἴποι³
 ὀτήμον. οὐκοῦν, ὦ φίλοι "Ἑλλη-
 νες, καὶ Ἑρετριεῖς ἴασσι ταῦτα
 καὶ Νάξοι κατὰ κλέος, τῆς θύ-

ნაპირის მიმართულგებით უნდა
 გასჭიმონ ბადეები, ამასაც ასწავ-
 ლის. თუ უფრო შიგნით [უნდა
 გააკეთონ ეს], ამის ნიშანსაც
 აძლევს, როგორც მხედართმთა-
 ვარი, ანუ გუნდის მომწყობი,
 რომელიც ანიშნებს მუსიკის და-
 წყებას. ხშირად იგი მთელ რაო-
 დენობას მოავლებს თვალს და
 ამაში თავის მიზანს აღწევს. ესეც
 ასე! როდესაც სკომბრების გუნ-
 დი ზღვაში შეიჭრება, ის, ვინც
 სათვალთვალო კომპს იცავს და
 ზედმიწევნით იცის მთელი ზე-
 მოთ მოთბობილი აბაგი, დიდი
 ხმით დაიძახებს და იტყვის, რომ
 [სკომბრებს] იქ მისდიონ და პირ-
 დაპირ ზღვისაკენ მოუსვან ნი-
 ბები. ერთ-ერთ ნახვზე, რომე-
 ლიც მეთვალყურეს იჭერდა, ამათ
 მიამაგრეს საგანგებოდ გრძელი
 საბელი, რომელიც ბადეებზე იყო
 გამობმული, შემდეგ ხომალდებმა,
 ერთმანეთის მიყოლებით ჩამწყრი-
 ვებულგებმა, მოუსვეს ნიბები ისე,
 რომ ერთმანეთს არ სცილდებოდ-
 ნენ, მაშინ, როდესაც ბადე თი-
 თოეულ [ხომალდზე] იყო განაწი-
 ლებული. პირველი [ხომალდი]
 თავის წილ ბადეს რომ გადაისე-
 რის, [შემდეგ] უკან იხევს, შემ-
 დგე მეორე [ხომალდი] აკეთებს
 ამასვე, ასევე მესამეც, მეოთხეამაც

¹ ა-შენიშნაშა: ἰθύ] εὐθύ*.

² ა-შენიშნაშა: ἐπ' ἀλλήλαις] corr. J. cf. Lobbeck. Paralipp. p. 471.

³ ა-შენიშნაშა: εἶτα] εἶποι J.

რაც თქვს თოიპურის მამონტეს ოსა
‘Ηρόδοτος τε και ἄλλοι λέγουσι.
τὰ δὲ ἔτι: λοιπὰ τῆς φήρας ἀκού-
σεσθε ἄλλων.

შეუძლიათ ჩაშვება. შემდეგ უსვამენ ნიჩბებს ერთნი აქეთ, მეორენი
იქით და მიაქვთ ბადის ნაწილი, მერე ჩერდებიან. რაკილა სკომბრები
ზანტები არიან და არ შეუძლიათ რაიმე გაბედული საქმის გაკე-
თება, ასე შევიწროვებულები რჩებიან და წყნარად არიან. მეთევ-
ზეები ისე იჭერენ თევზების გუნდს, როგორც დაპყრობილ ქალაქს,
როგორც იტყოდა პოეტი. ძვირფასო ელინებო, ერეტრიელებმა და
ნაქსოსელებმა იცოიან ეს ხმების მიხედვით, ხოლო [თქვენ] შეიტყვეთ
ამისთანა თევზაობის შესახებ იმის მიხედვით, რასაც ჰეროდოტე
და სხვები ამბობენ*. დანარჩენს [თევზის] ჭერის შესახებ მოისმენთ
სხვათაგან.

6. Ὀνυγῶν δὲ ἄρα φήρημένον
τῆς φήρας τῆς Ποντικῆς (ἐγὼ δ' ἂν
φάσκη ὅτι και Σικελικῆ· ἢ τῆ
και βουλόμενος ἂν τὸν ἴδον
Ὀνυγοφῆραν ὁ Σώφρων ἔγραψε;
πάντως δὲ και ἄλλαχόθι ἄγρα-
τῶνδε τῶν φήρων εἰσι) τῷ ὄνυ²
δικτῶ ἴδῃ περιπλάκυντων ἀπὸ
Ποσειδῶν. πάντες εὐχονται ἀλε-
ξικάκῃ³ τηγιάδε. και ἐπίθει
και τοῦδε τοῦ θαύματος ἀξίῳ τὸ
ζνομα εἰπῆεν, ἐμαυτὸν και μάλα
γε ἀπαυτῶν τε και βουλόμενος
ἐπευφήμησα τοῦτό σί, δέοντα:

უნდა გადაისროლოს, ხოლო ვინც
ნიჩაბს უსვამს მეხუთე [ხომალდ-
ზე], ისინი ჯერ აყოვნებენ, ხოლო
მის შემდეგ ვინც არის, მათ არ

6. როდესაც პონტოში თევ-
ზაობისას დაიჭერენ ხოლმე სკომბ-
რებს (მე ვიტყვოდი, რომ სიცი-
ლიაში, თუ არა და რატომ მო-
უნდებოდა სოფრონს თავისი სა-
სიამოვნო „სკომბრების დამჭე-
რის“ დაწერა? თუმცა ყველგან
არის სკომბრების ჭერა), ე. ი.
როდესაც მათ ბადეში მოიგდებენ
ხოლმე, ყველანი ლოცულობენ
მხსნელი პოსეიდონის მიმართ.
საიდან დაერქვა ამ ღვთაებას ეს
სახელი, მე კიდევაც მოვიტხოვ
ამას ჩემი თავისგან და თან მინ-

¹ ა-შენიშვნაში: τῆ ἢ τῆ J.

² ა-ტექსტში: [ὄνυ].

ა-შენიშვნაში: Addidi [ὄνυ], quod post parenthesin Aeliano magis con-
venit quam δὴ Jacobsii.

³ ა-შენიშვნაში: πάντως ἀλεξικάκῃ] πάντων delevi ut dittographiam.

* გერმანული თარგმნის შენიშვნაში: Mit Beziehung auf das dem Pisist-
ratus von dem Akarnanischen Wahrsager Amphylytus erteilte Orakel
bei Herodot. I, 62.

τοῦ Διδῶ ἀδελφοῦ τοῦ Φαλαττης
 κρυστῶντος μήτε τὸν ἰχθύν τὸν
 ζιφίαν¹ τῆδε τῆ Ἰλη συνέμπορον
 ἀφικέσθαι μήτε μὴν δελφίνα. ὁ
 γούν γενναῖος ζιφίας πολλάκις τὸ
 δίκτυον διεκείρει, καὶ ἀφήκεν ἐλεύ-
 θερον διενεπίσαι.² τὴν ἀγέλην
 καὶ δελφίς δὲ³ ἐπίβουλον δίκτυον
 ζῆον· διαπραγεῖν γάρ τοι δεινός
 ἔστιν.

8. ...γίνεται δὲ καὶ κατὰ τὸν
 Ἰσπερίον ἠκακόν, ἐνθα ἡ Βρετ-
 τανική νῆσός ἐστι· δοκεῖ δὲ πῶς
 χρυσωπότερος⁴ ἰξεῖν εἶναι, τὰς
 τε ἀνγὰς ἀπύκλυτας ἔχειν⁵ καὶ
 σκοτωδესτέρας*. γίνεσθαι δὲ φη-
 σιν Ἰόβας καὶ ἐν τῷ κατὰ Βόσ-
 πορον πορθίμῳ, καὶ τοῦ Βρεττα-
 νικοῦ ἡττάσθαι αὐτόν, τῷ δὲ
 Ἰνδῷ καὶ τῷ Ἑρσθραῖῳ μῆδὲ
 τὴν ἀρχὴν ἀντικρίνεσθαι...

26. Ἐν τοῖς κρυσμῶδεσι τό-
 ποις τὰ πρῶτα τῆς χιόνος ἐπι-
 ρρεούσης καὶ τοῦ κρύου ἐνεκμά-
 ζοντος ἀχολά ἐστι (καθεργυμένα

და, რომ კარგი ვთქვა მასზე, ისინი საჭიროებენ ზევსის ძმის, ზღვის მფლობელის [დახმარებას], რომ არც შიმშერი შეერიოს [თევზების] სიმრავლეს და არც დელფინი, რადგან ძლიერი შიმშერი ხშირად გლეჯს ბადეს და ათავისუფლებს ქარავანს, რომელიც გარეთ ვამოდის, დელფინიც სახიფათო ცხოველია ბადისთვის, რადგან არის საწინაშროება, რომ მან [ბადე არ] შექამოს.

8. [მარგალიტის შესახებ]. იგი მოიპოვება დასავლეთის ოკეანეშიც, იქ, სადაც ბრიტანეთის კუნძულია. აქ იგი თითქოს შესახედავად უფრო ოქროსფერია, მაგრამ მისი ბრწყინვალეობა უფრო სუსტია და დაბინდული. იუბა ამბობს, რომ იგი მოიპოვება ბოსფორის სრუტეშიც და რომ ეს ბრიტანეთისას ჩამოუვარდება, ხოლო ინდურთან და მეწამული ზღვის [მარგალიტთან] მათი შედარებაც კი არ შეიძლება.

26. ცივ ადგილებში თოვლის ცქენისა და ყინვის გაძლიერებისას ცხვრებს ნალეულა არ აქვთ (რადგან ჩაქეტილები არიან და

¹ ა-შენიშვნაშია: τὸν ζιφ. τ. ἰχθ.] inverso ordine Vat.
² ა-შენიშვნაშია: διεκπέσαι] corr. J.
³ ა-შენიშვნაშია: γε] δὲ*.
⁴ ა-შენიშვნაშია: χρυσωπότερος G: χρυσῶ ὀπότερος codd.
⁵ ა-შენიშვნაშია: ἔχων] ἔχειν*.

* გერმანული თარგმანის შენიშვნა: C. Lindenbrog zum Ammian. Marc. XXIII, 6, p. 53.

δὲ ἄρα καὶ τοῦ χιλοῦ τοῦ νέου μὴ μεταλαμβάνοντα εἶτα μέντοι τοιαῦτα εὐρίσκειται), ὑπαρχομένου δὲ τοῦ ἥρους προϊόντα¹ ἐπὶ τὰς νομάς τῆς χολῆς ὑποπίμπλαται². τοῦτο δὲ ἄρα ἔτι καὶ μάλλον φιλεῖ παρὰ κολουθεῖν τοῖς Σκυθικοῖς πρόβατοις φασίν.

ახალ ბალახს არ ლებულობენ, ამიტომ არიან ასეთები), ხოლო როდესაც გაზაფხული დგება, ისინი მიდიან იალაღებზე და ნალექლაც ევსებათ. ეს განსაკუთრებით სკვითურ ცხვრებს ეპართებათ, [როგორც] ამბობენ.

Βιβλίον ἑκκαίδεκατον

მეთექვსმეტე წიგნი

33. ... Ἀριστοτέλης γε μὴν φησι τῶν βοῶν τῶν ἐν Νευροῖς³ ἐκπεφυκέναι τὰ κέρατα καὶ τὰ ὦτα ἔκφυσιν τὴν αὐτήν, καὶ εἶναι συγφασμέναι. ὁ δὲ αὐτὸς ἐν χύρω τινὶ Λιζύων τὰς αἰγὰς τοῦ στήθους φησι τοῖς μαζοῦς ἔχειν ἀπρητημένους. εἶη δ' ἂν τοῦ παιδὸς τοῦ Νικομάχου καὶ ταῦτα ἐν τοῖς περὶ τὸν Καρίσκον Βουδίνους⁴ οἰκοῦσιν οὐ γίνεσθαι φησι πρόβατον λευκόν, ἀλλὰ μέλαινα πάντα.

33. ... არისტოტელე ამბობს, რომ ნევრებში ხარებს რქები და ყურები ეზრდებათ ერთსა და იმავე ადგილას და დაკავშირებული არიან ერთმანეთთან. იგი ამბობს, რომ არის ერთი ადგილი ლიბიელებში, სადაც თხებს ჯიქნები მკერდზე აქვთ ჩამოკიდებული. ნიკომახოსის შვილის [ნათქვამია] შემდეგაც⁵: ის ამბობს, რომ კარისკოსის⁶ მიდამოში მცხოვრებ ბუდინებს არა ჰყავთ თეთრი ცხვარი, არამედ ყველა [ცხვარი იქ] შავია⁷.

¹ ა-შენიშვნაშია: καὶ προϊόντα] καὶ delendum vidit J.

² ა-შენიშვნაშია; καὶ ὑποπίμπλαται] καὶ om. plurimi codd.

³ ა-ტექსტშია: Λεύκτροις.

⁴ ა-შენიშვნაშია: Βουδιανοῖς] Βουδίνους L. Dindorf. in Thes. Didot. v. Σκαρίσκος.

⁵ ВДИ-ს შენიშვნა: „Т. е. то же Аристотеля, отцом которого был физик Никомах“.

⁶ ВДИ-ს შენიშვნა: „Вероятно следует сопоставить с пунктом Κίρισα (Theophrast., VIII, 8,7) или Securisea „Itin. Ant.“ 221) в Нижней Месии“.

⁷ ВДИ-ს შენიშვნა: „Сочинение Аристотеля, из которого Клавдий Элиан заимствует эти сведения, не известно“.

10. Ἡ Βοιωτῶν γῆ ἀσπαλάκων ἀφείται, καὶ αὐτὴν οὐ διορύττει τὸ ζῦρον τοῦτο κατὰ Δεβᾶδειαν· ἐὰν δὲ πως καὶ ἀλλαχόθεν ἐσχομισθῶσιν, ἀποθνήσκουσι. περὶ μὲν οὖν τὴν Ὀρχομενίαν γίνονται καὶ πολλοί. ἐν δὲ Λιβύῃ σὺν ἀγρίων ἀπορία ἐστὶ καὶ ἐλάφων. ἐν δὲ τῷ Πόντῳ οὔτε μαλάκια οὔτε ὀστρακὸδερμα γίνονται, εἰ μὴ σπανίως καὶ ὀλίγα*. λέγει δὲ Δείων¹ ἐν Αἰθιοπία γίνεσθαι τοὺς ὄρνιθας τοὺς μονοκέρας καὶ ὑς τετράκερας** καὶ πρόβατα ἐρίων μὲν ψιλὰ, τρίχας δὲ καμήλων ἔχοντα. ῥῥიანი ლორები. ხოლო ცხვრები აქლემის ბეწვით არიან ისინი [დაფარული].

17. Ἀμύντας ἐν τοῖς ἐπιγραφομένοις οὕτως ἔπ' αὐτοῦ Σταθμοῖς κατὰ τὴν γῆν τὴν Κασπίαν καὶ βῶν ἀγέλας λέγει πολλὰς καὶ ἑππων, καὶ κρείττονας² ἀριμῶν εἶναι. ἐπιλέγει δὲ ἄρξ καὶ ἐκεῖνο³ ἐν ὧν τισι περὶ τρο-

10. ბეოტიელთა ქვეყანაში თხუნელები არ მოიპოვებიან და ეს ცხოველი [მიწას] არ თხრის თვით ლეზადიასთანაც კი. ხოლო თუ შემოვიდნენ როგორმე [აქ] სხვა [ადგილებიდან თხუნელები], ისინი იხოცებიან. ორქომენელთა [ქვეყანაში] კი არიან [თხუნელები] და ბლომადაც [არიან]. ლიბიაში უამრავია გარეული ღორი და ირმები. პონტოში არც სიპინებია და არც ნიჟარებიანი [ცხოველები]. თუ მაინცადა მაინც და—იშვიათად და ცოტა. დეფონი ამბობს, რომ ეთიოპიაში არიან მარტორქა ფრინველები და ოთხმატყლი კი არა აქვთ, არამედ

17. ამინტა თავის ნაწარმოებში „სადგომები“ ამბობს, რომ კასპიის ქვეყანაში ხარებისა და ცხენების მრავალი და ძალიან რიცხვმრავალი ჯიშებია⁴. იგი შემდეგაც დასძენს, რომ წლის გარკვეულ დროებში [იქ] თავვე-

* გერმანული თარგმანის შენიშვნაშია; Plinius VIII, 58,83 (ბეოტიისა და ორქომენის შესახებ).

¹ ა-შენიშვნაშია: Δίνων | δεινων V.

** გერმანული თარგმანის შენიშვნაშია: Aristoteles H. A. VIII, 28: Im Pontus gibt es weder Weichthiere noch Schaalthiere, ausser wenige an einigen Orten: in dem rothen Meere alle Arten von Schaalthieren von Ausserordentlichen Grösse.

² ა-შენიშვნაშია: εἶναι, καὶ ἑππων | Verba extra justum ordinem posita καὶ ἑππων quum genuina esse videantur, ante καὶ κρείττονα collocavi.

³ ა-შენიშვნაშია: ἐκεῖνα | ἐκεῖνο*.

⁴ გერმანული თარგმანის შენიშვნა; S. Herodot. IV, 58; Aristotel. Hist. An., I, 14,6, De Partib., IV, 2.

παῖς μῶν ἐπιδημίᾳ γίνεσθαι
 πληθὺς ἄμαχον, καὶ τὸ μαρτυ-
 ριον ἐπάγει λέγων, τῶν ποταμῶν
 τῶν ἀενάων¹ σὺν πολλῶ τῷ ῥοί-
 ζῳ φερομένων, τοὺς δὲ² καὶ
 μάλα ἀτρεπέτως³ ἐπινηίγησθαι τε
 αὐτοῖς καὶ τὰς οὐράς ἀλλήλων
 ἐνδοκόντας ἔργῳ τοῦτο ἴσχειν,
 καὶ τοῦ διαβῆλλειν τὸν πόνον
 σύνδεσμον σφισιν⁴ ἰσχυρότατον
 ἀποφείνειν τόνδε, ἔς τὰς ἀρού-
 ρας δὲ ἀπονηξάμενοί φησι καὶ
 τὰ λίγα ὑποκείρουσι, καὶ διὰ τῶν
 δένδρων ἀνέρπουσι, καὶ τὰ ἄραια
 δεῖπνον ἔχουσι, καὶ τοὺς κλάδους
 δὲ διακόντουσιν, οὐδὲ ἐκείνους
 κατετραχεῖν ἀδυνατοῦντες. εὐκοῦν
 ἀμυνομένοι⁵ οἱ Κάσπιοι τὴν ἐκ
 τῶν μῶν ἐπιδρομὴν τε ἄμα καὶ
 λύμην φεῖδονται τῶν γαμφωνύ-
 χων, οἵπερ οἷν καὶ αὐτοὶ κατὰ
 νέφη πετόμενοι εἶτα αὐτοὺς ἀνα-
 σπῶσιν⁶, καὶ ἰνίχ τινί φύσει τοῖς
 Κασπίοις ἀναστῆλλουσιν τὸν λιμὸν.
 Ἄλωπεχος δὲ αἱ Κάσπιοι, τὸ
 πληθὺς αὐτῶν τοσοῦτόν ἐστιν ὡς
 καὶ ἐπιφροῦσιν οὐ μόνον τοῖς
 ἀσλίοις τοῖς κατὰ τοὺς ἀγρούς,

ბის ურიცხვი რაოდენობა ჩნდება
 და ამის მოწმობად მოჰყავს ის,
 რომ როდესაც მულამ სანაოსნო
 მდინარეები დიდი ხმაურით მიე-
 დინებიან, [თავები] შეუპოვრად
 გადასცურავენ ხოლმე მათ, ერთ-
 მანეთის კულებზე [კბილებით] ჩა-
 ჭიდებულნი, ამითი საყრდენს იჩე-
 ნენ და ამითი ამტკიცებენ რომ
 [მდინარეზე] გადასასვლელად ასე-
 თი დაკავშირება ყველაზე უფრო
 ძლიერია. [ამინტა] ამბობს, რომ
 ყანებში რომ გამოსცურავენ [მდი-
 ნარიდან], ნათესებს [ძირებს] გა-
 დაუღრღნიან, ხეებზე აცოცდე-
 ბიან და მწიფე ნაყოფებს სჭამენ,
 თანაც ტოტებს აფუჭებენ, რად-
 გან მათი დაღრღნაც შეუძლიათ⁷.
 კასპიელები თავების შემოსევისა
 და ამასთან დაკავშირებული ზიან-
 სისაგან თავის დასაცავად იხდო-
 ბენ მრუდე კლანჭებიან [მტაცე-
 ბელ ფრინველებს], რომლებიც
 ასევე ღრუბლებივით მოფრინდე-
 ბიან, დაიტაცებენ [თავებს] და
 ამგვარად იხსნიან კასპიელებს
 შიმშილისაგან. ხოლო კასპიის
 მელიები ისეთი დიდი რაოდენო-

¹ ა-შენიშვნაშია: ἀενάων] ἀενάων*.

² ა-შენიშვნაშია: τοῦσδε] τοὺς δέ*.

³ ა-შენიშვნაშია: ἢ καὶ μάλα [γε] ἀτρεπέτως

⁴ ა-შენიშვნაშია: φησιν] σφισιν Vyttēb. Sed fortasse φησιν ex proximo versu male iteratum est.

⁵ ა-შენიშვნაშია: ἀμυνομένοι] ἀμυνοῦμενοι*.

⁶ ა-შენიშვნაშია: ἀνασπῶσιν: ἢ διασπῶσιν vel ἀναρπάζουσιν?

⁷ რუს. თარგმანშია: „перегрызают даже ветви, так как их зубы доста-точно крепки для этого“.

ἤδη γε μὴν καὶ ἐξ τὰς πόλεις
 παριέναι. καὶ ἐν οἰκίᾳ ἀλώπηξ
 φανεῖται οὐ μὰ Δία ἐπὶ λύμῃ
 οὐδὲ ἀρπαγῇ, ἀλλὰ οἷα τιμωσός·
 καὶ ὑποσαίνουσι¹ τε καὶ ὑπαικάλ-
 λουσι¹ τῶν παρ' ἡμῖν² κυνῶν.
 οἱ δὲ μύες³ οἱ τοῖς Κάσπιοις
 ἐπίδημον⁴ ὄντες κακόν⁵, μέγε-
 θος αὐτῶν ἕσον κατὰ γε τοὺς
 Αἰγυπτίων ἰχθύμονας δρασθῆναι·
 ἄγριοι δὲ καὶ θεῖνοι καὶ καρτεροὶ
 τοὺς ὀδόντας, καὶ διακόμεναι τε
 καὶ διατραχεῖν οἱ⁶ τε εἰσι καὶ
 σῖδηρον. τοιοῦτοι δὲ ἄρα καὶ οἱ
 μύες⁶ οἱ ἐν τῇ Ἱερῆδόνι τῆς
 Βαβυλωνίας εἰσίν, ὥνπερ οὖν καὶ
 τὰς δοράς⁷ οἱ τούτων κάπηλοι
 ἐξ⁸ Ἱέρσας ἄγουσι φόρτον. εἰσι
 δὲ ἀπαιαί, καὶ συνερραμέναι χι-
 τῶνές τε ἄμα⁹ γίνονται καὶ ἀλε-
 αίνουσιν αὐτούς. καλοῦνται δὲ
 ἄρα οὗτοι κανδυτᾶνες¹⁰, ὡς ἐκεί-

ბით არიან, რომ ისინი მიეხეტე-
 ბიან ხოლმე არა მარტო იმ ადგი-
 ლებში, რომლებიც მინდვრებში
 არის, არამედ ქალაქებშიც კი
 მოლიან. გვეფიცებიან ზეესს, მე-
 ლია სახლში საზიანოდ კი არ
 მოღის, ანდა საყაჩაღოდ, არამედ
 როგორც მოთვინიერებულნი. ისი-
 ნი კულებს აქიცინებენ და ეთა-
 მაშებიან ხოლმე [მოსახლეებს],
 როგორც ჩვენი ცუგრიები. თავ-
 ვები, რომლებიც კასპიელთათვის
 [დიდი] ადგილობრივი ბოროტე-
 ბაა, სიღიღით იპოღენები არიან,
 როგორც ეგვიპტელთა იქნევმო-
 ნები¹¹. ისინი ველურები, საში-
 შარნი და ძლიერი კბილების
 [პატრონები] არიან და შეუძ-
 ლიათ გაღრღნან და შეჭამონ
 რკინაც კი. ბაბილონის ტერე-
 ღონში თავები ამგვარები არიან
 და მათი ტყავები მეწვრილმანებს

¹ ა-შენიშვნაშო: καὶ ὑποσαίνουσι γε οἱ Κάσπιοι καὶ ὑπαικάλουσι] Scripsi
 te pro γε atque verba οἱ Κάσπιοι vol potius αἱ Κάσπια in marginem
 rejeci.

² ა-ტექსტშო: [δίκη] τῶν παρ' ἡμῖν.

ა-შენიშვნაშო: [δίκη] Bernard.

³ ა-შენიშვნაშო: μύς] μύας*.

⁴ ა-შენიშვნაშო: ἐπίδημοι] ἐπίδημον J.

⁵ ა-შენიშვნაშო: κακόν] κακόν V.

⁶ ა-შენიშვნაშო: μύς] μύες*.

⁷ ა-შენიშვნაშო: δοράς] ἰσασιν om. Vat.

⁸ ა-შენიშვნაშო: καὶ ἐξ] καὶ om M. m.

⁹ ა-შენიშვნაშო: ἄμα suspectum.

¹⁰ ა-შენიშვნაშო: κανδυτᾶνες] κανδυτᾶνες G. Dindorf. in Thes. vol. 4.

P. 1393, A.

¹¹ ВДИ-ს „შენიშვნა: Животное, вроде ласки, поедющее яйца крокодила“.
 ქართული თრითინა(?).

νοῖς φιλῶν. *Φασημάσαι* δὲ τῶν μὴ ἔχοντων ἄξιον ἄρα καὶ τοῦτο. ἔχον ἄλλῃ μὲν κούσασα, καὶ τὰ ἐξαιρέσει τὸ ἔμψυον, αὐτῆς δὲ διακμηθῆσθαι ἐκείνης εἶτα μέντοι καὶ αὐτὸ διανοίσει, καὶ ἐκεῖνο ἔχει βράφοσ.

ცარი არის შემდეგი: თუ მაკე თავი შეიპყრეს, გაჰყვეთ და მისგან ემბრონონი გამოიღეს, ეს [ემბრონონი] რომ გახსნან, მასაც ჰყავს შიგნით ნაყოფი.

31. Παρὰ Ἀρμενίους ἀκούσ πέτραν εἶναι ὑψηλήν, εἶτα ταύτην ὑψῶρ ἐκβάλλειν ἀμπυλῶν. ὑποκείσθαι δὲ τῆ πέτρῃ συνθᾶνομα: κρήνην τετράγωνον πάντη, καὶ ἐκάστην πλευρᾶν σταθῆναι ἡμισυ ἔχειν, βᾶθος δὲ τριῶν ὀργυῶν εἶναι. συνεχῆπτειν δὲ τῷ ὑδᾶτι προσακούσ τῷ προεπιρημένῳ. καὶ ἰχθύσας πολλακίς ἔχοντας τὸ μήκος καὶ πῆγξας καὶ ἔτι μεῖζους καὶ μέντοι καὶ ἐλάττωνας, ἀλλ' οὐ κατὰ πᾶν. καὶ τοὺς μὲν αὐτῶν κατολισθᾶναι¹ ἡμισητῆρας, τοὺς δὲ ἀσπαίροντας καὶ μάλα γε ἰσχυρῶς ἀποθνήσκειν. εἶναι δὲ αὐτοὺς ἡ φήμη λέγει πάνυ σφόδρα μέλανας καὶ ἰδεῖν ἀειθεῖς² ἂν δὲ τούτων³ γένσηται ἡ ἀνθρωπος ἡ φηρῶν, παρὰχρημα ἀπόλλυται. τοὺς μὲν οὖν Ἀρμενίους διὰ τὸ ἐνθηρον αὐτοῖς εἶναι καὶ πολύθηρον τῆ

ევგიპტეში მიაქვთ. [ეს ტყავები] ძალიან რბილია და რომ შეიკვრება ერთად, ქიტონად იხმარება და კარგად ათბობს [მის მომზადებლებს]. ისინი ჩვეულებრივად კანდიტანებად იწოდებიან. ამ თავებში ყველაზე უფრო საოცარი არის შემდეგი: თუ მაკე თავი შეიპყრეს, გაჰყვეთ და მისგან ემბრონონი გამოიღეს, ეს [ემბრონონი] რომ გახსნან, მასაც ჰყავს შიგნით ნაყოფი.

31. მე მსმენია, რომ არმენიელებში არის მაღალი კლდე-რომელიც მრავლისაგან მრავალ წყალს ისვრის. შევიტყე, რომ კლდის ქვემოთ არის სრულიად ოთხკუთხედი წყარო, რომელსაც თითოეული გვერდი ნახევარი სტადიონის სიგრძისა აქვს, ხოლო სიღრმე არის სამი ორგია. წყალთან ერთად, როგორც შევიტყე შემოთ თქმულისა არ იყოს, ის ამოისვრის თევზებს, რომლებიც ხშირად სიგრძით წყრთის ოდენები არიან, უფრო მეტიც, ზოგჯერ ნაკლებიც, მაგრამ ბევრად უფრო არა. ამ [თევზთაგან] ზოგიერთები ნახევრადმკვდრები გამოსრიალდებიან ხოლმე, სხვები ფრთხილდებენ და დიდი წვალებით კვდებიან. გადმოსცემენ, რომ ძალიან შავები არიან და შეუხედავები. თუ აღამიანი, ან მხეცი მათ იგებებს.

1 ა-შენიშვნაშია: *κατολισθᾶναι* | *κατολισθᾶναι**.
 2 ბ-შენიშვნაშია: *οὐκ ἀθηεῖς* | *δειθεῖς V*.
 3 ა-შენიშვნაშია, *τι τούτων*] *Εχρυνχι* τι.

γῆν ἀπορίξαι αὐτοὺς καὶ ἀνάγειν
 ὑπὸ τῆ εἰλη τοῦ ἡλίου, εἶτα κόπ-
 τειν ἐπιθήσαντάς¹ τ: τῶν² ῥισί
 καὶ τῷ στόματι, ἔνα μὴ τῷ ἄσθ-
 ματι σπάσωντες τὸν ἐκ τῶν³
 πτισσομένων ἀέρη⁴ εἶτα ἀποθά-
 νωσι⁵. ποιήσαντες οὖν ἄλευρῶ
 τοὺς ἰχθύς ἐν τοῖς μάλιστα μη-
 ρωδεστάτους⁶ χρωσῶς κατασπει-
 ρουσιν αὐτά, σὺκά γε⁷ μὴν πρ-
 ρεμυγνύου τοῖς ἄλευροῖς ἔθως
 ἔχουσιν⁸. οὕτω μὲν οὖν διαφύλα-
 ρονται οἱ τε σὺς οἱ ἄγριοι καὶ
 αἱ δορκάδες καὶ οἱ ἔλαφοι καὶ οἱ
 ἄρκτοι καὶ οἱ ὄνοι οἱ ἄγριοι καὶ

სასწრაფოდ კვდება⁹. რადგანაც
 ქვეყანაში ბევრია გარეული ნა-
 დირები, ამიტომ არმენიელები
 აგროვებენ [ამ თევზებს], ახმობენ
 მათ მზის სიციხეზე, შემდეგ ბეგ-
 ვავენ. ამ დროს კი ცხვირი და
 პირი ახვეული აქვთ, რომ მძი-
 მელ სუნთქვისას დანაყილი [ნამ-
 ცეცები] არ შეისუნთქონ ჰაერ-
 თან ერთად და არ მოკვდნენ ამ-
 გვარად, თევზისაგან რომ ფქვილს
 გააკეთებენ, მიმოაბნევენ მას ისეთ
 ადგილებში, სადაც განსაკუთრე-
 ბით ბევრია გარეული მსეცები.
 ჩვეულებრივ ამ ფქვილს ლეღ-

¹ ა-შენიშვნაშია: ἐπιθήσαντας*.

² ა-შენიშვნაშია: κάτω ταῖς] Delevi κάτω. Sed profuerit fortasse carri-
 gere ἐπιθῆς. τι κατὰ ἰὼν ῥιῶν καὶ τοῦ στόματος.

³ ა-ტექსტშია: [τῶν].

⁴ ა-შენიშვნაშია: ἐκπτισσομένων ἀέρα] Corr. J.

⁵ ა-ტექსტშია: ...ἀέρα ἢ τὴν ἐγειρομένην ἐκ λεπτῶν τινῶν κόρυ ἀλφίτων
 εἶτα ἀποθάνωσιν.

ა-შენიშვნაშია: Scholiastae tribuenda verba male graeca τὴν ἐγειρομέ-
 νην—ἀλφίτων. *H particulam glossis in textum receptis praefixam fuisse
 supra non semel vidimus.

⁶ ა-შენიშვნაშია: μρωωτάτους] μρωωδεστάτους G ex Herodoto.

⁷ ა-ტექსტშია: [γε].

⁸ ა-შენიშვნაშია: ὃν γευσάμενα τὰ ζῶα ἀπομύησκει, καὶ σὺκα δὲ παραμύ-
 νεται τοῖς ἀλεύροις οὕτως ἔχουσιν] Apparet verba καὶ σὺκα δὲ—ἐχουσιν a
 praecedentibus κατασπειρουσιν αὐτά interjectis ὃν γευσ. τὰ ζῶα ἀπομύη-
 σκει male divelli, immo haec verba addenda fuisse post ἐχουσιν. Cujus-
 modi turbas in his libris saepissime ab emblematis alieno loco in tex-
 tum susceptis profecta esse in Praef. significavi, nec dubito equidem,
 quin exemplis ibi allatis et hic locus adjiciendus sit. Praeterea παρα-
 μυγνύαι et ἔθως ἔχουσιν cum V. Scribendum erat. Idem codex μὴν habet
 pro δέ, unde ejecto καὶ Aeliano reddidi [γε] μὴν.

⁹ გერმანული თარგმანის შენიშვნა: Dasselbe sagt Plinius XXXI, 519: Ctes-
 sias in Armenia scribit esse fontem, ex quo nigros pisces illico mortem
 afferre in cibus, S. Beckmann zu Antigon, c. 181.

οἱ¹ αἰγες, ἄγριοι μῆντοι· καὶ οὐτοι· συκοτράγα γὰρ τὰντα καὶ ἀλφειοφάγαι τὰ ζῷα ἔστιν. λῖονταξ δὲ καὶ παρθάλεις καὶ λῦκαισ σαυροφάγαι ἕντα· ἑτέρωσ ἀναρροῦσι. τῶν γὰρ οἰῶν τῶν ἡμέρωσ καὶ τῶν αἰγῶν παρῶσχισσαντες τῆν πλῆσραξ ἐξ ὅσων καθεῖνται· τῆν χεῖραξ, ἐμπάττουσι·² τῶν αὐτῶν ἀλεύρωσ³ προκεῖσθαι κακὸν καὶ μὰ Δία δὲλέσθαι τοῖσ παρῶσρημένοισ. ὅταν οὖν ἡ λῖων ἡ παρθάλεισ ἡ λῦκαισ ἡ ἄλλοι τῖ τοιοῦτον ἐντῆγῃ καὶ γένσθαι, τὲμνηκε παρῶσρημα. καὶ πᾶσξ μὲν οὖν ἡ Ἄρμενῖα φηρίων ἄγρίων τροφὸσ τε ἄλλα καὶ μῆτηρ ἔσσι, ἡ δὲ πενῖαξ ἔτι καὶ μᾶλλον ἡ πρὸσ τῷ ποταμῷ.

რომელიმე მსგავსი [ცხოველი] შეეჩეხება ამას და იგემებს, იგი იმ წამსვე კვდება. ამგვარად, მთელი არმენია გარეულ მხეცთა მკვებავიც არის და დედაც, ხოლო დაბლობი კიდევ უფრო მეტად, ვიდრე მდინარის [პირას მდებარე მხარე].

32. Ἐν τῇ Κασπίᾳ γῆ, λίμνην ἀκούσῶ μεγίστην εἶναι, καὶ ἰχθυῖσ ἐν αὐτῇ γίνεσθαι μεγάλους, καὶ ὀξύρρυχοι καλοῦνται.⁴

საც ურევენ ხოლმე. ამგვარად ილუპებიან გარეულო ღორები, შვლები, ირმები, დათვები, გარეული ვირები და თხები, რომლებიც აგრეთვე გარეულები არიან. რადგან ეს ცხოველები ლელვსმკვამელებიც არიან და ფქვილისმკვამელებიც. ხოლო ლომებს, ავაზებსა და მგლებს, რომლებიც ხორცისმკვამელი [ცხოველები] არიან, ისინი სხვაგვარად სობენ. თვინიერ ცხვრებსა და თხებს გაუჭრიან გვერდს იმდენზე, რომ შიგ ხელი შეიყოფოდეს, ჩააყრიან შიგ ამ ფქვილს და გეფიცები ზეესს, ზემოთ ჩამოთვლილი [მხეცებისათვის] ეს საშინელი მისატყუებელი რამ არის. როდესაც ლომი, ავაზა ან მგელი ან სხვა

32. მე ვიცი, რომ კასპიის ქვეყანაში არის უდიდესი ტბა⁵, რომელშიც მოიპოვებიან დიდი თევზები და რომელთაც ეწოდენ-

¹ ა-ტექსტშია: [ol].

ა-შენიშვნაშია: [ol]*.

² ა-შენიშვნაშია: an ἐμπάττουσι?

³ ა-შენიშვნაშია: κρεῶν] ἀλεύρωσ*; supra v. 39; ἀλεύρωσιξ.

⁴ ა-შენიშვნაშია: καὶ ὀξύρρυχοι καλοῦνται, κατὰ τὸ σχῆμα τοῦ προσώπου δηλοῦσσι] Glossam ex puli. Cf. X, 46. p. 183.6.

ა-ტექსტშია ამ ადგილის შემდეგ: προῖέναι [γδ] μῆν ἐξ μῆκος καὶ ὀκτῶ πηξων [ე. ო. სიგრძით დაახლოებით 8 წყრთასაც კი აღწევნენ].

ა-შენიშვნებია ამ ადგილის მიმართ: καὶ προῖέναι μὲν] προῖέναι [γδ] μῆν* πηχῶν] πηξων*.

⁵ ВДИ-ს შენიშვნა: „т. е. Каспийское море“.

οὐκοῦν οἱ Κῆρες: φηρῶσιν ἀ-
 τοῦς, καὶ διαπάσαντες ἄλσι καὶ
 ταρίχους ἐργασάμενοι: τε καὶ
 ἀποφήγαντες αἴους, ἐπισάξαντες
 καμήλοισι κομίζουσιν ἐς Ἐκβάτα-
 να, καὶ ποιοῦσιν ἄλειφα ἐκ τῶν-
 δε τῶν ἰχθύων ἀφελόντες τὴν
 πιμελήν¹, τῷ δὲ ἰχθύϊν φ ἐλάϊφ
 χρίονται λιπαρῶ σφῶδρα καὶ οὐ
 δυσῶδει, τὰ δὲ ἔντερα ἐξέλκου-
 σιν αὐτῶν καὶ ἔψουσι², καὶ ἐξ
 αὐτῶν ποιοῦσι κόλλαν καὶ μάλα
 γε ἐν χρεῖᾳ γίνεσθαι. ὀναμένην
 συνέχει: γὰρ πάντα ἐγκρατῶς,
 καὶ προσέχεται οἷς ἂν προσπλα-
 κῆ, καὶ ἰθεὶν ἐστὶ λαμπροτάτη.
 οὕτω δὲ συνέχει πᾶν ὅ τι ἂν
 συσθῆσθαι τε καὶ συνάψῃ, ὡς καὶ
 δέκα ἡμερῶν αὐτὴν βραχομένην
 μήτε λύνεσθαι: μήτε μὴν ἀφίστασ-
 θαι. ἀλλὰ καὶ τοὺς τὸν ἐλέφαντα
 χειροσχοῦντας³ χρίσθαι τε αὐ-
 τῇ καὶ τὰ ἔργα ἐκπονεῖν κάλ-
 λιστα.

კი არა სპილოს ძვალზე მომუშავენი ხმარობენ მას და აკეთებენ უმწვენიერეს ნამუშევრებს.

33. Λέγει τις λόγος ἐν Κασ-
 πίοις ὄρνεον γίνεσθαι τὸ μὲν μέ-
 γεθος κατὰ τοὺς ἀλεκτρύονας

¹ ა-ტექსტში ამის შემდეგ არის: καὶ τοὺς μὲν ταρίχους πιπράσκουσιν [დამ-
 რილებულს კი პყიღან].

ა-შენიშვნაშია: τοῦ μὲν ταρίχου] τοὺς μὲν ταρίχους Oudendorp.

² ა-შენიშვნაშია: ἐψουσι] ἔψουσι a.

³ ა-შენიშვნაშია: χειροσχοῦντας] G.

⁴ ВДИ-ს შენიშვნა: „Речь идет, видимо, об осетрах“. გერმ. Eine Art von Stör.

⁵ ВДИ-ს შენიშვნა: „Город в Великой Мидии, древняя столица мидийских царей (современный Гамадан)“.

ბათ „მახვილცხვირიანები“⁴. კას-
 პიელები იპერენ მათ. აყრიან მა-
 რილს, ამარილებენ და თან ამო-
 ბენ, [შემდეგ] დატვირთავენ აქ-
 ლემებს და მიაქვთ ეკატანაში⁵.
 ამ თევზებისაგან იღებენ ქონს და
 მისგან ამზადებენ მაღამოს, ხო-
 ლო თევზის ქონით, რომელიც
 ძალიან მსუქანია და არ ასდის
 ცუდი სუნის, იზილებიან. მათ
 შიგნეულობას კი იღებენ და ხარ-
 შავენ, ხოლო ამისაგან აკეთებენ
 წებოს, განსაკუთრებით გამოსა-
 ყენებელს სახმარად: იგი ყველა-
 ფერს მაგრად აწებებს და რასაც
 კი წაუსვამენ, იმაზე კარგად ჩერ-
 დება. [ეს წებო] შესახედავად ძა-
 ლიან ბაცი [ფერისაა]. ის ისე
 ამაგრებს ყოველივეს, რასაც კი
 მისი საშუალებით დააკავშირე-
 ბენ და შეაერთებენ, რომ ათი
 დღეც რომ ასველონ, არც გა-
 ინხნება და არც კი დასცილდე-
 ბიან [ერთმანეთს ნაწილები]. ის

33. ერთი ამბავი მოგვითხ-
 რობს, რომ კასპიელებში არის
 ფრინველი, რომელიც სიდიდით

τούς μεγίστους, ποικίλον γε μὴν¹
 καὶ πολυχροῖα διηγήσιμῶν. καὶ
 πέτεται² γε ὑπτια³ ὡς ἀκούω
 ὑποτεινῶν τῷ τριχίλῳ τὰ σέλη
 καὶ οἶον ἀνέχον αὐτοῖς αὐτόν⁴.
 κλαγγὴν δὲ προΐεσθαι σκυλακίου.
 ποιεῖσθαι δὲ τῆν πτήσιν οὐκ ἐν
 ἀέρι βαθεῖ⁵ ἀλλὰ περὶ τῆν γῆν,
 ἐλαφρίζειν ἐς ὑψος ἑαυτὸ⁶ μὴ
 δυνάμενον. Κάσπιος δὲ ἄρα καὶ
 οὗτος ἕρως ἢ Ἰνδὸς μᾶλλον (λέ-
 γεται γὰρ καὶ ἐκείνη τὸ γένος
 οἶ καὶ ταύτη), καὶ εἶη τὸ μέγε-
 θος κατὰ γῆνα ἄν. καὶ ἔχει κε-
 φαλήν πλατεῖαν μὲν λεπτήν δέ,
 καὶ τὰ σέλη οἶ μακρά. καὶ κε-
 κρωμένη γρόα οἶ καὶ μᾶκτῆ· τὸ
 μὲν γὰρ νῶτον αὐτῷ πορφυροῖς
 ἠγγλάσται, τὰ δὲ ὑπὸ τῆν γασ-
 τέρω⁷ κόκκω γνησιωτάτω καὶ
 καλλίστῳ προσείκασται, κερᾶλη
 δὲ καὶ δέρη λευκὰ ἄμφω. φθέγγ-
 γεται δὲ κατὰ τῆν αἰγᾶ.

უდიდესი მამლის ოდენაა, ჭრე-
 ლია და მრავალფერად შეფერა-
 დებული*. როგორც მსქენია, იგი
 დაფრენს გართხმული, ფეხები
 გაჭიმული აქვს კისრისაკენ, თით-
 ქოს ამ [ფეხებით] იჭერს მას¹.
 იგი ისეთ ხმას იღებს, როგორც
 ლეკვი. იგი ჰაერში მაღლა კი არ
 დაფრენს, არამედ დედაძინის გა-
 სწვრივ [დაბლა], რადგან არ შე-
 უძლია თავისი თავის მაღლა აწე-
 ვა. კასპიის ფრინველია ან უფრო
 ინდური (რადგან ამბობენ, რომ
 ეს ჯიშის მონიშვნება აქაც და
 იქაც) ესეც, რომელიც სიდიდით
 დაახლოებით ბატის ოდენა არის;
 ხოლო თავი აქვს ბრტყელი და
 წვრილი, ფეხები კი გრძელი.
 ფერად ის წარევია და ჭრელი.
 ზურგი მას ძოწისფრად უბრწყი-
 ნავს. მუცელი ნამდვილსა და
 ულამაზეს ალისფერს ემსგავსება,
 ხოლო თავი და კისერი თეთრი აქვს
 ორივე. ყვირის როგორც თხა.

¹ ა-ტექსტში ამის შემდეგ არის: τοῖς πτεροῖς.

ა-შენიშვნაში: Malim τὰ πτερά: nisi forte τοῖς πτεροῖς in marginem relegandum est*.

² ა-შენიშვნაში: πέταται | πέτεται dedi ex usu Aeliani.

³ ა-ტექსტში: ὑπτιον.

⁴ ა-ტექსტში: αὐτό.

ა-შენიშვნაში: ἀνέχων αὐτόν | ἀνέχον V. αὐτό ego.

⁵ ა-შენიშვნაში: βαθεῖαι | βαθεῖ*.

⁶ ა-შენიშვნაში: ἑαυτόν | ἑαυτό*.

⁷ ა-ტექსტში: ὑπὸ τῆ γαστρῖ.

ა-შენიშვნაში: τὸ δὲ ὑπὸ τῆ γαστρῖ | ია*: praeterea scripsim ὑπὸ τῆν γαστέρα, v. XVII, 33 et intpp. ad Long. IV, 11.

* ВДИ-ს შენიშვნა: „Имеется в виду фазан“.

¹ თარგმანში: „Как бы поддерживая себя ими“.

34. Αἶγες δὲ Κάσπαι γίνον-
ται λευκαὶ ἰσχυρῶς, κεράτων¹
δὲ ἄγνοι, καὶ² μικρὰ τὸ μέγε-
θος καὶ σιμαί³. κάμηλοι δ' ἀρι-
μοῦ πλείους, αἱ μέγισται κατὰ
τοὺς ἱππους τοὺς μεγίστους,
εὐτριχες ἄγαν⁴. ἀπαλαὶ γάρ εἰσι
σφόδρα αἱ τούτων τρίχες, ὡς καὶ
τοῖς Μιλησίοις ἐρίοις ἀντικρίνεσ-
θαι τὴν μαλακότητά. οὐκοῦν ἐκ
τούτων οἱ ἱερεῖς ἐσθῆτας⁵ ἀμφι-
έννυνται καὶ οἱ τῶν Κασπίων
πλευρωτάτοι· τε καὶ θυνατώ-
τατοι.

38. Ἐν θανάτῃ τῇ Κασ-
πίᾳ⁶ εἰσι νῆσοι φασί, καὶ γίνον-
ται ἐν αὐταῖς ὄρνιθες διάφοροι
μὲν καὶ ἄλλοι, εἰς δὲ εἰληγῶς
τοιμαίτην ἰδιότητά. εἰναὶ μὲν γὰρ
κατὰ τοὺς χήνας τὸ μέγεθος
φασίν εὐτόν⁷, πῆμας δὲ ἔχειν
ἐμφερεῖς γερᾶν. καὶ τὰ μὲν
νῶτα κοκκοβάφη καὶ σφόδρα
ἀκράτως, τὰ δὲ ὑπὸ τὴν γαστέ-
ρα πράσινα· τὴν δέρην δὲ λευ-
κὸν εἶναι, καὶ τινὰς καὶ ῥανθὰς
οἶονε· διασπαρείσας κροκοειδεῖς

34. კასპიის თხები ძალიან
თეთრები არიან. ურქოები, ტა-
ნად პატარები არიან და ცხვარ-
მიკვლევტილები. აქლემები კი მრავ-
ალრიცხოვანი [ჰყავთ], [მათ შო-
რის] უდიდესნი უდიდესი ცხენე-
ბის ოდენა არიან და შესანიშნა-
ვი ბალნით [შემოსილნი]. მათი
ბალანი ძალიან ნაზია, ისე რომ
მილეტის მატყლთან მოსატანიც
კია თავისი სიბილით. ამიტო-
მაცაა, რომ მისგან გაკეთებულ
ტანსაცმელს იცვამენ ქურუმები
და კასპიელთა შორის უმდიდ-
რესნი და ყველაზე გავლენიანნი.

38. ამბობენ, რომ, კასპიის
ზღვაში არის კუნძულები. რომ-
ლებზედაც სხვადასხვა ფრინვე-
ლები არიან, ხოლო ერთი გამო-
ირჩევა შემდეგი თავისებურებით:
სიდიდით, ამბობენ რომ ის ბა-
ტის ოდენაა, ხოლო ფეხები უგავს
წყროს. ზურგი მაგარი ალისუერი
აქვს, ხოლო მუცელი მწვანე. კი-
სერი თეთრი აქვს და ზედ რა-
ლაცა წინწყლები აყრია, თით-
ქოს ზაფრანისფერი. სიგრძე მას
აქვს არანაკლები ორი წყროთისა.

¹ ა-შენიშენაშია: καὶ κεράτων] καὶ delevi.

² ა-ტექსტშია: [καὶ]

ა-შენიშენაშია: [καὶ]*.

³ ა-შენიშენაშია: σιμαί G: οἶμαι codd.

⁴ ა-შენიშენაშია: fort. [καὶ] εὐτριχες ἄγαν.

⁵ ა-შენიშენაშია: ἐσθῆτα| ἐσθῆτας*.

⁶ ა-შენიშენაშია: τῆς Κασπίας| τῆ Κασπίᾳ R.

⁷ ა-ამოს მერე ტექსტში არის. ἀλλὰ καὶ τὸν εὐγενῆ χήνα καὶ τοὺς ἄλλους
ἰδεῖν ὑπερέχει [ხოლო შესახედობით აღემატება კეთილშობილ ბატსაც და სხვებსაც].

ἔχειν. μήκος δὲ ἐληγέναι: σὺ
 μείον πήχεων δύο, κεραιήν δὲ
 ἄρα λεπτήν τε ἄμυ καὶ μακράν,
 τὸ ῥαμφος μέλαν· φωνήν τε ἀφέ-
 ναι ἐμφερῆ τοῖς βεπράχοις.

თავი წვრილი აქვს და ამასთა-
 ნავე ვრძელი, ნისკარტი კი შავი.
 ყვირის ბაკყის ხმაზე.

ΠΟΙΚΙΛΙΑ ΙΣΤΟΡΙΑ

სხვადასხვა ამბები

Βιβλίον πρῶτον

პირველი წიგნი

27. Ἀδηφάγους¹ λέγουσιν
 ἀνθρώπους γεγονέναι: Λιτυέρσαν²
 τὸν Φρύγα καὶ Κάμβλητα³ τὸν
 Λυθὸν καὶ Θύη⁴ τὸν Παφλαγῶνα
 καὶ Χαρίλαν⁵ καὶ Κλεώνυμον καὶ
 Πείσανδρον Χάριππον καὶ
 Μιθροδάτην τὸν Ἰοντικὸν καὶ
 Καλαμόδρον⁶ τὸν Κυζικηνὸν καὶ
 Τιμοκρέοντα τὸν Ῥόδιον, τὸν
 ἀμνητήν ἄμυ καὶ ποιητήν, καὶ
 Καντίβαριν τὸν Πέρσην καὶ Ἐρ-
 σίχθονα τὸν Μυρμιδόνο· ἔμφεν
 ται καὶ Αἰθῶν⁷ ἐκλήθη οὗτος.
 λέγεται δὲ ἐν Σικελίᾳ Ἀδηφα-
 γίως ἱερὸν εἶναι καὶ Σιτοῦς ἄγαλ-
 μα Δῆμητρος. ὁμολογεῖ δὲ καὶ
 Ἀλκμάν ὁ ποιητῆς ἑαυτὸν πολυ-

27. ამბობენ, რომ ღორმუცე-
 ლა ადამიანები იყვნენ: ლიტეირ-
 სას ფრიგიელი, კამბლეტე ლი-
 დიელი, თჳს პაფლაგონელი, ქა-
 რილასი, კლეონიმოსი, პისანდ-
 როსი, ხარიპოსი, მითრიდატე
 პონტოელი, კალამოდრის კიზი-
 კოსელი, ტიმოკრეონტ როდოსე-
 ლი, რომელიც ათლეტიც იყო და
 პოეტიც, კანტიბარის სპარსელი
 და ერისიხთონ მირმიდონისძე,
 იგი ამიტომ ადთონადაც⁸ იწო-
 ლებოდა. ნათქვამია, რომ სიცი-
 ლიაში არის ღორმუცელობის ტა-
 ძარი და დემეტრე სიტოს⁹ ქან-
 დაკება. პოეტი ალკმანი თავისი
 თავის შესახებ გვემოწმება, რომ

¹ გ-შენიშვნაშია: ἀδηφάγους hic et infra*: ἀδδηφάγους.

ა-შენიშვნაშია: ἀδδηφάγους Scripsi ἀδηφάγους hic et infra.

² გ-შენიშვნაშია: Λιτυέρσαν Schefferus: λιτυρέα.

ა-შენიშვნაშია: Λιτυέρσαν Scheff.: λιτυρέα V. λιτυρέαν A.

³ ა, გ-შენიშვნაშია: Κάμβλητα*: κάμμητα.

⁴ ა, გ-შენიშვნაშია: Θύη*: θύον.

⁵ ა, გ-შენიშვნაშია: Χαρίλαν Perizonius: χαρίδαν.

⁶ ა, გ-შენიშვნაშია: Καλαμόδρον Perizonius: καλαμόδρους et similiter
 codd.

⁷ ა, გ-შენიშვნაშია: Αἰθῶν Schefferus: κλάδων vel κἀνθῶν codd.

⁸ Αἰθῶν ამავე დროს ნიშნავს: ящит, сгорающую от голода.

⁹ Σιτῶ. хлебодарная.

βρωτάτων γεγονέναι. καὶ Κτη-
σίαν δὲ φησὶ τινὰ Ἀναξίλας ὁ
τῆς καμφορέας ποιητῆς πολλὰ
ἔσθῃεν.

Βιβλίον δευτέρον

41. ...Κλεομένης δὲ¹ ὁ Λα-
κεδαιμόνιος οὐ μόνον φασὶν ὅτι
πολυπότης ἦν, ἀλλὰ γὰρ περιτι-
θέσθαι² αὐτῷ καὶ τοῦτο δῆπου
τὸ Σκυθικὸν κακόν, ὅτι ἀκρατο-
ποτῆς ἐγένετο. καὶ Ἴωνα δὲ τὸν
Χῖον τὸν ποιητῆν καὶ αὐτὸν
φασὶ περὶ τὸν οἶνον ἀκρατῶς
ἔχειν.

καὶ Ἀνάχαρσις δὲ πᾶμπολυ
φασὶν ἔπειτα παρὰ Περιάνδρῳ, τοῦ-
το μὲν καὶ οἴκοθεν ἔαυτῷ ἐπα-
γόμενος τὸ ἐφόδιον Σκυθῶν γὰρ
ἴδιον τὸ πίνειν ἀκρατον. καὶ Λα-
κύνῃς δὲ καὶ Τίμων οἱ φιλόσοφοι,
καὶ τούτους φασὶ πᾶμπολυ πιεῖν.
λέσσαι ἃ ἄρα ἔστιν, ἅπαντα ἔσθῃεν
καὶ τὸν κλάδον ἀφείλε.

Βιβλίον τρίτον

[ἔχει ἃ ἔστιν]

1. ...ἔπειτα δὲ καὶ βῆμα ἐν
αὐτῷ τῷ τόπῳ, ἐν ᾧ καὶ ἔσθῃεν
φασὶν ἅπαντα καὶ τὸν κλάδον ἀφείλε.

¹ ἁ-ἔπειτα: [ὅτι].

ἁ-ἔπειτα: δὲ ex V. inserui. dele uncos.

² ἁ-ἔπειτα: προστιθέσθαι* περιτιθέσθαι*

β-ἔπειτα: περιτιθέσθαι*: παρατιθέσθαι.

³ ВДИ-ს ἔπειτα: „О Клемене I (520—491 гг. до н. э.). Ср. Her. VI, 84“.

⁴ ВДИ-ს ἔπειτα: „Знаменитого коринфского тирана (625—585 гг. до н. э.), см. А t h e n., X, 50 (p. 437 f.)“.

იგი მსუხავი ყოფილა. ასევე,
ანაქსილასი, კომედიების მოხზვე-
ლი ამბობს, რომ ვინმე კტესია
[თურმე] ძალიან ბევრს სჭამდა.

მეორე წიგნი

41. ამბობენ, რომ კლემენე,
ლაკედემონელი³ არა მხოლოდ
ლოთი იყო, არამედ მას სკვითურ-
ბოროტებასაც კი მიაწერენ. ის
თურმე სრულიად გაუზავებელ
ღვინოს სვამდა. ხოლო იონ ქიო-
სელის, პოეტის შესახებ ამბობენ,
რომ ისიც ღვინოს მიმართ თავ-
შეუკავებელი იყო.

ამბობენ, რომ ანაქარსისი
უზომოდ ბევრს სვამდა პერიანდ-
როსთან⁴, ხოლო ეს ჩვევა მან
შინიდან მოიტანა თან, რადგან
ხომ სწორედ სკვითების დამახა-
სიათებელია გაუზავებელი [ღვი-
ნის] სმა. [რაც შეეხება] ლაკი-
ამბობენ, რომ ისინი უზომოდ

წიგნი მესამე

1. ...ამ ადგილას არის საკურ-
თხვევლიც, იქ, სადაც [აპოლონმა]
გვირგვინი დაიდგა და ტოტი მო-

και ετι και νυν δι' ετους ενά-
του¹ οί Δελφοί παλιν ες εβγενης
πέμπουσι και άρχιμάωρον εν
σφών αυτών. οί δε παρωγενόμε-
νοι και μεγαλοπρεπώς φάσαντες
έν τοις Γέμπεσι άπλιν πάλιν
στεφάνους άπο της αυτης δάφ-
νης διαπλέξαντες, άφ' ησπερ
οὐν² και τότε ό φεός έστεφανώ-
σατο. και την όδον εκεινην έρχον-
ται³, η καλειται μέν Πυθιάς,
φέρει δε δια Θετταλίας και Πε-
λασγίας⁴ και της Οίτης και της
Αιολίανων χώρας και και της Μη-
λίων και Δωριέων και Λοκρών
τών Έσπερίων. ούτοι δε και πα-
ραπέμπουσιν αυτους σὺν αἰβοί
και τιμή εὐδέν ησπον ησπερ οὐν
εκείνοι, οί τους εἰς Έπερβόρειων
τά έραχ κομίζοντας τῶ αυτῶ φεῶ
τούτω τιμῶσι. και μήν και τοις
Πυθίοις έκ αυτης της δάφνης
τους στεφάνους τοις γκῶσι δι-
δόασιν. ύπερ μέν οὐν των έν
Θετταλίᾳ Γεμπών και έμοί νυν
τοσαυτα ειρήσθω.

ტება. ყოველ ცხრა წელში ერთ-
ხელ დღემდე ტელფოელები კე-
თილშობილ ყმაწვილებს გზავნიან
[იქ] და ერთი მათ შორის არის
ხოლმე ამ გამოგზავნილთა მე-
თაური. ესენი რომ მოვლენ, უხვ
მსხვერპლშეწირვას ახდენენ ტემ-
პეში, იმავე დაფნისაგან სწნავენ
გვირგვინებს, რომლითაც მაწინ
ღმერთმა შეიმკო თავი და უკან
ბრუნდებიან. ისინი მიდიან იმ
გზით, რომელსაც პითიას [გზა]
ეწოდება და გადადის თესალია-
ზე, პელაზგიაზე, ოატეზე, აენია-
ნელთა ქვეყანაზე, მელიელებზე,
ლორიელებზე და დასავლეთ ლო-
კრებზე. ეს [ხალხები] მისდევენ
მათ ძრწოლვითა და მოწიწებით,
რაც არაფრით არის იმაზე ნაკ-
ლები, როდესაც სხვები პიპერ-
ბორეელთა გზავნილებს [თან სდე-
ვენ]; როდესაც ისინი იმავე
ღმერთს მსხვერპლშესაწირის მი-
რთვევით პატევს სცენენ. პი-
თიურ შეჯიბრებაში გამარჯვე-
ბულებსაც ამ დაფნის გვირგვი-
ნებს მიართმევენ ხოლმე. თესალიის ტემპეს შესახებ აი ამდენი
მქონდა სათქმელი.

1 ა-ტექსტში: [დი'] ετους ενάτου.
 ა-შენიშვნაში: ετους] διέτους V. unde scripsi δι' ετους. Dele unc. ενά-
 του] ενάτου*.
 გ-შენიშვნაში: δι' ετους ενάτου*; διέτους ενάτου.
 2 ა, გ-შენიშვნაში: οὐν Royardus: εδῶν codd.
 3 ა, გ-შენიშვნაში: ερχονται Gesnerus: ερχεται codd.
 4 ა, გ-შენიშვნაში: Πελασγίας Ortelius: πελαγονίας codd.

18. ... τὴν μὲν Ἐνὶ ῥώπῃ καὶ τὴν Ἀσίαν καὶ τὴν Αἰζύρην νήσους εἶναι, αὖ περιρραεῖν κύνκλω τὸν Ὠκεανόν, ἤπειρον δὲ εἶναι μόνην ἐκείνην τὴν ἕξω τούτου τῶν κόσμου. καὶ τὸ μὲν μέγεθος αὐτῆς ἀπειρον διηγεῖτο.

18. ... ევროპა, აზია და ლიბია კუნძულები იყვნენ, რომელთა ირგვლივაც ოკეანე მიედინებდა, ხოლო ერთადერთი მატერიკი იყო ამ სამყაროს გარეშე და მისი სიდიდე განუსაზღვრელი იყო.

(ქ. მახიმოსის მცხოვრებლებს ეხება)

... χρυσὸν δὲ ἔχουσι καὶ ἀργύρου ἀφθονίαν, ὅς ἀτιμότερον εἶναι παρ' αὐτοῖς τὸν χρυσὸν τὸν παρ' ἡμῖν σιδηρον. ἐπιχειρήσω δὲ ποτε καὶ διαβῆναι τούτους ἐς τὰς τε τῆς ἡμετέρας νήσους ἔλεγε¹, καὶ διαπλεύσονται εἰς τὸν Ὠκεανόν μαριάζει χιλιάδας ἀνθρώπων ἕως Ἱπερβορέων ἀφικέσθαι. καὶ πυθόμενους τῶν παρ' ἡμῖν τούτους εἶναι: τὸν εὐδαίμονεστας, καὶ τῶν φανῶν καὶ τῶν περὶ τὸν ἄρταρον, καὶ τῶν ἀτιμῶν. προελθεῖν παρρητέρω.

მათ ჰქონდათ უთვალავი ოქრო და ვერცხლი, ისე რომ მათ შორის ოქროს ნაკლები ფასი ჰქონდა, ვიდრე ჩვენში რკინას. [სილენმა] თქვა, რომ ერთხელ მათ წამოიწყეს [მოგზაურობა] და გადმოვიდნენ ჩვენს კუნძულებზე; გადმოსცურა ოკეანე 10 000 000 კაცმა ვიდრე მოაღწევდა ჰიპერბორეელებამდე. [აქ] მათ შეიტყვეს, რომ ესენი ჩვენს ხელქვეით მყოფთა შორის ყველაზე უფრო ბედნიერები არიან, თვითონ კი მიიჩნიეს მათი ცხოვრება უბალრუჟად და ღარიბულად და ამის

39. Ὅτι βελάνους Ἀρχάδες, Ἀργεῖοι δ' ἀπίους, Αἰθῆται δὲ σῦκα, Ἱερύθειοι δὲ ἀρχάδες δεῖπνον εἶχον, Ἴνδοι κελάμους, Κερμανοὶ φοίνικας, κέγγρον δὲ Μαιώται καὶ Σαυρομάται, τέρμινθον δὲ καὶ κάρδαμον Πέρται.

39. არკადელები სჭამენ რკოს, არგონელები მსხალს; ათენელები ლეღვს, ტირინთელები პანტას, ინდოელები ლერწამს, კარმანელები პალმას. ხოლო მეოტები და სავრომატები ფეტვს², სპარსელები კი ბელეკონსა და ბალახვარდას.

¹ ს-შენიშვნაჲ: ἔφη γε] ἔλεγε V A.

² ВДИ-ს შენიშვნა: „Об употреблении проса в пищу каллиподамии—скифским племенем на нижнем Днепре, см. Вег. IV, 17“.

1. ... Δερβίκααι τοὺς ὑπὲρ ἐβδόμηκοντα ἔτη βεβιωκότας ἀποκτείνουσι, τοὺς μὲν ἀνδρας καταθύοντες, ἀπάγχοντες δὲ τὰς γυναικας.

Κόλχοι δὲ τοὺς νεκροὺς ἐν βύρσαις θάπτουσι, καὶ καταρράψαντες ἐκ τῶν θένδρων ἐξαρτῶσι.

1. ...დერბიკები 70 წელს გადაცილებულებს ხოცავენ, [მათგან] მამაკაცებს მსხვერპლად სწირავენ, ხოლო ქალებს ახრჩობენ¹.

კოლხები გვამებს ტყავებში მარხავენ; გამოახვევენ მათში და ხეებზე ჰკიდებენ².

Βιβλίον πέμπτον

მეხუთე წიგნი

7. Οἱ μὲν Σκύθαι περὶ τὴν ἑαυτῶν πλάνωνται Ἀνάχαρσις δὲ ἄτε ἀνὴρ σοφὸς καὶ περαιτέρω προήγαγε τὴν πλάνην. ἦκε γοῦν ἐς τὴν Ἑλλάδα, καὶ ἔ Σόλων ἐψάμυσεν αὐτόν.

7. სკვითები [ჩვეულებრივ მხოლოდ] თავის საკუთარ [მიწაწყალზე] დაეხეტებიან. ანაქარსისმა კი, რომელიც ბრძენი კაცი იყო, უფრო შორეული მოგზაურობა მოიწყო. იგი მივიდა ელადაში და სოლონი განაცვიფრა³.

10. Νηήτην στόλον Ἀθηναῖοι εἰργάζοντο ἑαυτοῖς ἀεὶ φιλοπόνοιας. κατὰ χρόνους δὲ τὰ μὲν καταρθίζοντες τὰ δὲ ἡττώμενοι ἀπώλεσσαν τρήρεις μὲν ἐν Ἀίγυπτῳ δεσποσίαις σὺν τοῖς πληρώμασι, περὶ Κύπρον δὲ πεντήκοντα καὶ ἑκατόν, ἐν Σικελίᾳ τετρα-

10. ათენელები ყოველთვის საგანგებოდ ზრუნავდნენ იმისათვის, რომ [ძლიერი] საზღვაო ფლოტი [ჰყოლოდათ]. მაგრამ დროთა ვითარებაში ისინი ხან წარმატებული იყვნენ, ხან დამარცხებული და დაეღუპათ ტრიერები, ეგვიპტეში* — ორასი თავის

¹ პოლაკოვის თარგმანში: „Мужчин закалывают, женщин вешают“.

² ВДИ-ს შენიშვნა: „См. об этом подробнее Apoll. Rhod. III, 200 сл. Схолласт Аполлония Родосского указывает при этом на Нимфодора Сиракузского (III в. до н. э.) автора книги „О чужеземных обычаях“, как на источник этих сведений. У него же, видимо, позаимствовал свое сообщение и Клавдий Эллиан“.

ს. პოლაკოვის თარგმანში: „зашив в шкуры“.

³ ВДИ-ს შენიშვნა: „См. Plut., Sol., 5; Diog. Laërt., I, 8, 101, сл.; Luc. Anach., 6 сл.“.

* იგულისხმება ბერძნულ-სპარსული ომების დროს, არტაქსერქსე ლონგიმანუსის, მეფობის III წელს.

ράκοντα και διακοσίας, ἐν δὲ Ἑλλησπόντῳ διακοσίας. διπλῆται δὲ ἀπώλοντο αὐτοῖς ἐν Σικελίᾳ μαυράδες τέτταρες, χίλιοι δὲ ἐν Χαίρωνσίᾳ.

21. Λέγει τις λόγος τὴν φήμην τὴν κατὰ τῆς Μηδείας ψευδῆ εἶναι· μὴ γὰρ αὐτὴν ἀπακτεῖναι· τὰ τέκνα ἀλλὰ Κορινθίους. τὸ δὲ μυθολόγημα τοῦτο ὑπὲρ τῆς Κολχίδος καὶ τὸ δῶραμα Εὐριπίδην φασὶ διεπλάσαι δεηθέντων Κορινθίων, καὶ ἐπικρατήσαι τοῦ ἀληθοῦς τὸ ψεῦδος· διὰ τὴν τοῦ ποιητοῦ ἀρετὴν. ὑπὲρ δὲ τοῦ τοιμῆματός φασὶ τῶν παίδων μέχρι τοῦ νῦν ἐναγγίζουσι· τοῖς παισὶ Κορινθίοι, οἶονεὶ ὄρασμόν· τούτοις ἀποδιδόντες.

Βιβλίον ἕκτον

13. Καλῶς τὸ διαμόνιον ἐπὶ τριγόνιαν τυραγνίδας μὴ ἄγον, ἀλλὰ ἢ περὶ χερῶν ἕκτριβον τοὺς τυράννους πέτσος δίκην ἢ παίδων στερήσαν¹. μνημονεύονται δὲ ἐν Ἑλλησίῳ ἐξ ἀιώνος καὶ ἐξ ἐγγύ-

ეკიპაჟიანად, კვიპროსთან *—ას-ორშოცდაათი, სიცილიაში ** — ორასორშოცი, ჰელესპონტში***— ორასი. სიცილიაში· დაეღუპათ 40 000 ჰოპლიტი, ხოლო ქაძრონგაში ****—ათასი.

21. ერთი გადმოცემა ამბობს, რომ მედენას შესახებ ხმა ტყუილი არის. რადგან მან კი არ დახოცა [თავისი] ბავშვები, არამედ კორინთელებმა [დაუხოცეს მას]. ამბობენ, რომ ეს ზღაპარი კოლხიდის შესახებ და დრამა ევრიპიდემ კორინთელთა თხოვნის თანახმად წარმოადგინა და ავტორის პირადი განწყობილების წყალობით ქვეშარტიტებას ტყუილმა დასძლია. ამბობენ, რომ კორინთელები ამ საზარელი საქციელის გამო დღემდე სწირავენ მსხვერპლს ამ ბავშვებს, თითქოს მათ ხარკს უხდიან [ამითი].

მეექვსე წიგნი

13. კარგია, რომ ღვთაებას ტირანია სამ თაობამდე არ მიჰყავს, არამედ ტირანებს სასწრაფოდ ანადგურებს ფიქვსავით, ანდა უსპობს შვილებს. ელინები საუკუნეთა [მანძილზე] გაგრძე-

¹ ა, გ-შენიშვნაშია; ἐξισχῶν) Scripsi στερήσαν.

* კიპროსის მეთაურობით არტაქსერქსეს დამარცხებისას.

** ნიკიასის მეთაურობით, როდესაც ლეონტინელებს ესმარებოდნენ ათენელები.

*** პელოპონესის ომის დროს, აგოსპოტამოსთან ბრძოლისას.

**** ან ფალიკე მაკედონელთან ბრძოლისას, ან თუკიდიდეს მიხედვით ბეოტიელთა და ლოკრიდელთა წინააღმდეგ ბრძოლის დროს.

νους οιαρχέσαι αἰῶς, ἢ τε Ἰέρωνος¹ ἐν Σικελίᾳ καὶ ἢ τῶν Λευκασιῶν² περὶ Βόσπορον καὶ ἢ τῶν Κυψελιδῶν ἐν Κορίνθῳ.

14. Ἡμερώτατον δὲ Δαρείου τοῦτο τὸ ἔργον ἀκούω τοῦ παιδὸς τοῦ Ἰστασπου. Ἀριζαξος ὁ ἐπεβούλευσεν αὐτῷ μετὰ καὶ ἄλλων ἀνδρῶν οὐκ ἀφανῶν ἐν³ Πέρσαις· ἦν δὲ ἢ ἐπιβουλὴ ἐν³ κυνηγεσίῳ. ἄπερ προμαθῶν ὁ Δαρεῖος οὐκ ἔπηξεν, ἀλλὰ προστάξας αὐτοῖς λαβεῖν τὰ ὄπλα καὶ τοὺς ἵππους, ἐκέλευσεν αὐτοὺς διατείνασθαι τὰ παλτά, καὶ δριμύ ἐνδῶν ἑπί τὸν οὐδρα τούτο· εἶπεν ἑφ' ὃ καὶ ὠρμήσατε; οἳ δὲ ἰδόντες ἄτρεπτον ἀνδρὸς βλέμμα ἀνεστάλησαν τὴν δριμύν. τὸ δέος δὲ αὐτοὺς κατέσχευεν οὕτως, ὥς καὶ ἐκβαλεῖν τὰς ἀχιμὰς καὶ ἀφάλασθαι.⁴ τῶν ἵππων καὶ προσκυνησαι Δαρείον καὶ ἑαυτοὺς παραδοῦναι ὃ τι καὶ βούλοιο πράττειν. ὃ δὲ διέστησεν ἄλλους ἄλλη, καὶ τοὺς μὲν ἐπὶ τὰ τῆς Ἰνδικῆς ὄρια ἀπέπεμψε, τοὺς δὲ ἐπὶ τὰ Σικυθικὰ. καὶ ἐκεῖνοι ἔμειναν αὐτῷ πιστοί, διὰ μνήμης ἔχοντες τὴν εὐεργεσίαν.

ლებულსა და შემკვიდრობით გადამავალ შემდეგი [ტირანიებს] იხსენებენ მხოლოდ: ჰიერონისას სიცილიაში, ლევკონილთა ბოსფორის [სამეფოში] და კიფსელიძეებისას კორინთოში.

14. მე მოვისმინე დარიოს ჰისტასპეს შვილის ერთი სათნო საქმის შესახებ. არიზაქოს ჰირკანიელი ბოროტი იზრახვიდა მის წინააღმდეგ სხვა, სპარსელებში გამოჩენილ კაცებთან ერთად. ბოროტმოქმედება ნადირობის დროს უნდა მომხდარიყო. დარიოსმა რომ ეს შეიტყო, არ შეშინდა, არამედ გასცა განკარგულება, რომ აეღოთ იარაღი და [გამოეყვანათ] ცხენები; უბრძანა მათ, რომ მოემარჯვათ შუბები, [შემდეგ] შეხედა მათ გამჭირიანად და უთხრა: „რატომ არ აკეთებთ იმას, რაც გქონდათ გადაწყვეტილი?“. მათ რომ დანიანხეს ვაჟკაცის შეუპოვარი გამოხედვა, ხელი აიღეს [თავის] განხრახვებზე. შიშმა შეიპყრო ისინი იმდენად, რომ გადაჰყარეს შუბები, ცხენებიდან ჩამოხტნენ, თაყვანი სცეს დარიოსს და თავისი თავები მას ხელთ მისცეს, რომ რასაც მოინდომებდა, ის ჩაეღინა მათ მიმართ. [დარიოსმა კი] ისინი ერთმანეთს და-

¹ ა, გ-შენიშვნაშია: Ἰέρωνος Perizonius: γέλωνος.

² ა, გ-შენიშვნაშია: Λευκασιδῶν Scaliger: λευκωνίων et λακωνίων.

³ გ-შენიშვნაშია: ἐν Coraüs: τῶν ἐν.

⁴ ა, გ-შენიშვნაშია: ἀφάλασθαι Faber: ἀφαλέσθαι.

აშორა, ზოგი ინდოეთის საზღვრებისაკენ გაგზავნა, ზოგი კილევ სკვითების [ქვეყანაში]. ხოლო ესენი მისი ერთგულები დარჩნენ, რაკილა ახსოვდათ მისი [მათ მიმართ ჩადენილი] კეთილი საქმე.

Βιβλίον ἔβδoμον

მეშვიდე წიგნი

6. Χιόνος ποτὲ πιπτούσης ἤρετο ὁ βασιλεὺς τῶν Σαυθῶν τινα γυμνὸν διακαρτεροῦντα εἰ ρίγοι¹. ὁ δὲ αὐτὸν ἀντήρετο εἰ τὸ μέτωπον ρίγοι. τοῦ δὲ οὐ φήσαντος 'οὐκοῦν' εἶπεν 'οὐδὲ ἐγώ· πᾶς γὰρ μέτωπόν εἰμι'.
რომ არაო, [ხელქვეითმა] უპასუხა: „ასევე ვარ მეც, რადგან მე მთლიანად შუბლი ვარ“.

6. ერთხელ, როდესაც თოვლა, სკვითების მეფე შეეკითხა ერთ [თავის ქვეშევრდომს], რომელიც ტიტველა იყო, ნუთუ არ იყინებო? მან პასუხის მაგივრად ჰკითხა: შენ არ გეყინება შუბლიო? ხოლო როდესაც [მეფემ] მიუგო, ხოლო როდესაც [მეფემ] მიუგო, რომ არაო, [ხელქვეითმა] უპასუხა: „ასევე ვარ მეც, რადგან მე მთლიანად შუბლი ვარ“.

Β:βλίον δγδοον

მერვე წიგნი

17. Ὅτι Σαύθης ὁ Ἰνυκίνο² ὁ τῶν Ζαγκλαίων³ μόναρχος⁴ ἀνέβη ἐς Ἀσίαν παρὰ βασιλέα Δαρείον. καὶ αὐτὸν ἐνόμισε πάντων ἀνδρῶν δικαιοτάτον εἶναι⁵, ὅσοι ἐκ τῆς Ἑλλάδος παρ' αὐτὸν ἀνέβησαν, ὅτι παραιτησάμενος βασιλέα ἀφίκετο ἐς Σικελίαν καὶ πάλιν ἐκ Σικελίας παρὰ βασιλέα δπίσω. τοῦτο δὲ Δημοκρίτης ὁ

17. ინიკოსელი სკვითი, რომელიც ზანკლეელების მონარქი იყო, წავიდა აზიაში მეფე დარიოსთან⁶. [დარიოსს] იგი ყველა ადამიანზე უფრო სამართლიანად მიაჩნდა, ვინც კი მოსულა მასთან ელადიდან, რადგან [სკვითმა] მას სთხოვა და ისე წავიდა სიცილიაში და შემდეგ [ისევ სთხოვა მას] და სიცილიიდან უკან

¹ გ-შენიშვნაშია: *ei rigoi* in scriptis post *τινα lectum transposui*.

² ა, გ-შენიშვნაშია: Ἰνυκίνο² Schefferus: οἰνυκίνο² A. ὁ ἰνυκίνο² v.

³ ა, გ-შენიშვნაშია: Ζαγκλαίων Scheff.: ζαγκλίω³ A. ζακλέω³ v.

⁴ ა-ტექსტშია: *μονάρχης*

ა-შენიშვნაშია: *μόναρχος* A. *quod praestat vulgato*.

⁵ ა-შენიშვნაშია: *πάντ. δικ. ἀνδρ. εἶναι*] *Scripti πάντων ἀνθ. εἶναι ex*

Herodoto.

გ-შენიშვნაშია: *restituē librorum scripturam πάντων δικαιοτάτον ἀνδρῶν*.

⁶ ეს არის დარიოს პირველი. სკვითი (თუ სკვითესი) პირის სახელია აქ.

Κροτωνιάτης οὐκ ἐποίησε, καὶ διὰ τοῦτο Δαρεῖος ὑπὲρ αὐτοῦ φλαύρως ἔλεγεν, ἀπαυτῶνα λέγων καὶ ἀνθρώπον κάκιστον. ὁ οὖν Σκύθης ἐν Πέρσαις μέγα δόλιος ὢν γήρῃ κατέστρεψε τὸν βίον.

დაბრუნდა მეფესთან. ასე არ გაუკეთებია დემოკედე კროტონელს და ამიტომ იყო, რომ დარიოსი მის შესახებ ცუდად ლაპარაკობდა და უწოდებდა მას მატყუარასა და ბოროტ ადამიანს. სკვითი სპარსელებში დიდად ბედნიერი იყო და გარდაიცვალა [ლრმად] მოხუცებული.

Βιβλίον τρισκαιδέκατον

მეცამეტე წიგნი

14. Ὅτι τὰ Ὁμήρου ἔπη πρότερον διηργημένα ἦδον οἱ παλαιοί. οἷον ἔλεγον Τὴν ἐπὶ ναυσὶ μάχην καὶ Δολώνειάν¹ τινα... ταῦτα ὑπὲρ τῆς Ἰλιάδος. ὑπὲρ δὲ τῆς ἐτέρας Τὰ ἐν Πύλῳ... καὶ Τὰ τῆς Κίρκης καὶ² Νίπτρα καὶ² Μνηστῆρων³ φόνον⁴...

14. ჰომეროსის პოემებს ძველები პირველად ნაწილ-ნაწილ მღეროდნენ. მაგალითად, ამბობდნენ, ხომალდებთან ბრძოლა, დოლონეა... ეს არის „ილიადის“ მაგივრად, ხოლო მეორე [პოემის] მაგივრი იყო: პილოსზე, კირკეს ამბები, [ფეხის] ბანა, საქმროების ამოხოცვა...

EPISTOLAE, FRAGMENTA

Ἐκ τῶν Ἀζλιανοῦ Ἀγροικικῶν ἐπιστολῶν

ელიანუსის წერილები სოფლის შესახებ

14. Κνήμων Καλλιπιδῆ. Ἔδει μὲν μῆδὲν ἀποκρινοσθαι. ἐπεὶ δὲ εἰ περίεργος καὶ βιάζῃ με ἄκουσά σοι προδιάλ-

14. კნემონი კალიპიდეს. არაფერი არ უნდა მეპასუხებნა, მაგრამ რადგან შენ გარეშე საქმეებს მისდევ და მე მაიძულე

¹ ა, გ-შენიშვნაში: Δολώνειάν*: δολωνίαν.

² ა-ტექსტში არ არის καὶ.

³ გ-შენიშვნაში: καὶ Νίπτρα καὶ Μνηστῆρων*: νίπτρα μνηστῆρων.

⁴ ა, გ-შენიშვნაში: φόνον Perizonius: φόνος codd. In proximis καὶ quater excidisse videtur.

γεσθαι¹, τοῦτο γοῦν κεχέρδαγκα
 τὸ δ: ἄγγέλων σοι λαλεῖν, ἀλλὰ
 μὴ πρὸς αὐτόν¹ σε^δ. ἔστω σοι
 τοῖσιν ἢ ἀπὸ Σικυθῶν λεγομένη
 ἀπόκρισις αὐτη. ἐγὼ μαίνομαι
 καὶ φωνῶ² καὶ μισῶ τὸ τῶν
 ἀνθρῶπων γένος. ἔνθεν τοι^ε βάλ-
 λω τοὺς ἐσφοιτῶντας ἐς τὸ χω-
 ριον καὶ βάλωις καὶ λίθωις.

ჩემდა უნებურად შენ გეკამათო,
 მე ის მირჩევნია, რომ მოციქუ-
 ლების საშუალებით გელაპარაკო
 და არა პირისპირ. დეე, იყოს ეს
 ეგრეთწოდებული სკვითური პა-
 სუხი. მე ვგიჟდები, სისხლი მწყუ-
 რია და მძულს ადამიანთა მოდგ-
 მა. ამიტომაა, რომ მე ჩემს მა-
 მულში შემოხეტიბულებს ვუშენ
 გორხებესა და ქვებს...

Αἰλιανοῦ Ἀποσπασμάτια
 Ἐκ τοῦ περὶ προνοίας

ელიანუსის ნაწყვეტები
 განგების შესახებ

12. De Monima Milesia³
 γυνη⁴ τὴν ὠραν⁵ διαπρεπῆς,
 σῶφρων τὸν τρόπον.

12. ქალი, რომელიც შესახე-
 დავად იყო მშეენიერი, ხოლო
 ზნით თავდაკერილი.

δ δὲ δρᾶ τὴν Μιλησίαν⁶ καὶ
 ἐρᾶ αὐτῆς, καὶ πέμπει πειρῶν⁷
 πεντακισχιλίους καὶ μυρίους αὐτῆ
 χρυσοῦς, καὶ εἰ πλέον δέοιτο⁸,
 ἔφατο δῶσειν ἢ δὲ οὐ προσεῖτο

მან დანიახა მიღებული ქალი,
 შეუყვარდა ის და გაუგზავნა მას,
 რაკი მისი მოხიბლვა უნდოდა,
 15 000 ოქრო და თუკი მეტს
 მოითხოვდა, თქვა, რომ [იმასაც]

¹ ა, გ-შენიშვნაშია: αὐτόν*: σαυτόν.

² ა, გ-შენიშვნაშია: φωνῶ*: φωνῶ.

შენიშვნები ინგლ. გამოცემიდან (The letters of Alciphron, Aelian and Philostratus. with an English translation by A. R. Benner and Fr. H. Forbes, London, 1919—Loeb-ის სერია).

ა) ტექსტშია: προσδιαλέγεσθαι.

ბ) შენიშვნაშია: αὐτόν σὲ| σαυτόν σὲ Ald.

გ) შენ. φωνῶ M Ald.

დ) შენიშვნაშია: Hercher inserts καὶ.

³ ამოწერილია გ-დან. ა-ში არის ცალ-ცალკე, §5-ების მიხედვით.

⁴ გ-შენიშვნაშია: verba γυνη—τρόπον cum sequentibus διέρρηξε ἐπέλωσα primus ad Monimam retulit Rasmus.

⁵ გ-შენიშვნაშია: Suidas ὠρα.

⁶ გ-შენიშვნაშია: Μιλησίαν Toupius: μελησίαν.

⁷ გ-შენიშვნაშია: πειρῶν Vulckenarius πείσων.

⁸ გ-შენიშვნაშია: δέοιτο*: ἐδείτο.

τὴν δόσιν, ἔταιρικὸν φάσκουσα
εἶναι μίσθωμα τὸ ἑαυτὴν παρα-
βαλεῖν ἀνδρὶ ἀγνώτῃ καὶ ὡσπερ
ἄνιον τὸ κάλλος ἀποδόσθαι.

διέρρει τοίνυν ὑπὲρ τῆς ἀνθ-
ρώπου κλέος σοφζρώτατον.

καὶ ἕθνα ἦται γενέσθαι¹, τὸ
τοῦ Μενάνδρου, ἔνα τι καὶ παί-
σῳ, Τρικουσίῳ βασιλίῳ καὶ
αὐτῇ, δέσποινα² εἶναι τοῦ Πόν-
του ἐμῆλουσα.

Μιθρῶδότης δὲ τὴν ἀποδημίαν
Λευκόλλου³ ἑαυτῷ κατέγραψεν
εὐεργίαν εἶναι.

De Dionysio mercatore

71. Διονύσιος τοῦνομα, ἔμπο-
ρος τὸ ἐπιτήδευμα ὁλιχέσας
πολλοὺς πολλὰκις πλοῦς, τοῦ κέρ-
δους ὑποθήγοντος, καὶ πορρωτέ-
ρω τῆς Μαιώτιδος ἐκκουφίσας,
ἄνευται κόρην Κόλχον, ἣν ἐληί-
σαντο Μάχλυες, ἕθνος τῶν ἐκεῖ
βαρβάρων.

ὑπάγοντος⁴ αὐτὸν τοῦ πλοῦ-
του καὶ ἐπὶ μάλλον ὑποθήγον-
τος.

მისცემდა. [ქალმა] არ მიიღო სა-
ჩუქარი და თქვა, რომ ეს არის
ქირა გარყვნილებსათვის, და [ეს
ქირა] მის თავს განუკუთვნებს
უცნობ მამაკაცს, თითქოს [მისი]
სილამაზე იყიდებოდეს. ამრიგად,
გაუფარდა [ამ] ადამიანს ბრწყინ-
ვალე ხმა.

საჩუქრებს ითხოვდა, მენანდ-
რეს [ნაწარმოებში], რათა და-
ვარტყა რამე, და თვით ტრი-
კორინთელმა დედოფალმა მონ-
ღომა პონტოს ქალბატონი გა-
მხდარიყო.

მითრიდატემ ლუკულუსის წა-
სვლა თავისი თავისათვის დიდ
ბედნიერებად ჩასთვალა.

ვაჭარი დიონისიოსის შესახებ

71. სახელად დიონისიოსი, საქ-
მიანობით ვაჭარი ბევრსა და ხან-
გრძლივად მოგზაურობდა ზღვაზე.
მოგების [სურვილით] წაქეზებუ-
ლი, იგი მეოტიდაზე უფრო შორს
ავიდა, იყიდა კოლხი ასული,
რომელიც მოეტაცათ მახლიებს,
იქაურ ბარბაროსთა ტომს.

სიმდიდრე რომ მოიპოვა, კი-
დევ უფრო მეტად წაქეზდა სა-
ამისოდ.

¹ ა-ტექსტში: *γένεσθαι βασιλῆς*,

გ-შენიშვნაში: *γένεσθαι**; *γένεσθαι βασιλῆς*.

² გ-შენიშვნაში: *malim βασιλίῳ, καὶ αὐτῇ δέσποινα*.

³ ა, გ-შენიშვნაში: *Λουκούλλου] Scripsi Λευκόλλου. cf. NA III, 42.*

⁴ გ-შენიშვნაში: *Suidas ὑπάγει*.

Διονύσιος τὸνναίμα ἔμπορος τὸ
ἐπιτήδευμα, δολιχέσσης¹ πολλοὺς
πολλὰκις πλοῦς, περιβάλλεται
πλοῦτον ἐν μάλα ἀθρόν.

ὁ τοίνυν Διονύσιος καταγρά-
φων ἕαυτῷ λύτρα πλεῖστα ὑπὲρ
τῆς κόρης, ἣ χρυσίον πάμπολυ,
ἣν ἀπόλοιτο αὐτῇ.

τινάς παρὰ λαβῶν ἀθροῦ μισ-
θοῦ ἐς Βυζάντιον ἐλθεῖν πέθει.

εἶτα τῆς ὑστεραίας προσέσχε
τῇ Χίῳ, καὶ ἀποβάντες ἐντυγχά-
νουσι τῇ κόρη πικραστομένη.

ὁ δὲ ἔπραττε κακῶς, καὶ
πάσα ἡ οἰκία αὐτοῦ ἐνόσει,² καὶ
τὰ τῆς ἔμπορίας ἐπικερδοῦ ἦκισ-
τα αὐτῷ ἦν.

Μισγάτηρ δὲ ἦπερ ἦν οἱ τῶν
ἐκείνου μηχανῶν τε καὶ ἐπιβου-
λῶν ἀμαθής, ἐξάντης³ γίνεται
τοῦ κακοῦ.

De Clearcho Pontico

86. καὶ Κλέαρχος ὁ Ποντι-
κός⁴ νέος ὢν ἐς Αθῆνας ἀφίκετο
ἀκοῦσας Πλάτωνος. καὶ λέγων

სახელად დიონისიოსი. საქ-
მიანობით ვაჭარი ბევრსა და ხან-
გრძლივად მოგზაურობდა ზღვაზე
და კარგა დიდი ქონება მოიპოვა.

დიონისიოსმა უფრო დიდი
გამოსასყიდი თანხა წარმოიდგინა
ასულისათვის, ვიდრე უამრავი
ოქრო, რომ [ასული]... შემდეგ
გაეყიდა(?)

მან გაიღო დიდი ფასი და ბი-
ზანტიონში წასვლა გადასწყვიტა.
იმის შემდეგ მეორე დღეს ის მი-
ცურდა ქიოსთან და [ხომალდი-
დან] გადმოსულემა ნახეს ასუ-
ლი, რომელიც იყიდებოდა.

იგი ცუდად მოიქცა და მთელი
მისი სახლი აევად გახდა, და [მისი]
ვაჭრობისაგანაც მოგება გაცილე-
ბით ნაკლები შეიქმნა.

[მისი] ასული, რომელმაც მისი
ეშმაკობისა და ბოროტი ზრახვე-
ბის შესახებ არაფერი იცოდა,
უვნებლად გადაუჩინა ბოროტებას.

კ ლ ე ა რ ხ ო ს პ ო ნ ტ ო ე ლ ი ს შ ე ს ა ხ ე ბ

86. როდესაც კლეარხოს პონ-
ტოელი ახალგაზრდა იყო, მო-
ვიდა ათენში პლატონის მოსას-

¹ გ-შენიშვნაშია: id. დολიχέσσης.

² გ-შენიშვნაშია: id. ἐνόσει et ἐπραττον et πούρω.

³ გ-შენიშვნაშია: id. ἐξάντη.

⁴ ა-შენიშვნაშია: Cum hoc Suidae loco conferenda omnino sunt, quae de eodem Clearcho ex Memnono refert Photius Cod. CCXXIV, p. 704, 705. Kilst. Ex Aeliano *περι Ηθρονοίας* suspicor desumpta. Hemst. Vid. Wesseling. in Diod. XV, 81. Gaisf.

φιλοσοφίας διψήν ὀλίγα οἱ συγ-
 γενόμενος¹ (ἦν γὰρ θεσῖς ἐχθρὸς)
 ὄντι δὲ ὄντι ὁ Κλέαρχος γυ-
 ναϊκὰ τινὰ λέγουσαν πρὸς αὐτὸν
 'ἄπιθι τῆς Ἀκαδημείας² καὶ
 φεῖγε φιλοσοφίαν· οὐ γὰρ σοὶ
 μέμνη ἐπαυρέσθαι.³ αὐτῆς δὲ
 γὰρ πρὸς σε ἐχθιστον'. ὦν ἀκού-
 σης ἐπάνασι·ν ἐς τὴν Ἡρακλείαν⁴.
 φθόνῳ⁵ δὲ ἐπικλυσθεῖς ἐκπλεῖ
 τῆς οἴκοθεν, καὶ φυγὰς ἀλώμε-
 νος ἔρχεται πρὸς Μιθριδάτην,
 καὶ στρατοπεδεύομενος παρ' αὐτῷ
 ἐπηγεῖτο. οὐ μὴν μετὰ μακρὸν
 ἐκπίπτουσι·ν⁶ οἱ Ἡρακλείαν ἐς
 στασίαν βάρειαν, εἶτα ἐπανελθεῖν
 ἐς φίλιν καὶ συμμάσεις βουλόμε-
 νοι· προαίρουσιντα ἔφορον⁷ τῆς
 ἀντιῆς ὁμοιοῦς τὸν Κλέαρχον.
 ἐπειδὴ δὲ κλητὸς παρεγένετο⁸,

მენად. მან თქვა, რომ მას წყურ-
 ვილი აქვს ფილოსოფიისა, მაგ-
 რამ მცირედ არის მასთან დაკავ-
 შირებული (რადგან ის ლმერთე-
 ბის საძულველი იყო), სიზმარში
 ნახა კლეარხოსმა, რომ ვილაცა
 ქალი ეუბნება მას: „თავი გაანებე
 აკადემიის და გაქეცი ფილოსო-
 ფიის; შენ არ გაქვს უფლება მას
 შეეხო, რადგან ის შენს მიმართ
 მტრულად არის განწყობილი“. [კლეარხოსმა] რომ ეს მოისმინა,
 დაბრუნდა ჰერაკლეაში. შურიით
 დაახრჩვეს პირდაპირ და წამო-
 ვიდა სამშობლოდან, ლტოლვილი
 დაეხეტებოდა და მოვიდა მითრი-
 დატესთან, ილაშქრა მასთან ერ-
 თად და ქება დაიმსახურა. დიდ
 დროს არ გაუვლია, რომ ჰერაკ-
 ლეელები დამარცხდნენ [ერთ]

¹ ა-შენიშვნაში: Reduxi pristinam verborum distinctionem; nam Edd. vulgg. Πλάτωνος, καὶ λ. φ. διψήν ὀλ. οἱ συγγ., ubi δὲ post ὀλίγα requiritur. Bernh.

² გ-შენიშვნაში: Ἀκαδημείας*: ἀκαδημίας.

³ გ-შენიშვნაში: ἐπαύρασθαι.

ა-შენიშვნაში: Ἄπιθι — ἐχθιστον] particula hinc in v. Ἐπαύρασθαι transcripta.

⁴ ა-ტექსტში სწერია: εἰς τὴν στρατείαν.

გ-შენიშვნაში: Ἡρακλείαν Hemsterhusius: στρατείαν.

ა-შენიშვნაში: Στρατείαν] Fort. Θρακίαν vel. Ἡρακλείαν. Hemst. εἰς τὴν στρατείαν videndum ne loco suo mota sint. Praeterea hiat oratio, neque justam exsilii causam afferunt illa φθόνῳ δὲ ἐπικλυσθεῖς. Certe refingendum φθόνῳ. Bernh. (იხ. შემდეგი შენიშვნა — თ. ვ.).

⁵ გ-შენიშვნაში: φθόνῳ Bernhardy.

⁶ ა-შენიშვნაში: Ἐκπίπτουσι·ν] In fluctus scopulosque turbarum civilium illiduntur. Id. Ita εἰς ἀάκρα ἐκπεσεῖν v. Bast. et Schaefer. ad. Gregor. p. 63.

⁷ გ-შენიშვნაში: Suidas ἔφοροι et ἄμαχον.

⁸ ა-შენიშვნაში: Malim παρεγίνετο Bernh.

καταλίσσας ἔν τινι τῶν σταθμῶν
 τῶν διὰ τῆς δόξου ὄναρ δρᾶ
 παλαιὸν Ἑρακλεωτῶν τύρωνον
 Εὐώπιον¹ ὄνομα λέγοντα αὐτῷ
 ὅτι ἰδεῖ τυραννῆσαι σε τῆς πατ-
 ρίδος²· προσέτατε δὲ καὶ οὗτος
 φιλοσοφίαν φυλάττεσθαι αὐτόν.
 ὑπεμνήσθη καὶ τούτων³ ἔκ τῆς
 προρρησίως τῆς Ἀθήνησιν. ἐγ-
 κρατῆς οὖν⁴ τῶν κοινῶν γενόμε-
 νος, ὠμότατός τε ἦν καὶ ἐς ὑπε-
 ροψίαν ἐξαρθεῖς ἄμαχον⁵ τοῦ
 μὲν ἔτι ἀνθρώπος εἶναι κατεφρο-
 νει προσκυνεῖσθαι δὲ καὶ ταῖς
 τῶν. Ὀλυμπίῳν γεραίρεσθαι τι-
 μαῖς ἡξίου, καὶ στολὰς ἡσθητο
 θεοῖς συνήθεις, καὶ τοῖς ἀγάλ-
 μασι τοῖς ἐκείνων ἐπιπρεπούσας⁶,
 τόν τε υἱὸν τὸν ἑαυτοῦ Κεραυ-
 νὸν ἐκάλεσεν⁷. ἀπέκτεινε δὲ
 αὐτόν πρῶτον μὲν ἡ Δίκη⁸, εἶτα
 ἡ χεῖρ⁹ ἡ Χίωνος¹⁰ ὅσπερ οὖν
 ἦν ἑταῖρος Πλάτωνος, καὶ χρο-

მიმე აჯანყებისას, შემდეგ მონ-
 დომეს მეგობრობა და ზავის და-
 დება, შემდეგ კი ერთსულოვნად
 კლერხოსი აირჩიეს [თავის] უფ-
 როსად. როდესაც არჩეული მო-
 დიოდა, შეისვენა ერთ-ერთ სად-
 გურზე, რომელიც გზაზე იყო და
 სიზმარში ხახა ჰერაკლეელთა ძვე-
 ლი ტირანი, სახელად ევოპიოსი,
 რომელიც მას ეუბნებოდა, რომ
 „შენ უნდა გაუწიო ტირანობა შენს
 სამშობლოს“. მან დაავალა მას
 ფილოსოფიის დაცვა. მას გაახ-
 სენდა იმ აკრძალვის შესახებ,
 რაც მან ათენში [მიიღო]. როდე-
 საც გაძლიერდა მისი ხელისუფ-
 ლება, იგი მეტისმეტად მკაცრი
 გახდა და სიამაყით შეპყრობილი;
 ის ფიქრობდა, რომ ადამიანია,
 მაგრამ უძლეველი და თაყვანის-
 ცემისა და ოლიმპიელთა [მსგავ-
 სი] პატივისცემის ღირსია. მან
 ჩაიკვა ტანსაცმელი, რაც ღმერ-

¹ ა-შენიშვნაშია: *Εὐώπιον*] *Εὐωπίονα* A. Neutrum satisfacit. Id.

² ა-ტექსტშია: *καὶ τούτων τοίνυν*.

ა-შენიშვნაშია: *Τοίνυν* om V.

³ ა-ტექსტშია: *ὅ' οὖν*.

ა-შენიშვნაშია: *Δ' οὖν*] particula adversativa delenda.

გ-შენიშვნაშია: *οὖν*^o: *ὅ' οὖν*.

⁴ ა-შენიშვნაშია: *Εἰς ὑπεροψίαν*] haec Suidas etiam habet in *Ἄμαχον*, ubi et *ἐξαφθείς*, quae lectio proba. Hemst.

⁵ ა-შენიშვნაშია: *Ἐπιπρεπούσας*] Vide Jacobs, in Phil. p. 337 tq. Bernh.

⁶ ა-შენიშვნაშია: Plut. de Fort. Al. p. 335, B. Reines.

⁷ ა-შენიშვნაშია: Hunc dicendi figuram praecierat Aeschylus, v. Agam. 911, 1617. S. Th. 630. Bernh.

⁸ ა-ტექსტშია: *εἶτα δὲ ἡ χεῖρ*.

გ-შენიშვნაშია: *εἶτα*^o: *εἶτα δὲ*.

⁹ ა-შენიშვნაშია: *ἡ Χίωνος*] *Χιονίδος* A. V. ἡ *Χιονίδος* B. E. ἡ *Χιονί-
δου*^o V.

νον διήκουσεν αὐτοῦ, καὶ τὸ μι-
σοτύραννον ἐκ τῆς ἐκείνου ἐστίας
σπασάμενος ἤλευθέρωσε τὴν πατ-
ρίδα. κοινῶν δὲ οἱ τῆς καλῆς
πράξεως γενέσθαι λέγονται Λεω-
νίδης¹ τε καὶ Ἀντίθεος, φιλοσο-
φῶν καὶ τῶνδε ἀνδρῶν. ὅπως δὲ
ἔδωκε δίκας² ἀνθ' ὧν ἐτόλμησεν
εἶρηται³.

შობლო. ამბობენ, რომ ამ კარგ საქმეში მოკავშირეები იყვნენ ლეონიდე და ანტიოეთოსი, ფილოსოფოსები. ხოლო როგორ მიეგო მას სამართალი, იმისათვის, რასაც ის ბედავდა, [ამის შესახებ] უკვე ითქვა.

282. ἐγγύς δὲ τοῦς ἐπιβου-
λεύοντάς εἶναι Καύκωνάς τε καὶ
Λέλεγας Ὀμηροῦς, Πελασγοῦς
δὲ οὐδαμοῦ οὐδὲ δίκας⁴. εἰρήσθαι
γὰρ ἐν καιρῷ ἐμοὶ τόδε.

319. ταῖς μυγατράσι φάρμα-
κον ᾠρεξε, καὶ αὐτὸς ἔπειε⁵, ὕσ-
τυχοῦς κοινῶνήσας παρὰ πόσεως
καὶ φιλοτησίης.

თებს შეეფერებათ, მათ ქანდაკე-
ბებს რომ შეენიოთ, თავის ძეს კი
კერავნოსი უწოდა. პირველად ის
ლიკემ დასაჯა, ხოლო შემდეგ —
ქიონის ხელმა, [ქიონი] კი პლა-
ტონის მეგობარი იყო. ამის მერე
გავიდა დრო, ტირანთმომძულეო-
ბამ იგი მისი სახლიდან გამოაძე-
ვა და გაათავისუფლა მისგან სამ-

შობლო. ამბობენ, რომ ამ კარგ საქმეში მოკავშირეები იყვნენ ლეონიდე და ანტიოეთოსი, ფილოსოფოსები. ხოლო როგორ მიეგო მას სამართალი, იმისათვის, რასაც ის ბედავდა, [ამის შესახებ] უკვე ითქვა.

282. ხოლო მახლობლად იყვნენ ბოროტისმზრახველი კავკონები და ჰომეროსის ლელეგები, ხოლო სახელოვანი პელაზგები არსად [ყოფილან]. თავის დროს ვთქვი მე ამის შესახებ.

319. ასულებს წამალი გაუწოდა, თვითონ კი დალია და უბედური მონაწილე გახდა სალღეგრძელოებისა.

¹ ა-შენიშვნაში: Λεωνίδης] Memnon λέοντα καὶ Εὐξένωνα appellat: item auctores caedis Chiona, Leonem, Εὐχένωνα et ceteros non paucos. Reines.

² ა-შენიშვნაში: δίκην ἔδωκε δικαίαν] ἔδωκε δίκην A. ἔδωκε δίκας B. V. Scripsi δίκας ex more Aeliani.

³ გ-შენიშვნაში: εἰρηται] Aelianum est ἀλλαχόθι vel ἄλλοτε εἰρηται.
ა-შენიშვნაში: Post εἰρηται desideres loci significationem, quo fuerint haec copiosius explicata. Bernh. Dedit Aelianus ἀλλαχόθι vel ἄλλοτε εἰρηται. Similiter in N. A. XI, 9: καὶ δίδωσι δίκας, ἃς ἄλλοι λέγουσιν.

⁴ ა-შენიშვნაში: Ridicule interpres: Pelasgos vero vel Dios. Qui debuit recordari versus Homerici Il., k, 429. Huc quisquis argutulam suam doctrinam jactavit, quae fortissimum Aelianum sapit, cum lusu quodam litterarum, nisi fallor, respexit: Πελασγοῦς δὲ οὐδαμοῦ (vel οὐδαμῆ) μὰ Δία δίκας. Hermanno nihil praeter οὐδαμῶς videbatur opus esse. Bernh.

⁵ გ-შენიშვნაში: Suidas προπίνει.

სახელთა საძიებელი

ა

აბიები 92, 93, 114
 აბსაროსი, შღ. 12
 აგათარხილე 146
 აგათირსები 58
 აგაშემონი 95
 აღიატე 96, 103
 აღირმახოსი :29
 აღრიანე 17
 აღრიასი 69
 აღრიაკიის ზღვა 49
 აკვუსტუსი 77, 78, 128
 აზია 23, 31, 37, 190, 194
 აზიის სარმატია 28
 აზოვის ზღვა 34, 93.
 ათენადოსი 79, 85, 87, 124, 133
 ათენელები 21, 64, 138, 150—192
 ათენი 5, 6, 21, 93, 115, 198, 200
 ათონი 5, 41, 64
 აკამუსისი, შღ. 12, 13
 აკატოსი, პელიასის ძე 98, 105, 107
 აკინაე, შღ. 13
 აღანები 129
 აღბანა 93
 აღექსანდრე მაკედონელი 5, 6, 163
 აღექსანდრე მინდოსელი 124, 125, 147
 აღექსანდრია 77
 აღექსანდრიელი ხანა 95
 აღიატე 96
 აღკმანი 124, 187
 აღპეები 167
 ამასტრასი 172
 ამაძონები 92, 93, 114

ამინტა II, მაკედონის მეფე 5, 178, 179
 ამისო 16, 43
 ამისური რკინა 22, 67
 ამპრეცტები 12
 ამუ-დარია, შღ. 34
 ანაკრეონტი 137
 ანაპა 25, 88
 ანაქარსისი 61, 63, 92, 93, 113, 137, 138, 188, 191
 ანაქსაგორა 21, 72
 ანაქსილასი 183
 ანონიმი (V ს-ის ავტორი) 12, 13, 130
 ანტიფეოსი 201
 ანტიოქია 77
 ანტიპატროსი (ნიკოლოზ დამასკელის შამა) 76
 ანტონიუსი 77
 აია 28
 აიანტები 65
 აიგიალოსი 163
 აიგოსპოტამოსი 192
 აიეტე 25, 26, 74, 132, 170
 აითალეის კუნძული 70
 აითონი 187
 აინიანელები 189
 აპამეა 94, 108
 აპიანე 20, 84, 85, 88, 133
 აპოლონი (დმერთი) 163, 164, 188
 აპოლონია, ქ. 33, 55
 აპოლონიოს დისკოლოსი 137
 აპოლონიოს როდოსელი 26, 86, 87, 90, 93, 97, 127, 128
 აპოლოდორე 98, 124
 აპოლოფანესი 154
 არაბები 27, 32, 77

არაბეთის უბე 31
არამეელები 76
არაქსი, მდ. 34
არგესტისი 39
არგო 55, 98, 107
არგონავტები 8, 55, 85, 95, 97, 100,
101, 104, 128, 131
არგონავტიკა 86, 128
არგოსელები 138, 150
არღისი, გიგისის ძე 96, 103, 104
არიანე 12—14, 39, 130
არიბაძის ჰირკანიელი 138, 193
არისტია 154
არისტოტელე 5—12, 14—27, 30, 35,
48, 64, 65, 72—75, 77 78. 80, 83,
84, 88, 92, 124—126, 134—138,
146—148, 160, 161, 177.
არისტოფანე, კომედიოგრაფი 125
არისტოფანე ბიზანტიონელი 124
არისტოქსენოსი 6
არკადიელები 138, 190
არკადიული წყალი 163
არკინიის მთები 35
არმენია 65, 85, 94, 95, 107, 136, 183
არმენიელები 136, 181, 182
არმენოსი 95
არტაქსერქსე 191. 192
არტემიდე 69, 157
არტემიდორე 90
არქანჯელო ლამბერტი 87. 128
არქელაოსი, ჰეროდეს ძე 77
არქილოქე 26
არზაბისი, მდ. 130
ასტიდამია 98
ასოსი, ქ. 6
ატალანტე 98
ატია 117
ატოკა 59
აფსაროსი, მდ. 13
აფსირტე 132, 170
აფხაზები 87
აფხაზეთი 31, 86, 87
აქაველები 26
აქაია 105

აქაეები 20
აქეა 40
აქეები 18—21, 57
აქეელები 90, 130
აქეელები (ბერძენი) 130
აქეუნტი, მდ. 130
აქილევსი 26, 74, 98
აქსიოსი, მდ. 132, 170
ალმოსავლეთის ქვეყნები 82
ალმოსავლეთ საქართველო 24
ალმოსავლეთ შავიზღვისპირეთი 14

ბ

ბაბილონი 26
ბაბილონია 180
ბათეა 12
ბათისი, ბათუჯი, მდ. 12—14
ბათომი, ბათლმი 12—14
ბათუჯი, ქ., ნავსადგური 13, 14
ბალკანეთის ნახეყარკუნძული 135
ბანძა 87
ბარბაროსები 129
ბარბაროსი ტომი 129
ბარიანი 95
ბარისი 54, 95, 107
ბასილი დიდი 135
ბატა 90
ბაქტროსი, მდ. 34
ბეოტია 178
ბეოტელები 178, 192
ბერძენი (ბერძენი ავტორები, ბერძენი
მწერალი, ბერძენი ტომი) 14, 16, 21,
27, 76, 83, 125, 130
ბერძენიშვილი, ნ. 86
ბერძნები 20, 22
ბერძნულ-რომაული სამყარო 125, 137
ბერძნულ-სპარსული ომები 191
ბიბლია 94
ბიზანტიელი ანთოლოგისტები 81
ბიზანტიელი მწერლები 28
ბიზანტიონი 48, 49, 77, 95, 129, 198
ბიზანტიონელები 46
ბითონია 55

ბიოვინიური ხომალდი 170
 ბითონიური კონცხი 171
 ბისალტები 146
 ბისკაის უბე 31
 ბისტონისის ტბა 47
 ბორეასი 59, 165, 167
 ბორისთენე 21, 62, 72
 ბოსფორი (კიმერიის) 42, 95
 ბოსფორი (სამეფო) 55, 85, 110, 129
 ბოსფორი (სრუტე) 37, 40, 50, 95
 ბოსფორის სამეფო 136, 193
 ბოსფორის სრუტე 135, 176
 ბრია 101
 ბრილი 87
 ბრიტანეთი 135, 136
 ბრიტანეთის კუნძული 176
 ბუდინები 177

გ

გალატების უბე 31
 გალაქტოფაგები 83, 85, 92, 93,
 113—115
 გალები 84
 გელონები 66
 გელონი, სირაკუზელი 136
 გემინოსი 84
 გერკე 27
 გესნერი 122
 გიგესი, არდისის მამა 96, 103
 გიგესი, დასკილოსის ძე 26, 96, 104
 გიორგი მერჩულე 90
 გიორგი მთაწმინდელი 135
 გორგონია 88
 გორდის მთა 95
 გუტშმიდი 77

დ

დამასკინი 95
 დამასკო 76
 დარიოს I 92, 113, 138, 193—195
 დასავლეთის ოკეანე 135, 176
 დასავლეთის ქვეუბნები 82
 დასავლეთ ლოკრები 189

დასავლეთ საქართველო 87
 დასკილიები 96, 103
 დასკილოსი, მამა 96, 102
 დასკილოსი, ძე 95, 102—104
 დელფო 28, 163
 დელფოელები 189
 დემეტრე 164, 187
 დემეტრე სიტო 187
 დემოკრედე კროტონელი 195
 დემოსტრატოსი 124
 დემნოლოხოზი 154
 დემნონი 178
 დერბიკები 127, 191
 დიაგორა 151
 დიკაჰარქოსი 6, 75
 დიკე 201
 დინდორთი 105
 დიოგენე ლაერტი 6, 123, 133
 დიოდორე სიცილიელი 19, 82—84, 89, 90
 დიონისიოს თრაკიელი 137
 დიონისიოს პერიეგეტი 28
 დიონისიოს სკიტობრაქიონი 97
 დიონისიოსი, ვაჭარი 128, 129, 197, 198
 დიოსკურია, ქ. 12
 დიოსკურისი, ქ. 10
 დოლონეა 195
 დორიელები 189

ე

ებრაელი 76
 ეგესის ზღვა 38, 48
 ეგვიპტე 47, 116, 151, 181, 191
 ეგვიპტელები 152, 180
 ეგიალები 28
 ეებეა 6, 32, 40
 ეედემოსი 6
 ეელია ჩელები 87, 128
 ეენეოსი 97, 101
 ევპიოსი 200
 ეერიბიდე 9, 65, 74, 75, 97, 131, 148,
 192
 ევროპა 31, 35, 116, 167, 190
 ევროსი 39, 59
 ევსტათი 25, 28, 29

პეტეკნოსი 120

პეფორიონი 74

პექსინი, ექსინის პონტო 35, 38, 55,
73, 88, 116, 162, 168, 172

ეთიოპები, ეთიოპელები 27, 32, 54, 60
ეთიოპი 137, 149

ეთიოპია 39, 147, 178

ეკატანა 163, 184

ეკხერები 130

ელაგაბალი 118, 200

ელადა 75, 92, 113, 137, 138, 149,
191, 194

ელექტრა 26

ელიანუსი 118, 195, 196 (იხ. კლავ-
დიუს ელიანუსი).

ელიანუსი, „ტაქტიკის“ ავტორი 121

ელინები 17, 26, 27, 32, 70, 132, 134,
136, 171, 175, 192

ელედითები 157

ემირი, ეპიროსი 15, 41, 51

ეპიქარმე 154

ერეტიკელები 175

ერისიხტონ მირმიდონის ძე 187

ესპანეთი 22, 23, 25, 130

ესპანელები 23

ესქილე 9, 26, 161

ეტნა 71

ეფოროსი 73, 82, 83, 89, 90, 91, 93, 95

3

ვალერიუს ფლავუსი 19

ვატიკანი 121

ვახუშტი 86, 87, 128

ველმანი 124

ვენეცია 122

ვერგილიუსი 126

ზ

ზანკლელები 194

ზეესი 132, 153, 170, 176, 180, 183

ზიდრიტები 130

ზიხები 130

თ

თაზოსი 41

თაზოსური საქონელი 69

თბილისი 19, 86, 131, 133

თემისკირა 16, 43, 93

თემისტოისი 61

თეოპომპე 146

თეოფანე მითილენელი 82, 84

თეოფილაქტე სიმოკატა 120

თეოფრასტე 6, 16, 74, 80, 160

თერმოიდონტი, მღ. 16, 43, 45, 93

თესალია 189

თესალიის ტემპე 189

თეტიდა 74

თრაკია 51, 71, 102, 148

თრაკიელები 23, 24, 56

თრაკიელი ქალები 101

თრაკიის ბოსფორი, თრაკიული ბოსფორი
95, 158

თრაკიის მესემბრია 109

თჰს პაფლაგონელი 187

თუკიდიდე 192

ი

იაკობსი 121

იასონი 64, 69, 86, 97, 98, 101, 104, 105,
107, 128

იბერები (ესპ.) 22—25, 130

იბერები (საქართველ.) 22, 23, 25, 57, 89,
130

იბერია (ესპ.) 53

იბერია (საქართველ.) 12, 129

იბიკოს რეგინელი 154

ილიადა 65, 92, 195

ილიონი 77

ილირია 51, 147

ინაუშელი, ა. 14

ინაძე, მ. 131

ინგოროევა, პ. 60

ინდოეთი 39, 138, 194

ინდოეთის უბე 30

ინდოელები 138, 190

ინდოელი დესპანები 77

ინდოსი, მდ. 34
ინდუსი 137, 149
ინდური მარგალიტი 136, 176
ინდური ფრინველი 185
ინიკოსელი სკვითი 194
ინო, ინო ლეეკოთა 72, 73
იოანე სტობელი 79, 81
იოანე ცეცე 25, 28
იოლკოსელები 97, 104
იოლკოსი 98, 105, 107
იონ ქიოსელი 188
იონიელები 28
იონია 12
იოსებ ფლავიუსი 79, 82, 84, 85
ისიგონოს ნიკეელი 88, 91, 115
ისისი, მდ. 12, 13
ისტროსი, კალიმაქეს მოწაფე 146
ისტროსი მდ. 35, 49, 69, 167, 168, 170
იტალია 71, 119
იტონოსი 105
იუბა 124, 135, 176
იუდეველები 82
იულიუს კეისარი 84
იქსიონები 65

კ

კაეკასია 7, 8, 14, 24, 87, 91, 123
კაეკასიონი 8—11, 24, 34, 36, 93
კაეკონები 201
კალამოზრის კიზიკოსელი 94, 108, 187
კალიპიდე 138, 195
კალიპიდები 138
კალიპსო 72
კამბლექტე ლიდელი 187
კანტიბარის სპარსელი 187
კანოპიონი 155
კადკიასი 39
კაპადოკია 17, 66
კაპადოკიელები 17, 134, 147
კაპადოკიელი 94
კართაგენელები 23, 24
კარისკოსი 177
კარკინოსი 64
კარმანელები 138, 190

კარქედონი 22, 56
კასპია 179, 183, 185, 186
კასპიელები 179, 180, 184, 186
კასპიის ზღვა 9, 10, 14, 15, 30, 34, 37,
136, 186
კასპიის ტბა 35
კასპიისპირეთი 136
კაფერეესი 32
კახიძე, მ. 135
კახიძე, ა. 14
კეისარი 79, 80, 116, 117
კელტები 23, 24, 31, 51, 53, 56
კემბრიჯი 78
კერავნოს კლვარხოსისძე 201
კერკეტები 85, 90, 91, 111
კერკირის ამფორები 69
კვილენე 147.
კვიპროსი 192
კიანეები 69, 70
კიზიკოსელი 94, 108
კითურონი 148
კიკნოსი 105
კილიკია 93, 115
კიმერი 42
კიმერიის ბოსფორი, კიმერიული ბოსფორი
42, 95
კიზონი 192
კინასი, მდ. 13
კინტრიში, მდ. 13
კირენე 32, 59
კირკე 72, 86, 128, 141, 142, 195
კირკეს დაბლობი 86, 128
კიროსი 89
კიფსელიდები 136, 193
კლავდიოს პტოლემეაძისი 12
კლავდიუს ელიანუსი 16, 17, 54, 66, 71,
86, 87, 93, 94, 118—139
კლდეეთი 87
კლვარხოს პონტოელი 133, 198—200
კლომენე ლაკედემონელი 137, 188
კლეონიმოსი 187
კლეოპატრა 77
კნემონი 138, 195
კოლები 10

კოლიკები 130
 კოლუთუსი 26
 კოლხები 10, 22, 25—27, 74, 85—87,
 94, 97, 100, 111, 116, 118, 127—
 131, 191
 კოლხეთი 19, 87
 კოლხთა ტომები 12
 კოლხი 129
 კოლხი ასული 128, 197
 კოლხი გრძნეული 132, 171
 კოლხი მედეა 132, 157
 კოლხიდა 12, 18, 25, 28, 74, 86, 88,
 97, 98, 128, 131, 134, 192
 კოლხური ტომი 10, 129
 კოლხური ძროხა 16
 კოლხური ჯიში 15
 კომანა 12
 კონსტანტინე პორფიროგენეტი 79—81,
 120
 კორაქსები 9—12. 36, 130
 კორინთელები 131, 132, 192
 კორინთელი ტირანა 137
 კორინთო 98, 105, 136, 193
 კოსი 77
 კრეონტი 131
 კრეტა 12, 32, 56
 კრეტელები 83
 კრისტი, ვ. 77, 119, 121, 124, 125
 კროლი, კ. 124
 კროსოსი 96
 კტესია 82, 83, 188

ლ

ლაზები 12, 130
 ლაკედემონელები 62
 ლაკედემონი 56
 ლაკერი 76, 77, 82
 ლაკიდესი 188
 ლაკონელები 64
 ლაინილა 155
 ლაფცივი 121
 ლატიშვი, ვ. 13, 89, 99, 118, 123,
 130
 ლებაღია 178

ლევკე 74
 ლევკონ I 136
 ლევკონიდები 136, 193
 ლელეგები 201
 ლემნოსელი ქალები 97, 101
 ლემნოსი 97, 98, 100
 ლეონი 28, 29
 ლეონიდე 201
 ლეონტიანელები 192
 ლეროსი 146
 ლესბოსი 59, 77
 ლესბოსური საქონელი 69
 ლიბია 51, 116, 130, 178, 190
 ლიბიელები 177
 ლიბიის ტომი 130
 ლიბიური ტომი 129
 ლიგიელები 88
 ლიდია 96, 103, 104
 ლიდიელები 95, 96, 103
 ლივიუსი 84
 ლინკოსი 38
 ლიპსი 39
 ლიტერსას ფრიგიელი 187
 ლოებ 8
 ლოკრიდელები 192
 ლომოური, თ. 86
 ლუბარი 95
 ლუზიტანია 12
 ლუკიანე სამოსატელი 93, 129, 130, 136:
 ლუკულუსი 85, 94, 109, 133, 197
 ლურჯს 55
 ლუსეისი 164
 ლუსეისის სტიქსი 164

მ

მაღია, ქ. 12
 მადრიდი 121
 მაკედონელები 23
 მაკედონია 5, 23, 57, 116
 მაკედონი 131
 მაკრონები 130
 მაკრონი 131
 მანუელ ფილესი 120
 მაღლები 71, 160

მაგნეკე 127
 მარუზო 121
 მასაგეტები 154
 მათიუმი, ქ. 12
 მაქსიმოვა, მ. 18, 134
 მახარე, მითრიდატეს ძე 133
 მახელონები 129—131
 მახიმოსი, ქ. 190
 მახლიები, კოლხური ტომი 129
 მახლიები, ლიბიური ტომი 129
 მახლიები, ტომი მეოტისთან 128—131, 197
 მახლიენე 129
 მედეა 19, 64, 65, 69, 74, 75, 97, 98, 104, 105, 131, 132, 141, 142, 157, 170, 192
 მელანხლენები 130
 მელეაგრიდები 146
 მელიელები 189
 მელსემბრია, ქ. 102
 მელსოსი 101, 102
 მემნონი 6
 მემფისი, ქ. 12
 მენანდრე 124, 126, 197
 მენტორები 69
 მეოტები 138, 190
 მეოტი ტომი 25, 88
 მეოტიდა 48, 128, 129, 155, 197
 მეოტიდის ტბა 131
 მეოტიდის ხალხი 130
 მეოტისი 10, 30, 35, 38, 39
 მეოტისის ტბა 34, 36, 52, 93, 115
 მერმნადები 96
 მესემბრია, ქ. 101, 102
 მეწამული ზღვა 9, 30, 37, 51, 136, 176
 მთიულეთი 24
 მიდასი 190
 მიღია 148
 მიზია 6, 135
 მიზელები 92, 114, 132, 135, 143, 170, 171
 მითრიდატე ეუპატორი მითრიდატე კაპადოკიელი, მითრიდატე პონტოელი 20, 82, 84, 85, 87, 88, 93, 94,

106, 108—110, 133, 159, 187, 197, 199
 მითრიდატიკა 88
 მიკენი 26
 მიკონი 148
 მილანი 121
 მილეტელები 19, 20, 73
 მილეტელი ქალი 196
 მილეტი 73, 186
 მიმანტი 147
 მინიადა 94, 107
 მინიადები 95
 მირმიდონი 187
 მირსოსი 95, 102
 მიქელაძე, თ. 19
 მოგროსი, მღ. 12, 13
 მოსე (ბიბლ.) 95, 108
 მოსინები 85, 89, 112
 მოსინიკები 39, 90, 91
 მოსინიკური სპილენძი 21, 22, 68
 მცირე აზია 77
 მცირეაზიელი ბერძენი 83

6

ნატანები, მღ. 13
 ნაქსოსელები 175
 ნაქსოსი 166
 ნეერები 146, 177
 ნემეური ოდა 98
 ნეოფრონი 75
 ნიკანდროსი 124, 147, 161
 ნიკიასი 152
 ნიკოლოზ დამასკელი 15, 76—98, 101, 107—111, 113, 127—129
 ნიკომაქოსი, არისტოტელეს მამა 5, 177
 ნიკომაქოსი, არისტოტელეს შვილი 6, 7, 18, 62
 ნილოსი 31, 37, 47
 ნიფოდოროს სირაკუზელი 86, 87, 127, 128
 ნიორაძე, გ. 87
 ნოე (ბიბლ.) 95
 ნოტოსი 59

მ

ოღისეა 70
 ოვიდიუსი 19
 ოკეანე 9, 15, 30, 31, 190
 ოლიმპიელები 200
 ოფლიპოსი 26, 65
 ოფტე 189
 ოპიანუსი 123
 ორქომენელები 178
 ორქომენი 178
 ოქტავიანუს ავგუსტუსი 77, 79
 ოფიუნტი, მდ. 130
 ოჩიაური, აღ. 24
 ოჩიაური, თ. 24

პ

პავსანია, პერიეგეტი 131, 132
 პავსანია კესარიელი, სოფისტი 118, 119
 პალესტინა 77
 პამირი 34
 პამფილესი 124
 პაპე 13, 129, 147
 პარიზი 121
 პარნასი 34
 პატროკლე 26
 პელაზგები 28, 201
 პელაზგია 189
 პელეადები 97
 პელევსი 65, 98, 105—107
 პელეადუსი (აქილეუსი) 74
 პელიასი 97, 98, 104, 105
 პელოპია 105
 პელოპონესის ომი 192
 პერგამონი (ტელეფოსი) 170
 პერიანდროსი 137, 188
 პერიძონიუსი 122, 124
 პითია, არისტოტელეს ცოლი 6
 პითიას გზა 189
 პითიური შეჯიბრება 189
 პითო 28
 პითოდოროსი 74
 პილოსი 195

პინდარე 98
 პირენე 35
 პისანდროსი 187
 პლანქტები 70
 პლატონი 5, 21, 24, 93, 198, 201
 პლინიუს უფროსი 11—14, 17, 18, 71, 91, 125, 126, 129, 131, 134, 136
 პლუტარქოსი 79, 84, 92, 94, 124, 125, 138
 პოლიბიოსი 84
 პოლდაკოვა, ს. 191
 პოლტიმბრია, ქ. 102
 პოლტისი 102
 პომპონიუს მელა 90
 პომპეუსი 84, 85, 116
 პონტო, მდ. 71, 160
 პონტო (ქვეყანა) 16, 17, 42, 43, 58, 59, 66, 68, 85, 95, 96, 101, 103, 133, 134, 146—148, 150, 166, 172, 197
 პონტო (შავი ზღვა) 9—13, 18, 30, 31, 33, 34, 36, 38, 40, 41, 44—51, 53—55, 57, 63, 69, 132, 145, 146, 150, 153, 158, 161, 162, 170, 175, 178
 პონტოელები 93, 96, 108
 პონტოელი თავკები 151
 პონტოს ბათეა 12
 პონტოს სამეფო 133
 პონტოს ქვეყნები 18, 134
 პონტოსპირეთის ტომები 19
 პონტოსპირეთის ქვეყნები 133
 პოსეიდონი 175
 პოსედონიოსი 17, 82, 84, 85, 87, 93, 110, 124, 129
 პრენესტე 118
 პრაიმე 26
 პროკნე ატიკელი 132, 157
 პროკონესოსი 32
 პრომეთეუსი 8, 65, 132, 153
 პროპონტიდა 30, 47—49, 163, 172
 პტოლემეადოსი, ნიკოლოზ დამასკელის ძმა 76
 პტოლემეადოსი, პერიპატეტეიკოსი 6
 პენიკური ცვილი 18, 134

რ

რეგიონი 68
 რეინაკი, თ. 85
 რიპე, რიპეის მთები 35, 165
 როდოსი 77
 რომაელები 79, 94, 109, 135; 137, 149
 რომაელთა პროვინცია 135
 რომაელი 118
 რომელი მხედართმთავარი 133
 რომელი ზანა 137
 რომი 77, 80, 82, 84, 94, 109, 118, 124, 156, 170
 როსი 130
 როსი 28
 როსტოვეცი, მ. 88—91
 რუდოლფი 124
 რუსები 27—29, 32
 რუსი 23, 29, 95

ს

საბა 135
 საბერძნეთი 83
 სალიატე 95, 96, 102
 სავრომატები 83, 85, 91, 92, 111, 114, 138, 190
 სავრომატი ქალები 91
 სავრომატული ცხვრები 54
 საკები 137, 149
 სალუსტიუსი 85
 სანები 130
 სარღე 26, 96, 103
 სარდინიის ზღვა 38
 სარმატები 91
 სარმატია 28
 საქართველო 5, 7, 8, 14, 18, 21, 22, 24, 25, 27, 28, 81, 82, 85, 87, 95, 97, 98, 118, 127, 129—133, 136, 139
 სელიმბრია, ქ. 102
 სელისი 102
 სვანური 95
 სვიდა 76, 79, 98, 118—120, 129
 სიგეიონი 41

სილენი 190
 სიმპლეგადები 70
 სიმპლიციუსი 27, 78
 სინდები 25, 85, 88, 115.
 სინოპე, ქ. 96, 103
 სინტები 71, 160
 სირაკუზი 136
 სირია 116
 სირიელები 96, 102
 სირიუსი 172
 სიცილია 40, 71, 175, 187, 192—194
 სიცილიის ზღვა 38
 სკეითები 20, 23, 24, 27, 28, 31, 32, 46, 51—54, 56—58, 60—64, 66, 71, 73, 88, 91, 92, 113, 129, 135—138, 142—144, 159, 166, 170, 188, 191, 194
 სკეითების ქვეყანა 194
 სკეითესი 194
 სკეითი (პირის სახელი) 194, 195
 სკეითი (სატომო სახელი) 28, 29, 61, 137, 138, 145, 149
 სკეითია 35, 38, 39, 47, 51, 52, 60, 123, 138, 163, 170
 სკეითიის ქვეყანა 132
 სკეითური ბოროტება 137, 188
 სკეითური ენა 137
 სკეითური ვირი 163
 სკეითური თაფლი 135
 სკეითური პასუსი 138, 196
 სკეითური ტომები 20
 სკეითური ტომი 21, 25, 29, 88, 92, 113, 115, 130, 138
 სკეითური ფუტკარი 135, 143
 სკეითური შხამი 71
 სკეითური ცხვრები 177
 სკეითური ცხოველი 142
 სკილაქსი 91
 სკიმნოს ქიოსელი 89, 90
 სოკრატე 64
 სოლონი 138, 191
 სოპატროსი 163
 სოსტრატოსი 124
 სოფისტები 137
 სოფოკლე 9, 26, 65, 74, 154

სოფრონი 175
 სოქი 130
 სოსუმში 10
 სპარსები, სპარსელები 23, 24, 26, 56,
 138, 162, 190, 193
 სპარსეთის უბე 30
 სპარსთა მეფე 162
 სპარტოკიდები 136
 სტაგირო, ქ. 5, 6
 სტეფანი 121
 სტიქსი 163, 164
 სტობეოსი 120, 121
 სტოელები 137
 სტრაბონი 9, 16—20, 79, 83, 84, 89,
 90, 92, 93, 95, 110, 129, 134, 154
 სტრატონი 6
 სტრატონიკე 76
 სუზა 163
 სუფსა, მდ. 13

ტ

ტავრები 29, 85, 88, 115
 ტავრი 29
 ტავრიდა 29
 ტავრიკა 88
 ტავროსკეითები 29
 ტანაისი, მდ. 31, 34, 37, 91
 ტარენტი 12
 ტარტესოსი, მდ. 35
 ტელეფოსი 170
 ტემპე 188, 189
 ტეოსი 32
 ტერედონი 180
 ტიან-შანი 34
 ტიგრანე არმენიელი 94, 109, 110, 133
 ტიმიფოსი 17
 ტიმოკრეონტ როდოსელი 187
 ტიმონი 188
 ტინდარიდები 98, 106
 ტიოსი, ქ. 172
 ტირენიის ზღვა 38, 70
 ტირინთელები 138, 190
 ტომაშეკი 12, 13
 ტოქსარისი 129

ტრაპეზუნტი, ქ. 12, 17, 134, 148
 ტრაპეზუნტი, ქ. 17, 66
 ტრიკორინთელი დედოფალი 197
 ტრიტონიდის ტბა 129
 ტროა 74, 95
 ტროელები 27
 ტროელი გმირები 26
 ტროის ომი 95

უ

უსპენსკი, თ. 13

ფ

ფაბიანუსი 11
 ფავორინუსი 123, 124
 ფალარისი 63
 ფაგსტიასი 5
 ფაროსი 51
 ფასიანელები 21
 ფასისელები 18
 ფასისი, მდ. 8, 9, 13, 15, 34, 39, 40, 72
 ფასისი, ქ. 19—21, 72, 73
 ფენეოსი 164
 ფთიოტიკეები 65
 ფილიპე მაკედონელი 5, 192
 ფილოქსენოსი 21, 72
 ფილოქტეტე 74
 ფლავიუს არიანე 131
 ფლავიუს ფილოსტრატოსი 118, 119
 ფოთი 19
 ფოკიდა 28
 ფორკიდები 65
 ფრიგია 94, 96, 102, 108
 ფრიგიელები 89, 167
 ფსევდო-სკილაქსი 10, 13
 ფსევდო-სკიმნოსი 83
 ფუფურიძე, რ. 87

ქ

ქალკიდიკე 5
 ქაგრონეა 192
 ქარაუელები 15, 24, 85, 93

ქართველი 86
 ქართველი მკვლევრები 131
 ქართველი ტომები 18
 ქართველური ტომები 98
 ქარილასი 187
 ქვემო ქალაქი 19
 ქიონი 165, 201
 ქიოსელები 87, 88, 94, 110
 ქიოსი 77, 129, 198
 ქიოსური საქონელი 69
 ქისტები 24
 ქრიზეიდა 95
 ქრიზოსი 95
 ქრისოპოლისი, ქ. 95, 110
 ქსანთოსი 82, 83, 96
 ქსენოფონტი 16, 17, 66, 89, 90, 95,
 110, 116, 134
 ქუთაისი 14

ყ

ყაუხჩიშვილი, თ. 18, 27, 28
 ყაუხჩიშვილი, ს. 7, 13, 76, 137
 ყაჩალთა წყალი 13
 ყირიმი 88
 ყოროლის წყალი 13, 14

შ

შავი ზღვა 10—12, 18, 20, 22, 77, 89,
 90, 93, 130, 133, 135
 შიგნითა ზღვა 31
 შნაიდერი 121
 შურტერი 76

ჩ

ჩერქეზები 90
 ჩიტაია, გ. 15, 24, 86

ც

ციცერონი 27
 ცაურიხი 121

ძ

ძეგრი 87
 ძეგლი ლაზიკე 130

წ

წულუკიძე, ალ. 14

ჭ

ჭორხისი, მდ. 13, 130

ხ

ხალიბები 20, 66
 ხალიბური რკინა 21, 22, 67
 ხარიპოსი 187
 ხეცსურები 15, 24
 ხეცსურეთი 16
 ხეცსურული სახლი 16
 ხეცსურული ძროხა 15, 16
 ხმელთაშუა ზღვა 38
 ხმელთაშუა ოკეანე 37
 ხოასპესი, მდ. 34

ჯ

ჯანაშვილი, მ. 95
 ჯანელიძე, დიმიტრი 21
 ჯიქები 25

კ

კაიდელბერგი 121
 კეკატაოს აბდერელი 164
 კეკატაოს მილეტელი 10, 164
 კელანიკე 82, 83
 კელესპონტი 30, 33, 40, 41, 45, 59, 64,
 73, 149, 192
 კელესპონტიასი 32, 39, 59
 კენიოსები 10, 12, 18—21, 57, 73, 90, 130
 კერა 157
 კერაკლე 55, 150
 კერაკლეა, ქ. 40, 55, 68, 132, 133, 170,
 172, 199
 კერაკლელები 55, 199, 200
 კერაკლეს სვეტები, კერაკლეს სტელები 9,
 31, 37—39, 62
 კერაკლეუმი, მდ. 12
 კერაკლიდე 18
 კერაკლიდები 96, 102

პერკინის ტყეები 69
 პერშასი 6
 პეროდე 77—79
 პეროლიანე 137
 პეროდოტე 9, 26, 28, 83, 88, 91, 93,
 95, 102, 116, 124, 125, 129, 135,
 137, 138, 144, 154, 175
 პეროსტრატოსი 151
 პერპილისი 6
 პერხერი 122
 პესიოდე 9
 პესიხოსი 98
 პეფესტონი 137
 პიერონი 136, 193

პიანისი, შდ. 42, 148
 პიემოლოგები 92, 114
 პიერბორელები 164, 189, 190
 პიერბორეელი ტომები 27, 32
 პიერბორეელი ხალხები 28
 პიოკრატე 9, 27, 54, 63, 91, 114
 პიოლიტე 98
 პიონი 151
 პირკანის ზღვა 9, 14, 15, 30, 31, 37
 პირკანის ტბა 60
 პისტასპე 193
 პიუსიპილე 97, 100, 101
 პომეროსი 20, 21, 26, 51, 92, 114, 195,
 201

А

Аби 113, 114
 Абукир 155
 Абхазец 87
 Абхазия 87
 Азовское море 42, 48
 Александр 30
 Алтайские горы 35
 Амазонки 114
 Аполлоний Родосский 191
 Аристотель 15, 30, 31, 36, 38, 48,
 144, 146, 148, 155, 177
 Арриан 13

Б

Балканский полуостров 144
 Батум 13
 Борей 165
 Борисфен 21
 Боспор 83, 90
 Боспор Киммерийский 42
 Боспорский царь 115

В

Вафи, р. 13
 Великая Индия 184
 Византийские писатели 28

Г

Галатский залив 31
 Гамалан 184
 Гелеспонт 30
 Геродот 39, 144
 Гипанис, р. 42, 115
 Гирскапское море 15, 38
 Глубокая, р. 13
 Гомер 113
 Греция 114

Д

Диоскурнада 10
 Днепр 39, 190

З

Запднокавказское племя 112
 Запднокавказское побережье 10
 Званбай, С. 87

К

Кавказ 87, 123
 Кавказское племя 112
 Кавказское побережье 10
 Каллипиды 190
 Каноп 155

Каспийское море 15, 36, 38, 183
Кельтская земля 31
Керкеты 111
Клавдий Элиан 146, 155, 177, 191
Клеомен I 188
Колхи 10, 116
Кононий 155
Кораксы 10
Крымский полуостров 115
Ксенофонт 18, 112, 135, 148
Кубань, р. 42, 115

Л

Ленинград 122, 135
Линк 39

М

Масагеты 154
Мсотида 33, 155
Меотийское озеро 31
Месия 144
Милетская колония 10
Мисийцы 144
Млекоеды 113
Москва 7, 122, 135
Моссики 112
Моссины 112
Мосхийские горы 112

Н

Нижняя Месия 177
Николай Дамаский 112
Никомах 177
Нил, р. 155
Нимфодор Сиракузский 112, 191

О

Орития 165

П

Пересыпь 42
Плиний 13
Полякова, С. П. 122

Понт 9, 48
Пропонтида 30
Псевдо-Аристотель 160

Р

Римские провинции 144
Рипы 35
Рос 28
Ростовцев, М. И. 83, 90, 91
Русь 28

С

Савроматские женщины 144
Севернокавказское племя 111
Синды 115
Скифия 83, 90, 123
Скифский быт 113
Скифский царь 145
Скифское племя 190
Скифы 28, 31, 144, 160
Скифы-галактофаги 113
Славянские племена 28
Страбон 112
Суэцкий перешеек 31

Т

Тавро-скифы 115
Тавры 115
Темрюк, г. 42
Теофраст 160
Трапезундский мед 148
Тронский И. М. 7

У

Урал 35

Ф

Фасид, г. 21
Филоксен 21
Филон Гераклеяский 164

Фракийский певец 165

Фрезер, Дж. 112

Фригийцы 112

Ч

Черкесы 111

Черное море 36, 42, 48, 115

А

Acastos 105

Achilles 106

Adler 105

Aegialos 163

Aelian, Aelianus 103, 116, 119,
121—124, 126, 140, 142, 146, 148,
151, 156, 157, 160, 162—164,
163—170, 175, 182, 165, 196,
198, 201

Aeschylus 200

Agamemnon 200

Agathem. 23

Ainianen 107

Akastos 105

Alciphron 122, 124, 196

Ald. 196

Alexander 30

Alexanderhistoriker 107

Ammianus Marcellinus 110, 176

Amphylytus 75

Anacharsis 191

Antigon 182

Antigonos Gonatos 127

Apollonius Discolus 147

Apollonius Rhodius 101, 106, 116,
165, 191

Apollodorus 104—106

Appianus 111

Arabien 51

Ararat 107

Archelaus 111

Ardys 102

Argo 107

Э

Эвдокс Родосский 154

Эвксин 38

Эвмолл 165

Элевсинские мистерии 165

Эллан 122

Эпир 39

Argonauta 106

Aristophanes 105

Arist., Aristoteles, Aristotle 7, 8, 15,
18, 25, 30, 32, 33, 40, 54, 55, 57,
61, 62, 64, 65, 72, 74, 143—146, 148,
155, 160—162, 178

Arkadier 164

Armenia, Armenien 107, 182

Arrian 13

Asbach 80

Askenas 107

Astyameia, Astydamia 105, 106

Atalante 105, 106

Athenaius 188

Augustus 81, 100

Axium, fl. 170

В

Bathys 13

Baumgartner 107

Beckmann 42, 161, 182

Bekker, Im. 76

Benner, Allen Rogers 122, 126, 196

Berlin 79, 80, 96, 100, 124, 126

Bernard 180

Bernhardy 199—201

Berolini 61, 76

Bochart 107

Brandis, Chr. A. 61

Brehm 44

Bremius 116, 117

Brunck 164

Bubon 171

Bubonische Vorgebirge 171
Buecheler 114
Bywater, I. 62, 64

C

César 81
Chaeronea 111
Chalcis 166
Chion 201
Christ, W. 7, 8, 15, 16, 21, 27, 30,
76, 80—82, 119, 120, 125
Chryseide 110
Chrysus 110
Claudius Aelianus 119, 140
Clearchus 198
Coraeüs, Corais, Corays, Corayus
101, 106, 107, 112, 113, 115—117,
193
Coraxi 11
Ctesias 182

D

Dacier 122
Dascylus 103
Deeps 8, 9, 11
Didot 111, 121, 126, 171, 177
Diehl, E. 25
Dindorf, L., Dindorfius 80, 89,
100, 103, 106, 107, 112—114, 171,
177, 180
Diodor 198
Diogenes Laertios 154, 191
Dionysius Byzantius 110
Dionysius Skytobrachius 105
Dios 201
Dittmeyer, L. 15, 40
Drumann 109

E

Eichholz 123
Ephorus 110, 113
Euboea 166
Euripides 105, 148

Eusebius 102
Eustathius 114
Euthyphrastus 157

F

Faber 193
Fabianus 11
Feder 80
Firmin-Didot, A. 30, 62, 74
Fobes, Fr. H. 122, 126, 196
Formey, M. 122
Freese, J. H. 63
Früchtel, L. 127

G

Gaisfordio 113
Gercke 7
Gesner, C., Gesnerus 114, 121, 122,
142, 189
Greece 126
Gregor. 199
Groebe 109
Gutschmid 113
Gyges 102

H

Hall, Cl. M. 81, 100, 116, 117
Heidelberg 127
Heitz, Aem. 74
Hermsterhusius 199, 200
Heraclea 170
Heraclides 106
Hercher, R. 121, 122, 126, 130, 140,
196
Hermannus 201
Hermes 124, 126
Herodot, Herodotos, Herodotus 102,
111, 113—116, 144, 154, 164, 167,
175, 178, 182, 188, 190, 194
Hett, W. S. 32, 57, 65
Hieronymus 107
Hippocrates 113, 114
Hippolyte 105, 106

Hoefcr, Höfer 89, 112
Homerus 166
Hygin 106

I

Ilias 166, 171
Isigonos 115
Isocratus 114

J

Jacobs, Fr. 114, 121, 122, 149, 175,
200
Jacoby, C. 82
Jacoby F. 79—81, 83—90, 95—97,
99—110, 112—117
Jason 105, 107
Jeremias 107
Jesus Christus 76
Joannes Stobaeus 164
Jolcus, Jolkos 105, 106
Justinus 107

K

Kaibel 108, 109, 111
Kandaules 102
Kappadocischer Honig 148
Koraes 80
Kroll, W. 124
Kuester 106

L

Laqueur, R. 76—78, 82, 84, 99
Lee H. 8, 33
Leipzig 76, 124, 126
Leon 201
Lindenbrog 176
Lipsiae 15, 18, 25, 40, 72, 82, 100,
140
Lobeck 171, 174
Loeb 121, 122, 196
London 196
Lorenz 171
Lucianus 164, 191

Lucullus 109
Lycische Stadt 171
Lydia 103

M

Marcovič, M. 126
Marcus Musurus 122
Marshall, F. H. A. 54
Matium 12
Medea 157
Meineke J. H. F. 113, 114, 116, 122,
171
Memnon 31, 198, 201
Minni 107
Minyer 107
Mithridate Eupator, Mithridates 85,
111
Mithridatica 111
Monima 196
Mueller, Müller, Müllerus C. 80, 89,
95, 99—116
München 7, 76, 119, 125
Myrsos 102

N

Napoli 126
Naxus 166
Nicomachus 62
Nicolaos Damaskenos, Nicolaus Da-
mascenus, Nicolaus of Damascus,
Nikolaos von Damaskos 76, 80—83,
100, 106, 108, 111
Nikander 161
Nonakris 164
Northampton 81, 100
Nymphodoros 116

O

Orelli, Orellius J. C. 80, 106, 112,
115, 116
Orpheus 106
Ortelius 189
Oxford 123, 126

P

- Pape 22, 90
 Paris 20, 62, 74, 80, 81, 85, 100,
 122, 140
 Partuno, G. 81
 Paruscus, C. 122
 Pauly 99, 125
 Pausanias, 164
 Peck, A. L. 53, 54
 Pelasgus 201
 Peleus 105, 106
 Peliades 105
 Pelias 105
 Pelopeia 105
 Perizonius, J. 122, 126, 167, 193,
 195
 Persien 51
 Pherekydes 106
 Philo 164
 Philoponus 61
 Philostratus 122, 124, 196
 Photius 198
 Piccolas, N. 81
 Pindarus 105, 106
 Pisistratus 175
 Plato 157
 Plinius 13, 42, 110, 147, 153, 159,
 166, 178, 182
 Plutarchus 72, 103, 109, 157, 161,
 162, 191, 200
 Pompeus 103
 Pomponius Mela 167
 Pont (სამეფო) 85
 Pontus (ზღვა) 9, 11, 19, 103, 163,
 178
 Pontus Cappadocius 13
 Porphyrius 164
 Portus altus 14
 Poseidonios, Posidonius 108, 111
 Positano, L. Massa 126

Q

- Quedlinburg 122
 Quillard, P. 122
 218

R

- Rackham, H. 55
 Rasmus 196
 Reimann, E. 83, 89, 99
 Reines 200, 201
 Reiske 147
 Richards 55
 Robert 101
 Rome 126
 Rosch 110
 Rose, V. 18, 25, 72
 Rothes Meer 178
 Royardus 189
 Rudolph, F. 123, 126

S

- Sadyattes 102
 Scaliger 193
 Schaefer 199
 Schefferus 187, 194
 Schneider, J. G. 121, 146, 147, 157
 Scholfield A. F. 121—123, 126
 Schürer, E. 76, 83, 85
 Schwarzes Meer 44
 Scylax 111, 115
 Scythia 142
 Scythica gens 115
 Sindi 115
 Skythen 115
 Sopator 164
 Spanhemius 163
 Stefani 121
 Stephanus Byzantinus 110, 113
 Stephanus Thessalonicaeus 103
 Stobaeus 164
 Strabo 31, 70, 110, 113, 163, 171
 Stuttgart 76, 119, 125
 Styx 164
 Suidas 76, 105, 106, 196—201
 Susemihl, Fr. 76, 77, 79, 80, 82, 83
 Swoboda 10

T

Themistius 61, 62
 Theophilactus 177
 Theophrastus 142, 147, 166
 Theophylactus Simocatta 126
 Theopompus 110
 Thessalia, Thessalien 106, 107
 Thetis 106
 Toupius 196
 Toxaris 129
 Trapezuntischer Honig 148
 Tredennick, Hugh 61
 Tuempel 107
 Turturro, G. 81
 Tzulschuda—Su 13

V

Valckenarius 196
 Valsius 106, 109

Virgil 126
 Volkmann, H. 127
 Vossius 107
 Vyttenb. 170

W

Wellmann, M. 119, 125
 Wesseling, Wesselingius 154, 199
 Whitfield, B. G. 126
 Wien 124
 Wilamowitz-Möllendorff, U. 124, 126
 Wissowa 125
 Witte 82, 99

X

Xenophon 42, 110, 112, 116
